

ავთანდილ სონდულაშვილი

ისტორიული

ნ ა რ კ ვ ე ვ ე ბ ი

გამომცემლობა „ანკავა“
თბილისი 2010

ნარკვევებში, რომელთა ნაწილი ბოლო წლების განმავლობაში სხვადასხვა სამეცნიერო კრებულებსა და ჟურნალებში ქვეყნდებოდა, საარქივო დოკუმენტური წყაროებისა და მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურის გათვალისწინებით შესწავლილია საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობის საკითხები; წარმოჩენილია საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების: სომხების, ებრაელების, გერმანელების და სხვ. ყოფა-ცხოვრება. ცალკე ადგილი ეთმობა ზოგიერთი რელიგიური სექტების საქმიანობას ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე.

ნაშრომი გათვალისწინებულია სამეცნიერო წრეებისა და მკითხველთა ფართო საზოგადოებისათვის

რედაქტორი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **მალხაზ სიორიძე**

რეცენზენტები: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ელდარ ნადირაძე**

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ჯონი კვიციანი**

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: მარიამ ბუტიკაშვილი

© ა. სონულაშვილი, 2010

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2010

თბილისი, 0179, ი. შატავის ბაზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17-070-6

როდესაც ისტორიულ პიროვნებებზე ვმსჯელობთ, პირველ რიგში, მთავარი უნდა გავითვალისწინოთ, – ყოველ ადამიანს საკუთარი ისტორია აქვს, ისტორიას კი – თავისი კრიტიკული მომენტები; ადამიანზე შეუცდომლად შეიძლება იმსჯელო მხოლოდ იმის მიხედვით, როგორ მოქმედებდა და როგორია იმ მომენტებში, როდესაც ბედის სასწორზე იდო მისი სიცოცხლეც, ღირსებაც და ბედნიერებაც; რაც უფრო დიდია ადამიანი, მით უფრო გრანდიოზულია მისი ისტორია, მით უფრო საშინელია მისი კრიტიკული მომენტები, მით უფრო სიხარულის მომნიჭებელი და საოცარია მათგან თავის დაღწევა.

თუ XIX საუკუნეში პრობლემა იდგა, რომ „ღმერთი მოკვდა“, XX საუკუნეში საკითხი დადგა „ადამიანის გარდაცვალებაზე“. წარსულში ადამიანებს ემუქრებოდათ მონად გადაქცევის საშიშროება, მომავალში მათ ელით რობოტად გადაქცევის საფრთხე. ადამიანი ანგრევს ბუნებას და სხვა ადამიანებსაც, მას არ შეუძლია შეინარჩუნოს ფსიქიკური ჯანმრთელობა, ნელ-ნელა შიზოიდურ, რობოტისმაგვარ არსებად იქცევა [1, 118].

მეცნიერება და მეცნიერი ფსევდო-პოლიტიკისა და ფსევდო-პოლიტიკოსისაგან იმით განსხვავდება, რომ მას თვალთმაქცობა არ ახასიათებს, პოლიტიკოსის მსგავსად, ყველაფრის ცოდნის პრეტენზია არა აქვს. მეცნიერება ან „იცის“ ან „არ იცის“ და იქ, სადაც ძალიან ბევრია „არ იცის“, მეცნიერება რეკომენდაციებს არ იძლევა (რეცეპტს ვერ გამოგიწერთ). მეცნიერი მტკიცედ პასუხობს: ჯერ ადრეა, კვლევისა და დასკვნისთვის დროა საჭირო. სჯობს არაფერი თქვა, ვიდრე თქვა არაფერი. მეცნიერის ასეთი პატიოსნება ხელსაყრელია

ფსევდო-პოლიტიკოსისათვის, რადგან იდეის მომხმარებელთა უმრავლესობას მოთმინება არ ჰყოფნის [2, 118].

ნიშანდობლივია ცნობილი რუსი ისტორიკოსის ალექსანდრე ბუშკოვის ობიექტურობა, როცა მეცნიერი ერთდროულად პატიოსანიც უნდა იყოს და ჭეშმარიტად მიუკერძოებელიც. იგი აღნიშნავს, რომ ქართულმა მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ (ოღონდ არა პრობიზანტიურმა), მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი ასწლეულის განმავლობაში იმყოფებოდა უცხოელთა საშინელი გაყლების ქვეშ, მაინც შეძლო შეენარჩუნებინა ყველაზე სულიერი, ეროვნული და კულტურული ფასეულობანი. რაც არ უნდა მტკივნეული და მძიმე იყოს, ქართველ ხალხს რუსები უყურებენ, როგორც მოსახლეობას. შეიძლება, მოდიდან გამომდინარე, ეს ყველაფერი ბოროტ ბოლშევიკებს გადაეპრალოთ, მაგრამ ბოლშევიკები, თუკი საკუთარი თავის წინაშე მართლები ვიქნებით, – აღნიშნავს ავტორი – წარმოდგენდნენ ხრწნადი პროცესის ლოგიკურ გაგრძელებას... [3, 68].

არის ჭეშმარიტებად მიღებული ისტორიული მოვლენები და პიროვნებები, რაც მსოფლიო „საზოგადოებრივი აზრის“ გრანდიოზულ დეზინფორმაციად შეიძლება ჩაითვალოს. მაგალითად, ვინ იყო ქრისტეფორე კოლუმბი, რომელმაც 1492 წელს ამერიკა აღმოაჩინა? გვარის ეტიმოლოგიაზეც რომ არაფერი ვთქვათ, არავენ იცის, ვინ იყვნენ მისი მშობლები. მართალია ითვლება, რომ კოლუმბი იყო „გენუელი ფეიქრის-დომინიკო კოლომბოს ვაჟი“, მაგრამ ფეიქარ-ხელოსნების შემონახულ სიებში ასეთი გვარ-სახელის მქონე პიროვნება არ დასტურდება. გენუაში, დანტეს მოედანზე, სადაც კოლუმბი უნდა დაბადებულიყო, არსებული სახლ-მუზეუმი, სხვა არაფერია, თუ არა ტურისტებისათვის მოწყობილი ბუტაფო-

რია, მსგავსი შერლოკ-ჰოლმსის საცხოვრისისა „ბეიკერ – სტრიტზე“ [3, 37].

ისტორიას ხალხისთვის მუდამ უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც ისტორიის ცოდნის საშუალებით მიდის კონკრეტული ხალხი, საზოგადოება, ერი თავისი გონის, როგორც მთელის გაცნობიერებამდე. ეს ყოველივე შემდგომ აისახება კანონებში, ზნე-ჩვეულებებსა და მოქმედებაში. ისტორია ამათუიხ ხალხს საკუთარ თავს რაღაც გარკვეულ მდგომარეობაში უხატავს, თუ ისტორია არ გააჩნია, მაშინ ხალხის დროითი აქარსობა ბრმაა და იგი მხოლოდ თვითნებობის განმეორებადი თამაშია მრავალგვარ ფორმაში [4, 96].

საინტერესოა, რომ ძველ ჩინეთში, მაღალ თანამდებობაზე დანიშვნისათვის, პიროვნებას, პირველ რიგში, უნდა სცოდნოდა ქვეყნის ისტორია, რაც, იმპერატორის თანდასწრებით, საგამოცდო კომისიისათვის უნდა ჩაებარებინა [4, 75], მაგრამ იყვნენ პეროსტრატეებიც. მაგალითად, იმავე ძველ ჩინეთში იმპერატორი შინ-ჰუან-თი სდევნიდა ძველ ლიტერატურას, პირველ რიგში, ისტორიულ წიგნებს და ისტორიისკენ სწრაფვას საერთოდ. მისთვის მთავარი იყო აღმოეფხვრა ისტორიის ცოდნა. იმპერატორის ბრძანებით, ყველა ისტორიული წიგნი დაწვეს. ათეულობით მწიგნობარმა, წარსულის ფოლიანტების გადასარჩენად, თავი მოებს შეაფარა. მათ დიდი თავგანწირვა გამოიჩინეს, თითოეულ მათგანს, წიგნებთან ერთად, ცეცხლის აღში განადგურება ელოდა. ამით იმპერატორს სურდა, წარსულის ხსოვნა, ერის ისტორიული მესხიერება მისი ზეობით დაწყებულიყო [4, 72].

ისტორია, თავისთავად, საიდუმლოებით მოცულია და გარკვეულ ალოგიზმებსაც მოიცავს. მემატიანენი, როგორც ყველა ცოცხალი ადამიანი, ბუნებრივია, არ იყვნენ დაზღუდულნი შეცდომებისა და მიკერძოებისაგან.

ჩვენი წელთაღრიცხვის I საუკუნის მეორე ნახევარში სახელოვანი იმპერატორის ვესპასიანეს და შემდეგ მისი შვილების – ტიტუს და დომიციანეს მმართველობა განსხვავდება, მათივე პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე. პირველი ორი დადებით შეფასებას იმსახურებს. დომიციანეს საქმიანობა გამოირჩევა უხეში და უსაძაგლესი ტირანიით. მაგრამ რომაელი ისტორიკოსები მაინც წერენ, რომ მის ხელში რომაულმა სამყარომ ამოისუნთქაო [4, 185]. ასე რომ, მათი მონაცემები, დომიციანეს მმართველობის შესახებ რეალობას არ ასახავს, რაც პოლიტიკური კონიუნქტურით არის განპირობებული.

შუა საუკუნეების წყაროებში ხშირია რელიგიათა შორის დაპირისპირების ნიადაგზე სისხლისმღვრელი ომების აღწერა, რაც უფრო მეტად ტენდენციურობაა, ვიდრე რეალური ვითარების ასახვა.

ხალიფა ომარის დროს, 637 წელს, არაბები აფრიკაში შევიდნენ. ხალიფამ მეომრებს უბრძანა: „თქვენ არ უნდა იყოთ მუხანათები, უპატიოსნონი და თავშეუკავებელნი, არაფერი დაუშავოთ ტყვეებს, არ დახოცოთ ბავშვები და მოხუცები, არ მოჭრათ, ან არ დაწვათ პალმები და მსხმოიარე ხილის ხეები, არ დაკლათ ძროხები, ცხვრები და აქლემები, ხელი არ შეუშალოთ, ვინც თავის სენაკში ღოცულობს“.

განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციოთ ბოლო წინადადებას – საუბარია იმაზე, რომ ვნება არ მიაყენონ სხვა რელიგიის აღმსარებლებს. საქმე ისაა, რომ მაჰმადიანები წარმართებისადმი იყვნენ მტრულად განწყობილნი – და არა ქრისტიანებისადმი [3, 86].

ადრეული ისლამისათვის დამახასიათებელი რელიგიური ტოლერანტობა კიდევ უფრო განმტკიცდა სუფიური მიმდინარეობის ჩამოყალიბების შემდეგ, რომელმაც სუნიტთა და შიიტთა წრეები მოიცვა და მათი აღზრდის

ზნეობრივი პრინციპების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი მოძღვრების სახე მიიღო.

აბუ საიდი (957-1049) არა მარტო სუფიური პოეზიის ფუძემდებლად არის აღიარებული ირანში, არამედ მის სახელს უკავშირდება სუფიათა პირველი ორდენის ჩამოყალიბებაც. აბუ საიდი ათასწლეულზე მეტია განსაზღვრავს როგორც ირანის, ასევე სხვა მუსლიმანური ქვეყნების სუფიათა დამოკიდებულებას სხვა რელიგიათა მიმართ.

თავის რობაიებში, რომელთა მკითხველზე გავლენის ძალა ოდნავადაც ვერ შეასუსტა გასულმა ათასწლეულმა; აბუ საიდი ასე მიმართავს ღმერთს:

იუდეველნიც, ქრისტიანნიც, შენზე კენესიან,

შენზე ღაღადებს სინაგოგა და ეკლესია,

საკერპეებში წარმართებიც შენ გიგალობენ,

შენა ხარ ერთი, ვისი ხილვაც უამესია [5, 206-207].

ხოლო ჯალალ ედ-დინ რუმმა (1207-1273), რომელიც სპარსულენოვან პოეზიაში ყველა დროის უდიდეს მისტიკოს პოეტად არის აღიარებული და დღემდე უცვლელი პოპულარობით სარგებლობს, დაწერა:

ძილის წინ ვიხდი მწირის ჯვალოს და

ეწვები, როგორც ეს ჩემი წესია,

ვინძლო ხვალ დილით (როცა აღვსდგები)

კვლავ იმ ჯვალოში დავხვდე მესიას,

ანტიქრისტეა, აქეთ რომ მოდის,

არ დაბუნაგდეს ის ჩვენთან ახლოს!

ახლა ჩვენ ქრისტე თუ გადაგვარჩენს!

იესოს ეუხმოთ, არიქა, ხალხო! [6, 368].

პროფესორმა მაგალი თოდუამ, 2002 წელს, დაიწყო მრავალტომეულის გამოცემა შემდეგი სათაურით: „ისა ნამე“-„იესოს წიგნი“ (მაცხოვარი და წმინდა ღვთისმშობელი სპარსულ პოეზიაში), რომლის პირველი ტომის მოცულობამ ათას გვერდს გადააჭარბა. ეს არის მუ-

სულმანი პოეტების ლექსები, რომლებშიც დიდებით მო-
ისხენიება მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის სახელები.

ეს ტრადიცია დღემდე არ შეწყვეტილა სპარსულენოვან ქვეყნებში და თვით იმამი ჰომეინიც (1902-1989) კი, რომელიც ერთდროულად იყო ირანის უმაღლესი საერო და რელიგიური ხელისუფალი, უფლის შესახებ წერდა:

რაც ჩემს გულს უნდა, არ მეგულება
არავითარი რჯულის სიაში,
არც მუსულმანებს ჰყავთ ის მეჩეთში,
არც ქრისტიანებს-ეკლესიაში.
ფუჭი ყბედობა გამოუვიდათ
აქეთ მორწმუნეთ, იქით-წარმართთა,
ვერავინ შეძლო მისი აღწერა,
ვინც მე მიყმო და გული წამართვა.

ეს წუხილი უფლის შეუცნობლობის გამო, თანაბრად ეხება როგორც ისლამს, ასევე ქრისტიანობას, რომლებიც შიიტი იმამის მიერ აქ ერთ კონტექსტშია მოხსენიებული.

აქვე უნდა აღენიშნოთ, რომ მსგავსი დამოკიდებულების ნასახსაც კი ვერ ნახავთ ევროპულ და ზოგადად, ქრისტიანულ პოეზიაში და აქაც გამონაკლისად ქართული პოეზია გვევლინება, განსაკუთრებით, ხალხური. მაგალითად:

წუთისოფელი რა არი-
აგორებული ქვა არი,
რა წამს კი დავიბადებით,
იქვე საფლავი მზა არი!
ყველა ადამის შვილი ვართ,
თათარიც ჩვენი ძმა არი!..

სადაც „თათარი“ არა ეროვნების, არამედ სარწმუნოების აღმნიშვნელია (შდრ.: გათათრდა=გამუსლიმანდა; ნუ გათათრდები=ნუ გამუსლიმანდები და ა.შ.) [5,207-209].

რელიგიური ტოლერანტობის თვალსაზრისით, საქართველოს ვერცერთი სხვა ქვეყანა ვერ შეედრება. აქ უძველესი დროიდან ცხოვრობდნენ სხვადასხვა რელიგიური აღმსარებლობის ადამიანები და მათ ქართველებისგან პრობლემები არ შექმნიათ. ერთი სერიოზული ცნობაც არ მოიპოვება ჩვენს ისტორიაში, რომელიც უარყოფდა ამ შეხედულებას [7, 41].

მაგალითისთვის ასეთი ფაქტიც იკმარებდა, ახალი ეპოქიდან, რომელიც ასახავს კათალიკოს-პატრიარქის კალისტრატე ცინცაძის ცხოვრების ერთ ეპიზოდს:

სასულიერო პირთა ერთ-ერთ შეხვედრაზე, რომელიც რუსი ეგზარქოსის მეთაურობით მიმდინარეობდა, ეს მაღალი სამღვდლო პირი აღუშფოთებია იმ გარემოებას, რომ წმინდა ნინოს სასწავლებლის ეზოში პატარა მეჩეთი ყიფილა აგებული მუსულმანთათვის. ამ ფაქტს ეგზარქოსი გაუბრაზებია და აღნიშნულის თაობაზე განმარტება მოუთხოვია. მეუფე კალისტრატეს (რომელიც მაშინ მღვდლის ხარისხში იყო) მიუგია, რომ ასეთი ფაქტი სავსებით ნორმალურად მიაჩნია და რომ ადამიანები ღმერთს ღოცვას აღუვლენენ თავიანთი შეგნების, ცოდნისა და განვითარების შესაბამისად, ტაძარიც და მეჩეთიც ერთი ცარგვალის ქვეშაა და არაფერია აქ გასაკვირი [7, 43].

საინტერესოა, რომ დამასკოში ცნობილი მეჩეთის აღმოსავლეთის მინარეთი იესოს მინარეთის სახელს ატარებს. მუსულმანები თვლიან, რომ განკითხვის დღეს იესო ქრისტე აქ დაეშვება ციდან [8, 156].

არაბების ბატონობის პერიოდში, აღმოსავლეთ საქართველოში არაბული ენა ძლიერ იყო გავრცელებული. ამ მხრივ ყურადრებას იპყრობს სამთავისის ტაძრის მონასტულობის არაბული წარწერა. უფრო მეტიც, არაბთა ბატონობის გადაეარდნის შემდეგაც, მისი ნაკვალები

უცებ არ წაშლილა. ამის დასტურია სვეტიცხოვლის მოხატულობის დეტალი. კერძოდ, „ცხოველმყოფელი ხატის“ ჩრდილოეთ კედელზე გამოსახულ ქრისტეს ხელში გადაშლილი სახარება უპყრია, არაბული წარწერით [9, 401-402].

აქვე უნდა ავლნიშნოთ, რომ ძველი მწერლები ძირითადად თავისი ეპოქის უახლეს ისტორიას გადმოგვცემენ. საერთოდ, უახლესი ისტორიის წერა, როგორც ჩანს, ყველა ეპოქაში გარკვეულ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. ამას ადასტურებს VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსის პროკოფი კესარიელის მეტად საგულისხმო ნათქვამი „საიდუმლო ისტორიაში“, რომელიც II საუკუნის შემდეგ გახდა ცნობილი: „ჩემს მიერ სიმართლის დამაღვის მიზეზი ის იყო, რომ ამ საქმის ჩამდენი აღამიანები ისევ ცოცხლები იყვნენ და გარემოება მოითხოვდა, ასე მეწერა. ვერ დავემალეოდი გარშემო მყოფ მრავალ მეთვალყურეს და ვერც საზარელ სიკვდილს დაეაღწევდი თავს... სწორედ ამის გამო, იძულებული ვიყავი, ჩემს წინა თხზულებებში მრავალი რამ დამეფარა“ [10, 21].

ანგარიშგასაწევია მოსაზრებაც, რომ უკანასკნელი ოთხი-ხუთი ათეული წელი არ წარმოადგენს ისტორიას ამ სიტყვის მკაცრი მეცნიერული გაგებით. მიმდინარე ისტორიული პროცესები ჯერ კიდევ არაა დასრულებული. არსებული დოკუმენტები და საარქივო მასალა მნიშვნელოვნად ჯერ კიდევ არაა გამოქვეყნებული. ისტორიის ეს მონაკვეთი ეხება მიმდინარე პოლიტიკას და მისი კვლევა, უპირველეს ყოვლისა, არის საერთაშორისო მიმომხილველების, პოლიტოლოგების, ჟურნალისტების და არა პროფესიონალი ისტორიკოსების საქმე... XVII საუკუნის ცნობილმა პუბლიცისტმა ჟაკ მალე დიუ-

პანმა თანამედროვეობის ისტორიის წერა მოსწრებულად შეადარა „ნისლიან ამინდში პეიზაჟის ხატვას“ [11, 30].

ახალ და უახლეს ისტორიას 'მორის ზღვარს ერთი თავისებურება ახასიათებს. ამ შემთხვევაში, იგულისხმება ის, რომ რაც დღეს უახლესი ისტორიაა, შემდგომში ახალი ისტორიის კუთვნილება შეიძლება შეიქმნას, ხოლო უახლესი ისტორია დაიწყოს XX საუკუნის 90-იანი წლების მოვლენებით: გერმანიის გაერთიანება, სსრკ-ს დაშლა, სოციალისტური სისტემის ლიკვიდაცია [12, 201] და ა.შ.

საერთოდ, ისტორიის პერიოდიზაციისადმი მიდგომისას, დიამეტრალურად განსხვავებულ პოზიციებზე იდგა საბჭოთა, მარქსისტული ისტორიოგრაფია. ეს მნიშვნელოვანწილად იმით აიხნებოდა, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფია ისტორიის გააზრების მონისტური პრინციპის მომხრედ გვევლინებოდა. ნებისმიერი ქვეყნის ისტორიის პერიოდიზაციას საფუძვლად უდებდა კლასობრივ ბრძოლას და ფორმაციულ მიდგომას. ამიტომ მათ მიერ მონიშნული მიჯნები კარგად გამოხატავდა ერთი ისტორიული სკოლის შეხედულებებს და ყოველთვის არ შეესატყვისებოდა საერთაშორისო სტანდარტებს. საბჭოთა იდეოლოგიის მონოპოლიის პირობებში ბოლშევიკებმა პერიოდიზაციის ეს მოდელი ძალად მოახვიეს თავს ქართულ ისტორიოგრაფიას, რომელსაც მის წინააღმდეგ ხმის ამოდების არავითარი საშუალება არ გააჩნდა [12, 188-189].

როდესაც მარქსიზმზე ესაუბრობთ, საჭიროა მოკლედ შევეხოთ თვით მარქსის პიროვნებას, მისი ცხოვრების ისტორიას. აი, რას წერს მასონების მკვლევარი, მისი თანამედროვე, მღვდელი როდიონი: კარლ მარქსი იყო სატანისტ-მასონი. ჯერ კიდევ სკოლის მერხიდან, ლუთერანული სარწმუნოების მიმდევარი, უნივერსიტეტ-

ში სწავლის პერიოდში შევიდა სატანისტურ სექტაში. მიიღო შესაფერისი მისტიკური კურთხევა და გახდა ქრისტიანობის წინააღმდეგ მებრძოლი. თავის ლექსში „მევიოლინე“ მარქსი წერს: „სანამ არ შევიშლება და ჩემი გული ძირფესვიანად არ შეიცვლება, ჯოჯოხეთური აღმურია აღმართული და ავსებს ჩემ ტვინს. ხელაყ ამ მახვილს? ის მე წყევლიადის თავადმა მომყიდა!“ ეს სტრიქონები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას შეიძენს, თუ გვეცოდინება, რომ სატანისტური კულტის უმაღლესი ხელდასხმის რიტუალში კანდიდატს მიჰყიდინან ხოლმე მოჯადოებულ მახვილს, რომელიც მისი წინსვლის საწინდარი უნდა იყოს. პიროვნება საფასურს იხდის იმით, რომ მისივე ვენიდან აღებული სისხლით ხელს აწერს ხელშეკრულებას, რომლის მიხედვითაც, მისი სული, სიკვდილის შემდეგ, ეკუთვნის სატანას.

პირველი ინტერნაციონალის ერთ-ერთი ფუძემდებელი მოსე პესი, ბ. აუერბახისადმი მიწერილ წერილში (1841) მარქსს ახასიათებს, როგორც ადამიანს, რომელმაც საბოლოო დარტყმა მიაყენა შუა საუკუნეების რელიგიას და ფილისოფიას.

გამოდის, რომ სწორედ ასეთი იყო მათი მოლოდინი, ვინც მარქსი აზიარა სატანიზმის სიღრმეებს. სავსებით მცდარია მოსაზრება, თითქოს მარქსი კაცობრიობის დახმარების იდეალებით იყო შთაგონებული და მას ამ იდეალების განხორციელების გზაზე ეღობებოდა რელიგია, რის გამოც იგი ათეისტი გახდა. პირიქით, მარქსს სძულდა სამება, როგორც მისი თანამედროვენი ამტკიცებენ, ვერ იტანდა ქრისტეს ხსენებას. სიციალიზმი მხოლოდ სატყუარა იყო, რითაც სატანური იდეის ხორცშესახსმელად შეძლებდა პროლეტარიატისა და ინტელიგენციის მოზიდვას.

პირველი ინტერნაციონალის ორგანიზაციაში მარქსის თანამოღვაწე ბაკუნინი, ასევე აღიარებული სატანისტი იყო. კერძოდ, ის წერდა: „ამ რევოლუციაში ჩვენ მოგვიწევს ხალხში სატანის გაღვიძება, რათა აღვაგზნოთ „ყველაზე მდაბალი ვნებები“ [13, 35-36].

სატანისტი მასონების ემბლემაა ჩაქუჩი და ნამგალი. ნამგალი – სიკვდილის, მკვლელობის, გარდაუვალი დაღუპვის ნიშანია. სურათებზე სიკვდილი ხელში ნამგლით, ცელით ან მახვილით შემთხვევით როდია გამოხატული, მათი საშუალებით იმკის ის საკუთარ მსხვერპლს. ჩაქუჩი მასონების კლასიკური სიმბოლოა, ძალაუფლება ქვაზე (ქვა, თავის მხრივ, – ადამიანის სიმბოლო), ე.ი. ადამიანებზე, რომლებიც საჭიროა „გამოთალო“, მისცე მათ აზრს საჭირო სახე.

მასვე განეკუთვნება ყელსახვევი-ჰალსტუხი, ასე პოპულარული რევოლუციის შემდგომი ინტელიგენციისათვის. თავისი მისტიკური მნიშვნელობით – ეს სატანის სახრჩობელაა, ადამიანის ყელზე მორგებული. ის ადამიანებს, პირუტყვის მსგავსად, სასაკლაოზე მიერეკება. ჰალსტუხის ფორმა და ფერი აღნიშნავს მასონური ხელდასხმის ხარისხს.

მეტად ნიშანდობლივია, რომ საბჭოთა კავშირში XX საუკუნის 20-იან წლებში ბავშვებს, ნათლობის ნაცვლად, ავარსკვლავიანებდნენ, ე.ი. ატარებდნენ ვარსკვლავის გარშემო, ადებდნენ მას სახვევზე; გავიხსენოთ ოქტომბრელები, ვარსკვლავით მკერდზე, პიონერის ყელსახვევი, სამკუთხედით ზურგზე, წვერით ქვევით, რაც სატანის მცირე ბეჭედს ნიშნავს, კომკავშირი – წითელი ნიშნით. [13, 63].

წმინდა მასონური დევიზია „იყავ მზად!“, რაც ერთ-ერთი მთავარი დევიზი იყო ოფიციალური რიტუალების

ჩატარებისას კომკავშირულ და პიონერულ ორგანიზაცი-
ებში [13, 65].

ბოლო წლებში გამოქვეყნებულ დოკუმენტებში ასა-
ხულმა მასალამ რადიკალურად შეცვალა ჩვენი ცოდნა
ისტორიულ პიროვნებებზე [14, 25]. განსაკუთრებით სა-
განგაშო ცნობებია ლენინის პირად ცხოვრებასთან და-
კავშირებით [14, 25].

ლენინის პაპა, ნიკოლოზ ვასილის ძე ულიანოვი,
მოგვიანებით დაქორწინდა საკუთარ ქალიშვილზე ალექ-
სანდრა ულიანოვზე, რომელიც მასზე 25 წლით უმცრო-
სი იყო და მასთან ოთხი შვილი ეყოლა. მათგან მეოთხე
67-ე წლისთავზე შეეძინა.

დღეს თითქმის 180⁰-ით შეიცვალა ჩვენი ცოდნა
უახლესი წარსულის შესახებ, დღის სინათლე ჰპოვა გა-
ნადგურებას გადარჩენილმა მრავალმა დოკუმენტმა. ნა-
თელი ეფინება საერთაშორისო სიონისტური ორგანიზა-
ციის მასონთა მიერ მოწყობილი ოქტომბრის გადატრია-
ლების დეტალებს [16, 23]. ახლა უკვე ეჭვს არ იწვევს
ის ფაქტი, რომ მეფისა და მისი ოჯახის დახვრეტა
მსოფლიო მასონების მიერ იყო სანქცირებული, რაც აღ-
სრულდა მასონიზმის ყურმოჭრილი მსახურების – ლე-
ნინისა და სვერდლოვის თაოსნობით. გარდა ამისა, ცნო-
ბილია, რომ მასონურმა ძალებმა მართლმადიდებელი
მეფე და მისი ოჯახი უბრალოდ კი არ მოკლეს, არამედ
რიტუალურად შესწირეს სატანას, ამრიგად, ეკატერინ-
ბურგში, იპატიევების სახლში, სადაც დანაშაული მოხ-
და, კედლებზე გერმანული წარწერებია აღმოჩენილი:
„სწორედ ამ დამეს ბალთაზარი იქნა მოკლული თავისი
ყმების მიერ“. ამავე ოთახის სამხრეთის კედელზე დახა-
ზულია ოთხი კაბალისტური ნიშანი, ბრიტანეთის მუზე-
უმში ინახება ენელის ბროშურა – „მსხვერპლი“, რო-
მელშიც მოცემულია ამ ნიშნების ამდაგეირი გაშიფვრა:

„აქ, საიდუმლო ძალთა ბრძანებით, მეფე მსხვერპლად შესწირეს სახელმწიფოთა დანგრევას, რაც ხალხმა შეიტყო“ [13, 60].

ტროცკიმ ერთ-ერთმა პირველმა იხმარა ტერმინი – „უახლესი ისტორია“, როგორც ფალსიფიცირებული, საბჭოური, სტალინური პერიოდის ამსახველი დრო [17, 193].

ამავე დროს, ნუ დაგვავიწყდება, რომ, თავის დროზე, ტროცკიმ აშშ-დან მიიღო 20 მილიონი დოლარი „რუსეთში ბოლშევიკური რევოლუციის“ მოსაწყობად [13, 54].

ტროცკი ილტვოდა მსოფლიოში უდიდესი სახელმწიფოს – რუსეთის დასანგრევად. ამ მიმართებით, იგი ამბობდა: „ჩვენ ის უნდა გადავაქციოთ უდაბნოდ, რომელიც დასახლებული იქნება თეთრი ზანგებით, რომელთაც ჩვენ ისეთ ტირანიას მივცემთ, აღმოსაყდრის დესპოტებსაც რომ არ უნახავთ, ყველაზე საზარელ სიზმარშიც კი. განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ ტირანია იქნება არა მარჯენიდან, არამედ მარცხნიდან და არა თეთრი, არამედ წითელი, სწორედ წითელი, რამეთუ ჩვენ მოვაწყობთ ისეთ სისხლისღვრას, რომლის წინაშეც შედრკებიან და კაპიტალისტური ომების ყველა საკაცობრიო დანაკარგი გაუფერულდება.

თუ რევოლუციაში გავიმარჯვებთ, რუსეთს გავგყლეტთ, მაშინ მის ნანგრევებზე გავამაგრებთ სიონიზმის ძალაუფლებას და ვიქცევით იმ ძალად, რომლის წინაშეც მთელი მსოფლიო დაიხოქებს. ჩვენ გიჩვენებთ, რა არის ნამდვილი ძალაუფლება. ტერორის, სისხლისღვრის გზით, ჩვენ მივიყვანთ რუს ინტელიგენციას გამოთაყვანებამდე [13, 58].

საბჭოთა კავშირში 1929 წლიდან იწყება წარსულის სისტემატური გადასინჯვის პერიოდი [18, 122].

1931 წელს გამოქვეყნდა სტალინური ინსტრუქცია პარტიული ისტორიკოსებისადმი, რომლებსაც განმარტავდნენ და აკონკრეტებდნენ ზეპირ საუბრებში. 1932 წლიდან „პრაედის“ საიუბილეო ნომერი უკვე ახალ სახეს იღებს. იმავე წლის 23 თებერვლის ნომრის პირველ გვერდს ამშვენებს სტალინის პორტრეტი. პირველად იქნა წამოყენებული ფორმულა: „წითელი არმიის ბელადი არის კომუნისტური პარტია, მისი ლენინური ცენტრალური კომიტეტი, ამხანაგ სტალინის მეთაურობით“ [18, 64].

საბჭოური ისტორიოგრაფიის ფალსიფიკაციაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა „საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბ) ისტორიის მოკლე კურსმა“, რომელიც 1938 წელს გამოიცა [19, 9].

ფაქტობრივი მასალა ნებისმიერი ისტორიული გამოკვლევის საფუძველია, რომელზეც „შენდება“ ისტორიული განზოგადების შენობა. ხშირ შემთხვევაში, ჩვენ, აგრეთვე, ვიცოდით ჩვენი გამოკვლევების საბოლოო შედეგები (გამოკვლევების და არა მეცნიერულ-პოპულარული შრომების). აქედან გამომდინარე, ისლა დაგვრჩენოდა, მხოლოდ ფაქტები მოგვეტანა. ასეთი მოქმედებით ეამტიცებდით უკვე კარგად ცნობილ ჭეშმარიტებას, ხოლო ახლის აღმოჩენა არ შეგვეძლო [20, 288-299] და არც არავინ გვავალებდა.

შეეძლოთ თუ არა „საბჭოთა პერიოდის“ მკვლევარებს ობიექტურად შეესწავლათ და შეეფასებინათ თანამედროვეობის ისტორია? შეიძლება გაზვიადების გარეშე ითქვას, რომ საზოგადოებათმცოდნეები, პირველ რიგში იყვნენ პარტიულები და მხოლოდ შემდეგ მეცნიერები (ბუნებრივია, იყო გამონაკლისიც). მოქმედებდა პარტიულობის პრიმატი მეცნიერებაზე. საზოგადოებათმცოდნეობა (ისტორიული მეცნიერება) მთლიანად მიმართული იყო ბურჟუაზიული იდეოლოგიისა და მეცნიერების წი-

ნააღმდეგ ბრძოლისათვის და პარალელურად, გაბატონებული იდეოლოგიის – მარქსიზმ-ლენინიზმის დამკვიდრებისაკენ [21, 250].

დასაშვები იყო მარქსისტულ-ლენინური თეორიული მემკვიდრეობის მხოლოდ ციტირება და კომენტირება. ასეთივე დამოკიდებულებას იჩენდნენ თანამედროვე ეპოქის მკვლევარები კომპარტიის ყრილობათა დოკუმენტების, კომფერენციებისა და პარტიის ცკ-ს პლენუმების მასალებისადმი. სქემატურობა, შიში დრამატული სატუაციების მიმართ, სიმართლისა და სიცრუის, სიკეთისა და ბოროტების, საზოგადოების რეალურ ცხოვრებაში განსაზღვრულის და განუსაზღვრელის, მართვადისა და სტიქიურის შეჯახება უახლესი ისტორიის საკითხებზე დაწერილ ნაშრომებს სავსებით სამართლიანად აქცევდა ნაკლებ საინტერესოდ. ხშირად – არაპოპულარულად, განსაკუთრებით, ახალგაზრდა მკითხველისათვის.

თანამედროვე თაობის ისტორიკოსთა არაერთი წარმომადგენელი გამოდიოდა პუბლიცისტის როლში და ვერ ასწრებდა ოპერატიულად და პროფესიონალურ დონეზე დაეკმაყოფილებინა მკითხველთა მოთხოვნა უახლესი ისტორიის პრობლემებზე [22, 10].

რა მეცნიერული და ობიექტური ისტორიული ნაშრომები უნდა შექმნილიყო, როდესაც ტაძრებს ქიმიურ საწყობებად იყენებდნენ, ციხეებისა და კრემატორიუმების ფუნქციას აკისრებდნენ, ანგრევდნენ, ასევე, სხვა ისტორიულ ძეგლებს, წვავდნენ სუკისა და შსს-ს დოკუმენტებს, მოსახლეობის აღწერის მასალებს.

30-იან წლებში საზღვარგარეთ გაყიდეს მრავალი ისტორიული და მხატვრული ფასეულობა. საბჭოთა კავშირის ბიბლიოთეკა კატასტროფულ მდგომარეობამდე მიიყვანეს. უდიდესი დარტყმა მიაყენა ისტორიულ მეცნიერებას მხარეთმცოდნეობის უგულვებელყოფამ, რომელ-

საც მეფის რუსეთში დიდი ყურადღება ექცეოდა. 1928 წელს სასკოლო პროგრამებიდან საერთოდ ამოიღეს ეს საგანი. მსგავსი ბედი ეწია ფოლკლორის შესწავლას და სხვა [23, 445-446].

ქართველი სოციალ-დემოკრატების წარმოდგენით, საქართველოს ნამდვილი ისტორია მაშინ დაიწყო, როდესაც სილიბისტრო ჯიბლაძემ ეგნატე ნინოშვილის დასაფლავებაზე პირველი მარქსისტული სიტყვა წარმოთქვა! მანამდე კი, მთელი სამი ათასი წლის განმავლობაში, ქართველ ტომებს და ქართველ ერს, თურმე, არაფერი გაუკეთებია, და, თურმე, საქართველოს ისტორია მხოლოდ ფეოდალთა მეფეთა საქმეებით აღივსებოდა, „ხალხი“ კი ისტორიის გარეშე იდგა. მათი აზრით, ნამდვილი ქართველი ერი „ახალმა დრომ“ დაბადა და მარქსიზმმა აქცია შეგნებულ კოლექტივად, რომელსაც კაპიტალისტური და ფეოდალური ნაშთების აწმყო უნდა მოესპო და პროლეტარული სამოთხე შეექმნა [24, 254-255].

რა მეცნიერულ შრომაზე შეიძლებოდა ლაპარაკი, როდესაც ავტორი, უახლესი პერიოდის საკითხებზე წერისას, გულმხურვალე ლოცვით ევედრებოდა მამაზეციერს გენერალური მდივნის სიცოცხლის გახანგრძლივებას წიგნის გამოცემამდე. გარდაცვლილთა ნათქვამის გამეორება თუ ციტირება თითქმის დანაშაულის ტოლფასი იყო. უახლესი ისტორიის რამდენი მკვლევარი-დისერტანტი სამუდამოდ დისერტანტად დარჩა. ველარ შეძლო თარგმანის ხელმეორედ დაფინანსება და საპირისპირო ციტატების „დაპროექტება“, რომელსაც ახალი ხელმძღვანელი და მისი „ნააზრევი“ მოითხოვდა.

როდესაც ბრეჟნევი გახდა სკკპ ცკ-ს გენერალური მდივანი, მოხდა საისტორიო მეცნიერებისათვის დამღუპველი, ცენზურის გამკაცრება... ქვეყნის ისტორია აეწყო

ბრეჟნევეზე ისე, როგორც ადრე ეწყობოდა სტალინზე და ხრუშჩოვზე...

საყოველთაოდ ცნობილი აფორიზმია: „ისტორია ცხოვრების მასწავლებელია“, მაგრამ როდესაც დაინტერესებული პოლიტიკური წრეებისა და მათი ლაქიების, მითუმეტეს, მსახურ ისტორიკოსთა მიერ ისტორია გადაიქცევა „მენტორად“, ის კარგავს ხარისხსა და სოციალურ ფუნქციას და ხდება საზოგადოებრივი ცნობიერების გაბრიყვების საშუალება. ეს ხდებოდა... მაგრამ განსაკუთრებით საბჭოთა ხელისუფლების – კომუნისტური რეჟიმის დროს. მანიპულირება მკითხველზე ზრუნვის ნილბით მიმდინარეობდა, რომ მას ღმერთი არ გასწყრომოდა და სხვა აზრი არ გასჩენოდა ხელისუფლებასა და მნიშვნელოვან მოვლენებზე.

აი, სიყალბის კიდევ ერთი მაგალითი: ჟუკოვის მემუარების დაბეჭდვა გაჭიანურდა. ბოლოს, ავტორს აგრძნობინეს, რომ ბრეჟნევემა მოისურვა მხედართმთავარს იგი მოეხსენიებინა თავის წიგნში. და, აი, უბედურება, ომის წლების განმავლობაში ისინი ერთმანეთს არასოდეს შეხვედრიან. როგორ მოქცეულიყვნენ? მემუარების რედაქტორის, ა. მირკინას მოგონებების მიხედვით, წიგნში შეიტანეს ეპიზოდი: მე-18 არმიის სარდალ გენერალ ლესელიძესთან ყოფნის დროს, მარშალი ჟუკოვი „რჩევისათვის“ წავიდა არმიის პოლიტგანყოფილების უფროს ბრეჟნევთან, მაგრამ, სამწუხაროდ, ის ადგილზე არ აღმოჩნდა. სწორედ იმ დროს, იგი იმყოფებოდა მცირე მიწაზე, სადაც მძიმე ბრძოლები მიმდინარეობდა [25, 371].

როდესაც ლეონიდ ბრეჟნევი გარდაიცვალა, სსრკ თავდაცვის სამინისტროს სამხედრო ისტორიის ინსტიტუტში თავში შემოირტყეს ხელი: მეორე მსოფლიო ომის თორმეტტომიან ისტორიაში, რომლის ბოლო ტომი ბრეჟნევის სიკვდილის წინ გამოვიდა ერთხელაც არ იყო

მოხსენიებული იური ანდროპოვი, სკკპ ცკ-ის ახალი გენერალური მდივანი. მდგომარეობიდან გამოსავალი მაინც იოლად მოინახა. ავტორთა კოლექტივმა სასწრაფოდ მოამზადა და გამოსცა მონოგრაფია „კარელიის ფრონტი 1941-1945 წლების დიდ სამამულო ომში“, ახალი გენერალური მდივანი (ომის დროს – ალკა ცკ-ის პირველი მდივანი კარელია-ფინეთის სსრ-ში) აქ მოხსენიებულია 17-ჯერ. უფრო ხშირად, ვიდრე ნებისმიერი სამხედრო მეთაური, ფრონტის სარდლისა და არმიის სარდლობის ჩათვლით.

როგორც ვიცით, ი. ანდროპოვის „სამხედრო დიდებამ“ დიდხანს არ გასტანა. 1984 წლის თებერვალში სკკპ ცკ-ის გენერალური მდივნის თანამდებობაზე დაინიშნა კ. ჩერნენკო... სამხედრო ისტორიაც იმ წამს გადაიწერა ჩერნენკოს საამებლად. თუ 1983 წელს გამოცემულ „სამხედრო ენციკლოპედიურ ლექსიკონში“ იგი მოხსენიებულია „გამოჩენილ საბჭოთა პარტიულ და საზოგადო მოღვაწედ, რომელიც 1930-1933 წლებში მსახურობდა სასაზღერო ჯარებში“, 1985 წელს გამოცემულ ენციკლოპედიაში, სახელწოდებით „1941-1945 წლების დიდი სამამულო ომი“, მის შესახებ წერია: „... ომის წლებში ჩერნენკო კრასნოიარსკის ოლქის მშრომელებში (სადაც იგი საოლქო კომიტეტის მდივანი იყო) ეწეოდა დიდ მუშაობას მშრომელთა მობილიზაციისათვის, ფრონტისათვის მხარდასაჭერად, საბჭოთა ადამიანების პატრიოტული აღზრდისათვის. თავისი პირადი მაგალითით, მგზნებარე პატრიოტული სიტყვით იგი მათ ეხმარებოდა – გამოეჭედათ ჩვენი დიადი გამარჯვება ფაშიზმზე“.

სოციალიზმის ბანაკის ლიკვიდაციის შემდეგ, ისტორიკოსთა დიდი ნაწილი, რომლებიც კომპარტიის აპოლოგეტები იყვნენ, 180 გრადუსით შემობრუნდა და მეო-

რე უკიდურესობაში გადაეარდა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში გამოქვეყნებულ თითქმის ყველა ნაშრომში დაფიქსირებულია, რომ არმიაში კომისრების ინსტიტუტი ბოლშევიკებმა მოიგონეს! ტყუილია. კომისრები პირველად გამოჩნდნენ აშშ-ს არმიაში XIX საუკუნის I ნახევარში. მთავრობის მიერ დანიშნული კომისრის ფუნქციას, რომელიც იყო სამხედრო ნაწილის ჩინოვნიკი, წარმოადგენდა სამხედროების მორალურ და პოლიტიკურ სულისკვეთებაზე თვალყურის დევნება [3, 7].

ასევე გვარწმუნებენ, რომ არქიტექტურული ძეგლების განადგურება ბოლშევიკების ბოროტი გამოგონებაა. ტყუილია!..

„ეკატერინეს ოქროს საუკუნედ“ ცნობილ ეპოქაში განადგურდა მრავალი ძველი უნიკალური შენობა, ხოლო XIX საუკუნის დასაწყისში სასახლის მმართველობის ხელმძღვანელის ა. პ. ვალუევის ბრძანებით, აღგავეს პირისაგან მიწისა ყველაზე საუკეთესო ძეგლები, მათ შორის XVII საუკუნის ეროვნული ხელოვნების გამორჩეული ნიმუშები [3, 8].

სხვა საქმეა, რომ კომუნისტებმა, ძველ რომში განხორციელებული რეკონსტრუქციის მიზანმიმართულ, განათლების სისტემაში დანერგეს სასწავლო პროცესზე მკაცრი კონტროლი. იმპერიის პერიოდში რომში დაიხურა კერძო სკოლები და მოქალაქეთა განათლებაზე ზრუნვა სახელმწიფოს მოვალეობად გამოცხადდა. განხორციელდა სამივე საფეხურის სკოლების იდეოლოგიზაცია, რაც ითვალისწინებდა სასკოლო აღზრდა-განათლების სისტემის პოლიტიზაციას და ე.წ. „ახალი ადამიანის“ აღზრდას [5, 116].

ამავე დროს, შეიძლება საყოველთაოდ არ იყოს ცნობილი, რომ ცნება „ადამიანის უფლებები“ განუყრელად დაკავშირებულია ესპანელი იეზუიტი ბერების მოღვაწეობასთან სამხრეთ ამერიკაში. ეს ტერმინი გახ-

და საფრანგეთის რევოლუციის და გაეროს დეკლარაციის შემადგენელი ნაწილი [3, 69].

დაბოლოს, შეიძლება ითქვას, რომ ხელახლა არის დასაწერი ჩვენი ისტორია. იგი გაყალბებულია არა მარტო საბჭოთა იდეოლოგიური შტამპებით, არამედ შეფერილია ქართველისათვის დამახასიათებელი რომანტიკული პათოსით და იდეალიზებულია, დაუძლეველია ცალმხრივობა. ისტორიულ პირებს უნდა მიეცეთ ადამიანური მოცულობრივი, სტერეომეტრული (პლანიმეტრიულის საპირისპიროდ) სახე და დახასიათება. ახლად დაწერილ ისტორიაში ქართველმა უფრო რეალურად უნდა დაინახოს თავისი სახე და მიაღწიოს სწორ თვითშემეცნებას.

უნდა მივეჩვიოთ შენიშვნებსა და კრიტიკას ეროვნული გმირების მისამართითაც. უნდა გადავლახოთ ეროვნული შეზღუდულობა და პროვინციალიზმი ყველა სფეროში, მათ შორის, ისტორიული პიროვნებებისა და მოვლენების შეფასებაშიც [25, 96].

ახლა, როდესაც წარსულის ობიექტურად გაშუქება გმირობის ტოლფასი აღარ არის, ეფიქრობთ, საისტორიო მეცნიერებასაც ჩამოსცილდება არაპროფესიონალიზმი და ვაღარც ახალი შემთხვევითი ადამიანები გაბედავენ „გარედან“ მოსვლას, ისე, როგორც ერთ დროს, ეროვნულ მოძრაობას მიეტმასნა ვაიპოლიტიკოსთა დიდი არმია.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Ерих Фром, Адолф Гитлер: клинически случаи некрофилии, пер. с англ. послесловие А. М. руткевича М., 1992.
2. თ. ბუთხუზი, „გაახელ თვალებს-იქნება გვიან..“, თბ., 2006.

3. А. Бушков, Россия, которой не было, М., 1997.
4. ჰეგელი, „ისტორიის ფილოსოფია“, თბ., 2001.
5. ს. ლობჯანიძე, „აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქა-
ლური ცვალებადობის შუქზე“ (სადოქტორო დისერ-
ტაცია), თბ., 2006.
6. სპარსული ლირიკა; შეადგინა, წინასიტყვაობა, მცირე
ცნობები და განმარტებები დაურთო ნომადი ბართაი-
ამ, თბ., 2005.
7. ე. ნადირაძე, „ვინ არიან და რა სურთ იეღოველებს“,
თბ., 2003.
8. Таниа Ал Харири-Вендель, символы ислама, М.-П., 2005.
9. შ. მირიანაშვილი, „ქართული ხელოვნების ისტორია“,
თბ., 1961.
10. პროკოფი კესარიელი, „საიდუმლო ისტორია“, ძველი
ბერძნულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო
ნინო ეფრემიძემ, თბ., 1989
11. კ. ანთაძე, მ. კალანდაძე, კ. მეშველიანი, „ისტორიის
პერიოდიზაცია“, „მაცნე“, ისტორიის სერია, 1992, 2.
12. მ. კალანდაძე, „ამერიკის შეერთებული შტატების ის-
ტორიის პერიოდიზაცია“, კრებ. „კლიო“, 2005, 2.
13. ნ. დობროლიუბოვი, „XX საუკუნის ფარული ორგანი-
ზაციები“, თბ., 2001.
14. ე. „თბილისელები“, 2006, 36.
15. ი. ახუაშვილი, „სტალინი ფრანკ-მასონთა გარემოცვა-
ში“, თბ., 2006.
16. Ф. Маренков, Государь и погань, М., 1995.
17. Лев Троцки, Сталин, Т. I, М., 1995.
18. Лев Троцки, Сталин, Т. II, М., 1995.
19. Историки спорят, М., 1989.
20. В. Козлов, Историк и перестройка, сб. страницы истории
КПСС, М. 1988.

21. А. И. Алаторцева, Советская историческая наука на переломе 20-30-х годов, сб. История и сталинизм, М., 1991.
22. Страницы истории КПСС, М., 1988.
23. А. Н. Мерцалов, Сталинизм и освещение прошлого, сб. История и сталинизм, М., 1991.
24. ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ, მეორე მსოფლიო ომში; მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები ჯაუროთო ე. რცხილაძემ, თბ., 1994.
25. Н. Г. Павленко, Сталинские концепции военной истории, сб. История и сталинизм, М., 1991.
26. კ. გოგსაძე, „პოლიტიკის კრიზისი საქართველოში ანუ ვის ინტერესებს გამოხატავს დღევანდელი ხელისუფლება“, თბ., 1995.

9 აპრილის ტრაგედიის პოლიტიკური შეფასებისათვის

საქართველოს ისტორიის გაყვითლებულ ფოლიანტებს კიდევ ერთი ტრაგიკული ფურცელი შეემატა 1989 წლის 9 აპრილის სახით. ბოროტების იმპერიამ კელავ დაანახა მთელ მსოფლიოს ჭეშმარიტი სახე, საქართველოს დედაქალაქი სისხლით შეღება. ეს ერთ დროს საკრარური ციფრი - 9 - დიდი ხანია ჩვენთვის სევდისა და გლოვის რიცხვად იქცა. 1956 წლის 9 მარტი არ გვაკმარეს, 9 აპრილიც ტკივილისა და შურისძიების სურვილის თარიღად გვიქცეის.

მოგვიანებით აკაკი ბაქრაძე გონების თვალთ აანალიზებდა განვლილ მოვლენებს და დაასკვნოდა: „ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა რომ ევოლუციის, თანდათანობის გზას დასდგომოდა, იგი ძმათა სისხლით არ შეიღებებოდა, ბუნებრივი განვითარების პროცესს გაჟყვებოდა. თავისუფლება, რომელიც ღმერთმა გვიბოძა, უცრემლოდ და უსისხლოდ დამკვიდრდებოდა საქართველოში, მაგრამ სულწასულობის გამო ქართველმა ხალხმა უარყო თანდათანობითობის გზა. უცბად და ერთბაშად მოინდომა იმის მიღება, რის მოპოვებასაც დიდი მოთმინება, წესრიგი, შრომა, სიყვარული და გონიერება სჭირდებოდა [6, 24].

პირველ რიგში დაესვათ კითხვა: შეიძლებოდა თუ არა თავიდან აგვეცილებინა აპრილის მოვლენები? მიუხედავად უჩვეულო ცვლილებებისა, 1989 წელს არსებობას განაგრძობდა მთელი თავისი სტრუქტურებით საბჭოთა კავშირი, ხოლო სკკპ კელავ უდიდეს ძალას წარმოადგენდა და მმართველი პარტიის ძირითადი ნაწილი ჯერ კიდევ არ ფიქრობდა, რომ შეიძლებოდა მომხდარიყო საბჭოური სისტემის ლიკვიდაცია. ამდენად, აღნიშ-

ნულ ნაადრევ ანტისაბჭოურ გამოსვლებს სავალალო შედეგი რომ მოჰყვებოდა, კარგად უნდა სცოდნოდათ ეროვნული მოძრაობის ლიდერებს [2].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 9 აპრილამდე ეროვნულ მოძრაობაში განხეთქილება უკვე არსებობდა. პირველი გათიშვა მოხდა 1987 წლის ოქტომბერში შექმნილ ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებაში, რომელსაც გამოეყო რადიკალური მიმართულების ჯგუფი. მან დაირქვა „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება – IV დასის“ სახელი [1, 510].

ქართველმა ახალგაზრდობამ ბევრი კარგი თვისება გამოიჩინა, რასაც საზოგადოება ხშირად აღნიშნავდა. მაგრამ, ისიც უნდა ითქვას, საზოგადოებამ ძალზე გააზვიადა ახალგაზრდობის ინტელექტუალური პოტენციალი. ამ უკანასკნელმაც ადვილად ირწმუნა მის მიმართ გამოჩენილი აღმატებული შეფასებანი. ქართველთა სანუკუარი ეროვნული იდეალის აღსრულება ჩვენს ახალგაზრდობას დღეებისა და თვეების საქმედ მოეჩვენა. ეს დიდი შეცდომა იყო, მაგრამ საკითხის მთელი სიგრძე-სიგანით გაცნობიერება ჩვენმა ახალგაზრდობამ, სამწუხაროდ, ვერ შეძლო. ამისთვის მათ არც აზროვნების სიღრმე ეყოთ და არც ცხოვრებისეული გამოცდილება [3].

გოგორც ცნობილია 4 აპრილს მთავრობის სახლის წინ აქციის ინიციატორი ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება იყო. აქციის მიზანს წარმოადგენდა „აფხაზეთის პრობლემის მოგვარება“. მაგრამ 6 აპრილიდან „სხვადასხვა დაჯგუფებების მიერ“ ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების ინიცირებული აქცია გადაიზარდა იმჟამად სრულიად უპერსპექტივო „საქართველოს საბჭოთა კავშირიდან გამოყოფის“ მოთხოვნაში. გაფიცვას უნდა პქონოდა კონკრეტული და რეალური მოთხოვნა, რომლის შესრულება მთავრობაზე ზეწოლის შემთხვევაში შესაძლებელი

იქნებოდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის ლოზუნ-
გით, რასაც მთავრობის სახლის წინ რადიკალური პარ-
ტიები და ჯგუფები მოითხოვდნენ, გაუმართლებელი
იყო; რადგან საქართველოს მაშინდელ კომუნისტურ ხე-
ლესუფლებას ამგვარი მოთხოვნის დაკმაყოფილება არ
შეეძლო. კიდევაც, რომ ჰქონოდა სურვილი, კრემლი
ამას არ დაუშვებდა. დამოუკიდებლობის მოპოვება ყვა-
ლა ოპოზიციური ჯგუფის საბოლოო მიზანი იყო. ამ
„საბოლოო მიზნის“ წამოყენება გაფიცვის დაუყოვნებ-
ლივ მოთხოვნად შეიძლებოდა იმპერიასთან ფიზიკური
შეტაკებით და სისხლიანი კატასტროფით დასრულებუ-
ლიყო [1, 41].

მთავრობის სახლის წინ გამოფენილი ანტისაბჭოთა
პლაკატები უმაღლეს ავტორთა გულუბრყვილობას ადასტუ-
რებდნენ, ვიდრე მათი პოზიციის სიმტკიცესა და სიძლი-
ერეს.

მიტინგებზე, საქართველოს დამოუკიდებლობის
მოთხოვნის ლოზუნგების ფონზე, თითქმის ყოველდღე
გაისმოდა ქართული ხალხური სიმღერები. ჩვენ გვაევიწ-
ყდება ყველაზე მნიშვნელოვანი, რომ „დამოუკიდებლობა
თავისუფლება ტაშყანდურიო კი არა – ერთსულოვნე-
ბით, მოთმინებითა და ტანჯვით მოიპოვება“ [4, 80].

მიტინგი, რომელიც მთელი კვირა გრძელდებოდა,
ბუნებრივია, ეს მიტინგი არ იყო. გამოსვლების ასეთი
ფორმა ალბთ მაქსიმუმ ოთხი საათი შეიძლებოდა ყოფი-
ლიყო. ზოგიერთებს, ეგონათ, რომ რაც დიდხანს იშიმ-
შილებდნენ რევაზ მიშველაძის მოსწრებული გამოთქმით
– მოსკოვი იფიქრებდა, „ძალიან ნდომებიანთ თავასუფ-
ლება და მიეცეთ ამ საწყლებსო“.

ზედმეტია იმის ლაპარაკი, რომ საქართველოში მა-
შინდელი ხელისუფლება არ გადადგებოდა და ჭკმშარი-
ტად ეროვნული მთავრობა ვერ შეიქმნებოდა. ასეთ რა-

მეს მოსკოვი არ დაუშვებდა. ეს მაშინ ანბანური ჭეშმარიტება იყო. საქართველო 1989 წელს დამოუკიდებლობას ვერ მიიღებდა. ეს პროცესი ახლო მომავლის საქმე იყო. სიტუაცია ქვეყანაში „მოკავშირე“ რესპუბლიკების სასურველად ისედაც მიმდინარეობდა. ამ პროცესის „ქვევიდან“, ხელოვნურად დანქარებას მძიმე შედეგები, რომ მოჰყვებოდა უნდა გაეცნობიერებინად პოლიტიკურ ლიდერებს.

თავისუფლება უსისხლოდ და თანდათანობით რომ მოდიოდა, ეს დრომ უტყუარად დაადასტურა. ბელორუსიას, თურქმენეთს და ა.შ. თავისუფლებისათვის ყურიც არ გაუბარტყუნებიათ, ყველაფერი მუქათათ, ხონჩაზე დადებული მიიღეს. სრული დამოუკიდებლობა და თავისუფლება ესტონეთმა და ლატვიამ ისე მოიპოვა, რომ „პუგაჩიცი“ არ გაუსროლიათ [5, 273]. საინტერესოა, რომ უზბეკებმა საკუთარი დამოუკიდებლობის შესახებ სატელევიზიო პროგრამის „ერემიას“ გადმოცემიდან გაიგეს [1, 192].

ასე იმიტომ მოხდა, რომ კომუნისტები არავის დაუმარცხებია. მათ თავად გამოიჭრეს ყელი და არსებობა თვითმკვლელობით დაამთავრეს. ეს იყო კომუნისტური მოძღვრებისა და კომუნისტური პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემის ბუნებრივი შინაგანი რღვევა – გახრწნის შედეგი [6, 235].

არაფორმალთა ლიდერების მოქმედებიდან კი იქმნებოდა შთაბეჭდილება, რომ ისინი შეგნებულად ამწვავებდნენ სიტუაციას, ცდილობდნენ სამხედრო ფორმიანი მხეცის გაღიზიანებას რუსოფობული ლოზუნგებით. ამიტომაც იყო, რომ აპრილის აქციის ორგანიზატორთა მოქმედება დასავლეთში ძირითადად შეფასდა არა როგორც ეროვნულ-პოლიტიკური იდეალებისათვის ბრძო-

ლა, არამედ როგორც დიდი სკანდალის მოხდენის სურ-
ვილი თვითრეკლამის მიზნით.

განა შეიძლება, თან აბსოლუტური სიბოროტის სა-
თავედ აცხადებდე ხელისუფლებას, გაიძახოდე, რომ იგი
ყველაფრის ჩამდენი, ყველაფრის მკადრებელია და თან
ამ ხელისუფლებისაგან გამოგზავნილ ჯარს წინ უიარა-
ღო ადამიანს უყენებდე?! ეს ხომ იგივეა, რომ მურვან
ყრუს, ბუღა თურქს ან თემურ ლენგს დაუყენო წინ 'შეუ-
იარაღებელი ადამიანები და თან უკიდურესად მწვავე,
აშკარად სალანძღავი ლოზუნგით აღიზიანო ძალით
ათასჯერ აღმატებული და ზნეობით, ცივილიზებულო-
ბით სრულიად დაუმძიმებელი მომხედური!

არაფორმალთა ლიდერებს ხშირად უყვარდათ მა-
პათმა განდის სახელის ხსენება, მაგრამ განდი გრანდი-
ოზული აქციებით უპირისპირდებოდა ცივილიზებულ ინ-
გლისს და არა ლიგაწოვის, პუგოს, კრიუჩკოვის, როდი-
ონოვის მსგავს კაციჭამიებს. ამასთან, განდი უაღრესად
ტაქტიანად, დიპლომატიურად მოქმედებდა, მას არასო-
დეს ერთი ძვირი სიტყვაც კი არ უთქვამს ინგლისელ
ზალხზე, მის კულტურაზე. პირიქით, იგი ინგლისელთა
ინტერესებისათვის ბრძოლასაც თავის ვალად აცხადებ-
და [7, 100].

ახლა მოვლენების მეორე მხარესაც შევეხოთ. მათ
ვინც გარეჯის პოლიგონის მოსპობას გეპირდებოდა, უფ-
რო საშინელი პოლიგონი მთავრობის სასახლის წინ
გაგვიმართა, სადაც საქვეყნოდ დაგმობილი იარაღის
ეფექტურობა ჩვენს უდანაშაულო შვილებსა და შვილიშ-
ვილებზე გამოსცადეს [8, 60].

შესაძლოა, გაფიცულთა ლოზუნგი ნაადრევი და
ნაჩქარევი იყო, ხოლო ზოგიერთი ხელისუფლებისათვის
აშკარად მიუღებელი, მაგრამ რაღა იყო ე.წ. გარდაქმნა,
საჯაროობა, შეხედულებათა პლურალიზმი, თუკი ამ

განსხვავებულ თვალსაზრისს, თუნდაც მცდარს, მიუღებელს, ისევ და ისევ შეიარაღებულ ძალებს დაეუპირისპირებდით და სისხლში ჩაეახშობდით?!

საგულისხმოა, რომ 6 აპრილიდან თბილისში იმყოფებოდა სსრ კავშირის თავდაცვის მინისტრის პირველი მოადგილე – არმიის გენერალი კონკოვოვი. ამდენად, საკავშირო სამინისტრომ ყველაფერი იცოდა იმის თაობაზე, რაც თბილისში მზადდებოდა. უფრო მეტიც, კონკოვოვი თბილისში ყოფნისას მონაწილეობდა ამ საკითხზე გამართულ ყველა სხდომაზე და თათბირზე. აგრეთვე მოქმედების კონკრეტული სქემისა და გეგმის შემუშავებასა და დამტკიცებაში.

საქართველოდან შიფროგრამებს ცკ-ს მდივანი ჩებრიკოვი იღებდა. საკვანძო მომენტი 7 აპრილის შიფროგრამა წინადადებით, გამოეყენებინათ არმიისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს დამატებითი ძალები და თბილისში შემოედოთ კომენდანტის საათი. ამ შიფროგრამის ტექსტი ჩებრიკოვმა გაუგზავნა თანამდებობის პირთა გარკვეულ წრეს. მათ შორის თავდაცვისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროების ხელმძღვანელებს. მექანიზმი ბრუნვას უმატებდა. როგორც ჩანს, მოსკოვიდან თბილისში საპასუხო შიფროგრამა არ გაგზავნილა. ეტყობა, მიღებული გადაწყვეტილებების ერთადერთი წერილობითი საბუთია 7 აპრილის დირექტივა ჯარების თბილისში გაგზავნაზე, რომელიც გენერალურმა შტაბმა მიიღო ცკ-დან თბილისის შიფროგრამის გადაცემის შემდეგ.

არსებობს ასეთი დოკუმენტიც, კერძოდ, 7 აპრილს გენერალური შტაბის უფროსის – არმიის გენერალ მ. მოისევეის ხელმოწერილი ბრძანება – თბილისში შექმნილი მდგომარეობის გამო დამატებითი საჯარისო ნაწილების შემოყვანის შესახებ.

ჯარების შემოყვანა თბილისში გაცილებით ადრე დაიწყო, ვიდრე ჯ. პატიაშვილის ოფიციალური შიფროგრაფა გაიგზავნებოდა მოსკოვში – ეს მოხდა 7 აპრილის საღამოს 21 საათზე. ე. ლიგაჩოვის თავმჯდომარეობით პოლიტბიუროს სხდომა კი შესდგა 7 აპრილის დილით და რამდენიმე საათში გაიცა ბრძანება რეგულარული და შინაგან საქმეთა ჯარების ნაწილების თბილისში გადმოსროლის შესახებ. ამდენად, საკავშირო დეპუტატთა ყრილობაზე ა. ლუკიანოვის ინფორმაციით, თითქოს ჯარები შეყვანილ იქნა თბილისში ჯ. პატიაშვილის თხოვნით, იურდიული თვალსაზრისით არ შეეესაბამება სინამდვილეს [9]. ეს, რა თქმა უნდა, არ ხსნის საქართველოს ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობის საკითხს, მაგრამ ახლა უკვე გარკვეულია, თუ ვინ არის მათთან ერთად პასუხისმგებელი თბილისში ჯარების გადმოსროლაში და მათ მიერ ხალხის დარბევის მოწყობაში.

სისხლიანი 9 აპრილის მომზადებაში დიდი წვლილი შეიტანეს აქციამდე ცოტა ხნით ადრე ჩამოსულმა სკკ ცკ-ის პასუხისმგებელ მუშაკთა ჯგუფმა. მათ შორის იყვნენ სელივანოვი, ლობკო, ბაკლანოვი, ბუიანოვი, მიხაილოვი და სხვა. მათთან ერთად იმყოფებოდნენ ცენტრალური პრესის, სამხედროების, შინაგან საქმეთა სამინისტროს, პროკურატურის თანამშრომლები. თითქმის ისინი საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის მეორე მდივნის ბ. ნიკოლსკის გარშემო იყვნენ შემოკრებილნი. ეს არ იყო არც უბრალო ძალა და არც შემთხვევით მოვლენილი სწორედ იმ პერიოდში. მრავალი მაგალითია იმისა, თუ რა პრაქტიკულ ზემოქმედებას ახდენდნენ ისინი საქართველოს რესპუბლიკის ხელმძღვანელობაზე, სახელდობრ – პირველ მდივანზეც. საგულისხმოა, რომ 9 აპრილის დეზინფორმაციული დეპეშა მოსკოვში სელივანოვმა, ნიკოლსკიმ და ლობკომ შეადგინეს [10].

გაოცებას იწვევს შეიარაღებული ძალებისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს იმ ქვედანაყოფების ჩამონათვალი, რომლებიც მშვიდობიანი მიტინგის დარბევაში მონაწილეობდნენ: მოტომსროლელები, ქვეითები, საჰაერო დესანტი, შინაგანი ჯარები, საგანგებო დანიშნულების ქვედანაყოფები, ტანკები, ჯავშნოსანი მანქანები, რომ აღარაფერი ვთქვათ ცეცხლმსროლელ, ქიმიურ იარაღსა და მესანგრეთა ხელბარებზე. თითქოს ბერლინის ასაღებად ემზადებოდნენ! გორკიდან გადმოისროლეს სამხედრო კურსანტები, ბაქოდან – ძერუინსკის სახელობის დივიზიის მეომრები, ამავე ნაწილების მეთაურები ჩამოფრინდნენ მოსკოვიდან, ჩამოვიდნენ ქვედანაყოფები ვორონეჟიდან, პერმიდან. და ეს ყველაფერი განხორციელდა ყოველგვარი დოკუმენტაციის გარეშე.

მიტინგის აღკვეთის გადაწყვეტილება 1989 წლის 9 აპრილს 4 საათზე განხორციელდა. ოპერაციას ხელმძღვანელობდა გენერალ-პოლკოვნიკი – ი. როდნიონოვი. მას ექვემდებარებოდა ყველა სახეობის საჯარისო ფორმირება ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდლის მოადგილის ი. კუზნეცოვის და შინაგანი ჯარების ოპერატიული სამმართველოს უფროსის ი. ეფიმოვის მეთაურობით. საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს შ. გორგოძეს და მის დაქვემდებარებულ საქართველოს მილიციას ფაქტობრივად უნდობლობა გამოუცხადეს და იგი თავად იქცა საჯარისო ნაწილების დარბევის ობიექტად.

დარბევის წინ მიტინგზე სრული სიმშვიდე სუფევდა; ადამიანები იდგნენ ანთებული სანთლებით ხელში, ღოცულობდნენ და მღეროდნენ, რაც უფრო მსხვერპლის შეწირვას გავდა, ვიდრე აქტიურ წინააღმდეგობას. დარბევას შედეგად მოჰყვა 19 ადამიანის დაღუპვა, რომელთა შორის აღმოჩნდა 16 ქალი. მათგან ორი არას-

რულწლოვანი. სამხედრო პირთაგან არაეინ დაღუპულა. ალესილი ხელბარებისა და მომწამელელი ქიმიური ნივთიერებების გარდა გამოყენებული იყო ცეცხლსასროლი იარაღიც [11, 550].

9 აპრილს საქართველოს ესროლეს. ერის საერთო ეიფორია აპრილის დღეებში პოეტმა გ. ჯულუხიძემ შემდეგი სტრიქონებით გამოხატა:

კივის თბილისში პროტესტივით ვარდთა კოცონი,
წყეელის ქალაქი ნიჩბებსა და შხამებს გესლიანს...

ხარ მგლოვიარე, საქართველოვ, მაგრამ ცოცხალი,

შენ კელავ არსებობ და გხედავენ, რაკი გესვრიან! [12].

9 აპრილის ბართლომეს ღამემ ჩვენ ბევრი რამ გვასწავლა. არა მარტო ის დაეინახეთ, თუ ვისთან გექონდა საქმე, არამედ ისიც, თუ რა გიგანტური საშინელებისაგან უნდა გაეთავისუფლებულიყავით!

9 აპრილის შემდეგ საქართველოში კომუნისტური რეჟიმი ნომინალური გახდა. გ. გუმბარიძემ ველარ შეძლო პროკომუნისტური ძალების მობილიზაცია. მასობრივად დაიწყო კომუნისტური პარტიის რიგებიდან გასვლა. წეავდნენ პარტიულ ბილეთებს, საბჭოთა პასპორტებს [13, 351].

საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობა შეეცადა შეესუსტებინა ტრაგიკული მოვლენით გამოწვეული უარყოფითი რეზონანსი მსოფლიოში. მაგრამ მსოფლიომ მაინც გაიგო ყველაფერი – როგორც საქართველოს საინფორმაციო წყაროების, ისე რუსეთის დემოკრატიული ორიენტაციის ჟურნალისტების და ადამიანის უფლებების დამცველთა საშუალებით.

1989 წლის 25 მაისს საბჭოთა კავშირის სახალხო დეპუტატების ყრილობაზე საქართველოს დეპუტაციამ მოითხოვა თბილისის ტრაგიკულ მოვლენებზე პასუხისმგებლობის საკითხის ყრილობის დღის წესრიგში შეტანა.

მათი მამხილებელი გამოსვლები ხელს უწყობდა მომხდარზე ობიექტური ინფორმაციის გავრცელებას [14, 473].

დასავლეთის საზოგადოებრივი აზრი, სახელმწიფოთა პოლიტიკური სპექტრის დიდი ნაწილი მხარს უჭერდა საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ პროცესებს, რაც იმპერიის დეცენტრალიზაციას იწვევდა. მაგრამ სახელმწიფოთა ხელისუფლებები, რა თქმა უნდა, ოფიციალურად თავს იკავებდნენ ეროვნული მოძრაობების მხარდაჭერისაგან. 1989-1990 წლებში, ჯერ კიდევ, არ დამდგარიყო ის დრო, როცა დასავლეთის რომელიმე ქვეყანა და მათ შორის აშშ ღიად გამოხატავდა სიმპატიას, რომელიმე საბჭოთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობისაკენ მისწრაფებისადმი.

ამ რეალური კანონებით აიხსნებოდა, ის თავისებური გულგრილობა, რომლითაც დასავლეთის მთავრობები შეხედნენ 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში დატრიალებულ ტრაგედიას. არც ერთი დასავლური სახელმწიფოს მეთაური ან უმაღლესი რანგის მოხელე, საგარეო საქმეთა მინისტრის დონეზე მაინც, არ გამოსულა და ოფიციალურად არ დაუგმია საბჭოთა ხელისუფლების ქმედება, არ მოუხდენია მომხდარის პოლიტიკური შეფასება.

სამაგიეროდ 9 აპრილის მოვლენები სრულიად საღად და ობიექტურად შეაფასეს დასავლეთის ქვეყნების ხელისუფალთა და პოლიტიკური ელიტის მეორე ეშელონის წარმომადგენლებმა [1, 254]. მაგალითად, თბილისში მომხდართან დაკავშირებით ამერიკელმა სენატორმა ჰელსმა სენატს წარუდგინა რეზოლუციის პროექტი. იგი ამერიკის საკანონმდებლო ორგანოს მიმართავდა, სწორედ 1989 წლის აპრილის ტრაგედიიდან სულ რამდენიმე დღის შემდეგ: „ბატონო პრეზიდენტო, –

წერს სენატორი ჰელსი – ქართველმა ხალხმა უნდა იცოდეს, რომ თავისუფალი მსოფლიო გულგრილი არაა მისი ხედრისადმი, რომ თბილისში ასზე მეტი უდანაშაულო ადამიანის ტრაგიკული სიკვდილი შეუმჩნეველი არ დარჩენილა, რომ ჩვენი უზენაესი ხელისუფლება მხარს უჭერს ქართველი ხალხის ბრძოლას ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, რომლისთვისაც მან ეგზომ დიდი მსხვერპლი გაიღო“.

სამწუხაროდ, ამ და სხვა ფაქტებს, გამოხმაურებებს თუ მხარდაჭერას მხოლოდ მორალური მხარდაჭერა თუ ქონდა, რადგან არ ასახავდა შეერთებული შტატების ოფიციალურ კურსს. ამ რეალობას ადასტურებს 1990 წელს კიევში ვიზიტით მყოფი აშშ პრეზიდენტის ჯორჯ ბუშის (უფროსი) ნათქვამი: „მე კონგრესში ბევრი მთხოვს არჩევანის გაკეთებას - გორბაჩოვის მხარდაჭერასა და დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ რესპუბლიკებს შორის. მაგრამ მე მიმაჩნია, რომ – განმარტავდა პრეზიდენტი – ეს იქნება ყალბი არჩევანი“. თეთრი სახლის არჩევანი, ამ დროისათვის, კვლავ პრომოსკოვური გახლდათ და ეს რეალობა საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებისათვის მწარე სინამდვილედ მოსჩანდა. ამგვარი მდგომარეობა 1991 წლის აგვისტომდე გრძელდებოდა [1, 256].

თბილისში მშვიდობიანი მიტინგის გაუღება მარტო ჩვენს დასაშინებლად არ მომხდარა, მას უფრო დიდი მიზანი ჰქონდა: ეს იყო ცდა, სამხედრო დიქტატურის დამყარებისა მთელი კავშირის მაშტაბით. თუ ეს ცდა თბილისში გაამართლებდა, მას გაიმეორებდნენ სხვაგანაც. მაგრამ ხრიკმა არ გასჭრა. ქართველი ხალხი არ შეშინდა. არ დახარა მორჩილად თავი. ჩვენი გოგო-ბიჭებისა და ხანდაზმული მანდილოსნების სისხლმა მომაველი თავისუფლება გადაარჩინა. და არა მარტო ჩვენ-

თვის, არამედ საბჭოთა კავშირის სხვა ხალხებისთვისაც.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. დ. შველიძე, პოლიტიკური დაპირისპირებები და ეროვნული ხელისუფლების დამხობა საქართველოში (1987-1992 წწ.), თბ., 2008.
2. გაზ. „თბილისი“, 1989, 5 მაისი.
3. გ. ყორანაშვილი, სევედიანი ფიქრები მოვლენების კვლადაკვალ, გაზ. „თბილისი“, 1989, 14 აპრილი.
4. ა. კალაძე, ის მაინც ბრუნავს..., თბ., 1991.
5. ა. სონდულაშვილი, საქართველოს პოლიტიკური პორტრეტი, თბ., 2004.
6. ა. ბაქრაძე, დაწუნებული გზა, თბ., 1995.
7. თ. მირიანაშვილი, შავბნელი ჟამის ქრონიკა, თბ., 1993.
8. ა. სონდულაშვილი, 9 აპრილის სისხლიანი ტრაგედია, თბ., 1999.
9. გაზ. „Заря Востока“, 1990, 10 თებერვალი.
10. გაზ. „სახალხო განათლება“, 1989, 20 სექტემბერი.
11. 9 აპრილი, თბ., 1990.
12. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1989, 28 აპრილი.
13. მ. ნათმელაძე, ა. დაუშვილი, საქართველოს უახლესი ისტორია, თბ., 2004.
14. ა. ბენდიანიშვილი, ა. დაუშვილი, მ. სამსონაძე, ხ. ქოქრაშვილი, დ. ჭუმბურიძე, ო. ჯანელიძე, რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში, თბ., 2008.

დიპლომატიის პროფესია ერთ-ერთი უძველესი პროფესიაა. დიპლომატი არის საგარეო საქმეთა სამსახურის თანამშრომელი, რომელიც ახორციელებს თავისი ქვეყნის ოფიციალურ კავშირებს სხვა სახელმწიფოებთან. ინგლისელი დიპლომატის ჰენრი უოტონის (1568-1639 წწ.) აზრით: „დიპლომატი არის პატიოსანი ადამიანი, რომელსაც აგზავნიან უცხოეთში საკუთარი ქვეყნის სასარგებლოდ ტყუილის სათქმელად“. შესაძლოა ეს მართლაც ასე იყო საუკუნეების წინათ, მაგრამ დღეს დიპლომატიის ყველაზე ძვირფას თვისებად ითვლება სიმართლის თქმა, რასაც არანაკლები ფასი აქვს, ვიდრე დიპლომატიურ დოკუმენტს [1, 29].

ადამიანთა შორის მოლაპარაკებები დაიწყო ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე გამოჩნდებოდა მაგიდები, რომლებზეც ახლა მრავალი საათის, დღეების, თვეების, ზოგჯერ წლების განმავლობაშიც კი წყდება სახელმწიფოებს შორის სადაო საკითხები.

XVI საუკუნეში თეოლოგებს მიაჩნდათ, რომ პირველი დიპლომატები იყვნენ ანგელოზები, რომლებიც ზეცის საგანგებო წარმომადგენლებად ითვლებოდნენ დედამიწის ცოდვილ მოსახლეობასთან [2, 9].

ძველი აღმოსავლეთის დიპლომატიისა და საერთაშორისო სამართლის საინტერესო და უნიკალურ ძეგლად ითვლება მანუსკრიპტები. ისინი დაწერილია კლასიკურ სანსკრიტზე ჩვ.წ.აღ.-მდე პირველ ათასწლეულში. ამ კანონების მიხედვით საერთაშორისო ცხოვრების ყველაზე რთული საკითხები უნდა გადაიჭრას დიპლომატიური გზით. ძალის პოლიტიკა მეორე პლანზეა.

ანტიკური პერიოდის საბერძნეთში – ათენში, სპარტაში, კორინთოში ელჩებს სახალხო კრებაზე ირჩევ-

დნენ. არ შეიძლებოდა 50 წელზე უმრწემესის არჩევა. აქედან იღებს სათავეს ტერმინი – „უხუცესი“. დიპლომატები თავიანთი მისიის დამთავრების შემდეგ ანგარიშს აბარებდნენ სახალხო კრებას.

ელჩს გამგზავრების წინ აძლევდნენ სარეკომენდაციო წერილს – სიმბოლას¹ იმ ქვეყნის მმართველთან წარსადგენად, სადაც ის იგზავნებოდა. ელჩის მიზანი იყო უხუცესების მიერ მიცემული ინსტრუქციების შესრულება. ინსტრუქციები ორად მოკეცილ ფურცელზე იწერებოდა, რომელსაც დიპლომატი ერქვა. აქედან წარმოიშვა სიტყვა დიპლომატია.

ძველ რომში ხელშეკრულებას იხილავდნენ როგორც უწმინდეს აქტს. მისი დარღვევა ღვთის რისხვად მიაჩნდათ. საბერძნეთში ხელშეკრულების დადების შემდეგ ორივე მხარეს ხელშეკრულების ტექსტი და ფიცი უნდა ამოეკვეთა სტელაზე და შეენახა იგი ერთ-ერთ მთავარ საყდარში, მაგალითად ათენის აკროპოლისში, პალატის საყდარში, ხოლო ასლები დელფოსში, ოლიმპიასა და დელოსზე ინახებოდა. დიპლომატიური ურთიერთობის გაწყვეტის, ომის გამოცხადების შემთხვევაში სტელა, რომელზეც ამოტვიფრული იყო ხელშეკრულება იმტერეოდა; ამით ხელშეკრულებაც ირღვეოდა [1, 20].

დიპლომატიის ახალი ისტორიის ზუსტი შესწავლა, არსებითად, შესაძლებელი ხდება მხოლოდ XIV-XV საუკუნეებიდან. დიდი „ეროვნული“ სახელმწიფოების წარმოქმნისა და მათი თანდათანობით გაძლიერების შემდეგ, როცა პირველად შეიქმნა პირობები სახელმწიფოებს შორის მსხვილმანი გარეგანი შეჯახებისათვის. ადრეულ შუა საუკუნეებში, ხელმწიფე-მემამულეებს შორის

¹ Symbolon (ბერძ.) ძველ საბერძნეთში პირობითი ნივთიერი საცნობარო ნიშანი საზოგადოებრივი ჯგუფის, ფარული საზოგადოების წევრისათვის (ამ შემთხვევაში რწმუნების სიგელი).

წერილ ფეოდალურ შეხლა-შემოხლათა ხანაში, დიპლომატია, ამ სიტყვის ზუსტი გაგებით, ფეოდალურ ეეროპაში თითქმის არ არსებობდა. იმის გამო, რომ ცენტრალური სამეფო თუ საიმპერატორო ხელისუფლებისგან ფეოდალები ფაქტიურად სრულიად დამოუკიდებელი იყვნენ. შუა საუკუნეებში (XV-XVI საუკუნეებამდე) ეეროპა რამდენიმე ათეული ჯუჯა „სახელმწიფოსგან“ შემდგარ კონგლომერატს წარმოადგენდა. ეს სახელმწიფოები ერთმანეთს განუწყვეტლივ ეკინკლავებოდნენ და ისევ ურიგდებოდნენ, იყო მათი გაუთავებელი დავა-შერიგება. და ეს იმ ერთადერთი მიზნით, რომ როგორმე ზედმეტი გოჯი მიწა მიეთვისებინათ, ან მეზობელი ციხე-კოშკები გაეპარცვათ, ან კიდევ უცხო სოფლის პირუტყვი გამოეტაცათ [3, 3-4].

XVIII საუკუნე, მაშინდელი გამოთქმით, სცნობდა მხოლოდ „კაბინეტურ დიპლომატიას“, აწარმოებდა „კაბინეტურ ომებს“, ახდენდა ქვეშევრდომთა „სულების“ ცვლას, ყიდვასა და გადაყიდვას, მსგავსად მემამულეებისა საბატონო სოფელში [3, 197].

ამავე დროს მრავალი სიახლე შემოიტანა XVIII საუკუნის ტრადიციულ დიპლომატიაში რევოლუციური ამერიკის ელჩმა პარიზში ბენჯამინ ფრანკლინმა. მასში იყო ყველაფერი უჩვეულო – გარეგნობით დაწყებული და დიპლომატიური მუშაობის მეთოდით დამთავრებული. ის არ გავდა პარიზის მაღალი საზოგადოების წარმომადგენლებსა და გადაპრანჭულ დიპლომატებს. იცავდა იაფასიან კვაკერულ კოსტუმს, არ ატარებდა პარიკს და არ ისვამდა ფერუმარილს, როგორც მაშინ იყო მიღებული. ოფიციალურ შესხედრებზეც მორიდებული სამოსით გამოირჩეოდა.

ეეროპაში ფრანკლინმა შეძლო ამერიკის რესპუბლიკისათვის ესოდენ საჭირო სამხედრო კადრების გად-

მოზივრება. მიაღწია ევროპის მხრიდან ეკონომიკური და ფინანსური დახმარების აღმოჩენას.

ოფიციალური დიპლომატიის საპირისპიროდ, ფრანკლინი მჭიდრო კავშირებს ამყარებდა გამოჩენილ მეცნიერებთან, პოლიტიკურ და საზოგადო მოღვაწეებთან. მათ შორის იყვნენ ვოლტერი, ლიბერალური პოლიტიკური მოღვაწე აბატი სიიესი, ფილოსოფოსი მატერიალისტები კაბანისი, დალამბერი, აღმოსავლეთმცოდნე ვოლნეი, საფრანგეთის რევოლუციის მომავალი გმირები ჟან პოლ მარატი და მაქსიმილიან რობესპიერი, დრამატურგი ბომარშე, ცნობილი ქიმიკოსი ლავუაზიე და სხვები. ასეთი კონტაქტების შედეგად ფრანკლინმა შეძლო, რომ მონარქიულ საფრანგეთს ეცნო შეერთებული შტატები. ასევე ხელი მოეწერა საფრანგეთ-ამერიკის სამოკავშირეო ხელშეკრულებას [4, 6].

პარალელურად მოქმედებდნენ განსხვავებული სტილის დიპლომატებიც. კერძოდ, რა არის „მრწამსი“ – თავადმა ტალეირანმა მხოლოდ ყურმოკვრით იცოდა. რა არის „სინდისი“ – ესეც ნაცნობთა წრეში თუ გაეგონა ხანდახან, და ფიქრობდა, რომ ადამიანის ბუნების ეს კურიოზული თავისებებურები, შესაძლოა, ძალზედ სასარგებლო იყოს, მაგრამ არა იმისთვის ვისაც ეს გააჩნია, არამედ მისთვის, ვისაც მათ პატრონთან უხდება იქონიოს საქმე. „უფრთხილდით გულის პირველ მოძრაობას, რადგან იგი, ჩვეულებრივ, ყველაზე უფრო კეთილშობილურია,“ – ასწავლიდა ის ახალგაზრდა დიპლომატებს. მისივე თქმით: „ენა იმისთვისა აქვს ადამიანს, რომ თავისი აზრები არ გამოთქვას“ [3, 6].

ტალეირანის კიდევ ერთი შეგონება: „ბრიყვი დაიმორჩილე და გამოიყენე, ჭკვიანი და ძლიერი ეცადე მოკავშირედ გაიხადო, მაგრამ ერთიცა და მეორეც შენი იარაღი უნდა იყოს, თუ შენ მათზე მართლა ჭკვიანი ხარ, –

იყავ მტაცებელთან მუდამ და არა მის მსხვერპლთან, გძაგდეს ხელმოცარული, აღმერთე წარმატება!“ [3, 27].

ელჩის კანდიდატურის შერჩევას განაპირობებს შემდეგი ფაქტორები: როგორ ამოცანას უსახავს ხელისუფლება ადგილ-სამყოფელ ქვეყანაში თავის წარგზავნილს – ორ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის გაფართოებას, არსებული მდგომარეობის გაყინული სახით შენარჩუნებას თუ, საქმის ბოლომდე გამწვავებას?

თავის დროზე იმპერატორი ნიკოლოზ პირველი, კარგა ხნის განმავლობაში არჩევდა კანდიდატურას რუსეთისათვის მნიშვნელოვან დიპლომატიურ თანამდებობაზე. ეს ეხებოდა საფრანგეთში ელჩის დანიშვნას. მას წარუდგინეს დიპლომატების, სამხედროების, არისტოკრატიის ათობით კანდიდატურა. ბოლოს იმპერატორმა არჩევანი შეაჩერა ერთ მათგანზე, რომელიც დანარჩენებისაგან მხოლოდ ერთი ნიშნით გამოირჩეოდა – არ იცოდა ფრაგული ენა, რაც იმ დროს საიმპერატორო კარზე იშვიათ შემთხვევას წარმოადგენდა. ცნობილია, რომ XIX საუკუნის რუსეთის არისტოკრატიის სალაპარაკო ენას ფრაგული წარმოადგენდა.

ელჩის დანიშვნის შემდეგ ერთმა გაბედულმა კარისკაცმა ჰკითხა მეფეს თუ, რატომ დანიშნა ელჩად პარიზში პიროვნება, რომელმაც ფრაგული ენა არ იცოდა? „ნაკლებს ილაპარაკებს“ – იყო მეფის პასუხი [2, 129].

ლინკოლნის მიერ რუსეთში ელჩად გაგზავნილი კასიუს კლეი მეტად საინტერესო ცნობებს აგზავნიდა სამშობლოში რუსი მოღვაწეების შესახებ. განსაკუთრებულ დეტალებში აღწერდა თავად ალექსანდრე მიხეილის ძე გორჩაკოვის გარეგნობასა და თვისებებს. კლეი აღნიშნავდა, რომ თავადი მასთან მისულ ნებისმიერ სტუმარს სახით ფანჯრისაკენ დასვამდა, ხოლო თვითონ

მოფარებით ჩრდილში მყოფი ყურადღებით აკვირდებოდა სტუმრის სახის უმნიშვნელო ცვლილებასაც კი.

თეთრი სახლის ადმინისტრაციის წევრის გიდეონ უელსის დღიურიდან ცნობილი ხდება, რომ ლინკოლნმა გორჩაკოვის ეს ჩვევა გადაიღო და კომიტეტის წევრებთან საუბრის დროს მათ სახით სინათლისაკენ სვამდა, თავად კი ჩრდილში რჩებოდა [4, 63].

უკანასკნელ წლებში და ეს წარმოადგენს დიპლომატიურ პრაქტიკაში არსებით ცვლილებას – უფრო და უფრო დიდ როლს თამაშობს პირადი წერილები, უფრო სწორად პირადი მიმართვები უმაღლეს პოლიტიკურ და სახელმწიფო დონეზე. ძირითადად შეიძლება გამოვყოთ დიპლომატიური მიმოწერის ხუთი სახე: პირადი ნოტები, ვერბალური ნოტები, სამახსოვრო გზავნილები, მემორანდუმები და ნახევრად ოფიციალური სახის კერძო წერილები [5, 30]. მაგრამ არა მარტო „შავით თეთრზე“ დაბეჭდილი სიტყვები ახდენს გავლენას დიპლომატიაზე... ამ მხრივ საინტერესოა შემთხვევა, რომლის შესახებ მოგვითხრობს თავის მემუარებში ს. ვიტე.

1902 წლის ზაფხულში ნიკოლოზ II და გერმანიის იმპერატორი ვილჰელმ II რეველში საზღვაო მანევრებს ესწრებოდნენ. როდესაც გერმანიის იმპერატორის იახტამ უკუსვლა დაიწყო, მას ჩვეულებრივ მოჰყვა გამოსამშვიდობებელი სიგნალი. ვილჰელმ II ასე მიმართა რუსეთის იმპერატორს: „ატლანტის ოკეანის ადმირალი სალამს უბღვნის წყნარი ოკეანის ადმირალს“. გერმანიის იმპერატორმა – განმარტავს ვიტე – ისეთი ნიშანი მისცა ნიკოლოზ II, რომ თუ ჩვეულებრივ ენაზე ვთარგმნით შემდეგი აზრი ექნება: მე ვეცდები ხელში ჩავიგდო, ანუ დომინირებული ადგილი დავიკაო ატლანტის ოკეანეში, ხოლო სამაგიეროდ გირჩევ და მხარს დაგიჭერ, რომ წყნარ ოკეანეში შენ დაიკაო წამყვანი პოზიციები [6, 224-225].

ქაღალდი, რომელზეც იწერება დიპლომატიური დოკუმენტი, ყოველთვის არ არის ჩვეულებრივი, უფრო მეტიც – თავისებურებებით გამოირჩევა. მაგალითად, 1915 წელს როდესაც პირველი მსოფლიო ომი მიმდინარეობდა იაპონიამ ჩინეთს ულტიმატუმი წარუდგინა, რომელიც „ოცდაერთ მოთხოვნას“ ითვალისწინებდა. მოთხოვნის შესრულების შემთხვევაში, იაპონიას ჩინეთში უნდა მინიჭებოდა განსაკუთრებული უფლებები ეკონომიკისა და პოლიტიკის სფეროში. ეს მოთხოვნები მძარცველური იყო. როდესაც ჩინეთის მაშინდელმა იმპერატორმა იუან შიკაიმ იაპონიის ელჩთან პასუხი დააგვიანა, მაშინ ელჩმა იმპერატორს ურჩია, რომ ულტიმატუმი სათვის სინათლეზე შეეხედა: სინათლის შუქზე წყლიანი ნიშნები ჯაფშნიან მანქანებად გადაიქცნენ... [5, 34-35]

ახლად „გამოჩეკილი“ საბჭოთა რუსეთის „დიპლომატები“, როდესაც 1917 წლის დეკემბრის დასაწყისში ბრესტ-ლიტოვსკს მიუახლოვდნენ საზავო ხელშეკრულების განსახილველად, მკაცრად გააფრთხილეს: რაიმე გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით არავეითარ შემთხვევაში არ დაეტოვებინათ ციხე-სიმაგრის ტერიტორია, სადაც უნდა დაბინავებულიყვნენ. და აი, ციტადელი ბუბზე, რომელშიც განლაგებული იყო გერმანიის აღმოსავლეთის ფრონტის მთავარსარდლობის შტაბი. მოლიანად გადამწვარი ქალაქის უკაცრიელი, თოვლისაგან „უდაბნოდ“ ქცეული მხრიდან, რუსების დელეგაცია ციხე-სიმაგრეში შევიდა. კაზარმების კომპლექსი და რამდენიმე ბანაკი, დანარჩენი სამყაროსგან გამიჯნული იყო ეკლიანი მავთულების რიგით. და ყველგან ციხე-სიმაგრის კედლებზე გაკრული წარწერები გვაუწყებდნენ: ნებისმიერი რუსი, რომელიც მიუახლოვდება ციხე-სიმაგრეს, ექვემდებარება ადგილზე დახვრეტას.

პირველი გართულება შეიქმნა ისეთ ვითარებაში, სადაც საერთოდ არ ელოდნენ. დიპლომატიური პროტოკოლის შესაბამისად, კონფერენციის გახსნამდე დელეგატებს უნდა გაეწეოთ აღმოსავლეთის ფრონტის უმაღლესი მთავარსარდლის პრინც ლეოპოლდ ბავარიელის ორგანიზებულ ცერემონიაზე. დელეგაციის წევრებმა ერთმანეთში მოილაპარაკეს, რომ, უარი ეთქვათ ამ პროცედურაზე: პროტოკოლი პროტოკოლია, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში მათ გადაწყვიტეს ეხელმძღვანელათ „პროლეტარული რწმენით“ – მუშათა და გლეხთა მთავრობის წარმომადგენლებს არ შეეძლოთ ხელი ჩამოერთმიათ გვირგვინოსანი პირისათვის. დიდი კამათის შემდეგ გამოსავალი მაინც მოიძებნა. 2 დეკემბერს, როდესაც რუსეთის დელეგაცია №7 ბარაკიდან სხდომათა დარბაზში შევიდოდა მათ „შემთხვევით“ შეხედებოდა პრინცი. ასეც მოხდა. ლეოპოლდ ბავარიელმა თავი დაუკრა, საბჭოთა დელეგატებმა ქუდები და კარტუზები მოიხადეს [7, 27].

ბრესტის ზავი საბოლოოდ გაფორმდა 1918 წლის მარტში. საბჭოთა რუსეთმა საკმაო ტერიტორიის დათმობის ფასად სეპარატული ზავი შეკრა გერმანიასთან და მის მოკავშირეებთან. ეს ფაქტი საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში ლენინური სამშვიდობო პოლიტიკის ტრიუმფად იყო შეფასებული. რა მშვიდობის მოყვარეებიც იყვნენ კომუნისტები კარგად გამოჩნდა „ბოროტების იმპერიის“ არსებობის მთელ მანძილზე.

ისმის კითხვა, ბოლშევიკების ხელისუფლებაში მოსვლის დროს, ჰქონდა თუ არა რუსეთს შესაძლებლობა განეგრძო ბრძოლა? როგორც ცნობილია, ომის მთელი 3,5 წლის მანძილზე რუსეთის არმია არასრულყოფილად იყო შეიარაღებული და მომარაგებული. 1916 წლის ბოლოს მდგომარეობა განსაკუთრებით გაუარესდა. არ-

მია იყო შიშველი, მშიერი და დაუძლურებული. გერმანელების ათ საარტილერიო სროლას რუსები ერთხელ პასუხობდნენ, გერმანელების ათ ნასროლ ტყვიას, მხილოდ ოთხი პასუხი მოსდევდა. ხშირად 2-3 რუს ჯარისკაცზე 1 თოფი მოდიოდა. ჯარისკაცები თვეობით „ეყარნენ“ სანგრებში, სიბინძურეში, საკვების გარეშე. მეთაურებსა და მებრძოლებს შორის იყო დაპირისპირება [8, 12]. ამიტომ ბოლშევიკებს ზავი და ომიდან გამოსვლა ჭირდებოდათ ხელისუფლების შესანარჩუნებლად. სხვა შემთხვევაში ისინი მაშინვე დაიწყებდნენ იმპერიის აღდგენას და სოციალიზმის გავრცელების ღოზუნგით სამხრეთ კავკასიისა და სხვა ტერიტორიების დაპყრობას რამდენიმე წლით აღარ გადადებდნენ.

პოლიტიკაში ბევრი რამ ხდება. დიპლომატიური 'მინაარსის მატარებელი საკონდიტრო ნაწარმიც კი შეიძლება გახდეს. როგორც ი. მ. მაისკი გვამცნობს, 1935 წელს ინგლისის ლორდისა და ბეჭდის მცველის ანტონ იდენის მოსკოვში ვიზიტის დროს საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა მ. ლიტვინოვმა სტუმრის პატივსაცემად ოფიციალური საუბრე გამართა. ტორტზე, რომელიც მაგიდაზე მოიტანეს შაქრის ფხენილით ინგლისური წრწერა იყო: „მსოფლიო არ ნაწილდება“ [9].

პოლიტიკოსს, სახელმწიფო მოღვაწეს დიპლომატია ჭირდება არა მარტო ქვეყნის გარეთ, არამედ სამშობლოშიც, ხალხთან და ხელისუფლების სხვა წარმომადგენლებთან ურთიერთობისას. ფრანკლინ დელანო რუზველტს მიაჩნდა, რომ მსოფლიო ომის საწყის ეტაპზე, თუ ამერიკა ინგლისს დაეხმარებოდა საკუთარი ქვეყნის თავდაცვას გააძლიერებდა. მაგრამ კონგრესმენებისა და გარემოცვის მხრიდან წინააღმდეგობას აწყდებოდა. რადგან მათი უმრავლესობა კელაუ მტკიცედ იდგა იზოლაციონიზმის პოზიციაზე. პრეზიდენტმა ასეთ ალეგორიას

მიმართა: იწვის მეზობლის სახლი, რაც ირგვლივ სა-
შიშროებას ქმნის. „რას ვაკეთებ მე ამ კრიტიკულ სიტუ-
აციაში? – შეეკითხა რუზველტი შეკრებილ ჩინოვნიკებს.
– მე არ ვეუბნები უბედურებაში ჩავარდნილ მეზობელს,
რომელიც ცეცხლს აქრობს ჩემი ბაღის შლანგით, რომ
გადამიხადოს შლანგის ღირებულება 15 დოლარი. მე
არ მჭირდება 15 დოლარი, მაგრამ მე მსურს დამიბრუ-
ნოს ჩემი ბაღის შლანგი როცა ხანძარი ჩაქრება.“

ცნობილი პოლიტიკოსი რ. შერვუდი ამასთან და-
კავშირებით წერდა: „ჩემი აზრით მეზობლის სახლის
შედარება დაეხმარა რუზველტს მოეგო ბრძოლა ლენ-
დლიზის კანონის შესახებ“ [10, 206].

აზიურ დიპლომატიაში მასპინძელი, მოლაპარაკების
დროს შეხვედრებს ოჯახური პიკნიკის ხასიათს აძლე-
და. ასეთ შემთხვევაში სტუმრები ხდებოდნენ ობიექტები
(მრავალი მათგანი კი მსხვერპლი) ამ ერთ-ერთი უძვე-
ლესი ფანდისა. პირველ რიგში საჭირო იყო ოპონენტე-
ბის ალკოჰოლური სასმელებით „დამუშავება“.

აშშ საჰაერო ძალების გენერალი ჰენრი ჰ. არნოლ-
დი ომის შემდეგ გამოქვეყნებულ წიგნში – „გლობალუ-
რი მისია“, 1943 წლის თეირანის კონფერენციასთან და-
კავშირებით იხსენებს, რომ სადილობის თუ ვახშმობის
დროს „როდესაც სადღეგრძელოებს ამბობდნენ, სტალი-
ნი ჩამოუვლიდა მაგიდას და ყოველ სამხედრო პირს
ჭიქას მიუჭახუნებდა ხოლმე. ღვინოს სევამდა მხოლოდ
საკუთარი ბოთლიდან. რომელშიც, ამბობდნენ წყლის
მეტი არაფერი არისო. დანარჩენები კი შამპანიურს
ესევამდით...“ არნოლდი ცდება, როდესაც წერს, სტალინი
წყლის მეტს არაფერს სევამდაო. ის ბევრსაც სევავდა და
დალევაც შეეძლო. ამ მხრივ, ყოველ შემთხვევაში, ის
ნამდვილი ქართველი იყო. ყველაზე ძალიან მას კონიაკი

უყვარდა და ჩერჩილმა მას თავისი საყვარელი კონიაკის მთელი ყუთი მიართვა [11, 50].

1945 წლის დასაწყისში სტლინმა უარი განაცხადა საბჭოთა კავშირის საზღვრებს გარეთ შეხვედროდა და საელეთის ლიდერებს, რის შემდეგ ჩერჩილი და რუზველტი დათანხმდნენ ყირიმში კონფერენციის ჩატარებას.

გენერალ-მაიორი ლოურენს-კიუტერი, რომელიც ყირიმის კონფერენციაზე აშშ სამხედრო-საჰაერო ძალებს წარმოადგენდა, იგონებს: „დილის საუზმის პირველ „კერძს“ წარმოადგენდა საშუალო ზომის „ბოკალი“ ყირიმული კონიაკით. კონიაკს მოსდევდა სადღეგრძელო არყის ჭიქით – დასაყოლებელი ხიზილადა.... შემდეგ ყირიმული ვაშლები და მრავალრიცხოვანი სადღეგრძელოები ტკბილი ყირიმული შამპანურით. ბოლო კერძი იყო ჭიქა ჩაი კონიაკთან ერთად. და ამას ერქვა საუზმე! როგორ შეეძლო ნებისმიერ ადამიანს, რომელსაც კუჭი სავსე ჰქონდა ჩამოთვლილი „სასმელ-საჭმელით“ მივლო გონივრული ან ლოგიკური გადაწყვეტილება ამერიკისათვის საციცოცხლოდ მნიშვნელოვან საკითხებზე...?“

ფრანკლინ რუზველტის ვაჟი ელიოტ რუზველტი, რომელიც კონფერენციაზე იმყოფებოდა მამასთან ერთად, აღნიშნავდა რომ „პრაქტიკულად ყველა მთვრალი იყო“-ო.

ერთ-ერთი ვახშმობის დროს, იხსენებს რუზველტის პერიოდში სახელმწიფო მდივნის თანაშემწე და თარჯიმანი ჩარლზ ბოულენი, „თამადა იყი მასპინძელი, თავად მარშალი სტალინი. მაგიდასთან თბილი ატმოსფერო სუფევდა. საერთო ჯამში შეისვა 45 სადღეგრძელო“ [12, 387].

საინტერესოა ითქვას, რომ გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწეები დიპლომატიური ურთიერთობის დრის მაგიასაც მიმართავდნენ. მაგალითად, ომის წინა პერიოდში პიტლერმა სტალინს მეგობრობის ნიშნად ფოტო-

სურათი სთხოვა. სურათის არგაგზავნა არ შეიძლებოდა, ამავ დროს გაჩნდა ეჭვი, რომ სტალინის ფოტოსურათი ჰიტლერს მაგიური ზემოქმედებისთვის სჭირდებოდა. (ცნობილია, რომ ჰიტლერი საკმაოდ კარგად ერკვეოდა მაგიაში). აქ სტალინს დამხმარედ გიორგი გურჯიევი მოეკლინა. მისი რჩევით სტალინმა გადაიღო საქვეყნოდ ცნობილი ფოტო, რომელზეც სტალინი თვალებ დახრილი ჩიბუხს ცეცხლს უკიდებს. ამგვარად სურათს ორმაგი დაცვა გაუკეთა გურჯიევმა – ერთი, რომ სტალინს თვალები არ უჩანდა, რაზეც ყველაზე ძლიერი ზემოქმედება კეთდება ხოლმე. და მეორე – სურათზე ჩანს ცეცხლი, რაც ხელს უშლის მაგიური ზემოქმედების ჩატარებას. ესეც ერთ-ერთი დამადასტურებელი ნიშანია იმისა, რომ სტალინს ნამდვილად სწამდა მაგიის [13, 100]. სტალინის თანამედროვეთა აღნიშვნით მას რაღაც პიპნოზის მაგვარი ძალა გააჩნდა, რომელიც მასებს იმორჩილებდა.

სტალინურმა სისტემამ შექმნა ლენინის მავზოლეუმი, რომელიც სხვა არეფერია თუ არა ბაბილონური ზიკურატი. ზუსტად ასეთი პირამიდები შენდებოდა ბაბილონის ქალაქების ცენტრალურ მოედნებზე. რელიგიური ზეიმების დროს ზიკურატზე უმაღლესი ქურუმები ადიოდნენ, მათ წინ მოედანზე კი თეატრალური წარმოდგენები იმართებოდა. ზუსტად ისევე, როგორც ეს რევოლუციური დღესასწაულების დროს ხდებოდა წითელ მოედანზე. ეს ერთგვარი მისტერია იყო, რომელიც ფაქტობრივად უძველესი ბიბლიური მისტერიების ანალოგს წარმოადგენდა [13, 99-100].

სტალინის პოლიტიკური აზროვნების თვალსაჩინო მაგალითია ომის შემდგომ დასავლეთის სახელმწიფოთა ლიდერებთან მოლაპარაკება, სადაც საბჭოთა კავშირი სესხს თხოულობდა ქვეყნის ეკონომიკის აღსადგენად.

საბჭოთა დელეგაციას მოლოტოვი ხელმძღვანელობდა. დასავლეთის ლიდერები დათანხმდნენ სესხის გაცემას, მაგრამ ერთი პირობით: საბჭოთა კავშირს უნდა გადაეხადა ნიკოლოზ II დროინდელი რუსეთის ვალები. თანხა ძალიან დიდი იყო. დოკუმენტს ხელი მოაწერეს დასავლეთის ლიდერებმა. ომით დანგრეულ საბჭოთა კავშირს ამ ვალის გადახდა არ შეეძლო. მოლოტივი ფაქტის წინაშე აღმოჩნდა, მას ხელი უნდა მოეწერა როგორც სახელმწიფოს ერთ-ერთ მეთაურს, რომელმაც მემკვიდრეობით მიიღო მეფის რუსეთი. ამას კატეგორიულად მოითხოვდნენ მოლოტოვისაგან და გამოსავალიც არ ჩანდა.

„შესვენების დროს დაეურეკე სტალინს, – იხსენებს მოლოტოვი, – და მოვახსენე საქმის ვითარება.

– მოაწარეთ ხელი, – მითხრა მან მცირეოდენი პაუზის შემდეგ, – ოღონდ სხდომაზე 15-20 წუთი დააგვიანეთ.

– თქვენ გესმით რამოდენა თანხაზეა ლაპარაკი? – მეგონა ვერ გაიგო ჩემი ნათქვამი.

– მოაწერეთ ხელი, – გამიმეორა სტალინმა და ყურმილი დაკიდა.

სხდომაზე შესვლა დაეგვიანე. ამ 15-20 წუთის განმავლობაში ვერაფრით ვერ მოვიფიქრე რა გადაწყვიტა სტალინმა. ფიქრი ტვინს მიღრღნიდა, ათასნაირმა ვარიანტმა გამიელვა თავში, მაგრამ გამოსავალი ვერაფრით ვერ მოვნახე.

შევუდი სხდომაზე 20 წუთის შემდეგ, თავდმჯდომარემ გამოაცხადა: ამ რამდენიმე წუთის წინ მოსკოვიდან მივიღეთ დეპეშა, ბატონი მოლოტოვი 2 საათის წინ გადაუყენებიათ მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარის პოსტიდან, ამიტომ მის ხელწერას ძალა აღარ აქვს და შეუძლია დატოვოს დარბაზი.

სიხარულისგან მინდოდა მეყვირა. ეს როგორ მოიფიქრა, ყველაფერი ასე უბრალოდ გადაწყვიტა. აღელვება რომ არ გამოემეხატა, სასწრაფოდ დაეტოვე დარბაზი. ასე გადამიყვანეს სხვა თანამდებობაზე“ [14, 13].

როდესაც პიროვნება თავისი სახლის ზღურბლს გასცდება თავისი ოჯახის სახეს წარმოადგენს, ხოლო უცხო ქვეყანაში მყოფი თავისი ქვეყნის დესპანია. საბჭოთა კავშირის იმიჯი საფუძვლიანად შეიღახა ომის შემდეგ პერიოდში. კერძოდ, 1949-1953 წლებში, როდესაც სსრკ საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტი ა. ვიშინსკის ეკავა. საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, 30-იანი წლების რეპრესიების თანამონაწილე და ავტორი, იმ პერიოდის ქვეყნის გენერალური პროკურორი. გაეროს მაღალი ტრიბუნიდან ისე მიმართავდა უცხოელ კოლეგებს, როგორც სასამართლო პროცესზე სჩვეოდა. მაგალითად „იანგერ, ოსტინ (ინგლისისა და აშშ წარმომადგენლებს) და ყველა დანარჩენს ვისაც ყურები გაბიათ....“ ასე მოუწოდებდა მოესმინათ მისი სიტყვა. თავის გამოსვლაში ვიშინსკი გაეროს სთავაზობდა დარბაზში მყოფი სხვაგვარად მოაზროვნეები საგიჟეთში მოეთავსებინათ [2, 180].

საბჭოთა დიპლომატიის პრესტიჟს, რაც ვიშინსკიმ დააკლო, მოგვიანებით ხრუშჩოვმა შეუსრულა.

გაეროს XV სესიაზე ნიკიტამ ინგლისის პრემიერ – მინისტრს გ. მაკმილანს საუბარი შეაწყვეტინა მაგიდაზე ფეხსაცმლის ბრაგუნით და სიტყვებით: „ჩვენ თქვენ დაგმარხავთ“. საბჭოთა იდეოლოგიების განმარტებით ხრუშოვი თურმე გულისხმობდა, რომ სოციალიზმი დაასამარებდა კაპიტალიზმს, ანუ ეს სისტემა მსოფლიო მაშტაბით გაიმარჯვებდა.

ჯერ კიდევ დემოსთენე ამბობდა, რომ ელჩებს თავის განკარგულებაში არ გააჩნიათ არც საბრძოლო გე-

მეები, არც მძიმედ შეიარაღებული ფეხოსნები, არც ციხესიმაგრეები. მათი იარაღი – სიტყვა და ხელსაყრელი ვითარების გამოყენებაა.

დიპლომატიის ისტორიაში მრავალი შემთხვევა და მაგალითია, როდესაც გაუფრთხილებლად ან, ორაზროვნად ნათქვამ სიტყვას უარყოფითი შედეგი მოუტანია. გავიხსენოთ ინციდენტი, რომელმაც მოიარა მსოფლიო პრესა. ეს ინციდენტი გამოიწვია საფრანგეთის პრეზიდენტის დე გოლის ერთმა ფრაზამ.

1967 წლის 24 ივლისს საღამოს, როდესაც პრეზიდენტი დე გოლი ოფიციალური ვიზიტით კანადაში იმყოფებოდა, მონრეალში რატუშის აივნიდან მიესალმა ქალაქის მოსახლეობას: „გრძნობა მთლიანად ავსებს ჩემს გულს. გაუმარჯოს მონრეალს! გაუმარჯოს კეპბექს... თავისუფალ კეპბექს!“ დამსწრე საზოგადოება კმაყოფილებით შეხვდა პრეზიდენტის მისალმებას. განსხვავებული აღმოჩნდა მთაერობის რეაქცია. მეორე დღეს კანადის ტელევიზიით გამოსვლისას პრემიერ-მინისტრმა ლ. პირსონმა განაცხადა, რომ „კანადელებს არ ჭირდებათ განთავისუფლება.“ მან ასევე დასძინა, რომ დე გოლის ზოგიერთი გამონათქვამი „მიუღებელია.“ დე გოლმა სასწრაფოდ შეწყვიტა ვიზიტი და პარიზში დაბრუნდა. უარი განაცხადა კანადის დედაქალაქში ჩასვლა-სა და პრემიერ-მინისტრ პირსონთან შეხვედრაზე.

როგორც ცნობილია, კანადის პროვინცია კეპბექში 6 მილიონი მოსახლეობაა. აქედან 90 პროცენტი საფრანგეთიდან მოსულად ითვლება. პროვინციაში ავტონომიის მოთხოვნის მძაფრი განწყობაა. ამავე დროს წინააღმდეგობას გამოხატავენ კანადის დამოკიდებულებაზე აშშ-სადმი. კეპბექის მოსახლეობამ ტრიუმფალური შეხვედრა მოუწყო საფრანგეთის პრეზიდენტს პროვინციაში მოგზაურობის დროს. დე გოლის ნათქვამმა „თავისუფალი

კვებუკის“ შესახებ და სიტყვებმა რომ მგზავრობის დროს ნანახმა გაახსენა ატმოსფერო, რაც საფრანგეთში განთავისუფლების წინ სუფევდა, გამოიწვია მძაფრი პოლიტიკური მღელვარება არა მხოლოდ კანადაში, არამედ საფრანგეთში, აშშ, ინგლისში. მიუხედავად იმისა, რამ გაუღვიძა გრძნობები პრეზიდენტს წარმოეთქვა ზემოთ აღნიშნული სიტყვები, თვალნათლივ გვიჩვენებს, რომ ამათუიმ სახელმწიფოს სახელით წარმოთქმული სიტყვა საერთაშორისო ცხოვრების ფაქტი ხდება, მოძრაობაში მოჰყავს ურთიერთობის რთული მექანიზმი და ა. შ. [5, 70].

პოლიტიკაში ხშირად სიტყვებს არ უჯერებენ და კარგადაც იცევიან, რომ არ უჯერებენ... წინა საარჩევნო კამპანიის დროს ჯეიმს კარტერმა ამერიკელ ამომრჩეველს ექვსასზე არანაკლები დაპირება მისცა, აქედან აბსოლუტური უმრავლესობა მხოლოდ დაპირებად დარჩა. ამერიკული ჟურნალისტიკის ვეტერანი რ. სტრაუტი აღნიშნავდა, რომ „მარტო იდიოტს შეიძლება ჯეროდეს პოლიტიკოსის განცხადებები...“ ყველა პოლიტიკური მოღვაწე პერიოდულად სიმართლეს ამბობს, სხვაგვარად ისინი პოლიტიკაში ვერ დარჩებოდნენ [15, 290].

საგარეო პოლიტიკის საკითხებთან დაკავშირებულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ხშირად იხმარება ტერმინები: „ძველი დიპლომატია“ და „ახალი დიპლომატია“. ჭეშმარიტებაა, რომ უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე დიპლომატიის მეთოდებსა და ხერხებში ბევრი რამ შეიცვალა, და ის არსებითად განსხვავდება ტალეირანისა და ბისმარკის პერიოდის დიპლომატიისაგან. შეიძლება ითქვას რომ პოლემიკური „ისრები“, რომლებიც მიმართულია „ახალი დიპლომატიის“ წინააღმდეგ, გააჩნიათ საკმაოდ ნათელი სოციალური მისამართი. ამაში ადვილად დაერწმუნდებით მეცნიერისა და

დიპლომატიის გ. ნიკოლსონოს ნაშრომის „დიპლომატიური ხელოვნება“ – გაცნობის შემდეგ.

გ. ნიკოლსონი „ახალი დიპლომატიის“ მამად აცხადებს აშშ პრეზიდენტს ვუდრო ვილსონს. მას მიაჩნია, რომ ბერძნულის, იტალიურისა და ფრანგული „ძველი დიპლომატიის“ მეთოდისაგან განსხვავებით აშშ პრეზიდენტმა სათავე დაუდო „ამერიკულ მეთოდს“, ანუ „ახალ დიპლომატიას“.

გ. ნიკოლსონი ყურადღებას აქცევს პრეზიდენტ ვილსონის „თოთხმეტი პუნქტიდან“ პირველს, რომელშიც ნათქვამია, რომ „დიპლომატია ღიად უნდა მოქმედებდეს ყველას თვალწინ“. აქ აქცენტი კეთდება ღია საზავო მოლაპარაკებებზე [16, 220].

ინგლისელი მწერალი ლეიბორისტული პარტიის წევრი მორელი, პაციფიზმის პოზიციაზე იდგა. იგი ძირითად ბოროტებად თვლიდა „საიდუმლო დიპლომატიას“, რომელიც მისი აზრით წამლავდა „საერთაშორისო დიპლომატიას“ [17].

ე.წ. „პოლიტიკური რეალიზმის“ სკოლის ფუძემდებელი ამერიკელი პროფესორი გ. მორგენტაუ თვლის, რომ ამჟამად დიპლომატია ვერ ასრულებს იმაზე მეტ როლს, რომელსაც ასრულებდა პირველ მსოფლიო ომამდე. მორგენტაუ საუბრობს თანამედროვე დიპლომატიის „დაცემაზე“, „გაუფასურებაზე“.

დიპლომატიის განკარგულებაში არის სამი საშუალება: დარწმუნება, კომპრომოსი და ძალის შესაძლო გამოყენების მუქარა. „დიპლომატიის ხელოვნება, – წერს გ. მორგენტაუ, – მდგომარეობს იმაში, რომ ყოველ კონკრეტულ მომენტში ამ სამი საშუალებიდან სწორი აქცენტი გააკეთო. დიპლომატია, რომელიც წარმატებით ახორციელებს სხვა ფუნქციებსაც, შეიძლება მოითმინოს წარუმატებლობა მშვიდობის შენარჩუნებისა და თავისი ნაციო-

ნალური ინტერესების დაცვის დროს, თუ ის ეყრდნობა დარწმუნებას მაშინ, როდესაც გარემოება მოითხოვს კომპრომისს. დიპლომატია, რომელიც არჩევანს აკეთებს კომპრომისზე მაშინ, როდესაც აუცილებელია სახელმწიფოს სამხედრო ძალის დემონსტრირება, ან პირიქით – ხაზი გაუსვა სამხედრო პოტენციალს მაშინ, როდესაც პოლიტიკური სიტუაცია ითხოვს დარწმუნებასა და კომპრომისს – განწირულია დამარცხებისათვის“ [5, 9].

დიპლომატიის ან პოლიტიკის ნაკლოვანებები შეიძლება დაფარო, რკინის, ხავერდის ან „სიტყვიერი ფარდით“ ისე, რომ მათი უარყოფითი გავლენა დიდი ხნის მანძილზე შეუმჩნევლად დარჩეს. მოხერხებული პროპაგანდის დახმარებით წარუმატებლობაც კი შეიძლება წარმატებად აქციო. სხვადასხვა ქვეყნის წამყვანი მოღვაწეების მოლაპარაკება, რომელიც მოქცეულია საზოგადოების ხედვის არეში, შეიძლება ისე წარმართო, რომ გამოირიცხოს წარუმატებლობის შესაძლებლობა – თუნდაც გარკვეული დროით. ამიტომ ზიგიერთ მეცნიერს მიაჩნია, რომ დიპლომატიური მოლაპარაკებები ძირითადად უნდა წარიმართოს დახურულ კარს მიღმა.

ამერიკელი ავტორი ჯონ ე. ხარრი თავის წიგნში „პროფესიონალი დიპლომატი“ იმ დასკვნამდე მიდის, რომ ახალი საერთაშორისო ურთიერთობის პირობებში დიპლომატიის ტრადიციულმა მეთოდებმა დაკარგეს ეფექტურობა და რომ დღეს დიპლომატიის ძირითად ხაზს წარმოადგენს ყველგან გაავრცელოს თავისი გავლენა... ამავე დროს საერთაშორისო ურთიერთობებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ არა მხოლოდ სახელმწიფო მოღვაწეები არამედ ხალხთა მასებიც.

ამერიკელი პოლიტოლოგი ჯონ სტოსსინჯერი ნაშრომში „ერის შესაძლებლობა“ (ნიუ-იორკი, 1975), თვლის, რომ დიპლომატიისათვის უფრო და უფრო ძნელი ხდება

თუ შეუძლებელი არაა, უარი განაცხადოს საზოგადოების თვალწინ, უკან დაიხიოს თავისი პოზიციიდან, რადგან ეს „შეიძლება თანამემამულეთაგან შეფასებული იქნას როგორც ღაწრობა ან მტრის წინაშე უკან დახევა“. ასეთ პირობებში დიპლომატია ხდება საჯაროობის მსხვერპლი, – ამტკიცებს სტოსსინჯერი. – კომპრომისის გამოწვევის სახით გვევლინება, ხოლო მოლაპარაკების მონაწილენი უფრო ხშირად მიმართავენ პუბლიკას, ვიდრე ერთმანეთს [5, 13].

წარსულს ჩაბარდა „ძველი კარგი დრო“, როდესაც საერთაშორისო საქმე საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინების გარეშე ხდებოდა – ასეთია ზოგიერთი ავტორიტეტის აზრის ლეგიტიმობა „ახალი დიპლომატიის“ შესახებ“. საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიტანოთ შემდეგი ეპიზოდი: 1963 წლის დასაწყისში საფრანგეთის მთავრობამ საზოგადოებისაგან ფარულად, ვაშინგტონში ლეონარდო და ვინჩის ცნობილი სურათი „მონა ლიზა (ჯოკონდა)“ გაგზავნა. როგორც ცნობილია, მონა ლიზას ღიმილის აზრი, კამათის უშრეტ საზრდოს წარმოადგენს ხელოვნებამცოდნეებისა და მხატვრობის მოყვართულთათვის.

„მონა ლიზამ“ იმიგზაურა ლუერიდან ვაშინგტონის ეროვნულ გალერეამდე იმასთან დაკავშირებით, რომ, როგორც ჟურნალისტები ამტკიცებდნენ, ლეონარდო და ვინჩის ეს ქმნილება განსაკუთრებით „ახლობელი“ იყო პრეზიდენტ ჯონ კენედისა და მისი ოჯახისათვის. ფრანგულ-ამერიკული ურთიერთობის დაახლოების ფონზე გენერალ დე გოლს სურდა პირადი ყურადღება გამოეხატა ამერიკის პრეზიდენტისადმი. „მონა ლიზას“ ამერიკის დედაქალაქში გამოჩენამ, ცნობილ ამერიკელ ჟურნალისტს დ. რესტონს საბაბი მისცა დაეებჭა ფელეტონი „ახალი დიპლომატიის“ მეთოდის თემაზე. „ლამაზი ხე-

ლოვნება, – წერდა ჟურნალისტი „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ 1963 წლის 10 თებერვლის ნომერში, – ეხლა გახდა ახალი დიპლომატიის იარაღი. უფრო მეტიც, ფაქტიურად ყველაფერი ახალი დიპლომატიის იარაღად ითვლება: ხელოვნება, ბაზრობები და მრეწველობის მიღწევათა გამოფენები, სტუდენტების გაცვლა, სპორტული შეჯიბრებები, მოხეტიალე მომღერლები და ბალერინები....“

დიპლომატიური მანერები, ისევე, რიგორც ყველა მანერები საერთოდ, – განაგრძობს რესტონი, – დროთა განმავლობაში იცვლება, და თუ შევაფასებთ უკანასკნელ მოვლენებს, არცთუ საუკეთესოდ. ძველი დიპლომატიის დროს, მთავრობა თუ აპელირებას მოახდენდა საზოგადოებრივ აზრზე, ამას მიუღებლად ჩათელიდნენ. დიპლომატია მაშინ დახურულ კარს მიღმა მოქმედებდა და მოითხოვდა პროფესიულ ოსტატობასა და სიზუსტეს. დღეს კი დიპლომატიას ტელევიზიით უჩვენებენ [5, 14].

„ძველ სისტემას, – მელანქოლიურად აღიარებს რესტონი, – ჰქონდა თავისი ნაკლოვანებანი, რაზეც მეტყველებს ომების მთელი კატალოგი, ამბოხებები და მასობრივი დარბევები. თუმცა ახალმა დიპლომატიამ ჯერ კიდევ ვერ გვაჩვენა თავისი უპირატესობა. გავასამართლეთ რა „საიდუმლო დიპლომატია“, ჩვენ გადავედით გაზეთების სათაურების დიპლომატიაზე და ერთდროულად გარკვეული დოზით დაგვარგეთ ის სექსტიკური მოთმინება..., რომელიც დამახასიათებელი იყო ძველი პროფესიონალი დიპლომატიისათვის... ეინ იცის იქნებ სწორედ ამაზე იცინოდა მონა ლიზა, როდესაც ის ვაშინგტონში იყო?“ [5, 15].

ჯერ კიდევ პრუსიის მეფე ფრიდრიხ მეორე აცხადებდა: „დოპლიმატია იარაღის გარეშე – ეს იგივეა, რაც მუსიკა უინსტრუმენტოდ“ [2, 14].

ბოლო ათეული წლების მანძილზე გამოჩნდა ნაშრომები, სადაც ცნობილი მეცნიერები ახალ თვალსაზრისებს გუთავაზობენ დიპლომატიის მეთოდებისა და პრაქტიკის შესახებ, სადაც დღევანდელი რეალობაა წარმოჩენილი. ამ მხრივ ინტერესს იწვევს გამოჩენილი კანადელი სახელმწიფო მოღვაწის ლესტერ ბ. პირსონის წიგნი „ბირთვული სახელმწიფოს დიპლომატია“.

ავტორი ამოდის იქიდან, რომ ბირთვული იარაღის საუკუნემ ძირეულად შეცვალა სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის ხასიათი, და ასევე, საგარეო პოლიტიკის განხორციელების მეთოდები. წყალბადის, ანუ სუპერბომბის შექმნის იდეა წამოაყენა ცნობილმა ფიზიკოსმა ედუარდ ტელერმა. იგი ჯერ კიდევ 1946 წელს ცდილობდა დაერწმუნებინა ამერიკის მთავრობა ზებომბის შექმნის აუცილებლობაში.

1952 წელს ტელერი გადავიდა კალიფორნიის ქალაქ ლივერმოსში, სადაც სათავეში ჩაუდგა სუპერბომბის შექმნის ლაბორატორიას და 1952 წლის 1 ნოემბერს წყნარი ოკეანის კუნძულ ელუგუდაბში მოაწყო წყალბადის ბომბის გამოცდა. აფეთქების შედეგად კუნძული გაქრა, ხოლო მძლავრმა აფეთქებამ მთელი წყნარი ოკეანე თითქმის მთლიანად შეარყია. ზღვის ფსკერზე დარჩა გიგანტური ძაბრისებური ხვრელი [18, 295].

ნგრევის უნარი, რომელსაც ღღეს ფლობენ გიგანტები, არ შეესატყვისება პროპორციულად ბატონობას მათ მეგობრებსა თუ მტრებზე. ყველაზე შემზარავი იარაღი არ იწვევს მათ შიშს, ვინც ამ იარაღს არ ფლობს. თავის დროზე ალბანეთმა მოახდინა საბჭოთა კავშირის და კუბამ – ამერიკის შეერთებული შტატების გამოწვევა. ყოველივე ისე ხდება, თითქოს ბირთვული ძალა მით უფრო ძნელად გარდაიქმნება დიპლომატიურ ძლიერებად, რაც უფრო დრაკონული ძალის მქონე, არაადამიან-

ნური ხდება იარაღი, ყველაზე უკიდურეს შემთხვევაში გამოსაყენებელი იარაღი იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელსაც ის არ გააჩნია და შეიძლება ითქვას, არც არასოდეს ექნება. ან კიდევ, სხვა ფორმულა რომ გამოვიყენოთ, ყოველივე ისე ხდება, თითქოს რუსული და ამერიკული თერმობირთვული სისტემები ურთიერთპარალიზებას ახდენენ, ხელს უწყობენ ლოკალური კონფლიქტების გაფართოების პრევენციას, მაგრამ მხოლოდ შეზღუდულ ზეგავლენას თუ ახდენენ დიდებსა და პატარებს შორის ურთიერთობაზე... [19, 36-37].

რუსეთის მიერ საქართველოსადმი განხორციელებული უკანონობის წინააღმდეგ ერთადერთ ეფექტურ სანქციად ძალის გამოყენება რჩება. მაგრამ რუსეთს, როგორც დანაშაულის ჩამდენ ზესახელმწიფოს გააჩნია მძლავრი არმია და მასობრივი მოსპობის იარაღი. მას არ სურს დაემორჩილოს რომელიმე არბიტრის განაჩენს ან, რომელიმე ასამბლეაზე კენჭისყრის შედეგებს. ამიტომ ნებისმიერი ძალისხმევა, მიმართული იმისკენ რომ რუსეთი აიძულოს სამართალს პატივი სცეს, დაკავშირებულია ომის რისკთან.

აგრესიის მსხვერპლი ქვეყანა ფაქტიურად გათვლილია საერთაშორისო თვალსაზრისით თუკი არავინ არ გაუწვდის დახმარების ხელს, მას სწრაფად ივიწყებენ. სახელმწიფო კი რომელმაც გაანადგურა მოცემული ქვეყანა, კვლავინდებურად თავაზიანად მიიღება ე.წ. მშვიდობისმოყვარე ქვეყნების სხვადასხვა ასამბლეაზე.

ამიტომ, მიგვაჩნია, რომ XXI საუკუნეში ყველა სახის დიპლომატია უნდა იქნეს გამოყენებული, რათა შენარჩუნებული იქნეს მშვიდობა და აღდგეს ტერიტორიული მთლიანობა იმ სახელმწიფოებისა, რომლებიც აგრესიის მსხვერპლნი გახდნენ.

გამოყენებული წაროები და ლიტერატურა:

1. ჰ. ჭიპაშვილი, დიპლომატიის ანბანი. თბ., 1993.
2. В. Л. Израелян, Дипломаты лицом к лицу, М., 1990.
3. ე. ტარლე, ტალეირანი, თბ., 1965.
4. Р.Ф. Иванов, Дипломатия Авраама Линколна. М., 1987.
5. А. Н. Ковалев, Азбука дипломатии, М., 1984.
6. С. Ю. Витте, Воспоминания, Т. 2, М., 1960.
7. С. Зарницкий, Л. Трофимова, Так начинался наркоминдел, М., 1984.
8. С. Назария, История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время, кишинев, 2007.
9. И. М. Майский, Кто помогал гетлеру? М., 1962.
10. В. Л. Мальков, Франклин Рузвельт, М., 1988.
11. მ. კვიტაშვილი, მასალები ამერიკული დღიურიდან, თბ., 1991.
12. Дуглас Рид, Спор о сионе, Пер. с англисского, М., 1993.
13. შ. ფრიდონაშვილი, სტალინი და მაგია, „საისტორიო ვერტიკალები“, №13, 2007.
14. ა. ერქომაიშვილი, შეხვედრა მოლოტოვთან, „ლიტერატურული საქართველო“, 1989, 27 ოქტომბერი.
15. Э. А. Иванян, От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша, М., 1991.
16. ქართული დიპლომატიური ლექსიკონი, ტომი 1, თბ., 1997.
17. Морель, Десять лет секретной дипломатии, М., 1924.
18. ნ. ნანიტაშვილი, ამერიკის შეერთებული შტატების 100 წლის ისტორია – XX საუკუნე, თბ., 2002.
19. რაიმონ არონი, მშვიდობა და ომი ერებს შორის, თბ., 2009.

საქართველოს ურთიერთობა დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან XX საუკუნის პირველ მეოთხედში

რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობამ და ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმებამ, ჩვენს ქვეყანას გარე სამყაროსთან ურთიერთობის შესაძლებლობა მოუსპო. თუმცა საიმპერატორო კარი საქართველოს გეოპოლიტიკურ მდებარეობას ანგარიშს უწევდა და უცხო ქვეყნებთან ურთიერთობის დროს ამ ფაქტორს სათანადოდ ითვალისწინებდა. უკვე, 1818 წელს თბილისში არსდება ფრანგული საკონსულო. 1820 წელს აქ წარმოგზავნეს კონსული გამბა, რომელსაც ოფიციალურად ევალებოდა თბილისის გადაქცევა აღმოსავლეთთან ვაჭრობის ცენტრად [1, 164].

ცარიზმმა ვერ მოახერხა სამხრეთ კავკასიის პოლიტიკური დაპყრობის შემდეგ მისი სრული ეკონომიკური ათვისება. ამიტომ იგი ხელს უწყობდა უცხოური კაპიტალის მოზიდვას ამ ტერიტორიაზე. ეს პროცესი განსაკუთრებით გაძლიერდა XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან. ამ თვალსაზრისით, საქართველოში მნიშვნელოვანი ადგილი მოიპოვა გერმანულმა კაპიტალმა. მან წამყვანი პოზიციები დაიკავა მრეწველობის მრავალ დარგში და მათ შორის-სამთამადნო მრეწველობაში. მანგანუმისა და სპილენძის წარმოება-აი ის დარგები, სადაც განსაკუთრებით წარმატებით მოიკიდეს ფეხი გერმანელებმა. როგორც ჩანს, ამ მისწრაფებას არა მარტო კომერციული მოგება, არამედ სამხედრო-სტრატეგიული მიზეზებიც ედო საფუძვლად [2, 46].

გერმანელები ცდილობდნენ, რაც შეიძლება მეტი მიწის ნაკვეთები შეეძინათ საქართველოში. 1901 წელს გერმანელმა კარლ სიმენსმა მიიღო ბათუმიდან 57 კი-

ლომეტრის მანძილზე, ართვინის მახლობლად, სოფელ ქვარცხანასთან არსებული სპილენძის მდიდარი საბადოს დამუშავების უფლება. აქ მალე ააგეს შახტები და დაიწყო მადნის მოპოვება. სიმენსებმა იზრუნეს, აგრეთვე, ახალი მადნიანი მიწის ნაკვეთების შეძენაზე.

1900-1909 წლებში ქვარცხანის ახლოს, სოფელ ბაშაულში, კარლ სიმენსის მემკვიდრეებმა, რუსეთის ქვეშევრდომმა ბარონესებმა მარია გრევენიცმა და შარლოტა ბუკსგევდენმა ადგილობრივი გლეხებისაგან შეიძინეს მიწის ნაკვეთები და დაიწყო მადნის მოპოვება. როგორც წყაროებშია აღნიშნული, სიმენსები მიწას იძენდნენ ჩალის ფასად [2, 45].

სამხრეთ კავკასიაში სატელეგრაფო ხაზების მშენებლობას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა გერმანული ფირმის „სიმენსის და ჰალსკეს“ საქმიანობაში კაპიტალის დაგროვების თვალსაზრისით. 1866 წლიდან, მას შემდეგ, რაც მეფის მთავრობამ აღარ გააგრძელა ფირმასთან კონტრაქტი რუსეთში სატელეგრაფო ხაზების გამართული მუშაობის უზრუნველყოფის შესახებ, პეტერბურგის „სიმენსისა და ჰალსკეს“ საქმიანობა 80-90-იან წლებში, ძირითადად, სამხრეთ კავკასიაში იყო კონცენტრირებული. ამ პერიოდში ფირმა კელავ ძლიერდება რუსეთში, უმთავრესად-ელექტროტექნიკის მრეწველობაში. სწორედ ამ დროს, 1866-1867 წლებში თბილისში დასახლდნენ ვერნერ სიმენსის უმცროსი ძმები ვალტერი და ოტო, მოგვიანებით-კარლი, თავიანთი ოჯახებით და განიზრახეს აქ მტკიცედ დამკვიდრება. ეს ფაქტი ერთხელ კიდევ ადასტურებს, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ სიმენსები საქართველოში საქმიანობას [3, 35-36].

XX საუკუნის დამდეგიდან ჭიათურაში სამრეწველო საქმიანობა გართულდა. ქართველი მრეწველები დიდი სიძნელეების წინაშე აღმოჩნდნენ. მათ ან კაპიტალი

უნდა გამოენახათ, ან დაეტოვებინათ სამრეწველო საქმიანობის ასპარეზი. სათანადო მოლაპარაკების შემდეგ, გერმანული ფირმის „მანგანსინდიკატის“ მეშვეობით, ქართველ მრეწველთა საზოგადოება აწარმოებდა მარგანეცის ექსპორტს, იჯარით იღებდა და ყიდულობდა მარგანეცის საბადოებს. უდავოა, „მანგანსინდიკატს“ იმთავითვე უფრო დიდი მიზანი ამოძრავებდა, ვიდრე კაპიტალის პროცენტის მიღება და მადნის გასაღების საქმეში შუამავლობა იყო. კერძოდ, მას სურდა ხელთ ეგდო ჭიათურის მდიდარი საბადოები და თვითვე ეწარმოებინა მათი ექსპლოატაცია.

1902 წელს ჩამოყალიბებული ქართველ მრეწველთა საზოგადოება „შავი ქვა“ თანდათან ებმებოდა „მანგანსინდიკატის“ მიერ დაგებულ ბადეში. მალე გამოქვეყნდა, რომ საზოგადოებას ავანსი და კრედიტი არახელსაყრელი პირობებით ჰქონდა მიღებული, რაც იწვევდა მის დაქვემდებარებას გერმანული ფირმისადმი. „მანგანსინდიკატს“ დიდხანს აღარ დაუყოვნებია გადამწყვეტი ნახტომის გაკეთება. 1906 წელს თბილისში მოლაპარაკება გაიმართა „შავი ქვის“ რწმუნებულ ზდანოვიჩსა და „მანგანსინდიკატის“ წარმომადგენელ ფრიდრიხ ნეიმანს შორის. გერმანელ კაპიტალისტთა ბადეში გახლართული ქართველ მრეწველთა საზოგადოების რწმუნებული იძულებული გახდა არახელსაყრელი შეთანხმებისათვის მოეწერა ხელი. მოგვიანებით საზოგადოებამ, დიდი მსხვერპლის გაღების ფასად, თავი დააღწია გერმანულ ფირმაზე დამოკიდებულებას, მაგრამ საკუთარ ფეხზე მტკიცედ დადგომა ვერ შეძლო და მალე დაიწყო სხვა კრედიტორის ძებნა.

ჭიათურის სამრეწველო რაიონის ეკონომიკური დაპყრობის მიზნით, უცხოელ კაპიტალისტთა შემოტევა განსაკუთრებით გაძლიერდა 1908 წლიდან. კონკურენციაში

დამარცხებული ქართველ მრეწველთა ერთი ნაწილი ხელს იღებს წარმოებაზე, ყიდის ან იჯარით სცემს საბადოებს, ძირითადად უცხოელებზე. დიდი რაოდენობით შეისყიდა მარგანცის საბადოები გერმანულმა ფირმამ (გელზენკირხენის სამთო სამრეწველო საზოგადოება), რომელმაც მარტო 1910-1911 წლებში ჭიათურაში ერთი მილიონი მანეთი დააბანდა. ძალიან გააქტიურდნენ სხვა უცხოური საზოგადოებანი და მრეწველები [4, 106, 107].

საინტერესოა, რომ წარმოების მთელი აპარატი ჭიათურაში მხოლოდ გერმანელებით იყო დაკომპლექტებული, რის შესახებაც მეფისნაცვალი 1916 წელს აცნობებდა რუსეთის მინისტრთა საბჭოს: „გერმანული ფირმების მოღვაწეობის უარყოფით მხარედ უნდა ჩაითვალოს რუსული ტექნიკური ძალების იგნორირებაც. მათ მთელი მომსახურე პერსონალი გერმანიიდან მოიყვანეს” [5, 23-24].

XIX საუკუნის ბოლოს აშშ-მა საკონსულო გახსნა ბათუმში, რაც განპირობებული იყო ამერიკის კაპიტალის სამხრეთ კავკასიის რეგიონში გამოჩენით. უფრო მეტად კი ამერიკის მიზნებით, უახლოეს მომავალში გერმანიის, საფრანგეთისა და მისი სხვა ევროპელი მეტოქეების შევიწროვებით ღირსეული ადგილი დაეკავებინა ამ რეგიონში.

1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე, საკონსულომ თბილისში გადმოინაცვლა [6, 12].

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, საქართველოს პოლიტიკურმა პარტიებმა პირველ ეროვნულ ყრილობაზეც კი ვერ გაბედეს არა თუ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნა, არამედ ავტონომიის საკითხის დაყენებაც კი. თუმცა, სჩანს არც ევროპიდან იგრძნობოდა მხარდაჭერა. ეს ფაქტი კარგად გამოჩნდა საქართველოში ანტანტის (აშშ, ინგლისის, საფრანგეთისა და იტალიის) დიპლომატების ვიზიტის დროს

(1917 წლის დეკემბრის პირველ ნახევარში). მათ პირდაპირ განუცხადეს საქართველოს ეროვნული საბჭოს მესვეურებს, რომ ისინი ცნობდნენ განუყოფელ რუსეთს და არა მის ცალკეულ მხარეებს-თუნდაც საქართველოს ან სხვა ვინმეს, ვისაც საკუთარი მთავრობა არ ჰყავს. მათვე დასძინეს აგრეთვე, რომ ისინი ცნობდნენ რუსეთის დროებითი მთავრობის მიერ შექმნილ ამიერკავკასიის კომისარიატს. ამასთან ანტანტის დიპლომატებმა ეროვნულ საბჭოს არც ოსმალეთის შესაძლო შეტევის წინააღმდეგ დახმარება და არც იარაღის მიწოდება არ აღუთქვეს, ისინი მხოლოდ ზოგადი რჩევის მიცემით დაკმაყოფილდნენ [7, 99-100].

მაშინ საქართველოს მესვეურებმა იმედის თვალი გერმანიას მიაპყრეს. გერმანელთა ინტერესი კი საქართველოსა და სამხრეთ კავკასიაში, მართლაც მრავალმხრივი იყო. კაიზერული გერმანიის ერთ-ერთი ბურჟუაზიანი ფონ ლუდენდორფი საქართველოსა და სამხრეთ კავკასიაში გერმანელთა გეგმებზე საკმაო გულახდილობით მიუთითებს თავის მოგონებებში. გერმანიას საქართველოსკენ ეწეოდა სამხედრო, ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები: სამხრეთ კავკასია სტრატეგიული თვალსაზრისით გერმანელთა სამხედრო გეგმებში ფრიად მიმზიდველად გამოიყურებოდა. აქედან რკინიგზებით შეიძლებოდა ჯარების გადაყვანა ჩრდილოეთ ირანში და ინგლისელთა განდევნა ირანის პლაცდარმიდან. ამ საქმეში საქართველოს ჯარების გამოყენებაც იყო ნაგარაუდები. საქართველოში ადგილობრივი მოსახლეობიდან შეგროვდებოდა მუშახელი, რომელსაც გერმანიაში მუშათა არმიაში გასაწვევი კონტინგენტი უნდა შეეცვალა.

ეკონომიკური ინტერესები უფრო ფართო იყო: ხანგრძლივ ომში სისხლისგან დაწრეტილ გერმანიას სამრეწველო ნედლეული და სურსათი აღარ გააჩნდა. სამ-

ხრეთ კავკასია კი, თავისი წიაღისეული სიმდიდრეების სიუხვითა და მრავალფეროვნებით, დიდ იმედს იძლეოდა: აქ იყო მარგანეცი, ნავთი, ქვანახშირი, ხე-ტყე. გერმანელებს განსაკუთრებით ბაქოს ნავთი აინტერესებდათ. საქართველოში დამკვიდრება ბაქოსკენაც კაფავდა გზას. მით უმეტეს, განჯაში ჩამოყალიბებული მუსავატური მთავრობა გერმანელებს სთხოვდა დახმარებას ბაქოს კომუნის წინააღმდეგ [8, 608].

ქაიხერის გერმანიის მესვეურები თავიანთ პოლიტიკას საქართველოში არც კი ფარავდნენ. საქართველო მათ მომავალ გეგმებში გამოიყურებოდა ისე, როგორც ინდოეთი ინგლისის მფარველობაში. როცა ბერლინში საქართველოს დელეგაციის წევრი ზ. ავალიშვილი სიმონსს შეეკითხა, თუ როგორ ესახება მას მომავალში გერმანიის წარმომადგენლის მდგომარეობა საქართველოში, ამ უკანასკნელმა უპასუხა: „ფორმით ეს ჩვეულებრივი დიპლომატიური წარმომადგენელია, არსებითად იგი შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ინგლისის რეზიდენტი დამოუკიდებელი ინდოეთის სახელმწიფოში“. როგორი დამოკიდებულება ჰქონდა ინდოეთს ინგლისის პროტექტორატის დროს, ეს ავალიშვილსა და სიმონსს კარგად ესმოდათ [8, 609].

ამიერკავკასიის სეიმმა ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულება არ ცნო, რომლის მიხედვით ოსმალეთის ხელში გადადიოდა ბათუმის, ყარსისა და არდაგანის ტერიტორიები. ამიერკავკასიის დელეგაციასთან მოლაპარაკების დროს ოსმალეთის მხარე აიძულებდა სეიმის წარმომადგენლებს, რომ ვიდრე ამიერკავკასიის მთავრობა არ უცვნიას სხვა სახელმწიფოებს, ამიერკავკასია ითვლებოდა რუსეთის ფედერაციის ნაწილად და მათთვის სავალდებულო იყო ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებათა მიღება. ამასთანავე, ოსმალეთის გეგმებ-

ში შედიოდა, რომ სამხრეთ კავკასია ჩამოეცილებინა რუსეთისათვის და წამოეყენებინა მისი დამოუკიდებლობა [9, 31], რათა უფრო მეტი ტერიტორია ჩაეგდო ხელში. ასე რომ, გერმანიისა და ოსმალეთის ინტერესები სამხრეთ კავკასიაში ერთმანეთს ემთხვეოდა.

როდესაც გერმანია კისრულობდა შუამავლის როლს საქართველოსა და ოსმალეთს შორის და ქმნიდა პირობებს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისათვის, გერმანიის სახელმწიფოს ძირითადად საკუთარი ინტერესები ამოძრავებდა სამხრეთ კავკასიაში, კერძოდ, საქართველოში. ეს კიდევ ერთხელ გამოჩნდა 1918 წლის 27 აპრილს ოსმალეთსა და გერმანიას შორის საიდუმლო შეთანხმებაში, რაც მიზნად ისახავდა გავლენის სფეროებად განაწილებას [10, 10].

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ და გერმანიის მისიის შემოსვლამ საქართველოში დიდი შემფოთება გამოიწვია საბჭოთა რუსეთში. ბოლშევიკები, ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, ყოფილი იმპერიის მთელი ტერიტორიის გასაბჭოებას ვარაუდობდნენ და ყოფილ კოლონიურ ქვეყნებს ახლა ბოლშევიკების „საკუთრებად“ აცხადებდნენ. ამასთან დაკავშირებით, 1918 წლის 8 ივლისს, სტალინი სწერდა კავკასიის საქმეთა საგანგებო კომისარს სტეფანე შაუმიანს: „ამიერკავკასიის საკითხში ჩვენი ზოგადი პოლიტიკა იმაში მდგომარეობს, რომ გერმანელები ვაიძულოთ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის საკითხები ოფიციალურად აღიარონ რუსეთის შინაურ საკითხებად, რომელთა გადაწყვეტაში გერმანელები არ უნდა იღებდნენ მონაწილეობას. სწორედ ამიტომ არ ვცნობთ ჩვენ საქართველოს დამოუკიდებლობას, რომელიც გერმანიამ სცნო“ [11, 5].

ამ წერილიდან ნათლად ჩნას, რას უპირებდა მომავალში საბჭოთა რუსეთი საქართველოს. უკვე ამ დროიდან მზადდებოდა 1921 წლის თებერვლის ტრაგედია.

ქართველი პოლიტიკოსები კარგად იყვნენ გარკვეულნი გერმანელების ნამდვილ ზრახვებში. ზოგიერთი დათმობები განპირობებული იყო თავისუფლების გზაზე ახლად გამოსული საქართველოს სიძნელეებით, რომელსაც გარშემო უამრავი მტერი ეხვია. ოსმალეთისაგან თავის დაღწევას, გერმანიის ჩარევის გარეშე, საქართველო ვერ შეძლებდა, გერმანელებმა კი, სავსებით ბუნებრივია, ისარგებლეს ჩვენი ქვეყნის მძიმე მდგომარეობით და შეეცადნენ სარგებელი მეტი ენახათ.

1918 წლის მაისის ბოლოს საქართველოში შემოსული გერმანელები აქ დიდხანს არ გაჩერებულან. 1918 წლის 9 ნოემბერს გერმანიაში დაიწყო რევოლუცია, რომელმაც ტახტიდან ჩამოაგდო ვილჰელმ II, ხოლო 11 ნოემბერს გერმანიის წარმომადგენლები იძულებულნი იყვნენ კომპიენის ტყეში ხელი მოეწერათ დაზავებაზე, რომლითაც გერმანია თავს დამარცხებულად ცნობდა. ამის შემდეგ გერმანია იძულებული გახდა დაეტოვებინა სამხრეთ კავკასია და კონკრეტულად საქართველო. 1918 წლის 26 დეკემბერს ფოთიდან გავიდა გერმანიის ჯარების უკანასკნელი ეშელონი.

მიუხედავად გერმანიის მხარდაჭერისა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაში, რესპუბლიკის ფაქტური ცნობის შემდეგ ისინი არ ჩქარობდნენ ჩვენი ქვეყნის იურიდიულ აღიარებას. გერმანიამ საქართველო დე იურედ ცნო მხოლოდ 1920 წლის 24 სექტემბერს. მანამდე საქართველოს დამოუკიდებლობა იურიდიულად აღიარა ოსმალეთმა 1918 წლის 3 ივნისს, არგენტინამ 1919 წლის 13 სექტემბერს და რუსეთმა 1920 წლის 7 მაისს [12, 15].

როგორც ჩანს ყველა ძლიერ სახელმწიფოს ნაკლებად აღარდებს პატარა ქვეყნის ბედი და, მხოლოდ, საკუთარი ტერიტორიის გაფართოება-გაძლიერებას ისახავს მიზნად. ამაზე მეტყველებს ზემოხსენებული სიმონის სიტყვები, რომელიც გერმანიის გარკვეული პოლიტიკური წრეების ინტერესებს გამოხატავდა. კერძოდ, მას მიაჩნდა, რომ „საქართველოს გეოგრაფიული სიშორე რომ არა, ყველაზე მართებული იქნებოდა მისი შესვლა გერმანიის ფედერაციაში (!)” [13, 105].

ცოტა ხანში გერმანელები ინგლისელებმა შეცვალეს. მუდროსის საზავო ხელშეკრულების მიხედვით, ინგლისელებმა დაიკავეს ბათუმი და ბათუმის ოლქი და დააწესეს საოკუპაციო რეჟიმი, შექმნეს საგენერალგუბერნატორო, რომელსაც სათავეში ჩაუყენეს გენერალ მაიორი კუკ-კოლისი.

1918 წლის დეკემბრის ბოლოს დაიწყო ბრიტანეთის ჯარების განლაგება საქართველოს ტერიტორიაზე. ბათუმის გარდა მათ დაიკავეს მნიშვნელოვანი ნავსადგურები: ფოთი, სოხუმი, მოახდინეს საზღვაო ძალების აღწერა და კონტროლი დააწესეს პორტების ფუნქციონირებაზე. პარალელურად ბრიტანელებმა დაიკავეს ბათუმ-თბილისის სარკინიგზო ხაზი, განახორციელეს ჯარის ნაწილების დისლოკაცია მნიშვნელოვან ადმინისტრაციულ-სტრატეგიულ პუნქტებში, ძირითადად რკინიგზის ხაზის გასწვრივ: თბილისში, ქუთაისში, სამტრედიაში, მცხეთაში, გორში და ა.შ. ინგლისის სამხედრო რაზმები იდგნენ ასევე დუშეთში. მათ დანიშნულებას შეადგენდა ჯვრის უღელტეხილის ჩაკეტვა, რათა არ დაეშვათ ბოლშევიკების გადმოსვლა საქართველოში [14, 21].

აღნიშნული ცვლილებები ქართულ პოლიტიკაში შემდეგმა პროცესებმა განაპირობეს: პირველმა მსოფლიო ომმა სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანა საქართვე-

ლოს გერმანულ საგარეო-პოლიტიკურ ორიენტაციას. ქართულმა დიპლომატიამ გეზი გამარჯვებული ქვეყნებისაკენ აიღო.

ევროპაში საქართველოს დელეგაციის წევრებისათვის ნათელი იყო, რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ინგლისთან დიპლომატიური კონტაქტების გაფართოებას. ამ ამოცანის წარმატებით გახორციელებაზე მნიშვნელოვნად იყო დამოკიდებული საქართველოს მომავალი.

საქართველო-სომხეთის სამხედრო კონფლიქტი საქართველოში ინგლისის სამხედრო ძალების შემოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე დაიწყო. ეს ორი მოვლენა საეჭვოდ დაემთხვა ერთმანეთს.

საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული იყო მოსაზრება, რომ საქართველო-სომხეთის ომი ინგლისელების მიერ იყო ინსპირირებული. მართალია, სომხეთის მიერ, 1918 წლის 18 ოქტომბერს, ბორჩალოს მაზრაში წამოწყებული საომარი ოპერაციები ერთგვარად პროინგლისურ ხასიათს ატარებდა და, შეიძლება, ინგლისის პოლიტიკის ნაყოფად მივიჩნიოთ. არაა გამორიცხული, რომ იმ დროისათვის სომხეთის ხელისუფლების მოქმედება ინგლისის მიერ იყო წაქეზებული, რადგანაც, ებრძოდა რა საქართველოს, სომხეთი ფაქტობრივად ამ ქვეყანაში მყოფ გერმანელებს უპირისპირდებოდა და ასე, ინგლისის წიხკეილზე ასხამდა წყალს. ბუნებრივია, ამ მომენტმა (ინგლის-სომხეთის ურთიერთობამ საქართველო-გერმანიის მიმართ) თავისი დაღი დაასვა 1918 წლის დეკემბრის მოვლენებს, მაგრამ ამჯერად სომხების გამოსვლას არავითარი პროინგლისური ხასიათი არ ჰქონდა, უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, საქართველოში ბრიტანეთის მიზნების განხორციელების წინააღმდეგ იყო მიმართული და კაჩაზ-

ნუნის მთავრობის ეიწრო პოლიტიკური, ნაციონალური მოსაზრებით საზრდოობდა [14, 28-29].

ინგლისის მთავრობის დამოკიდებულება საქართველო-ბრიტანეთის ეკონომიკისათვის, შექმნილი პოლიტიკური პირობების გამო, „დახურულ ზონას“ წარმოადგენდა. ლონდონის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში მთლიანად სუფთა პოლიტიკური მიზნების განხორციელებას ემსახურებოდა, რაც, ხშირ შემთხვევაში, საქართველოს სასიცოცხლო ეკონომიკური ინტერესების შელახვას და მის სრულ იგნორირებას იწვევდა [14, 76].

„საქართველოს საკითხში“ ინგლისის ორმაგმა სტანდარტებმა კულმინაციას 1920 წლის დეკემბერში მიღწიეს, როდესაც ლონდონში ინგლის-რუსეთის სავაჭრო ხელშეკრულების პროექტის მოსამზადებლად მოლაპარაკებანი ლოიდ ჯორჯის მთავრობასა და კრასინის ეკონომიკურ მისიას შორის დასკვნით ფაზაში შევიდა. 22 დეკემბერს შეთანხმებული პროექტის პრეამბულაში რუსეთის „ანტიინგლისური მოქმედების“ აკრძალვის ზონების გეოგრაფიულ ნომენკლატურიდან კავკასიის ამოღება ოფიციალურად ადასტურებდა საქართველოში რუსეთის ინტერესების ცნობას ინგლისის მიერ [15, 186].

ცოტა ხნით ადრე, როგორც ინგლის-იტალიის დიპლომატიური ურთიერთობების ამსახველი მასალებიდან ირკვევა, ინგლის-იტალიის 8 აპრილის ცნობილი შეთანხმების ერთ-ერთი პუნქტი ითვალისწინებდა ბათუმშიც (ისევე როგორც მთლიანად საქართველოში) ინგლისის ჯარების იტალიური ჯარებით შეცვლას. ეს დაადასტურა ჯ. კერზონმაც სან-რემოს კონფერენციის 18 აპრილის სხდომაზე გამოსვლისას (1920 წ.) [16, 92], მაგრამ აქ ყურადღებას იქცევს ერთი, არც თუ ისე უმნიშვნელო ნიუანსი; როგორც ჩანს, ბათუმში ინგლისური ჯარები უნდა შეეცვალათ არა მხოლოდ იტალიის, არამედ საფ-

რანგეთის ბატალიონებსაც, ე.ი. ინგლისის წარმომადგენელთა გეგმებში საკუთრივ ბათუმსა და მის ოლქში არ უნდა დაეშვათ „წმინდა იტალიური ოკუპაცია“, საქართველოს სხვა რეგიონებისაგან განსხვავებით. ამ შემთხვევაში საფრანგეთს ენიჭებოდა ბათუმში იტალიის გავლენის ერთგვარი გამანეიტრალებლის და მისი პოზიციების შემზღუდავი ქვეყნის როლი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად მიღწეული შეთანხმებისა, ინგლისს 1920 წლის ივლისამდე არ განუხორციელებია ბათუმის რეგიონის დეოკუპაცია. ამ დროის მანძილზე იტალიის სამხედრო მისია დიდი ყურადღებით ადევნებდა თვალს ბათუმსა და მის ირგვლივ მიმდინარე პროცესებს და საკუთარი მთავრობის ინტენსიურ ინფორმირებას ეწეოდა ამ საკითხზე [15, 95].

საგულისხმოა, რომ ინგლისმა ორიენტაცია აიღო მაინცდამაინც იტალიაზე, რომელიც არ გამოირჩეოდა არც პოლიტიკური მდგრადობითა და სიძლიერით, არც სამხედრო-ეკონომიკური პოტენციალით. მაშასადამე, ინგლისმა ერთობ სუსტი მოკავშირე აირჩია იმ რწმენითა და იმედით, რომ იტალიის სამხედრო-პოლიტიკურ გავლენას საქართველოზე არ ექნებოდა ყოვლისმომცველი და სიღრმისეული ხასიათი და, საჭიროების შემთხვევაში, ამ გავლენის ბლოკირება თუ იტალიის „განდევნა“ საქართველოდან მას არ გაუჭირდებოდა [15, 64-65]. მაგრამ ინგლისის გეგმები მთლად ჩანაფიქრის მიხედვით ვერ წარიმართა. იტალია წარმოდგენდა ერთადერთ ევროპულ სახელმწიფოს, რომელმაც დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარება საქართველოსთან საელჩოს ჩამოყალიბებით გამოხატა. არც ინგლისს და არც საფრანგეთს ანალოგიური ნაბიჯი არ გადაუდგამთ. მათ არ შეუცვლიათ საქართველოში თავიანთი წარმომადგენლობის სტატუსი და კვლავაც „უმაღლესი კომისრების“ დო-

ნეზე დატოვეს და ეს მაშინ, როდესაც საქართველოს მთავრობამ, 1921 წლის 29 იანვარს, ევროპაში საქართველოს წარმომადგენლობა რეგულარულ დიპლომატიურ წარმომადგენლობად გადააკეთა ევროპის ქვეყნებში (შვეცია, ესპანეთი, რუმინეთი, პორტუგალია, ნორვეგია, დანია, ჩეხოსლოვაკია, სერბია-ხორვატია-სლოვენის ფედერაცია, ბელგია, საფრანგეთი დიდი ბრიტანეთი და იტალია) [15, 193].

✓საერთოდ, ინგლისელებზე ყველაზე ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებამ საბჭოთა რუსეთთან. ისინი მიხვდნენ, რომ ამით საქართველოს საქმე ხელიდან იყო წასული. როდესაც მათ ჯარი გაიყვანეს ბათუმიდან გენერალმა კუკ კოლისმა ააფეთქა ქალაქის დიდი ზარბაზნები, რომლებიც ბათუმს იცავდა. ამით დამთავრდა ჩვენი ურთიერთობა ინგლისთან [17, 64].

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აშშ-ის პოზიციას საქართველოსთან მიმართებაში. 1914 წლიდან 1919 წლის მაისამდე, საქართველოში ამერიკის კონსული ფელიქს უილგოუბი სმითი იყო [6, 12].

✓ნოე ჟორდანიამ, როგორც კი ხელისუფლება ჩაიბარა, მთავრობის სასახლიდან ჩამოახსნევინა ეროვნული დროშა და რევოლუციის წითელი დროშა ააფრიალებინა. ეს ვალიკო ჯუღელის საგანგებო მოთხოვნა იყო. ერთი წლის მანძილზე, ეს დროშა აღელვებდა ქართველობას და უარყოფით შთაბეჭდილებას ახდენდა უცხო ქვეყნების წარმომადგენლებზე. ბევრი ამას ბოლშევიკობის ნიშნად მიიჩნედა. მაგალითად, თბილისში მყოფმა ამერიკელმა პროფესორმა, რომელსაც უნდა გაერკვია, შეიძლებოდა თუ არა ჩვენი აღიარება, როგორც კი წითელი დროშები დაინახა შესაბამისი შენიშვნა გაგზავნა ამერიკაში [17, 25]. ეს პროფესორი იყო ცნობილი მეცნი-

ერი როსი, რომელიც თავისივე სურვილით ესწრებოდა 1917 წლის 3 ოქტომბერს ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების პირველ საერთო კრებას [18, 13].

კონსული სმითი აშშ საგარეო დეპარტამენტისაგან თავიდანვე მოითხოვდა, რომ ამერიკას ფინანსური დახმარება გაეწია კავკასიის ხალხებისათვის. გამუდმებით ცდილობდა ამერიკული ფირმების დაინტერესებას კავკასიითა და საქართველოთი. დიპლომატიური ურთიერთობის დროს, ზოგჯერ არასასურველი კურიოზებიც ხდებოდა. მაგალითად, საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრს ევგენი გეგეჭკორს კონსულთან „გაუგებრობა“ მოუხდა. გეგეჭკორს „დააუწყდა“, რომ სმითი უზარმაზარი ამერიკის წარმომადგენელი იყო, ხოლო თვითონ კი – პატარა საქართველოსი. ის, ზოგჯერ, სიფიცხესა და ამპარტაუნობას იჩენდა. მინისტრმა მებაუეებს გააჩხრეკინა ამერიკის კონსულის დიპლომატიური ჩემოდანი. ეს ამბავი ცეცხლის ალივით მიედო საქართველოში მყოფ ყველა წარმომადგენელს. ევგენი გაჯიუტდა და, ცხრა თვე ბოდიშს არ იხდიდა. ბოლოს, გეგეჭკორი და სმითი იტალიის წარმომადგენელმა ჩერუტიმ შეარიგა. სამწუხაროდ, ამ ინციდენტს ორი ცუდი შედეგი მოჰყვა საქართველოსთვის. კერძოდ, ჩემოდნის ამბავი კონსულმა დაწერილებით ამცნო ვაშინგტონს. ამერიკელებმა ჩვენს მთაურობას ფსევდო-მთაურობა უწოდეს და ეს გაიმეორა კიდევ მოკავშირეების უზენაესმა საბჭომ. მეორეს მხრივ, ამერიკის კონსული ამჯერად უკვე ურჩევდა ამერიკელ მრეწველებს, არ წამოეწყოთ საქმეები საქართველოში, სანამ მას დე იურე არ იცნობდნენ [17, 57].

აშშ პრეზიდენტმა უუდრო ვილსონმა შესანიშნავად განჭვრიტა ის გარემოება, რომ იტალიის ჯარების შეყვანა ინგლისური ოკუპაციისაგან გამოთავისუფლებულ სამხრეთ კავკასიაში საფრთხეს უქმნიდა აშშ-ის სტრა-

ტეგიულ ინტერესებს ამ რეგიონში. აშშ-ის სტრატეგიული და გეოპოლიტიკური ინტერესების არსი, მათი რეალიზაციისათვის შემუშავებული კონკრეტულ-ტაქტიკური მეთოდების სისტემა, საფუძვლიანადაა ჩამოყალიბებული აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის საინფორმაციო განყოფილების სპეციალურ დოკუმენტში- „წინასწარი ანგარიშისა და წინადადებების პროექტი, მომსადებელი ინსტრუქციათა შესაბამისად საინფორმაციო განყოფილების მიერ, პრეზიდენტისა და სრულუფლებიანი წარმომადგენლებისათვის“. დოკუმენტის მიხედვით, აშშ-ის კავკასიური პოლიტიკის ღერძად მიჩნეულია ორიენტაცია სომხეთზე, რომლისთვისაც, სხვათაშორის, შავ ზღვაზე გასასვლელის უფლების მოტივირებით, ნაყარაუდები იყო ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრების გადაცემა (?). თუ „იტალიური მანდატი“ საქართველოს მხოლოდ საგარეო-პოლიტიკური პრეროგატივების ნაწილობრივ შეკვეცას უქადდა, „ამერიკული მანდატი“, ამასთან, ტერიტორიული განუყოფლობის ხელყოფის პერსპექტივასთანაც იყო დაკავშირებული. როგორც ვხედავთ, სომხეთის ხელოვნური „გაძლიერება“ და მასზე საკუთარი მანდატის დაწესება აშშ-ის სტრატეგიულ მიზანდასახულობას წარმოადგენდა. რაც შეეხება საქართველოს, მას ენიჭებოდა „დროებითი დამოუკიდებლობის“ სტატუსი და შემდეგ იგი უნდა შეერთებოდა სომხეთს („ძია სემი“ ამ „შეერთებაში“ არ გამორიცხავდა ფედერაციულ გაერთიანებასაც). ანალოგიური „პერსპექტივა“ ელოდა აზერბაიჯანსაც. აშშ-ის კავკასიური პოლიტიკის დოქტრინულ ელემენტებს შეიცავდა პოლკოვნიკ ჰაუზის ე.წ. „კომენტარებიც“, რომლებიც ამ უკანასკნელმა დაურთო ვილსონის „14 პუნქტს“. „კომენტარების“ VI პუნქტში ხაზგასმული იყო, რომ „ამ სივრცის გარეთ უნდა დარჩეს პოლონეთი, ლიტვა, ლატვია, ფინე-

თი, უკრაინა და ციმბირი". რაც შეეხება კავკასიას და შუა აზიას, „კომენტარებში" ნათქვამია: „კავკასია ალბათ, უნდა განხილულ იქნას, როგორც თურქეთის იმპერიის პრობლემის ნაწილი სავსებით შესაძლებელია, რომ რომელიმე დიდ სახელმწიფოს (ბუნებრივია, რომ პაუზი აშშ-ს გულისხმობს) გადაეცეს მმართველობის შეზღუდული მანდატი პროტექტორატის საფუძველზე".

ამდენად, აშშ-ის სამხრეთ კავკასიური პოლიტიკის პრიზმაში საქართველოსა და აზერბაიჯანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების არსებობა არც კი მოიაზრებოდა და ეს „ტერიტორიული გაერთიანებანი" სომხური ინკორპორაციის ობიექტებად მიიჩნეოდნენ. ამ კონტექსტში სავსებით ბუნებრივია ვილსონის ნეგატიური რეაქცია ლოიდ ჯორჯსა და ორლანდოს შორის მომხდარი გარიგებისადმი [15, 67-68].

/სმითის შემდეგ საქართველოში კონსულად დაინიშნა ჩარლზ მოზერი, რომელიც თბილისში 1920 წლის იანვრის პირველ დღეებში ჩამოვიდა. 1921 წლის გაზაფხულზე კონსული საქართველოს მთავრობასთან ერთად გაემგზავრა და თბილისის ამერიკის საელჩომ სტამბულში დაიდო ბინა [6, 13].

საქართველოს ერთა ლიგაში მიღების დროს ინგლისის უარყოფითმა პოზიციამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა. კენჭისყრაში მონაწილეობდა 24 სახელმწიფო. გაწევრიანებისათვის საჭირო იყო 16 ხმა. საქართველოს სასარგებლოდ ხმა მისცა ათმა ქვეყანამ, ოთხმა თავი შეიკავა. წინააღმდეგ გამოვიდა ათი, მათ შორის დიდი ბრიტანეთი და მისი ზეგავლენით დომინიონი ქვეყნები – კანადა, ავსტრალია, ზელანდია [14, 113].

საქართველოს მიღების საკითხი ერთა ლიგის მომავალ სესიამდე გადაიდო, რომელიც 1921 წლის სექტემ-

ბერში ჩატარდა ჟენევაში, მაგრამ უკვე დაგვიანებული იყო...

დე იურედ ცნობიდან სამი თვის შემდეგ, 1921 წლის იანვრის პირველ დღეებში იტალიური თბომაველით, „ფრანც ფერდინანდით“, ბათუმში ჩამოვიდა გერმანიის ელჩი საქართველოში როშერი. მოგვიანებით იგი დიდი პატივისცემით მიიღეს თბილისში. ელჩს თან ახლდა საელჩოს მრჩეველი ანდერსი, რომელიც ადრე ფოთში ასრულებდა ექს-კონსულის მოვალეობას. გარდა ამისა, გერმანიის დელეგაციაში შედიოდნენ საკმაოდ დიდი რიცხვი პირებისა, რომელთაგან უმეტესობა სხვა ეროვნების პასპორტით ჩამოვიდა. ბათუმში მყოფი ფრანგი კონტრადმირალის დიუმენილის სიტყვით, ეჭვს გარეშე იყო, რომ მისიის აქტიუობა ანტანტის წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული.

დიუმენილის მოხსენებითი ბარათის მიხედვით, რომელიც საფრანგეთის ხელისუფლებას გაეგზავნა, გერმანიის დელეგაციის ჩამოსვლის შემდეგ ანტიფრანგული პროპაგანდა დაიწყო ბათუმში. სახელდობრ, გერმანელები ხაზს უსვამდნენ იმ გარემოებას, რომ ფრანგები ადრე მხარს უჭერდნენ ცარიზმს და ახლა სურდათ ძველი რუსეთის აღდგენა მის ადრინდელ საზღვრებში, რაც საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვას ნიშნავდა.

ფრანგების აზრით, საქართველოში გერმანელების ეკონომიკური გავლენა აქამდე იტალიის დროშით ინილბეზოდა. იმ მომენტში კი ეს საშიშროებას აღარ წარმოადგენდა, რადგან სუფთა გერმანული კომერციული ოპერაციები იფარგლებოდა საქონლის ისეთი სახეებით, რომლებიც მარკის გაუფასურებას ძალიან განიცდიდა. მდგომარეობა მოლიანად შეიცვლებოდა მაშინ, როდესაც განახლდებოდა გერმანული საქონლის პირდაპირი ექსპორტი. მაშინ საფრანგეთისა და ინგლისისათვის კონკურენცია

სახიფათო გახდებოდა, მით უფრო, რომ საქართველოში ბევრი იყო გერმანული კოლონიები მათი მოხერხებული და გაველენიანი წარმომადგენლებით [19, 179].

/ მიუხედავად მრავალი ხელისშემშლელი პირობებისა, საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირურთიერთობები ჰქონდა აშშ-სთან, ინგლისთან, იტალიასთან, საფრანგეთთან, გერმანიასთან, ოსმალეთთან, სპარსეთთან, რუსეთთან, სომხეთ-აზერბაიჯანთან, პოლონეთთან, დაღესტანთან, ბელგიასთან, ეგვიპტესთან, ესპანეთთან, რუმინეთთან, ჰოლანდიასთან, ფინეთთან, შვეციასთან, ჩინეთთან და სხვა.

/ პროდუქციის გატანა და შემოტანა ხდებოდა შემდეგი საბაჟოებით: ბათუმის, ბოგდანოვკის, გუდაუთის, ვორონცოვკის, თბილისის, ლაგოდეხის, ნატანების, ონის, ოჩამჩირის, სადახლოს, სალოდლის, სოხუმის, ფოთის, ქუთაისის და ყაზბეგის [20, 43]. მაგრამ საქართველოს აღარ დასცალდა ევროპისა თუ სხვა კონტინენტის ქვეყნებთან ურთიერთობა მომავალში ნორმალურად განვითარებინა. 1921 წლის შავმა თებერვალმა კიდევ ერთხელ დააჩოქა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის გზაზე მდგარი ჩვენი სამშობლო.

საზღვარგარეთის წარმომადგენლობათა უმრავლესობამ თბილისში ბოლშევიკების შემოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე დატოვა ჩვენი დედაქალაქი, ხოლო იტალიის ელჩი, საფრანგეთის კონსული, ბრიტანეთის უმაღლესი კონსულის თანაშემწე საქართველოს მთავრობის წევრებთან ერთად მატარებლით გაემგზავრნენ.

/ აქვე უნდა ითქვას, რომ დამოუკიდებელი საქართველო, გერმანიაზე აღებული ორიენტაციით დაწყებული, დამთავრებული 1921 წლის იანვარ-თებერვლის ომის დროს ევროპასთან კავშირის დამყარების, იქიდან იარა-

ღისა თუ პოლიტიკური მხარდაჭერის მოპოვების ცდილობოლომდე დარჩა რუსეთის დამპყრობლური ინტერესების მოძულე და ევროპული ორიენტაციის ქვეყანა [21, 125].

მოგვიანებით, 1926 წლის მარტში გაზეთ „ფინეთის სოციალ-დემოკრატი“ გამოქვეყნდა მაკდონალდის სტატია საქართველოს შესახებ, სადაც ნათქვამი იყო, რომ დიდი ბრიტანეთის მუშათა პარტიამ საქართველოს აღმოუჩინა ყოველგვარი დახმარება მას შემდეგ, რაც საქართველომ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა. პარტიამ დაგმო მოსკოვის წითელი არმიის შეჭრა და რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია. რუსეთმა ძალით მოახდინა საქართველოს ოკუპაცია და შეიერთა მხოლოდ იმითომ, რომ იქ იყო კომუნისტთა მცირე ჯგუფი [22, ფურც. 2].

1921 წლის თებერვალში საქართველოში საჭოთა ხელისუფლების „მოსვლის“ შემდეგ, უკვე 21 აპრილს შეიქმნა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატი, რომლის მოვალეობაშიც შედიოდა საზღვარგარეთის ქვეყნებთან ურთიერთობის წარმოება და საქართველოს რესპუბლიკისა და მისი მოქალაქეების ინტერესების დაცვა საზღვარგარეთ, ასევე, პირიქით-უცხოეთის მოქალაქეებისა საქართველოში. 1922 წლის დეკემბერში საბჭოთა რესპუბლიკების ერთ სახელმწიფოში-საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირში გაერთიანების და, საერთოდ, საკავშირო კომისარიატების შექმნის შემდეგ, 1924 წელს მიღებული საკავშირო კონსტიტუციის მიხედვით, საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატმა, ფაქტობრივად, არსებობა შეწყვიტა და მხოლოდ 1944 წელს იქნა აღდგენილი [23, 623].

საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლება საქართველოში მყოფ უცხოეთის სახელმწიფო წარმომადგენ-

ლებთან და საზოგადოებრივ დაწესებულებებთან ურთიერთობას, მხოლოდ, საგარეო საქმეთა კომისარიატის მეშვეობით აწარმოებდა. ურთიერთობის წესს განსაზღვრავდა 1921 წელს გამოქვეყნებული დეკრეტი № 81/[24, ფურც. 46].

ევროპის ზოგიერთი ქვეყნის დიპლომატიური წარმომადგენლობა, საბჭოთა რეჟიმის საწყის ეტაპზე კვლავ განაგრძობდა მუშაობას საქართველოში. 1922 წლის ივნისში მთავრობის გადაწყვეტილებით იტალიის წარმომადგენლობისათვის უნდა გამოეყოთ კოჯორში არლუთინსკის ყოფილი აგარაკი, რომელიც 1921 წელს ამავე წარმომადგენლობის განკარგულებაში იყო და სარემონტო სამუშაოებიც ჩაატარა. გერმანიის წარმომადგენლობისთვის კი გათვალისწინებული იყო ასევე კოჯორში, გურგენოვის ყოფილი აგარაკი [25, ფურც. 133].

ამავე პერიოდში საქართველოში ფუნქციონირებდა „ამერიკელთა დამხმარე კომიტეტი“, რომელიც თავის მოქმედებას ძირითადად აერცვლებდა სომხეთსა და აზერბაიჯანზე. აპარატის შენახვა კი თითქმის მთლიანად თბილისსა და ბათუმს უხდებოდა. ამერიკელი კომიტეტი მატერიალურ დახმარებას უწევდა კათოლიკე მღვდელს, რომელიც ხელმძღვანელობდა ციხისძირში ბავშვთა სკოლას. კომიტეტის საქმიანობა ეწინააღმდეგებოდა ხელშეკრულების პირობებს [26, ფურც. 301].

საქართველოს სახკომსაბჭოს დადგენილებით, შინსახკომს უფლება მიეცა მოეხდინა უცხო სახელმწიფოთა ქვეშევრდომების რეგისტრაცია. ასევე, მის კომპეტენციაში შევიდა „საცხოვრებელი უფლების“ ნებართვის გაცემა. დაწესდა საპასპორტო და სარეგისტრაციო გადასახადი საანკეტო ბანკისათვის, რომლის ღირებულება განისაზღვრა: 3 თვით 50 კაპ; 6 თვით 1 მან; და 1 წლით - 2 მანეთი [27, ფურც. 74, 76].

/1922-1923 წლებში საქართველოში მცხოვრები გერმანელი ეროვნების წარმომადგენლები და რუსეთის ყოფილი ქვეშევრდომები, საბჭოთა ხელისუფლებასთან შეუთანხმებლად გახდნენ გერმანიის ქვეშევრდომები. ამ ფაქტს მწვავე რეაქცია მოჰყვა საგარეო საქმეთა კომისარიატის მხრიდან. გერმანიის გენერალურმა კონსულმა კარგად გამოიყენა საქართველოს სახკომსაბჭოს დეკრეტის VIII მუხლი და აღნიშნა, რომ „საქართველოს ყველა მოქალაქეს უფლება აქვს მიიღოს უცხოეთის მოქალაქეობა, რის შემდეგ ის ავტომატურად აღარ ჩაითვლება საქართველოს მოქალაქედ. დეკრეტიდან გამომდინარე აღნიშნულ პროცედურას არ ჭირდებოდა საბჭოთა ხელისუფლების თანხმობა“ [26, ფურც. 410].

/20-იან წლებში საქართველოში, პირველყოვლისა, ქალაქებში და საქალაქო დასახლებებში მცირე რაოდენობით, მაგრამ მაინც სახლობდნენ ლიტველი, ჩეხი, სლოვაკი, ინგლისელი, შვედი, იტალიელი, გერმანელი და სხვა ეროვნების წარმომადგენლები, რომელთაც მიღებული პქონდათ საბჭოთა კავშირის მოქალაქეობა, აგრეთვე უცხოეთის სხვადასხვა სახელმწიფოს მოქალაქენიც – ავსტრიელი, პოლონელი, ფრანგი, შვეიცარიელი, ამერიკელი, ნორვეგიელი, პოლანდიელი, რუმინელი, ჩინელი და სხვა. სულ 1926 წელს საქართველოში აღრიცხული იყო 2287 უცხოელი, მათ შორის თბილისში – 2589 სული [28, 80].

ამ მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობას ურთიერთობა პქონდა საზღვარგარეთთან. ურთიერთობას ძირითადად ეკონომიკური ინტერესები განსაზღვრავდა. მაგალითად, გერმანელების სასოფლო-სამეურნეო ბიზნესი კონცენტრირებული იყო ღვინისმწარმოებელთა კავშირში „უნიონში“. პარალელურად კავშირი ცდილობდა საკონსერვო წარმოების შექმნას [29, ფურც. 3]. ამ მიზნით,

„უნიონმა“ საკონსერვო წარმოების შესასწავლად გერმანიაში გაგზავნა ემილ ალმენდინგერი, რომელიც დაბადებული იყო 1903 წელს კოლონია ლუქსემბურგში (ყოფილი ეკატერინენფელდი). 1922 წელს 19 წლის ემილი გაემგზავრა გერმანიაში საკონსერვო საქმის შესასწავლად. 1925 წელს საქართველოში დაბრუნების დროს, როგორც ჩანს წინააღმდეგობა შეხვდა, რის გამოც საქმეში აქტიურად ჩაებნენ მისი ძმა ოტო ალმენდინგერი და კავშირი „უნიონი“ [29, ფურც. 1, 2].

ცალკეული გაკოტრებული სამრეწველო საწარმოები უშუალო კონტაქტების დამყარებას ცდილობდნენ გარე სამყაროსთან. მაგალითად, ადელხანოვის ყოფილი ფაბრიკის წარმომადგენლები საჭირო ნედლეულის შესაძენად თურქესტანში მიდიოდნენ. ფაბრიკის კომერციული წარმომადგენელი-ადელხანოვი 1925 წელს გერმანიაში იყო და იქ შეიძინა სპეციალური დანიშნულების მანქანა-მოწყობილობები. ყველაფერი ეს მიუთითებს, რომ 20-იანი წლების შუა ხანებში საქართველოს რიგი სამრეწველო საწარმოები ჯერ კიდევ ინარჩუნებდნენ პირდაპირ ეკონომიკურ კავშირებს სხვა რესპუბლიკების და ევროპის საწარმოო კოლექტივებთან, რაც გეგმიური ეკონომიკის დამკვიდრების პირობებში სრულიად შეწყდა [30, 80].

ბოლშევიკური ხელისუფლება ხელოვნურად ცდილობდა შეეფერხებინა საქართველოს საერთაშორისო საეაჭრო კონტაქტები. მაგალითად, 1922 წლის იანვარში შევიცარიის ფირმა „მიშელ მეტჩიკმა“ ბათუმში შემოიტანა სხვადასხვა საქონელი, მათ შორის ხელოვნური შალი. კანონის თანახმად, ბათუმის საბაჟომ შეამოწმა საქონელი და საჭირო გადასახადის შემდეგ, ფირმას ნება მისცა რესპუბლიკის საზღვრებში გადაადგილების შესახებ.

საქონლის დიდი ნაწილი ფირმამ ჩამოიტანა თბილისში, მაგრამ საქართველოს „ჩეკა“-ს განკარგულებით თბილისში ჩამოტანილი საქონელი დააყადაღეს. აქ ხელმეორედ იქნა შემოწმებული საგანგებო კომისიის მიერ ფინსახკომის წარმომადგენლებთან ერთად. შემოწმებამ დაადასტურა ბათუმის საბაჟოს მოქმედების სამართლიანობა, თუმცა მეპატრონეს საქონელს არ უბრუნებდნენ. საქართველოს ხელისუფლებას თხოვნით მიმართა შვეიცარიის კონსულმა, რათა პრობლემა დროულად გადაწყვეტილიყო. უცხოელი კომერსანტები შეშფოთებულნი აღევენებდნენ თვალს მოვლენების განვითარებას, მითუმეტეს, რომ თავადაც ანალოგიურ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ. ამავე დროს, თბილისში თავისუფლად იყიდებოდა ანალოგიური შალის საქონელი და შედარებით მაღალ ფასებში, ვიდრე შვეიცარიის ფირმას ჰქონდა განსაზღვრული [31, ფურც. 41].

ბოლოს, 1922 წლის აპრილში საქართველოს სახკომსაბჭომ გადაწყვიტა დაებრუნებინა ფირმისთვის კუთვნილი საქონელი [31, ფურც. 6].

1921-1924 წლებში საქართველოს საკონცესიო კომისიაში შევიდა საბერძნეთის, საფრანგეთის, იტალიის და სხვა ქვეყნების ფირმების არაერთი წინადადება, მაგრამ ბოლშევიკური ხელისუფლება სიფრთხილეს იჩენდა კონცესიების გაცემისას. ამას მოწმობს ის გარემოება, რომ მრავალრიცხოვან საკონცესიო წინადადებათაგან, მხოლოდ ჭიათურის მანგანუმის საბადოს საკონცესიოდ გაცემის წინადადება იქნა მიღებული. იგი ეკუთვნოდა უცხოეთის რამდენიმე ფირმას, რომელთა შორის კონკურენციაში გამარჯვებული გამოვიდა ამერიკული სავაჭრო-სამრეწველო ფირმა „ჰარიმანი და კომპანია“, რომელმაც წამოაყენა საბჭოთა მხარისათვის ყველაზე მომგებიანი წინადადებანი. იგი დაედო საფუძვლად ამერი-

კელ მრეწველთან, ბანკირთან, შემდგომ დიპლომატსა და პოლიტიკურ მოღვაწესთან უილიამ ავერელ პარიმანთან დადებულ ოცწლიან საკონცესიო ხელშეკრულებას. 1925 წლის 12 ივნისს გაფორმებულ ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარემ ფ. ძერჟინსკიმ და აშშ სავაჭრო-სამრეწველო სახლის ვიცეპრეზიდენტმა ჯონ სპიდ ელიოტმა. ხელშეკრულებით, რომელიც შედგებოდა 74 მუხლისაგან, თანდართული რუკით, ამერიკელ კონცესიონერს გადაეცა უფლება მანგანუმის და პეროქსიდის მოპოვებაზე, გარეცხვა-გამდიდრებასა და ექსპორტზე. ამასთან კონცესიონერი ემორჩილებოდა შრომის, სოციალური დაზღვევის, შრომის დაცვის საბჭოურ კანონმდებლობებს [28, 34-35].

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკიდან („ნეპი“) გამომდინარე, ბოლშევიკების საკონცესიო პოლიტიკა კაპიტალის დაბანდებას აგრარულ სფეროშიც გულისხმობდა. მაგალითად, 1922 წლის 15 ივნისს დაიდო ხელშეკრულება საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატსა და კავკასია-აშშ სავაჭრო და სამთო-სამრეწველო კომპანიას შორის. მის მიზანს შეადგენდა სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღების საქართველოში შემოტანა, სამაგიეროდ მარგანეცისა და სხვა საქონლის საზღვარგარეთ გატანა. ამერიკა-კავკასიის სავაჭრო და სამთო-სამრეწველო კომპანიამ ამერიკაში დაიჭირა და საქართველოში ჩამოიყვანა აგრონომი ჯონ ჯ. ლანგანი და სოფლის მეურნეობის რამდენიმე სპეციალისტი, ჩამოიტანა მანქანა-იარაღები და მოაწყო მათი საწყობი. კომპანია რეკლამას უწევდა სასოფლო-სამეურნეო მანქანებს და ავრცელებდა გლეხოებაში, მაგრამ კომპანიამ არ შეასრულა ყველა პირობა-კომპანიის პრეზიდენტი ისე მართავდა მამულს, როგორც საკუთარს, ავიწროებდა ადგილობრივ

გლეხობას, რამაც გაამწეა მათ შორის ურთიერთობა. ამიტომაც საქართველოს მაშინდელმა ხელისუფლებამ 1924 წლის თებერვალში გააუქმა კონცესია [32, 140].

1926 წლიდან მოსკოვმა თავის ხელში აიღო ე. წ. „მოკავშირე რესპუბლიკებში“ უცხოელი სპეციალისტების მოწვევის მონოპოლია. კერძოდ, ბრძანების იმ მუხლში, სადაც ნათქვამი იყო, რომ „უცხოელი სპეციალისტების სამუშაოზე დაწევა და მათთვის გასამრჯელოს გაცემა შესაძლებელია მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც ხელშეკრულება დამტკიცებული იქნება საკავშირო ს. მ. უ. ს. თავმჯდომარის ან მისი მოადგილის მიერ“. ე. ი. ფაქტიური შეთანხმების მიღწევიდან რამოდენიმე თვის შემდეგ. ეს არსებითად შეუძლებელს ხდიდა უცხოელ სპეციალისტთა გამოყენებას. საქართველოს თუ ამიერკავკასიის ხელისუფლება იძულებული ხდებოდა საქმე კქონოდა მეორეხარისხოვან სპეციალისტებთან, რომლებიც ვერ ახერხებდნენ თავის სამშობლოში სამსახურის შოვნას [33, ფურც. 11].

საერთოდ, საზღვარგარეთის სამრეწველო საწარმოებთან და ფირმებთან საქართველოს ურთიერთობა თავისებურებებით გამოირჩეოდა. საბჭოთა კავშირში საგარეო ვაჭრობის მონოპოლიის არსებობის პირობებში გამორიცხული იყო უშუალო კონტაქტები საზღვარგარეთის სამრეწველო ორგანიზაციებთან, ფირმებთან. სახელმწიფოს საშუაშალო ორგანიზაციები მთლიანად აკონტროლებდნენ კომერციულ ურთიერთობას საზღვარგარეთელ პარტნიორებთან.

1926 წელს „ამიერკავკასიის საპაიო ამხანაგობამ“ ჯაგარი გაიტანა უცხოეთში: თბილისის ჯაგრის ფაბრიკის ნაწარმი გაიყიდა ლონდონის ბაზარზე. 1927 წელს გორის საკონსერვო ქარხანამ სამი ვაგონი მაღალხარისხიანი კონსერვი გააგზავნა გერმანიაში.

ეკონომიკური ურთიერთობა საზღვარგარეთელ პარტნიორებთან, ძირითადად, საბჭოთა სახელმწიფოს ეგიდით და კონტროლით ხორციელდებოდა. ზაქესის გენერატორებისათვის სამი ტურბინა დამზადდა შეეციაში ნეიმერის ქარხანაში.

1927-1928 წლებში რესპუბლიკის მინისტრის წარმომადგენელმა ბელგიური ფირმა „რუარონის“ მაღალმწარმოებლური ბოთლის დამყალიბებელი მანქანები.

არის ფრაგმენტული ცნობები, რომ საქართველოს საწარმოებში მუშაობდნენ უცხოელი სპეციალისტები. მაგალითად, ბათუმის აზნაუმშენის ქარხანაში რამდენიმე ამერიკელი ინჟინერი მუშაობდა [34, 121].

საინტერესოა, რომ 1929 წელს ამერიკელმა მოქალაქემ ოსგოლდ ფილდმა გადაიღო ეთნოგრაფიული ხასიათის ფილმი „სვანეთი“, რომლის ასლი დატოვა საქართველოში „გეოგრაფიული საზოგადოებისათვის“ [35, ფურც. 18].

საზღვარგარეთ „ქართული საკითხის“ გააქტიურება შესაძლებელი გახდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ამისათვის ხელსაყრელი პირობები შექმნა სამთავრობო ურთიერთობებმა.

1928 წელს დაიწყო „ახალი ერა“ საქართველო-გერმანიის ურთიერთობაში. ამ წელს საქართველომ მოსკოვიდან მიიღო ცირკულარული მოწერილობა გერმანიიდან „მნიშვნელოვან პირთა“ ჩამოსვლის შესახებ. მომართვას ხელს აწერდა სსრკ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მდივანი ენუქიძე.

ვლადიკავკაზში გერმანელი სტუმრების შესახებ რად გამგზავრება დაევალა შალვა ნუცუბიძეს, რომელიც იმუამად საზღვარგარეთის ქვეყნებთან კულტურული კავშირის საზოგადოების საქართველოს ფილიალში მუშაობდა. აქ იგი შეხვდა გერმანიის „ოსტ-ევროპის“ სა-

ზოგადოების წარმომადგენლებს: ოტო შმიდტს, მის მეუღლეს და მდივანს-იონასს. შალვა ნუცუბიძე სტუმრებს საქართველოში მეგზურად წარუძღვა. გერმანელებს აინტერესებდათ ეროვნული რესპუბლიკების წარმომადგენლებთან უშუალო კონტაქტების დამყარება. ისინი უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ იმის გამო, რომ ყველა ეროვნული რესპუბლიკის სახელით, მხოლოდ ერთი-რსუს რესპუბლიკა გამოდიოდა, რითაც იგი ელობებოდა ეროვნულ რესპუბლიკებთან უშუალო კავშირურთიერთობის დამყარებას. ამ მდგომარეობის გამოსწორებას ისახავდა მიზნად ყოფილი ვილჰელმის მთავრობის მინისტრისა და მისი მეუღლის „ოსტ-ევროპისეული“ მისია, რომელსაც მიზნად დაესახა უშუალოდ „განაწყენებულ“ რესპუბლიკებში სტუმრობა.

შემუშავებული და ხელმოწერილი იქნა გერმანელებთან კულტურული თანამშრომლობის პროექტი. იგი ითვალისწინებდა ერთობლივ არქეოლოგიურ გათხრებს მცხეთასა და ნოქალაქეში, გერმანიის მიერ საკუთარი ხარჯებით რასობრივ დაავადებათა ინსტიტუტის გახსნას, წიგნების ურთიერთგაცვლასა და გამოფენის მოწყობას [36, 69-70].

პროექტის თანახმად, 1929 წლის სექტემბერში თბილისში ჩამოვიდნენ გერმანელი პროფესორები: ზაუერი და ფინდელიზენი [37, ფურც. 12]. ხოლო 1930 წლის ნოემბერში ჩამოვიდა არქეოლოგი შნეიდერი, რომელსაც გ. ჩუბინაშვილსა და შ. ნუცუბიძესთან ერთად მონაწილეობა უნდა მიეღო ნოქალაქევის გათხრებში [37, ფურც. 22]. აღსანიშნავია, რომ 1929 წელს გერმანიაში გამოფენაზე გაიგზავნა საქართველოს შუა საუკუნეების ხელოვნების ნიმუშები [37, ფურც. 24]. ამავე წლის მაისის შუა რიცხვებში მოსკოვში გერმანიის საელჩოს ატაშე სოფლის მეურნეობის საკითხებში იტყობინებოდა, რომ პროფესო-

რი აუხაგენი მოგზაურობას იწყებდა საბჭოთა კავშირში. ის უნდა ჩამოსულიყო თბილისში ჩვენი საწარმოების დასათვალისწინებლად. როგორც საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატი ავრცელებდა ინფორმაციას, აუხაგენი ითვლებოდა ცნობილ მეცნიერად, რომელიც სწავლობდა ე. წ. „საბჭოთა“ სოფლის მეურნეობას. ამავე დროს, ის ითვლებოდა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ჩინოვნიკად. სათანადო უწყებების ცნობით აუხაგენმა მნიშვნელოვნად გააფართოვა თავისი მოღვაწეობის სფერო და უშუალო კონტაქტებს ამყარებდა ცალკეულ საწარმოებსა და პიროვნებებთან [38, ფურც. 3].

ბოლოს შეიძლება ითქვას, რომ 1900-1917 წლებში საქართველოს ჰქონდა ეპიზოდური ურთიერთობა გარე სამყაროსთან. საქართველოში, ასევე, არსებობდა დიპლომატიური აზრი. თავისი დიპლომატია გააჩნდა ქართულ ეროვნულ მოძრაობას, მაგრამ ყოველივე ამას ადგილი ჰქონდა სახელმწიფოებრიობა-დაკარგული ერის ცხოვრებაში. ქართული დიპლომატიის აღორძინებას ეყრება საფუძველი 1917 წლის გაზაფხულიდან, ანუ იმ პერიოდიდან, როდესაც რუსეთის იმპერიის ნგრევის შემდეგ, იწყება ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად.

1917-1918 წლებში დიპლომატიურ სარბიელზე მოღვაწე ქართველ პოლიტიკოსებს – აკაკი ჩხენკელს, ზურაბ ავალიშვილს, ნიკო ნიკოლაძეს, ევგენი გეგეჭკორსა და სხვებს – დამოუკიდებელი სახელმწიფო დიპლომატიის წარმართვის არავითარი გამოცდილება არ გააჩნდათ. პირველი ცდა, ამ მხრივ, იყო ტრაპიზონის საზავო კონფერენცია (1918 წლის მარტი). გამოცდილების შეძენის თვალსაზრისით, ქართველი დიპლომატებისათვის მნიშვნელოვანი იყო ბათუმის საზავო კონფერენცია (1918 წ. მაისი). 1918 წლის 26 მაისიდან კი ქართველი

დიპლომატები პირისპირ დადგნენ იმ სირთულეების წინაშე, რომლებიც დაკავშირებული იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის სწორად წარმართვასთან [23, 575].

დამოუკიდებლობის 1005-მა დღემ ქართულ დიპლომატიას მრავალმხრივი გამოცდილება შესძინა. უშუალო კონტაქტები დამყარდა ევროპასა და ამერიკის ქვეყნებთან, მაგრამ რუსეთის მიერ განწირულმა საქართველომ, ოკუპაციის შემდეგ რამდენიმე წელიწადში დაკარგა გარე სამყაროსთან ურთიერთობის შესაძლებლობა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. გ. იობაშვილი, „საქართველო საერთაშორისო პოლიტიკასა და დიპლომატიაში XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის I მესამედში“, „ქართული დიპლომატია“, ტ. 4, თბ., 1997.
2. გ. მანჯგალაძე, „გერმანული კაპიტალი ამიერკავკასიაში“, თბ., 1991.
3. Н. Л. Наниташвили, „Германский капитал в Закавказье. Деятельность фирмы „Сименс и Гальске“, 1860-1917“, Тб., 1982.
4. ალ. ბენდიანიშვილი, „ქართული ეროვნული ბურჟუაზია და უცხოური კაპიტალი ჭიათურის სამრეწველო რაიონში (1879-1921 წწ.)“, ჟურნ. „მაცნე, 1962, №2.
5. გ. მანჯგალაძე, „გერმანელი კოლონისტები საქართველოში“, თბ., 1974.
6. ჟურნალი-„პოლიტიკა“, 1993, №6.
7. თ. გასვიანი, „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და აფსუათა აგრესიული სეპარატიზმის სათავეები“, თბ., 2003.

8. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI, თბ., 1972.
9. Д. Енукидзе, „Крах империалистической интервенции в Закавказье“, Тб., 1954.
10. Г. В. Пипия, „Политика Германии в Закавказье в 1918 году“, Тб., 1971.
11. Германские оккупанты в Грузии в 1918 году, Тб., 1942.
12. საქართველოს ოკუპაცია და გასაბჭოება კომუნისტების მიერ, თბ., 1991.
13. ზ. ავალიშვილი, „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-21 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში“, I, თბ., 1990.
14. რ. ცუხიშვილი, „ინგლის-საქართველოს ურთიერთობა 1918-1921 წწ.“, თბ., 1995.
15. დ. ჯოჯუა, „საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში“, თბ., 1997.
16. ი. ტაბაღუა, „ბათუმის საკითხი სან-რემოს კონფერენციაზე (1920)“, ისტორიის „მაცნე“, 1982, №3.
17. ა. რამიშვილი, „ჩვენი შეცდომები 1918-1921“, თბ., 2000.
18. ა. სონღულაშვილი, „ქართული კულტურა და ინტელიგენცია 1917-1937“, თბ., 2008.
19. დოკუმენტი თარგმნეს და კომენტარები დაურთეს ნ. ახალაძემ და ი. ტაბაღუამ, კრ. „ევროპის ქვეყნების ისტორიის პრობლემები“, თბ., 1983.
20. დ. ჭუმბურიძე, „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო იდეოლოგია და პოლიტიკა 1918-1921 წლებში და ქართული საზოგადოებრივი აზრი“, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2001.
21. დ. ჭუმბურიძე, „ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX საუკუნის დასაწყისში 1918-1921 წლები“, თბ., 2003.

22. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდეგში სუიცსა), ფ. 617, ანაწ. 2, საქ. 377.
23. ქართული დიპლომატიის ისტორია, თბ., 2003.
24. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (შემდეგში სშსსა), ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 165ა.
25. სუიცსა, ფ. 300, ანაწ. 1, საქ. 43.
26. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 2.
27. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 4, საქ. 60.
28. მ. ნათმელაძე, ა. დაუშვილი, „საქართველოს უახლესი ისტორია“ თბ., 2004.
29. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 2, საქ. 3761.
30. ა. დაუშვილი, „საეროვნებათაშორისო ურთიერთობა საქართველოში 1921-1941 წწ.“, თბ., 2000.
31. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 1, საქ. 89.
32. კ. წენგუაშვილი, „საქართველოს 1921-1925 წლების ისტორიის ისტორიოგრაფია“, თბ., 2005.
33. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 65
34. ა. დაუშვილი, „საეროვნებათაშორისო ურთიერთობა საქართველოში 1921-1985 წწ“. (სადოქტორო დისერტაცია), თბ., 1999.
35. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 2, საქ. 5204.
36. გ. ციციშვილი, „ჩეკისტური ბრადლებები შალვა ნუცუბიძის მიმართ და მათი დოკუმენტურ-ანალიტიკური კომენტარები“, თბ., 1998.
37. სუიცსა, ფ. 300, ანაწ. 3, საქ. 35.
38. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 243.

1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რისეთის მიერ საქართველოს დრმოკრაციული რესპუბლიკის ფაქტობრივი დაპყრობის შედეგად, მთავრობასთან ერთად, მრავალი ქართველი წავიდა ემიგრაციაში; იმ იმედით, რომ სწრაფად დაბრუნდებოდნენ განთავისუფლებულ სამშობლოში. ემიგრაციის პროცესი შემდგომ წლებშიც გრძელდებოდა, ვიდრე ბოლშევიკები „რკინის ფარდას“ ჩამოაფარებდნენ „საბჭოთა საზღვრებს“.

ქართველი ემიგრანტები საფრანგეთის გარდა ევროპის სხვა სახელმწიფოებშიც დამკვიდრდნენ, ხოლო ნაწილი აზიის ქვეყნების ბინადარი გახდა.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ ემიგრანტების უმრავლესობამ ჰიტლერული გერმანია მხსნელად მიიჩნია. პებელსის უწყება ავრცელებდა ინფორმაციას, რომ ისინი იბრძოდნენ მხოლოდ რუსების წინააღმდეგ და იცავდნენ ძირძველ კავკასიელ მოსახლეობას [1, 94]. როგორც ომის დროს, ასევე შემდგომი პერიოდის დასაწყლეთში გამოქვეყნებულ ლიტერატურაში ძირითადად, დაფიქსირებულია „საბჭოთა რუსეთი“ და არა „საბჭოთა კავშირი“. საერთაშორისო საზოგადოება სრულიად სამართლიანად „საბჭოთა კავშირს“ მიიჩნევდა მოდერნიზებულ რუსეთის იმპერიად. ცნობილი მეცნიერის რობერტ გერცშტეინის სიტყვით „გერმანიის სამხედრო კამპანია წარიმართა „საბჭოთა რუსეთის“ წინააღმდეგ“ [2, 96].

გერმანელები, სამხრეთ კავკასიის ხალხებისაგან – ქართველები, აზერბაიჯანელები, სომხები და ჩრდილი კავკასიელებისაგან – ჩერქეზები, ადიგელები, ჩეჩნები, ინგუშები, ოსები, კუმიკები, ყარაყალპაყები და სხვ. ადგენდნენ ე.წ. „ოურქულ ბატალიონებს“. მათი სტრატეგია

ული ჩანაფიქრით თურქეთს მიიზიდავდნენ ომში, აჩვენებდნენ, რომ გერმანელებმა უკვე შექმნეს „თურქული“ ჯარები. პარალელურად ქმნიდნენ „თათართა ბატალიონებს“ – ყაზანელი თათრებისა და შუა აზიის ხალხებისაგან, ნამდვილ „ოქროს ურდოს“ [3, 17]. მოგვიანებით დასახელებული ბატალიონები, ეროვნულ ლეგიონებად გადაკეთდა [3, 172].

1941 წელს გერმანიაში გამოვიდა პროფესორ ჰანს გუნთერ კლეინის რასობრივ მოძღვრებაზე დაფუძნებული წიგნი, საიდანაც თვალნათლივ ჩანს როგორი წარმოდგენა ჰქონდათ ფაშისტებს კავკასიის ხალხებზე. ნაშრომის 50-ე გვერდზე მოცემულია ფოტოები „წინააზიური“ ტიპების დასახასიათებლად. აქ ცალკე ტიპად განიხილულია „იმერელი ქუთაისიდან“, ცალკე ტიპად მოყვანილია სტალინის ფოტო, როგორც „ქართველის“ ნიმუში, ხოლო „კეთილშობილი სომხის“ ნიმუშად მიჩნეულია გენერალ პეტრე ბაგრატიონის პორტრეტი! [3, 9].

1943 წლისათვის ქართველების რიცხვმა გერმანულ ფორმაში 35 000 კაცი შეადგინა. ჩამოყალიბდა შვიდი ბატალიონი. პირველი ბატალიონი შალვა მაღლაკელიძის სახელს ატარებდა, მეორე ბატალიონი – „გიორგი სააკაძის“, მესამე ბატალიონი – „დავით აღმაშენებლის“, მეოთხე ბატალიონი – „თამარ მეფის“, მეხუთე ბატალიონი – „მეფე ერეკლე მეორის“, მეექვსე ბატალიონი – „შოთა რუსთაველის“, მეშვიდე ბატალიონი – „ილია ჭავჭავაძის“ [3, 191].

ვ. რცხილაძეს მიაჩნია, რომ ის ქართველები ვინც გერმანული დროშის ქვეშ აღმოჩნდა „იბრძოდნენ საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ საქართველოს გასანთავისუფლებლად“ [3, 5]. თუმცა იქვე განსხვავებულ შეხედულებას გვთავაზობს: „გერმანიის მხარეზე მებრძოლი ქართველი მეომრები ობიექტურად მაინც დანაშაულებრივი,

შეიძლება ითქვას, სატანური სახელმწიფოს სამსახურში იყვნენ ჩაყენებულნი“ [3, 7].

პირველი, ვინც ომის დროს გამოთქვა სურვილი საქართველოში დაბრუნებისა, XVII საუკუნეში ირანში გადასახლებული ფერეიდნელ ქართველთა შთამომავლობა იყო.

1943 წელს, როდესაც სტალინი თეირანის კონფერენციაზე ჩავიდა, აუდიენციაზე ეწვია შაჰს სასახლეში. შაჰი ისე დაიბნა, რომ მუხლებზე დაემხო და სტალინს მხსნელი უწოდა. სტალინმა ფეხზე ააყენა... უკან რომ გამობრუნდა სტალინი თავის გარემოცვაში მყოფ ქართველებს ქართულად გაესაუბრა: „აფსუს, ახლა გიორგი სააკაძე რომ ააყენა და მუხლმოდრეკილი სპარსეთის შაჰი დაანახაო...“ [4, 247].

საბჭოთა დელეგაციის ჩასვლამ ირანში ბევრს გაუღვიძა იმედის ნაპერწკალი. მას დაბეჯითებით სთხოვდნენ მფარველობას აზერბაიჯანელები და ფერეიდნელი ქართველები [4, 245].

საელჩოში რამდენჯერმე მივიდა ფერეიდნელ ქართველთა წარმომადგენელი სეიფოლა იოსელიანი, ესაუბრა სტალინს, უამბო, რომ 1922 წელს საქართველოში ჩამოსულა, ყოფილა ფილიპე მახარაძესთან და უთხოვია, გადაეწყვიტა ირანელ ქართველთა სამშობლოში დაბრუნების საკითხი. მახარაძეს დახმარება აღუთქვამს, ისიც კი მიუნიშნებია, სამგორის ველზე დაგასახლებოთ. მაგრამ მას შემდეგ დავიწყებას მისცემია. სეიფოლამ სთხოვა სტალინს გადაესინჯა ფერეიდნელ ქართველთა დაბრუნების საკითხი. სტალინმა უპასუხა, ამ საკითხს მოგვიანებით დაუბრუნდები, რადგან ახლა ამის დრო არ არისო [4, 245].

1945 წელს სომხეთის რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა ცდილობდა ფერეიდანში მცხოვრები თეისტომნი

სამშობლოში დაებრუნებიან. ასეთი ხმების გავრცელება აღელვებდა ფერეიდნელ ქართველებს [5, 1-2].

ომის დამთავრების შემდეგ 1946 წლის 2 ოქტომბერს სსრკ მინისტრთა საბჭომ მიიღო დადგენილება „რეპატრირებულ ქართველთა, სომხებისა და აზერბაიჯანელების სამშობლოში დაბრუნების შესახებ“, რის შემდეგ საქართველოში თანდათანობით ბრუნდებიან დასახელებულ ეროვნებათა წარმომადგენლები [6, 41, 42, 86]. ამავე დროს ხელისუფლების ახალი გადაწყვეტილებით საქართველოდან ექვსი წლით გადაასახლეს ქართველების, სომხებისა და აზერბაიჯანელების ნაწილი. მათ ბრალი ედებოდათ სამშობლოს ღალატში და გერმანელი ოკუპანტების სამსახურში. ზოგიერთი მათგანი, როგორც სპეცგადასახლებულები, სასჯელს იხდიდნენ იაკუტიის ავტონომიურ რესპუბლიკაში. 1947 წელს ათასმა ქართველმა, განცხადებით მიმართა სათანადო ორგანოებს ბრალდების უარყოფით და სამშობლოში დაბრუნების თხოვნით, რასაც შედეგი არ მოჰყოლია [7, 13].

საერთოდ, კავშირის მასშტაბით, ყოფილი ტყვეები გერმანელთა საპრობილევებიდან განთავისუფლების შემდეგ ახლა საბჭოთა კავშირში დააპატიმრეს. მათ გზავნიდნენ ტაიგაში გზებისა და ქალაქების მშენებლობაზე. თვით საქართველოში ფუნქციონირებდა სამხედრო ტყვეთა რამდენიმე ბანაკი. ტყვეები ამუშავებდნენ მიწას. ყოველ ბანაკს ჰქონდა საკუთარი დამხმარე მეურნეობა [8, 5].

ჯერ კიდევ 1945 წლის 4 ივნისის დადგენილებით თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტმა, საქართველოში მყოფი სამხედრო ტყვეებისათვის, რომელთა ბანაკები შინსახკომის განკარგულებაში იმყოფებოდა, გამოყო მიწები ყოველი ბანაკიდან 25 კილომეტრის რადიუსით [8, 8].

პარალელურად ინტენსიური გახდა სხვადასხვა დროს წასული, საზღვარგარეთ მცხოვრები ქართველე-

ბის დაბრუნების პროცესი. ბუნებრივია, კომუნისტური რეჟიმი შესაბამისი ორგანოების მეშვეობით, საფუძვლიანად სწავლობდა რეპატრიაციის მსურველთა ეინაობასა და „სანდლობას“. ამ პროცესის შედეგი ის იყო, რომ საბჭოთა სახელმწიფო მხოლოდ სათანადო დასკვნის შემდეგ აძლევდა ნებას ემიგრანტებს „საბჭოთა მოქალაქეები“ გამხდარიყვნენ [9, 1].

1947 წლის აგვისტოში, ხელისუფლების ნებართვით ევროპის სხვადასხვა ქვეყნიდან საქართველოში დაბრუნდა 32 კაციანი ჯგუფი [10, 3-7]. ამავე წელს საფრანგეთიდან ჩამოვიდა მრავალი ქართული ოჯახი [11, 2]. დეკემბრის ბოლოს კი ბათუმში შემოვიდა გემი „პობედა“, რომელზეც იმყოფებოდნენ რეპატრირებული მოქალაქეები 41 კაცის შემადგენლობით. მათგან, ზოგიერთი ცნობით, 28 რუსი და 13 ქართველი იყო. გემზე იმყოფებოდა ჩაეესკის 8 სულიანი ოჯახი, რომელსაც არ აღმოაჩნდა ეიზა. 41 კაციდან 26-ს არ ჰქონდა პირადობის დამადასტურებელი რაიმე მოწმობა. [12, 26] რეპატრირებული მოქალაქეები საფრანგეთიდან დაბრუნდნენ [12, 28].

სხვა საარქივო დოკუმენტის მიხედვით დასახელებულ ეკიპაჟზე ნათქვამია: „1947 წლის 29-30 დეკემბერს ბათუმის ნავსადგურში საფრანგეთის ქალაქ მარსელიდან შემოვიდა გემი „პობედა“. აქ იმყოფებოდა 52 ადამიანი. მათგან 37 რუსი და 15 სომეხი“ [12, 29]. საინტერესოა, რომ აღნიშნულ პერიოდში ბათუმში მოქმედებდა საზღვარგარეთის სომეხთა მიმღები პუნქტი [12, 33].

1948 წლის 16 აგვისტოს პარიზიდან მოსკოვში ჩავიდნენ ცნობილი ემიგრანტები: ვაჩნაძე, დავითაშვილი და მაყაშვილი. პარიზიდან გამგზავრებისას ისინი საბჭოთა საელჩომ უზრუნველყო მხოლოდ ბრესტამდე მგზავრობისათვის. საქართველომდე მგზავრობის ღირებულება კი უნდა აენაზღაურებინა საქართველოს ხელ-

მძღვანელობას. მოსკოვში ისინი სრულიად უსახსროდ აღმოჩნდნენ, საქართველოს მთავრობას კი, უჭირდა დაბრუნებულ თანამემამულეთა მგზავრობის ხარჯების ანაზღაურება. გაჭირვებაში ჩაეარდნილებმა მიმართეს საკავშირო მინისტრთა საბჭოში საქართველოს მთავრობის მუდმივ წარმომადგენელს ბუხნიკაშვილს. ეს უკანასკნელი იძულებული გახდა წარმომადგენლობის ხელფასის თანხიდან რეპატრირებულთათვის გადაეცა 500 მანეთი. ანალოგიური ვითარების გამო, ბუხნიკაშვილმა იმავე წლის თებერვალში 400 მანეთი გაიღო რეპატრირებულ ფირცხალავასა და მეუნარგიასათვის, რის გამოც წარმომადგენლობა მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაში აღმოჩნდა [13, 1]. აქედან ჩანს, რომ ხელისუფლება ვერ უზრუნველყოფდა დაბრუნებულ მოქალაქეთა მოწყობის ხარჯებს.

აღსანიშნავია, რომ 1948 წლისათვის საფრანგეთში 1000-მდე ქართველი ცხოვრობდა, ძირითადად პარიზში. მათგან 95% აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობას ჩამოცილებული იყო. ემიგრანტი ქართველები მეშაობდნენ ქარხნებში, მსახურობდნენ კერძო თუ სახელმწიფო დაწესებულებებში. ზოგს ჰქონდა საკუთარი წარმოება, საწერილმანო, საბაყლო საეაჭრო, „სამაწონე“, რესტორანი. მეშაობდნენ მძლოლებად, ზოგიერთი სოფლის მეურნეობასაც მისდევდა. იყვნენ ისეთებიც, რომელთაც არ ჰქონდათ სამუშაო და სხვების დახმარებით ირჩენდნენ თავს.

პარიზში არსებობდა „საფრანგეთში მყოფ ქართველთა საზოგადოება“, რომელიც უსახსრობის გამო ბევრს ვერაფერს აკეთებდა. საფრანგეთის ემიგრანტი ქართველები ერთმანეთს ძირითადად ხვდებოდნენ ლიტერატურულ, საკონცერტო საღამოებზე, რომელიც პერიოდულად იმართებოდა. ქართველები თავის წრეში ქართულად ლაპარაკობდნენ, მაგრამ ფრანგული ენა უფრო და

უფრო ძლიერდებოდა და ქართულ ენას ოჯახებიდანაც სდევნიდა. მუდმივმოქმედი ქართული სკოლა არ არსებობდა, რაც საშიშროებას უქმნიდა მომავალი თაობის ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდას [14, 3]. ქართველ ბავშვებს ჰქონდათ სპორტული წრე „შევარდენი“.

ბავშვების ქართულად აღზრდას ასევე აბრკოლებდა ქართული სახელმძღვანელოების დეფიციტი. 40-იანი წლების დასაწყისში გამოიცა ი. გოგებაშვილის „დედა-ენა“, მაგრამ ძალიან მალე ის უკვე ძნელად საშოვარი იყო.

იმისათვის, რომ ქართველებს სამშობლო საბოლოოდ არ დაევიწყებინათ, საჭირო იყო მათთან მუდმივი მუშაობა [14, 4].

საკავშირო საელჩოს მეშეობით, საქართველოს მაშინდელმა მესვეურებმა, საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველებს, გაუგზავნეს 400 დასახელების სხვადასხვა წიგნი, 200 გრამფირფიტა. კინოფილმები: „სახელოვანი გზა“, „შემოდგომა საქართველოში“, „ჯურღალის ფარი“, „დავით გურამიშვილი“ და სხვ.

საფრანგეთში მოქმედებდა საზოგადოება „საქართველოს პატრიოტები“, რომელიც სცემდა ჟურნალს „ქართული საქმე“ [15, 25].

1955 წლის იანვარში პარიზში (ჟან გუჟონის ქ. №23) გაიხსნა ქართველ კათოლიკეთა ეკლესია. საზეიმო ცერემონიაზე სიტყვა ქართულად წარმოთქვა ქართველ კათოლიკეთა მოძღვარმა, ეროვნებით ფრანგმა მამა მერლეტმა, რომელმაც განაცხადა: „მე მამა შალვა ვარდიქემ შემაყვარა საქართველო და მისი წყალობით არის, რომ თქვენთან ვარ და გაძლეეთ სიტყვას ღირსეულად ემისახურო ქართულ ეკლესიას და საქართველოს“, ცერემონიის შემდეგ, დამოუკიდებლობის დარბაზში მამა მერლეტი ყველა დამსწრეთ ქართული სიუხვით გაუმასპინძლდა [16, 32].

40-იანი წლების მეორე ნახევარში კვლავ გრძელდებოდა ემიგრანტი ქართველების რეპატრიაცია. კერძოდ, 1948 წელს ქართველები ჩინეთიდანაც ჩამოვიდნენ და მოქალაქეობის მიღებას ითხოვდნენ [17].

საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს აქტიური საქმიანობის შედეგად საბჭოთა კავშირის ისპაჰანის საკონსულოში, ერთი ქართველი თანამშრომელი დაინიშნა სპეციალურად ფერეიდნელ ქართველებთან მუშაობისათვის. ძალიან მალე საკავშირო სამინისტრომ ქართველი თანამშრომელი უკან გამოიწვია შტატების შემცირების საბაბით.

1947 წლის ზაფხულში თეირანში მივლინებული იქნა ახალი თანამშრომელი ა. ასლანიკაშვილი, რომელიც უნდა გასცნობოდა ირანში, განსაკუთრებით ფერეიდანში მცხოვრები ქართველების მდგომარეობას [14, 33]. ქართული მხარის სურვილი იყო ურთიერთობა პქონოდა იმ ქართველებთან, რომლებსაც სამშობლოში მუდმივად საცხოვრებლად დაბრუნება სურდათ. ასლანიკაშვილი თეირანში იმყოფებოდა 5 თვის განმავლობაში. მაშინ ირანის დედაქალაქში მუშაობდა ასი ფერეიდნელი ქართველი, რომლებთანაც შეხვედრები პქონდა საქართველოს წარმომადგენელს [14, 38]. სამშობლოში დაბრუნების სურვილი გამოთქვეს ფეჰლევიდან: 1. სერგო ჭაჭუამ, 2. კონსტანტინე ფრუიძემ, 3. მოსე ნატროშვილმა, 4. დიმიტრი ციხისთავმა, 5. შალვა გიუნაშვილმა, 6. იასონ დუდუშაურმა, ელენე წერეთელმა და სხვებმა [14, 36].

1949 წლის 2 აპრილს სსრკ საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე გუსევა ტელეგრაფით აცნობა საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს, რომ პირველ აპრილს ირანიდან, კერძოდ ფეჰლევიდან ბაქოში ჩავიდა რეპატრირებული ქართველი ელადიმერ დიმიტრის ძე მუზაშვილი მეუღლითა და ორი ბავშვით. მუზაშ-

ვილი მუდმივად საცხოვრებლად ბრუნდებოდა საქართველოში. გუსევი ითხოვდა დახმარება აღმოეჩინათ რეპატრირებული ოჯახისათვის, რადგან ისინი ორი აპრილიდან ცხოვრობდნენ ბაქოს სასტუმრო „ინტურისტში“ და „საბჭოთა ფული“ არ გააჩნდათ [18, 1].

მოხდა ისე, რომ რეპატრიაციის დროს საქართველოში დამკვიდრდნენ უცხოელები, რომლებსაც არავითარი კავშირი არ ჰქონდათ ჩვენს სამშობლოსთან. მაგალითად, თბილისში ცხოვრობდა ირანის ქვეშევრდომი მობესერ როუშანი, რომლის საცხოვრებელი ბინის შეფასებას (ღირებულებას) ითხოვდა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სამინისტრო [19, 1]. საქართველოს ხელისუფლება კი საკავშირო უწყებებს სთხოვდა ნება დაერთოდ, რომ შეესყიდა მწკანე კონცხზე მდებარე დანიის ქვეშევრდომის ჰაროლდ სტიურის აგარაკი ციტრუსების ჩარგაევბთან ერთად [20, 2].

გაუგებრობას იწვევდა საქართველოს მოქალაქის, ეროვნებით რუსი ევდოკია მალევესკაიას პიროვნება, რომელიც 1921 წელს რუსი ეროვნების ჯგუფთან ერთად წავიდა თურქეთში საცხოვრებლად. მხოლოდ 1955 წელს ჩამოერთვა მას მოქალაქეობა, როგორც საქართველოს ფიქტიურ მოქალაქეს [21, 4].

რეპატრიაციის პრობლემა აღნიშნულ პერიოდში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. რა ბედი ეწიათ ემიგრანტების შთამომავლებს დაბრუნების შემდეგ? ამ საკითხის შესწავლა მომავალი კვლევის ამოცანაა და საქართველოს უახლესი ისტორიის ერთ-ერთ ლაქას წარმოადგენს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Кондакова Н. И., Идеологическая победа над Фашизмом 1941-1945, Москва, 1982
2. Герцштейн Р., Война которую выиграл Гитлер, пер. с англ., Москва, 1996.
3. ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ მეორე მსოფლიო ომში, მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვიქტორ რცხილაძემ, თბილისი, 1994.
4. კ. ნატყებია, თეირანი, 1943 წლის ნოემბერი, კრებ: გაფრინდი შავო მერცხალო, თბილისი, 2000.
5. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 1206, ანაწ. 2, საქ. 275.
6. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 22, საქ. 257.
7. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 333.
8. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 226.
9. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 367.
10. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 258.
11. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, ანაწ. 21, საქ. 202.
12. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 22, საქ. 306.
13. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 308.
14. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, ანაწ. 22, საქ. 14.

15. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 22, საქ. 251.
16. ჟურნ: „ბედი ქართლისა“, №19, 1955.
17. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 1165, ანაწ. 8, საქ. 264.
18. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 22, საქ. 367.
19. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ანაწ. 16, საქ. 46.
20. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, საქ. 139.
21. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 1195, ანაწ. 8, საქ. 1117.

თანამედროვე მსოფლიოში 340 მილიონი ადამიანი არ ცხოვრობს თავის სამშობლოში და ეროვნულ უმცირესობას წარმოადგენს, აქედან 80 მლნ.-მდე ადამიანი ჯერ კიდევ რჩება ენობრივ უმცირესობად [1, 131].

უმცირესობის საკითხი ჩვენთვის მეტად აქტუალური პრობლემაა. ძირითადად არსებობს რამდენიმე სახის უმცირესობა: პოლიტიკური, ენობრივი და რელიგიური უმცირესობები [2, 23].

„საბჭოთა მეცნიერებაში“ ცნება „უმცირესობის“ აღსანიშნავად გამოიყენებოდა სინონიმური გამონათქვამები: „ეროვნული უმცირესობა“ და „მცირე ხალხები“ [3, 94].

უცხოელი მეცნიერები იყენებენ ისეთ ტერმინებს, როგორიცაა „ეროვნული უმცირესობები“, „ინდიგენური ხალხი“, „ურბანული უმცირესობები“ და ა.შ. [3, 95].

ეროვნული უმცირესობების ამჟამად ყველაზე მიღებული განსაზღვრება ეკუთვნის გაეროს დისკრიმინაციის აცილების და უმცირესობათა დაცვის ქვეკომისიის სპეციალურ რეპორტიორს (მომხსენებელს) ფრანჩესკო კაპოპორტს, თუმცა ამ განმარტებამ ყველა ექსპერტი არ დააკმაყოფილა და გაერო ჯერ კიდევ ეძებს მის დეფინიციას. ამ განმარტების თანახმად, „ეროვნული უმცირესობა არის სახელმწიფოს დანარჩენ მოსახლეობასთან შედარებით მცირერიცხოვანი, არადომინანტური პოზიციის, ამ სახელმწიფოში მცხოვრებ ამა თუ იმ ეროვნების წარმომადგენელთაგან დაკომპლექტებული ჯგუფი, რომლის წევრებს აქვთ დანარჩენი მოსახლეობისაგან განსხვავებული ეთნიკური, რელიგიური ან ლინგვისტური მახასიათებლები და თავისთავად გამოხატავენ სოლიდარობას თავისი კულტურის, ტრადიციის, რელიგიისა და ენის დასაცავად“ [3, 96].

ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ“ ევროპული კონვენცია პირველი მრავალმხრივი საერთაშორისო დოკუმენტია, რომელიც ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის მიზნებს ემსახურება. კონვენცია მიღებულია 1994 წელს, ხელმოსაწერად გაიხსნა 1995 წლის 1 თებერვალს და დღეისათვის მისი მონაწილეა ევროპის საბჭოს 27 წევრი სახელმწიფო.

კონვენცია მიზნად ისახავს სახელმწიფოს მხრიდან ეროვნულ უმცირესობათა დაცვისათვის აუცილებელი სამართლებრივი საფუძვლისა და პრინციპების განსაზღვრას. ამ მიზნით, კონვენციის შემუშავების დროს, ევროპის საბჭომ დიდი ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ კონვენციას გაეთვალისწინებინა ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (ეუთო-ს) 1993 წელს მიღებული ე.წ. „ვენის დეკლარაციის“ დებულებები და პრინციპები.

ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის სფეროში არსებული სხვადასხვა პრობლემების გათვალისწინებით, კონვენციაში აისახა ე.წ. პროგრამული ტიპის დებულებანი, რომლებიც ზოგადად განსაზღვრავენ სახელმწიფოთა მხრიდან მისაღწევ მიზნებს. ამავე დროს ეს დებულებები, რომლებსაც არათვითშესრულებადი ხასიათი აქვთ, სახელმწიფოს საშუალებას აძლევენ თვითონ აირჩიოს ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის კონკრეტული საშუალებები და მეთოდები [4, 30-31].

პირველ რიგში, აუცილებელია განეასხეავთ მონოეთნიკური და პოლიეთნიკური სახელმწიფოები. რის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ ეთნიკური თვალსაზრისით აბსოლუტურად ერთგვაროვანი სახელმწიფო წარმონაქმნი რეალურად არ არსებობს. ამიტომ, სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოითქვა მოსაზრება, რომ პირობითად მონოეთნიკურ სახელმწიფოდ ჩაეთვალიათ ის ქვეყ-

ნები, სადაც მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა (უკიდურეს შემთხვევაში 95%) მიეკუთვნება ერთ ეთნოსს. ასეთებია, მაგალითად, ბანგლადეში, ბრაზილია, იორდანია, იტალია, მადაგასკარი, ნორვეგია, პორტუგალია, გერმანია, იაპონია, არაბული ქვეყნების უმრავლესობა [5, 300-301].

ეთნიკური ისტორიის პროცესში ყოფილა შემთხვევები, როდესაც რომელიმე ეთნოსის (ეთნიკური ერთობის) ნაწილი გადაადგილების, ან სხვასთან შერწყმის დროს აღმოჩენილა ცალკე ძირითადი ბირთვისაგან, და განვითარებულა დამოუკიდებლად. ამავე დროს შეუნარჩუნებია თავისი ეთნიკური ერთობა. საერთო კულტურითა და წარმოშობით ადამიანთა ასეთი სპეციფიკური ჯგუფები, განცალკევებით არიან ირგვლივ მყოფი ეთნიკური მასივისაგან, ხალხისაგან, ანუ ერისაგან და იწოდებიან ეთნოგრაფიულ ჯგუფებად. მსგავს ჯგუფებს, აკადემიკოს ი. ვ. ბრომლის აზრით, შეიძლება ვუწოდოთ „ეთნიკოსები“ [5, 32]. (ბერძ. *ethnikos*) იხმარება ამათუ იმ ტომთან, ხალხთან დაკავშირებული მნიშვნელობით [6, 123].

მაშასადამე, ეთნოგრაფიული ჯგუფი ასევე სპეციფიკური ერთობაა. მას შეიძლება მივაკუთვნოთ თურქულენოვანი გაგაუზები ბულგარეთში, ირანულენოვანი ირანელები უზბეკეთში, მანჯურულენოვანი ოროკები სახალინზე და სხვ.

ეთნოგრაფიული ჯგუფი არ შეიძლება გაეაიგივოთ ეროვნულ უმცირესობასთან, რომელიც წარმოადგენს ერის ეთნიკური ერთობის ნაწილს ძირითადი საცხოვრებლის საზღვრებს გარეთ, თუმცა მათ შორის შესაძლებელია ზოგიერთი გარდამავალი ტიპი ვიგულისხმოთ [7, 58-59].

ტერმინები „უმცირესობა“ – „უმრავლესობა“ რელატიურია. უმცირესობა მხოლოდ უმრავლესობასთან მიმართებაში არსებობს (და პირიქით) და შეესატყვისება საზღვრების გარკვეულ სისტემას. თანამედროვე საზოგადოებაში ეს საზღვრები ძირითადად სახელმწიფო საზღვრებს გულისხმობს. სახელმწიფო საზღვრების შეცვლამ, ბუნებრივია, შეიძლება გამოიწვიოს უმცირესობა-უმრავლესობის თანაფარდობის ცვლილებებიც. ამასთანავე, გარკვეულ საზღვრებს შიგნით მყოფი უმცირესობა სხვაგან შეიძლება უმრავლესობას წარმოადგენდეს, ან პირიქით.

ყველა უმცირესობას აქვს საერთო ნიშანი – პოტენციურად კონფლიქტური დამოკიდებულება სახელმწიფოსა და დომინანტურ ერთან [8, 22].

ბოლო პერიოდში ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოითქვა რამდენიმე მოსაზრება „ეროვნული უმცირესობის“ დეფინიციასთან დაკავშირებით. მაგალითად, ლ. კიკნაძის აზრით, „ამა თუ იმ ხალხის სიჭარბე ხშირად რიცხოვნობრივია, თუმცა ეთნიკური ჯგუფი, რომელსაც არა აქვს სოციალური პრივილეგიები და მიიჩნევა თავს უუფლებოდ, შეიძლება განისაზღვროს, როგორც უმცირესობა“ [9, 32]. ეს განმარტება მთლად გასაგები ვერ არის. მართალია, სტატიის ავტორი უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურას ეყრდნობა, მაგრამ რამდენად მისაღებია ასეთი დეფინიცია? რას ნიშნავს, რომ „ამა თუ იმ ხალხის სიჭარბე ხშირად რიცხოვნობრივია“? ხალხის სიჭარბე სხვას რას უნდა წარმოადგენდეს თუ არა რიცხოვნობრივ უპირატესობას! ან ეთნიკური ჯგუფის სოციალური პრივილეგიების ნაკლებობა და უუფლებობა შეიძლება იყოს „ეროვნული უმცირესობისათვის“ მიკუთვნების კრიტერიუმი?

ტ. ფუტკარაძეს კი მიაჩნია, რომ „ევროპის ქარტიო-სა და კონვენციის ფუნდამენტური პრინციპებიდან გამომდინარე, ენობრივ უმცირესობად ითვლება ის საზოგადოება, რომელიც ეროვნულ-ეთნიკურად განსხვავდება ძირითადი მოსახლეობისაგან და ავტოქტონია, ძველის-ძველი მკვიდრია ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ჩეჩნები, აზერბაიჯანელები, ოსები, სომხები, ბერძნები, რუსები და სხვ. საქართველოში არა ავტოქტონებია, არამედ სხვადასხვა დროის მიგრანტები არიან. შესაბამისად, ევროპული ქარტიის დებულებებიდან გამომდინარე, ისინი საქართველოში ვერ ჩაითვლებიან ეროვნულ თუ ეთნიკურ უმცირესობებად. გარდა ამისა, ამ ხალხებს მეზობლად აქვთ ეროვნული სახელმწიფოები: სომხეთი, აზერბაიჯანი, ოსეთი (რა თქმა უნდა, ჩრდილო ოსეთი), ჩეჩნეთი, რუსეთი, საბერძნეთი...

ამჟამად საქართველოში ეროვნული უმცირესობების ყველა უფლება მხოლოდ აფხაზებს უნდა მიენიჭოთ, ვინაიდან ქართველობის ახლომონათესავე ამ ხალხს სხვაგან არსად აქვს პერსპექტივა, ჰქონდეს ის უფლებები, რომლებსაც ითვალისწინებს ევრო-საბჭოს დოკუმენტები“ [10, 39-40].

ამ შეფასებიდან არ ჩანს რა „სტატუსს ანიჭებს დღემდე „ეროვნულ უმცირესობად“ მიჩნეულ ზემოჩამოთვლილ ეროვნებებს ავტორი. თავად მას კარგად მოეხსენება და იგივე ნაშრომში აღნიშნავს კიდევ, რომ სტრასბურგის დოკუმენტებზე ხელისმომწერი ხელისუფლების აზრით, ამ ცნებების-ტერმინების გააზრება და ეთნიკური უმცირესობების თუ უმცირესობათა ენების ჩამონათვალის შექმნა კონკრეტული სახელმწიფოს კომპეტენციაა, ვინაიდან დასახელებულ ტერმინთა მნიშვნელობის შესახებ ევროპაში ვერ მოხერხდა შეთანხმება მრავალწლიანი დავა-კამათის შემდეგაც კი [10, 10].

აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ არ არის აუცილებელი ევროსაბჭოს წევრმა ქვეყანამ მიიღოს ევროპული ქარტიის ყველა დოკუმენტი. მაგალითად, უმცირესობების ენების ქარტიასა და ეროვნული უმცირესობების კონვენციას საფრანგეთი დღემდე არ არის მიერთებული. ხსენებულ დოკუმენტებში ასევე არ არის განმარტებული ცნებები: ეროვნული უმცირესობა, კულტურული უმცირესობა, ენა, დიალექტი, ენის სახესხვაობა და სხვ. მხოლოდ არსებული ტრადიციის თანახმად, სახელმწიფო კონვენციასთან შეერთების მომენტში აკეთებს შესაბამის განცხადებას, რომელშიც განსაზღვრავს „ეროვნული უმცირესობების“ ტერმინის მნიშვნელობას (ავსტრია, ესტონეთი, გერმანია, ლუქსემბურგი, რუსეთი, სლოვენია, შვეიცარია), ან ასახელებს კონკრეტულ ეროვნულ უმცირესობებს, რომლებზეც გავრცელდება ჩარჩო-კონვენციის დებულებები (დანია, გერმანია, სლოვენია, მაკედონია) [4, 31].

აღადმიანთა ცნობიერების ერთ-ერთი აუცილებელი აქსესუარი „ჩვენ-ისინი“, უკვე მკაფიოდ იკვეთება პირველყოფილ საზოგადოებაში. კერძოდ, თავისიანისა და უცხოს ფენომენი. სხვა ტომის წარმომადგენლები მტრებად ითვლებოდნენ. შემგროვებლები და მონადირეები კი მტერს არაადამიანად თვლიდნენ. ბრძოლის დროს ადამიანი არ კლავდა მას, ვინც ფლობდა ისეთივე ინფორმაციას, როგორსაც თვითონ... ის ანადგურებს უცხოს, მტერს, ვისი „ფიზიონომია“ მისთვის უცნობია [11, 117].

ძველი ეგვიპტელები საკუთარ თავს უწოდებდნენ „რემქს“ (რაც მათ ენაზე ნიშნავდა „ადამიანს“), ხოლო დანარჩენი ხალხი მათთვის „ველურები“ იყვნენ [12, 42].

ჩინეთში, ცინის ეპოქისა და უფრო ადრეული ხანის წერილობით ძეგლებში, აგრეთვე გომინდანის რეჟიმის დროინდელ ლიტერატურაში, ჩინეთის მცირერიცხოვანი

ერების აღმნიშვნელ თითქმის ყველა იეროგლიფს, რომელიც კლასიფიკატორის ფუნქციას ასრულებდა და იკითხებოდა, როგორც „ძაღლი“. ეს ფაქტი, ცხადია მიგვითითებს ჩინური ეთნოცენტრიზმის ერთ-ერთ უმთავრეს მახასიათებელზე-ეროვნული უმცირესობებისადმი ლამის ზოოლოგიურ ზიზღზე.

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში (უპირატესად ინდო-ჩინეთის ნაზევარკუნძულზე) მცხოვრები ტაიების თვითსახელწოდებაა ტაი, ტჰაი, რაც სიამურ ენაზე ნიშნავს „ადამიანს“. სხვა ეთნოსების მიმართ კი ისინი იყენებენ კლასიფიკატორს meng („მწერი“, „მწერები“). ამ შემთხვევაშიც საქმე გვაქვს ეთნოცენტრიზმის ფრიად ვულგარულ გამოვლინებასთან [12, 43].

აფრიკაში მცხოვრები პოტენტოტების ავტოეთნონიმია კოიკონი, რაც მათ ენაზე „ნამდვილ ადამიანებს“ ან „რჩეულ, საუკეთესო ადამიანებს“ ნიშნავს. მეზობელ ბუშმენებს კი ისინი უწოდებდნენ სანს, რაც „ველურის“ შინაარსს იტევდა. ეს საგულისხმო ფაქტი უკვე იმის თვალსაჩინო მოწმობაა, რომ ეთნოცენტრიზმი კულტურული განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომ ხალხებთანაც არანაკლებ ექსპრესიული ფორმით იჩენს თავს [12, 44].

ხამურაბის კანონების მიხედვით ძველი ბაბილონი მსოფლიო სახელმწიფოს წარმოდგენდა. ამიტომაც ყველა თავისუფალი, თანასწორი იყო კანონის წინაშე. არ არსებობდა რაიმე პრივილეგია ეროვნული ნიშნის მიხედვით. ელამელის, ბაბილონელის, ქანაანელის მიმართ კანონი ერთნაირად მოქმედებდა. ხამურაბის კანონებმა არ იცის მოსულისა და უცხოტომელის ცნება [13, 10].

ეთიკური აღზრდის პრინციპების თვალსაზრისით, ელინისტური ეპოქის არსებითი მახასიათებელი მისი არაეთნიკურად და რელიგიურად გაუდიფერენცირებული

ხასიათია და სამოქალაქო კონვენციაში თეისის განსაზღვრა ოდენ კულტურული მახასიათებლებით:

ბერძენია ყველა ვინც ცხოვრობს ბერძნულ კულტურაში.

ელინისტურ ეპოქაში ეთნიკური საზომი დაიკარგა მონოთეიზმშიც – იუდეველია ყველა, ვინც აღიარებს მოსეს სჯულს (ეთნიკური წარმოშობისა, თუ ეთნიკური კუთვნილების მიუხედავად), რისი ერთ-ერთი მიზეზიც არის ებრაული ენის სიკვდილი და მოსეს სჯულის მიმდევართა ამეტყველება არამეულ, ბერძნულ, ლათინურ თუ ქართულ ენებზე [14, 92].

ჯერ კიდევ ძვ. წ. 380 წელს ისოკრატე ამაყად აცხადებდა, რომ „ელინური კულტურის წყალობით სახელწოდება ელინი აღნიშნავს უკვე არა წარმომავლობას, არამედ სულიერ ერთობას; ელინებს უკვე უწოდებენ არა მათ, ვინც სისხლით მონათესაოვნ, არამედ მათ, ვინც ჩვენს განათლებას არიან ნაზიარები“ [15, 14].

არისტოტელეს შეხედულებით, ბარბაროსი და მონა ბუნების მიხედვით იდენტური ცნებები იყო. ბარბაროსები ელინებისათვის წარმოადგენდნენ თავისუფალ ცხოველებს. არისტოტელე იმოწმებდა ევრიპიდეს, რომელიც ამბობდა: „ბერძენთ ნება აქეთ ბატონობდნენ ბარბაროსებზე“ [14, 125].

მის საწინააღმდეგოდ კი, მოციქული პავლე გალატელთა მიმართ ეპისტოლეში წერს: „უკვე აღარ არსებობს არც იუდეველი და არც ბერძენი, არც მონა და არც თავისუფალი, არც მამრი და არც დედრი, ვინაიდან თქვენ ყველანი ერთი ხართ ქრისტე იესოში“ [16, 408]. მაშასადამე, მათ ყველას აქეთ ერთი და იგივე ადამიანური ღირსებები და თანაბარი მოვალეობანი მათი ზნეობრივი ქმედებებისადმი. ყოველი ადამიანის თანასწო-

რუფლებიანობა მხოლოდ ქრისტიანული მოძღვრების სა-
შუალებით იყო შესაძლებელი.

საერთოდ, დემოკრატიის ფუძემდებელი ბერძნები
ხასიათდებოდნენ ლამის ზოოლოგიური ქსენოფობიით,
და არა მარტო ბარბაროსების მიმართ, არამედ სხვა
ბერძნული პოლისის (zesp. ქალაქ-სახელმწიფოს) მოქა-
ლაქე ბერძნების მიმართაც კი: კლასიკური ბერძნული
ეპოქის სამოქალაქო სამართლის თანახმად, ბავშვები
მოქალაქისა და უცხოელის (ანუ სხვა ბერძნული პოლი-
სის მოქალაქის) ქორწინებიდან უმრავლეს შემთხვევაში
ვერ იღებდნენ მოქალაქეობას. ასეთი მდგომარეობა და-
კანონებული იქნა ათენში პერიკლეს მიერ ძვ. წ. 451
წელს. ამის გამო გაჩნდა პრაქტიკა სპეციალური შეთან-
ხმებებისა, რომელთა თანახმად ასეთი ინტერნაციონა-
ლური ქორწინებანი ითვლებოდნენ კანონიერად შეთან-
ხმებაში მონაწილე ქალაქ-სახელმწიფოთა მოქალაქეებს
შორის. ეს იყო ხელშეკრულებები ე. წ. ეპიგამიის შესა-
ხებ [14, 108-109].

რაც შეეხება ძველი მსოფლიოს კლასიფიკატო-
რულ-კვალიტატიურ ტერმინთა შორის უპოპულარეს
„ბარბაროსს“, ის ბერძნულ ენაზე თავდაპირველად ნიშ-
ნავდა, „უცხო, უცხოელს, ელინისათვის გაუგებარ ენა-
ზე მოლაპარაკეს“ და ფაქტობრივად მოკლებული იყო
რაიმე ოდიოზურ ნიშანს, თუმცა მოგვიანებით მან შეი-
ძინა „უხეშის, ველურის, უკულტუროს სემანტიკური ნი-
შანსიც“ [12, 44].

არის მოსაზრება, რომ ბერძნები ბარბაროსს ყველა
არა ელინს ანუ არა ბერძენს უწოდებდნენ. უცხოენოვა-
ნი ხალხების საუბარი ბერძნებს, ბუნებრივია, არ ესმო-
დათ და მათი სმენისათვის გაუგებრად ანუ „ბრ-ბრ“-დ
აღიქმებოდა. ზოგიერთი ავტორის შეხედულებით, აქედან
გამომდინარეობს სიტყვა „ბარბარ-ოს“-ი. თანდათანობით

ძველმა ბერძნებმა მათგან განსხვავებული კულტურის ხალხებს ქედმაღლურად დაუწყეს ყურება. ისინი მათ უფრო დაბლა მდგომად, ველურებად მიიჩნევდნენ. ამიტომ თანდათან ტერმინი „ბარბაროსი“ ველურის სინონიმი გახდა [17, 49].

თუმცა, როგორც ჩანს, ტერმინი „ბარბაროსის“ გამოყენებას „ელინთან“ დაპირისპირებაში განსაკუთრებით ფართო გასაქანი ეძლევა მაშინ, როდესაც ბერძენ ტომებს საბოლოოდ უყალიბდებათ ეთნიკური ერთობის შეგნება და მათთან მყარად იკიდებს ფეხს ის აზრი, რომ „ძველად ელინები“ ბარბაროსი ხალხებისგან განსხვავდებოდნენ როგორც მეტი მოსაზრებულობით, ისე უფრო სრული თავისუფლებით სულიერი მიამიტობისაგან (პეროდოტე).

ძველი ბერძნები აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპიროზე ჯერ კიდევ „დიდი კოლონიზაციის“ ხანაში (ძვ. წ. VII-VI ს.ს.) იკიდებენ ფეხს. ადგილობრივ ავტოქტონურ მოსახლეობასთან ინტენსიურ კონტაქტში შესვლის შემდეგ ისინი ნიადაგ ეცნობიან ბერბერთა შორის იმხანად ფართოდ გამოყენებულ ეთნონიმს „ბრაბერ-ბრაბარს“ ან „ბერაბერ-ბარაბა-ბარაბარს“, რომელსაც ითვისებენ „ბარ-ბარ-ბარბაროსის“ ფორმით.

როგორც ჩანს, ბერბერებმა თავისი ეგზოტიკური ყოფით, კულტურით, უცნაური გარეგნობით და წეს-ჩვეულებებით, აგრეთვე ბერძენთათვის სრულიად გაუგებარი ენით, იმდენად ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინეს ევროპელ კოლონისტებზე, რომ ისინი ელინთათვის „სრულიად უცხო, უცნაური, არაჩვეულებრივი ხალხის“ ერთგვარ ეტალონად იქცნენ. ასეთნაირმა ეთნოკულტურულმა სტერეოტიპმა თავის მხრივ, „ელინი-არაელინის“ დიხტომიურ შეპირისპირებას ჩაუყარა საფუძველი და დროთა განმავლობაში ტერმინი „ბარბაროსიც“ თანდა-

თან დაიცავდა დასაბამითი ვიწრო-ეთნიკური შინაარსისაგან და აღნიშნულ დიხოტომიას“, მოერგო როგორც ზოგადად „უცხოთ, უცხოტომელის, უცხოელის „გაუგებრად მოლაპარაკის“ სინონიმი... მოგვიანებით, სხვა არაე-
ლინ ეთნოსებთან ურთიერთობის ნეგატიური გამოცდი-
ლების დაგროვების პირობებში კი, „ბარბაროსმა“ არა
მარტო „უცხოთ“, უცხოელის, უცხოტომელის“, არამედ,
„უხამსის, უხეშის, უკულტუროს, ველურის, წარმართის“
დამატებითი მნიშვნელობა შეიძინა [12, 49-50].

ტერმინის – „ბარბაროსის“ ბერბერთა ტომობრივი
სახელწოდებისაგან მომდინარეობის სასარგებლოდ უნ-
და მეტყველებდეს ის ფაქტიც, რომ ძველ ქართველ
მწიგნობართაც ბარბაროსები მაინცდამაინც აფრიკელე-
ბად ჰყავდათ წარმოდგენილი. თქმულის საილუსტრაცი-
ოდ საკმარისია დავიმოწმოთ სულხან-საბა ორბელიანის
„სიტყვის-კონა“, სადაც ვკითხულობთ: „ბარბაროზი-აფ-
რიკის თემი შავნი. აფრიკაშია თემი ერთი შავთა, წარ-
მართი, მონა, უცხოთესლი“ [18, 50].

რომაელებმა პირველებმა შემოიღეს მოქალაქის
ცნება („რომის მოქალაქე“). რომის მოქალაქედ ყოფნი-
სათვის რომაელად (ე.ი. ეთნიკურ ლათინად) ყოფნა არ
იყო აუცილებელი. რომი არა თუ არ განარჩევდა თავის
მოქალაქეებს ეთნიკური და რელიგიური ნიშნით, მეტიც,
ის ანიჭებდა რომის მოქალაქეობას მის მიერ დაპყრობი-
ლი ქვეყნების მოქალაქეებს, რითაც ათანაბრებდა რომის
მკვიდრთან. რომის მოქალაქეობის აუცილებელი პირო-
ბაც და შედეგიც რომაულ სამოქალაქო კონვენციაში
გაწვერიანება იყო [14, 114].

ამავე დროს რომაული ფორმულა დაღადავდა *divi-
de et impera* – ე.ი. სახელმწიფოში დასაქმებულ ეროვნება-
თა შორის სთესე შური და გათიშე, არეკდარევასა და
ერთმანეთთან კინკლაობაში ამოხადე სული მათ ეროვ-

ნულ და პოლიტიკურ მისწრაფებებსო [19, 150]. ძველი რომის 12 ტაბულის კანონების მიხედვით კი რომის ტერიტორიაზე მხოლოდ რომის მოქალაქეს ჰქონდა მიწის საკუთრების უფლება. უცხოელები ამ შესაძლებლობას მოკლებული იყვნენ [13, 16].

რომში სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელი დანაშაულისათვის განსხვავებულ სასჯელს იღებდა. მაგალითად, ჯვარზე გაკერას ჰქონდა მკვეთრად გამოხატული კლასობრივი და ეროვნული ხასიათი: რომის მოქალაქის და, საერთოდ, თავისუფალი ადამიანის სიკვდილით დასჯა ჯვარზე მკაცრად იყო აკრძალული ყველაზე მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც კი [20, 39].

ასევე, ადრეფეოდალურ საზოგადოებაში ეთნიკური განსხვავება განუყოფელი იყო სამართლებრივ განსხვავებასთან. საერთო სახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესს განიცდიდა და ადამიანს ასამართლებდნენ არა იმ ტერიტორიის, მხარის კანონმდებლობის მიხედვით, სადაც ცხოვრობდა, არამედ იმ ტომის ტრადიციიდან გამომდინარე, საიდანაც იყო მისი წარმოშობა. ამიტომ, მართლმსაჯულების განხორციელება, პორეულ რიგში, მიზნად ისახავდა განსასჯელის ეთნიკური ვინაობის გამორკვევას. არსებულ საქმის წარმოების დოკუმენტებში, ნაწილობრივ ადრე ფეოდალური ხანის ნარატიულ წყაროებში, ეთნონიმები მითითებულია ადამიანის პირად სახელთან ერთად. ზოგჯერ ის პირდაპირ დასახელებულია გოთად, ფრანკად, რომაელად და ა. შ. ზოგჯერ ნათქვამია, რომ ის ცხოვრობს ამა და ამ ხალხის კანონების მიხედვით [21, 228].

ოფიციალური ბიზანტიური სამართალი არ მიჯნავდა ადამიანებს ეთნიკური ნიშნით, ყველა თანასწორი იყო, თუ კი აღიარებდა მართლმადიდებლობას და იცა-

და ბასილევსის ერთგულებას. ამ სამართლით, მართლმადიდებლობის აღიარება, ფაქტობრივად, სავალდებულო იყო ბერძნებთან გასათანაბრებლად, რაც ეთნიკური თანასწორობის კანონს ფიქციად აქცევდა. ეთნიკური თანასწორობის კანონი პრაქტიკაში ყოველ ნაბიჯზე ირღვეოდა: იმპერიაში მრავლად იყვნენ სხვადასხვა ეროვნების მონები, მაშინ როდესაც იკრძალებოდა ბეძენი მონის ფლობა. მართალია, ხელისუფლები დიდ სიფრთხილეს იჩენდნენ უცხო ეთნოსთან დამოკიდებულებაში პოლიტიკური გართულებების დროს, მაგრამ როცა ეს გართულებები ცხრებოდა, უხეშად დევნიდნენ ორთოდოქსიდან განსხვავებულ კონფესიებს და ძალას მიმართავდნენ ქალკედონიზმის დასაწერგად [22, 79].

შუა საუკუნეების დასაველეთ ევროპაში უცხოელის ბედს მთლიანად ის მეფე ან ფეოდალი სწყვეტდა, რომლის სამფლობელოში სავაჭროდ ან სხვა საქმიანობისათვის უცხო პირი აღმონდებოდა. ევროპის ქვეყნებში, როგორც ჩანს, საკმაოდ მძიმე ადამ-წესები იყო გაბატონებული უცხოელთა მიმართ, მიუხედავად დაცვის სიგელის ქონებისა, ამ უკანასკნელთა პიროვნებისა და საკუთრების ხელშეუხებლობა არ იყო უსრუნველყოფილი. საფრანგეთში, გერმანიასა და ევროპის ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში მოქმედებდა წესი, რომლის მიხედვითაც, თუ სხვის სამფლობელო ტეროტორიაზე მყოფი უცხოელი ერთი წლის და ერთი დღის განმავლობაში ვერ მოიპოვებდა ადგილობრივი ფეოდალის მფარველობას, უკანასკნელს უფლება ჰქონდა უცხო პირი თავის ყმად ექცია, ქონება კი ჩამოერთვა [23, 214].

მართალია, სასანიანთა ხანაში სპარსელები თავს არავის უყადრებდნენ, მათ შორის არც სხვა ირანული მოდგმის ხალხებს, მაგრამ ეთნიკური ნიშნითაც არავის ჩაგრავენენ და ესეც აქემენიდური ირანის მემკვიდრეობა

იყო, თუმცა თვით აქემენიდურ ირანთან შედარებითაც კი, სასანიდი მეფეების აღზრდის ინსტიტუტს ახასიათებდა ეთნიკური შემწყნარებლობის არნახული დონე-სასანური ირანის იმპერიაში შემავალი არცერთი ხალხი ძალმომრეობით არ გადაშენებულა და მათმა აბსოლუტურმა უმრავლესობამ დღემდე მოაღწია თავისი ეთნოგრაფიული კულტურითა და დედაენით; მეტიც, თავისი ისტორიული საზღვრებით. შესაძლებლობის მიუხედავად, სპარსელებს არ მოუხდენიათ და არც უცდიათ მათი ეთნიკური ასიმილაცია.

ამ მხრივ ახლო აღმოსავლეთში ირანის იმპერიას ერთადერთი ანალოგი მოეძებნება საქართველოს სამეფოს სახით, იმის გათვალისწინებით, რომ ფარნავაზმა პირველი სრულიად ქართული სახელმწიფო სპარსთა სამეფოს მსგავსად მოაწყო [14, 197].

საქართველო მხოლოდ ქართველური ტომებით არ უნდა ყოფილიყო დასახლებული, ისევე როგორც სხვაგან, ჩვენთანაც იყო ინტენსიური შერევის ზონები.

გზები საგრძნობ გაელენას ახდენდა არა მარტო ეკონომიკური, არამედ ხალხთა შორის ურთიერთობის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე. ამ გზებზე მდებარე დასახლებებისათვის უცხო არ იქნებოდა კავშირები სხვადასხვა ეკონომიკურად განსხვავებულ ჯგუფებთან და კულტურებთან (სხვა სურათია გზიდან მოშორებულ პუნქტებში). გარდა მშვიდობიანი ურთიერთობისა, ხშირი იქნებოდა როგორც სამეზობლო, ისე შორეული შემოსევები, აგრეთვე აბორიგენტა მიერ სხვათა დაპყრობა და ტყვეთა წამოსხმა. მომთაბარეთა მასების დაუსრულებელი მოძრაობები, სხვადასხვა ტომთა თუ ცალკეულ ინდივიდთა გადაადგილებანი, რაც ისტორიული წყაროებით შესაძლებელია არ იყოს ასახული და არც წარმოადგენდა დემოგრაფიულ და ანთროპოლოგიურ პროცე-

სებს, რომლის დროსაც მოსული მოსახლეობის ნაკადის ფილტრაცია აბორიგენებთან მიმდინარეობდა. მისი საბოლოო შედეგი ძალზე მნიშვნელოვანი ხდებოდა ეთნიკურად განსხვავებული ელემენტების „დაღეჭვით“ და მათი შემდგომი გამოვლინებით დროის სხვადასხვა მონაკვეთში, მრავალფეროვანი კომბინაციებით [24, 108-109].

მრავალ ობიექტურ გარემოებათა შედეგად, ქართლი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებიდან სხვადასხვა მიზეზით მოსული ეთნოსების სამშობლოც გახდა. სწორედ აქ, ქართლში ჩაეყარა საფუძველი, სახელმწიფოს ძლიერებისათვის ესოდენ მნიშვნელოვან, სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან მშვიდობიანი თანაცხოვრების ფენომენს, რაც ქართულ მიწაზე ჩამოსახლებულებს ყველა პირობას უქმნიდა შეენარჩუნებინათ საკუთარი ენა, რელიგია, ტრადიციები და ამასთანავე გაეთავისებინათ ქართველთა კულტურულ-ზნეობრივი ღირებულებები [25, 3].

„ქართლის ცხოვრება“ არ გამოხატავს მტრისადმი უსაზღვრო სიძულვილს. ცალკეული ადამიანის დახასიათების დროს, ის ნაკლებ ყურადღებას აქცევს მის ეთნიკურ წარმოშობას. ადამიანი კარგია და კეთილი, ან ცუდი და „მესისხლე“, მიუხედავად მისი ეთნიკურ-რელიგიური კუთვნილებისა.

განსაკუთრებით თბილადაა განწყობილი „ქართლის ცხოვრება“ საქართველოს მეზობელი, კავკასიელი ხალხების მიმართ. ამ მხრივ თხზულებას გამოკვეთილი პოზიცია აქვს: როდესაც ქართველები, სომხები, ალბანელები და სხვა კავკასიელი ხალხები ერთად იბრძვიან, მათ მტერი ძნელად თუ დაამარცხებს [17, 35].

ისტორიულად ქვეყნის შიგნით გადაადგილებულის, თუ ქვეყნის გარედან მოსული „უცხოს“ სოციალური სტატუსი საქართველოში მკვეთრად იცვლებოდა. იგი სოციალურად დაქვემდებარებულ მდგომარეობაში გადა-

დიოდა. ეს ვლინდებოდა ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში – მიწათსარგებლობაში, მმართველობაში, დასახლების ფორმაში, ქცევის ნორმებში [26, 92].

XI საუკუნის ავტორის ლეონტი მროველის მიხედვით ქართლში მოსულმა ებრაელებმა ქართლის მამასახლისისაგან დასახლების ნებართვის საფასურად ხარკის გადახდა იკისრეს. იგივე ავტორის ცნობით, ქართლის ხელისუფალთა ქვეყანაში მიუღიათ და დაუსახლებიათ თურქები, ბერძნები, ასურელები და ხაზარები იმ პირობით, რომ ისინი ააშენებდნენ ახალ ქალაქებს, ხოლო უკვე არსებულთა გაამაგრებდნენ. დავითმა საქართველოში ჩამოასახლა და სანაპიროებში დაასახლა ყივჩაღთა 40 ათასი ოჯახი, სამხედრო ვალდებულების თუ ბეგარის პირობით [26, 92-93].

ქართულ ნარატიულ წყაროებში აბორიგენი მოსახლეობა, ქართველი ტომების წარმომადგენლები, არაქართველებისაგან განსხვავებით, ტერმინით – „ნათესავით ქართველი“ მოიხსენიებიან. საინტერესოა, რომ ლეონტი მროველი ებრაელებს ქართველთა ნათესავად მოიხსენიებს – უცხონი იგი ნათესავთაგან განსხვავებით. ვახუშტიც ნათესავნი ქართლოსიანში გულისხმობს ქართლოსიანებს და ებრაელებს [27, 37].

შუა საუკუნეების საქართველოში ეროვნებათაშორისი ურთიერთობის პოლიტიკის ჰუმანურ პრინციპებს, ჯერ კიდევ ტაოს სამეფოს პოლიტიკურ წრეებში უნდა ჩაყროდა საფუძველი. ასეთი ვარაუდის შესაძლებლობა გარკვეულწილად ემყარება თავად ტაოს სამეფოს ხასიათს, რომელიც თავისი ეთნიკური სიჭრელთა მომავალი დიდი კავკასიური ქართული სახელმწიფოს ერთგვარ მოდელს წარმოადგენდა და, ბუნებრივია, ისეთსავე ეთნოკონფესიური პრობლემების წინაშე უნდა დამდგარი-

ყო, რომელთა პირისპირაც აღმოჩნდა XII-XIII საუკუნეების საქართველო [22, 72].

ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XII მემკვიდრემ დავით ბაგრატიონმა პეტერბურგს დაწერა ნაშრომი – „საქართველოს სამართლისა და კანონების მიმოხილვა“. სხვა მრავალ საკითხთან ერთად, ავტორი ეხება საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობებს და მომავალში მათი დასაქმების მისეულ პერსპექტივებს. დ. ბაგრატიონი აღნიშნავს, რომ საქართველოში ქართველების გვერდიგვერდ ცხოვრობენ ბერძნები, სომხები, ებრაელები, თურქები, თათრები. გაბატონებული ნაციის წარმომადგენლები (ქართველები) იკავებენ ყველა სახელმწიფოებრივ თანამდებობებს. ბერძნების ფუნქციას შეადგენს სამთამადნო წარმოება, სომხებისა და ებრაელებისა – ვაჭრობა [28, 238].

XIX საუკუნის დასაწყისში, როდესაც, რუსეთის საიმპერატორო კარმა აღმოსავლეთ საქართველო ხუთ მაზრად და ხუთ დისტანციად დაყო, საუბნო ერთეულები – დისტანციები აღმოსავლეთ საქართველოს არაქართველ მკვიდრთა დასახლებებისათვის შეიქმნა [29, 7]. როგორც ვხედავთ, რუსეთის ხელისუფლებამ თავიდანვე განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია საქართველოს ეროვნულ უმცირესობას. ბუნებრივია, არა რაღაც დემოკრატიული ღირებულებებიდან გამომდინარე, რაც დამპყრობლის ფსიქოლოგიას არასდროს ახასიათებს, არამედ ეს ნაბიჯი იყო შორსგამიზნული პოლიტიკური მანევრი, მომავალში დასაყრდენის გასაჩენად, ჩვენი ქვეყნის სრულყოფილი დამონებისათვის.

XIX საუკუნეში, როდესაც თავად საქართველოს დაკარგული პქონდა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, აქ მცხოვრები არაქართველები პირობითად შეიძლება ჩაეთვალოთ ეროვნულ უმცირესობად. რუსეთში

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ სამხრეთ კავკასიაში, კერძოდ საქართველოში-თბილისში სომხებმა და სხვა ეროვნებებმა შექმნეს ეროვნული საბჭოები, რომელთაც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური დატვირთვა ენიჭებოდათ-ყოფილიყვნენ თავიანთი ერების პოლიტიკური ხელმძღვანელები. სიტუაცია შეიცვალა 1918 წლის მაისში სამხრეთ კავკასიაში სამი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ. ეროვნულმა საბჭოებმა დაკარგეს წინანდელი ხასიათი და სტატუსი, საქართველო სახელმწიფოებრივად ჩამოყალიბდა და აქ მცხოვრები დანარჩენი ერები ეროვნულ უმცირესობად იქცნენ [30, 191].

მეტად მტკივნეულ საკითხს წარმოადგენდა ის ფაქტი, რომ თითქმის ყველა სასაზღვრო ზოლში კომპაქტურად ცხოვრობდნენ არაქართველები. ისინი ხშირ შემთხვევაში მტრულად იყვნენ განწყობილი ქართველები-სადმი. მეხადირიდან დაწყებული რესპუბლიკა რკადლივით იყო გარშემორტყმული ან უცხო ტომის ხალხით, ან კიდევ ისეთებით, რომელთაც არ გააჩნდათ ქართული თვითშეგნება [31, 312].

საბჭოთა რეჟიმის დამყარების პირველ წლებში ბოლშევიკები ადამიანის ეროვნულ კუთვნილებას ყურადღებას არ აქცევდნენ, თითქოს არც აინტერესებდათ. გრაფა ეროვნების აღსანიშნავად, როგორც ცნობილია, მხოლოდ 1924 წლიდან ჩნდება. თუმცა არც ამის შემდეგ გაუმახვილებიათ ყურადღება ამ საკითხზე. აი, ერთ-ერთი დამახასიათებელი შემთხვევა: ქ. გორის 1924 წ. საქორწინო აქტში 24 წლის თოროზ გრიგოლის ძე თოროზოვს, ეროვნების გრაფაში უწერია, რომ ის არის „ინტერნაციონალისტი“ [32, 68].

მნიშვნელოვანია, რომ თუ 1800 წელს არაქართული მოსახლეობა საქართველოს მთელი მოსახლეობის მხოლოდ 11% შეადგენდა, 1897 წელს არაქართველთა ხედი-

რითი წილი 32%-მდე გაიზარდა. XIX საუკუნის დამლევისათვის საქართველო კიდევ უფრო მრავალეროვანი ქვეყანა იყო, ვიდრე წინა საუკუნეში. ამ პერიოდში საქართველოს ტერიტორიაზე შექმნილი იყო მრავალი სოფელი, რომელთა მოსახლეობა მთლიანად არაქართველთაგან (სომხები, ბერძნები, რუსები) შედგებოდა და ყოფა-ცხოვრებით დიდად განსხვავდებოდა აბორიგენი მოსახლეობისაგან. კიდევ უფრო მრავალეროვანი გახდა ქალაქები, სადაც აღებ-მიცემობას უმთავრესად არაქართველები მისდევდნენ [33, 766-767].

XX საუკუნის 20-იან წლებში არაქართველები 851 557 სულს, ანუ მოსახლეობის 32,3%-შეადგენდნენ. ამ დროისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 19 კომპაქტურად და 33 გაფანტულად დასახლებული ეროვნება [34, 33]. მოსახლეობის დინამიკა გვიჩვენებს, რომ 20-30-იან წლებში შეიმჩნეოდა ქართველი მოსახლეობის ზრდის შემცირება. მაგალითად, 1922 წელს ქართველები საქართველოს მოსახლეობის 74,7%-ს შეადგენდნენ, 1926 წელს 70,9%-ს, ხოლო 1939 წლის მონაცემებით 64,6%-ს [35, 51].

კომუნისტური რეჟიმის სტრატეგიული პოლიტიკიდან გამომდინარე, რაც ითვალისწინებდა „დაყავი და იბატონე“ – მიზნის რეალურად გატარებას, საქართველო ეროვნულ რაიონებად დაიყო, რასაც ახალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა ეწოდა. მათი შეფასებით ეს იყო ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ცხოვრებაში განხორციელება.

საქართველოს ეროვნულ უმცირესობათა მომსახურების მიზნით გამოიყო ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები, სადაც საქმის წარმოება ეროვნულ ენაზე იქნებოდა. ე.ი. რომელი ეროვნებაც ცხოვრობდა მო-

ცემულ ტერიტორიაზე, მათი სალაპარაკო ენა ხდებოდა ყველა სფეროში გაბატონებული.

ეროვნულ უმცირესობათა ასეთი ერთეულები გამოიყო მხოლოდ სასოფლო ადგილებში. აღნიშნული პროცესი ძირითადად დასრულდა 30-იანი წლების დასაწყისში, როგორც რესპუბლიკის მასშტაბით, ასევე ავტონომიურ ფორმირებებში. ხაზგასასმელია, რომ საარქივო დოკუმენტურ წყაროებში საქართველო გამოიწველია ავტონომიებისაგან, როგორც ცალკე რესპუბლიკა, თითქოს ხელოვნურად შექმნილი ავტონომიური წარმონაქმნები საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიაზე არ ყოფილიყო.

ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების „დამცველი“ ხელისუფლება შეუდგა შესწავლას შერეული ეროვნებებით დასახლებული სასოფლო-საბჭოებისა, თუ როგორ განესაზღვრა მათი ადგილი ადმინისტრაციულ დაყოფაში. მოგვიანებით, საქართველოს ახალი ნიშნით დარაიონების შემდეგ შეიქმნა 59 ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რაიონი, აქედან 25-ის სტატუსი განისაზღვრა ეროვნულ უმცირესობათა რაიონებად. არსებული თემ-საბჭოების გამსხვილების შემდეგ ჩამოყალიბდა 688 სასოფლო-საბჭო. ავტონომიური რესპუბლიკების გარეშე 537. უფრო მეტიც, შესაძლებლად ჩათვალეს კიდევ გამოეყოთ უფრო მეტად ეთნოგრაფიული, ერთგვაროვანი ქვედა საბჭოთა ერთეულები. შედეგად მივიღეთ 205 ეროვნულ-უმცირესობათა სასოფლო-საბჭო და 16 მრავალეროვნული (ავტონომიური რესპუბლიკების გარეშე პირველი რიცხვი 108-ს უდრიდა) [36, ფურც. 2].

აფხაზეთში 93 სასოფლო-საბჭოდან აფხაზური იყო 35, ქართული-27, სომხური 8, ბერძნული-3, ესტონური-2, დანარჩენი 18 შერეული, სადაც საქმის წარმოება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. საქმისწარმოების დოკუმენ-

ტების თარგმნა ეროვნულ ენებზე მთლიანობაში ვერ ხორციელდებოდა, რადგან არ ჰყავდათ მომზადებული კადრები. ძირითადად ამ მოვლენას ადგილი ჰქონდა „აფხაზ“ მოსახლეობაში. ამიტომ ეროვნებებზე და ერებზე „მზრუნველმა“ ხელისუფლებამ 1929 წელს ოქტომბერში სასოფლო-საბჭოს მდივნებისათვის მოაწყო მოსამზადებელი კურსები. კურსებზე ტექნიკურ მომზადებასთან ერთად მთავარი ყურადღება მიექცა საქმის წარმოების თარგმნას ეროვნულ ენებზე, განსაკუთრებით ე. წ. „ახალი აფხაზური ანბანის“ ცხოვრებაში გატარებას [36, 2].

ამდენად, მთავარი იყო ქართულ ენას, როგორც სახელმწიფო ენას არ გაედგა ფესვები საქართველოს ტერიტორიაზე. მხოლოდ რუსული და ეროვნულ უმცირესობათა ენები უნდა ყოფილიყო პრიორიტეტული, რათა საქართველოში ქართულს არ ეგრძნო თავი ქვეყნის ბატონ-პატრონად.

ე. წ. „სამხრეთ-ოსეთში“ 28 სასოფლო საბჭოდან 7 ქართული იყო, 21 ოსური. რაც შეეხება აჭარას – 26 სასოფლო-საბჭოდან 24 აჭარული ყოფილა, სადაც საქმის წარმოება თურმე ქართულ ენაზე მიმდინარეობდა (36, 2) (დააკვირდით დოკუმენტის შემდგენელთა პოზიციას). ამავე დროს 1 ბერძნული, 1 შერეული.

ხელისუფლება ყველა ღონეს ხმარობდა, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ოსებსა და ლეკებს ესწავლათ მშობლიური ენა და საქმის წარმოება ყოფილიყო მათ ენაზე. ქართული ენა ოსებმაც და ლეკებმაც კარგად იცოდნენ, ეს კი ეწინააღმდეგებოდა „მსოფლიოში ყველაზე ინტერნაციონალური პოლიტიკის გატარებას“.

ეს იყო ობიექტური გაგრძელება იმ პოზიციისა, რომელსაც 1921 წელს ჩაეყარა საფუძველი. კერძოდ, სა-

ქართველოს სუვერენიტეტის უგულვებლყოფამ, ანტიქართული პოლიტიკის გატარებამ, საქართველოს რევკომი და ქართველი ბოლშევიკები ანტიქართული მისიით მოვლენილ ემისრებად აქცია. სამაგიეროდ, ისინი არაქართული მოსახლეობისადმი განსაკუთრებულ თანადგომას ავლენდნენ. მათი კულტურულად და ეკონომიკურად დაწინაურებისა და უფლებრივად მკვიდრ მოსახლეობასთან გათანაბრების მიზნით, მაქსიმუმს აკეთებდნენ.

ამ მიმართულებით პირველი ქმედითი ნაბიჯი ხელისუფლებამ 1921 წლის აპრილში გადადგა, როდესაც აგიტაცია-პროპაგანდის განყოფილებასთან ეროვნულ უმცირესობათა ქვეგანყოფილება შექმნა. მის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენდა: საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების საერთო მდგომარეობის დაწვრილებით შესწავლა და მასზე დაყრდნობით სათანადო გადაწყვეტილებების მიღება. 1921 წლის ივლისში შექმნილმა ეროვნულ უმცირესობათა საბჭომ და მისმა ოპერატიულმა ბიურომ 1921-1922 წლებში ეთნიკურ უმცირესობათა მშობლიურ ენაზე სასწავლო პროგრამები, სახელმძღვანელოები და ჟურნალები გამოსცა.

საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ღონისძიებების კოორდინაციის მიზნით, საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის 1926 წლის 22 ოქტომბრის დადგენილებით, ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტებთან „ეროვნულ უმცირესობათა საქმეების შემსწავლელი ბიურო“ შეიქმნა, ხოლო იმავე წლის 8 დეკემბრის დადგენილებით, „ეროვნულ უმცირესობათა საქმეების შემსწავლელი კომისია“. მის შემადგენლობაში შევიდნენ: მირზა დაუდ ჰუსეინოვი (თაყვადომარე – აზერბაიჯანელი), აშოტ ხუმარიანი (თაყვადომარის მოადგილე – სომეხი), ვასილ ბოგდანოვი

(რუსი), ილია დიმოვი (ბერძენი), გერშონ ზონენაშვილი (ქართველი ებრაელი), რიზა ნაჯაფოვი (თურქი), ალექსანდრე ტარნოზოვი (ასირელი), პაშა ისაბეკოვი (ქურთი), ალბერტ ცეები (გერმანელი), ჭანბა (აფხაზი), აბაევი (ოსი) [37, 472-473].

დროთა განმავლობაში ლიმიტირებულ ზონაში მცხოვრებმა ეროვნულმა უმცირესობებმა გაბატონებულ მდგომარეობას მიაღწიეს (იქ, სადაც ქართველები უმცირესობას შეადგენდნენ, ასეთი კი 20 რაიონია) და დაიწყეს თავის მიკრო ტერიტორიაზე მოსახლე ქართველების (ამ შემთხვევაში უმცირესობის) შევიწროება, გასაქანი მიეცა ასიმილაციის პროცესს. დაირღვა ადამიანის უფლებები.

საქართველოში მომხდარმა მოვლენებმა გვიჩვენა, რომ დაძაბული კერები სწორედი იქ გაჩნდა, სადაც მოსახლეობა თავის თავს მოსახლერე სახელმწიფოში მცხოვრები ხალხის მონათესავედ თვლის, თუმცა, ხშირად, ისინი იმ ქვეყნის ძირძველი მოსახლენი არ არიან. მაგალითად, სომხების ძირითადი მასა საქართველოში მოვიდა არა სომხეთიდან, არამედ თურქეთიდან; აზერბაიჯანელები კი ირანიდან არიან წამოსულები და არა აზერბაიჯანიდან, მაგრამ ეთნიკურად თავს მიაკუთვნებენ ამ რესპუბლიკის მკვიდრთ, როგორც აქ დააკანონა საბჭოთა აღწერებმა [3, 114].

ნებისმიერი ცივილიზაციისათვის თვისისა და უცხოის გარჩევის აღსანიშნავად საგანგებო სიტყვებიც არის ნაპოვნი ამა თუ იმ ენაში: იავან-სანსკრიტში, ბარბაროსი-ბერძნულში, გოი-ებრაულში, აჯამ-არაბულში, კაიში-იაპონურში, ნემეც-სლავურში და ა.შ. არცერთი მათგანი არ ნიშნავს წმინდა სახით ველურს. ის შეიძლება ამ სიტყვის მთქმელზე მაღალი კულტურისა და ცივილიზაციის წარმომადგენელიც კი იყოს. მაგალითად,

სპარსელი – ბარბაროსი იყო ბერძნისთვის და აჯამი არაბისთვის. ორივე ამ ხალხმა იცოდა, რომ სპარსელებს მეტი თუ არა მათზე ნაკლები კულტურა არ ჰქონდათ, და ბევრი რამ თვითონ ათვისებულიც ჰქონდათ მათგან. ეგვიპტელი მისი ბრწყინავე ცივილიზაციით, დამონებული ებრაელისთვის მაინც გოი იყო და სხვ.

მთავარი, ამ ერთა მიმართებაში სხვებისადმი მათ ცივილიზაციასთან სხვათა უზიარებლობა იყო. სხვები სხვა, უცხო კონვენციაში იმყოფებოდნენ [38, 10-11].

XX საუკუნეში რასობრივი, ნაციონალური (resp. ეთნიკური), რელიგიური თუ პოლიტიკური შეუწყნარებლობის არნახული მაშტაბები მოხდა – ორი მსოფლიო ომი (მათ შორის ერთი – მასობრივი მოსპობის, ბირთვული იარაღის გამოყენებით). რევოლუციები, სამოქალაქო ომები, პოლიტპატიმართა და ტყვეთა საკონცენტრაციო ბანაკების ქსელები, აპარტეიდი, მკვიდრი მოსახლეობის დეპორტაციები და კიდევ მრავალი მოულოდენელი ცვლილებები XXI საუკუნის დასაწყისში.

დრომ შეიტანა ცვლილებები ერის განსაზღვრებაშიც. თუ ადრე „კაცობრიობის დაყოფა ენებად უდრიდა კაცობრიობის დაყოფას ერებად“ (პემბოლდტი), ახლა სამშობლო გაგებულ იქნა, როგორც „ერთიანი საარჩევნო სივრცე“ და ამ სივრცეში რეგისტრირებული ამომრჩეველები იდენტიფიცირებულ იქნა ერად. შესაბამისად, საარჩევნო უფლებისათვის ბრძოლა (ქალთა, ფერადკანიანთა და სხვა) გამოცხადებულ იქნა მოქალაქეთა თანასწორობისათვის ბრძოლად – ანუ ერად გაგებულ იქნა „სამოქალაქო“ კონვენციის წევრები [38, 52-53]. თუმცა ეს რეცეპტი ყველა ქვეყნისთვის მისაღებად ვერ გამოდგება.

ისეთ ტრადიციულ ქვეყანაში, როგორიც საქართველოა, მოსულისა და მკვიდრის პრობლემას ვერ გადაჭ-

რის პირადობის მოწმობიდან და პასპორტიდან ეროვნებისა და მამის სახელის ამოღება. საქართველოს მოქალაქის სტატუსი სომეხის, აზერბაიჯანელის, რუსის, ოსის, ებრაელის, ქურთის, აფსუას და ა.შ. ეროვნული თვითშეგნების შეცვლაზე ვერ იმოქმედებს, რაც კარგად ჩანს სინამდვილეში. ამიტომ გასათვალისწინებელია საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციები ძველი ისტორიის მქონე სახელმწიფოებისადმი, სადაც ცხოვრობენ ეროვნული უმცირესობები და თავად ამ ქვეყნების კომპეტენციაა მათი სტატუსის განსაზღვრა.

დღეისათვის შეიძლება ითქვას, რომ თითქმის ყოველი ძლიერი სახელმწიფოს სწრაფი ან თანდათანობითი გადაქცევა მრავალეროვან ქვეყნად – უფრო მეტად კანონზომიერია ვიდრე გამონაკლისი. ეს პროცესი ერთნაირად მიმდინარეობდა დედამიწის ყველა ნაწილში, სადაც ჩამოყალიბდნენ სახელმწიფოები [5, 173].

აშშ-ს მაგალითი ალბათ მიუღებელი იქნება სახვა ქვეყნებისათვის ამ სახელმწიფოს თავისებურებათა გამო. ზოგიერთი ეთნოგრაფის სახით, ამერიკელი ხალხი ჯერ-ჯერობით არ შეიძლება მივიჩნიოთ ეთნოსად, არამედ, უფრო მეტად მეტაეთნიკურ ერთობად. ჰარვარდის უნივერსიტეტის ენციკლოპედიის მონაცემების თანახმად, მასში შედის ასზე მეტი ეთნიკური ჯგუფი, და ას სამოცდაათი ჯერ კიდევ გადარჩენელი ინდიელთა ტომი [5, 288].

მიგრაციული და დემოგრაფიული პროცესების შედეგად, ეთნიკურად ერთგვაროვან გარემოში ჩნდებოდნენ და ჩნდებიან მრავალრიცხოვანი და სხვადასხვაგვარი ეროვნული უმცირესობანი, რომლებიც ინტეგრირებულნი ხდებიან მკვიდრ ერებთან და თანმიმდევრულად ებმებიან მათს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. ისინი ამდიდრებენ მოსახლეობის ეროვნუ-

ლი შემადგენლობის მრავალფეროვნებას, რაც განსაკუთრებით შესამჩნევია დიდ ქალაქებში და ქალაქის ტიპის დაბებში.

„ეროვნული უმცირესობის“ ცნება ჩვენში კარგა ხანია დამკვიდრდა ოფიციალურ დოკუმენტებში, სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში [39, 13]. ტერმინით „ეროვნული უმცირესობა“ იგულისხმება ეროვნება, რომელიც ცხოვრობს სხვა ერის ტერიტორიაზე გაფანტულად, ან თუნდაც კომპაქტურად და მთლიანობაში შეადგენს უმცირესობას ადგილობრივ (აბორიგენ) მოსახლეობასთან შედარებით.

მრავალეროვანი სახელმწიფო, როდესაც იცავს და უზრუნველყოფს ეროვნული, ან რელიგიური უმცირესობის პირთა ან ჯგუფების უფლებებს, აუცილებელია აგრეთვე დაიცვას უმრავლესობის უფლებები მათი ეროვნული სუვერენიტეტისა და სახელმწიფოებრივი მთლიანობის ხელყოფის უსაფუძვლო მცდელობისაგან.

განსაკუთრებით უნდა დაფიქსირდეს იმ პირთა მოვალეობა, რომლებიც ეკუთვნიან ეროვნულ უმცირესობებს. მათ მკაცრად უნდა მოეთხოვოთ კანონების შესრულება და პატივი სცენ ეროვნულ სუვერენიტეტსა და იმ სახელმწიფოების ტერიტორიულ მთლიანობას, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ. სხვანაირი მიდგომა გამოიწვევს ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების გაუცხოებას და ადამიანის უფლებათა დარღვევის ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზად იქცევა.

ამრიგად:

1. საქართველო არ არის მონოეთნიკური სახელმწიფო. აქ ცხოვრობენ სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები, რომელთაც აქვთ თავიანთი ეთნიკური, რელიგიური თუ ლინგვისტური მახასიათებლები. ისინი ქვეყნის ძირი-

- თად მოსახლეობასთან მიმართებაში ეროვნულ უმცირესობებს მიეკუთვნებიან.
2. მრავალეროვნულ ქვეყანაში საჭიროა სწორი, სამართლებრივი პოლიტიკის წარმოება ცალკეული ერისა და ეროვნების მიმართ. ეროვნულ უმცირესობათა უფლება-მოვალეობებს იცავს 1995 წელს მიღებული კონვენცია, რომელსაც ევროსაბჭოს 27 ქვეყანა აწერს ხელს. საქართველო მიერთებულია ამ კონვენციას.
 3. საქართველო ოდითგან გამოირჩევა ეთნიკური და რელიგიური შემწყნარებლობით, ქვეყანაში მცხოვრები სხვა ეროვნებებისადმი სახელმწიფოებრივი და ტოლერანტული მიდგომით. ამ ეთნოისტორიულ ტრადიციას ქართული სახელმწიფო არც დღეს ღალატობს: იცავს ეროვნულ უმცირესობათა უფლებებს, თუმცა, ზოგჯერ იგივეს ვერ ახერხებს ეროვნული უმრავლესობის უფლებების დასაცავად. ხელისუფლებამ მეტი უნდა გააკეთოს ამ მიმართულებით, რათა ხელყოფილი არ იქნას ეროვნული სუვერენიტეტი და სახელმწიფოებრივი მთლიანობა.
 4. მეტი პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს ეროვნულ უმცირესობათა პოლიტიკურ ლიდერებს, საინფორმაციო საშუალებებს, რათა არ გაღვივდეს ხალხთა შორის შუღლი და მტრობა, ხელი არ შეეწყოს სეპარატისტული რეჟიმების წარმოქმნას, არ დაირღვეს სახელმწიფოს ერთიანობა. ქართველ ხალხს უნდა მიეცეს თავისი ენის, კულტურის, სახელმწიფოს, სულიერი და მატერიალური ფასეულობების სრულყოფილად დაცვის შესაძლებლობა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. მ. ტაბიძე, ენობრივი სიტუაცია საქართველოში და ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხები, თბ., 2005.
2. გ. გოგიაშვილი, სახელმწიფო ენა და ეროვნული უმცირესობები, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1996, №9-10.
3. ლ. მელიქიშვილი, კონფლიქტის ანთროპოლოგია, თბ., 2006.
4. შ. დოღონაძე, ევროპის საბჭო და საქართველო, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2001.
5. Ю. Бромлей, Р. Подольный, Человечество-это народы, М., 1990.
6. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შეადგინა მ. ჭაბაშვილმა, თბ., 1973.
7. Р. Ф. Итс, Введение в этнографию, Ленинград., 1991.
8. ლ. მელიქიშვილი, ტრადიციული კულტურის როლი ახალი საზოგადოების ჩამოყალიბებაში, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2001.
9. ლ. კიკნაძე, ქრისტიანობა არაბული აღმოსავლეთის კონფესიონალურ სისტემაში, კრ. „აზიისა და აფრიკის ქვეყნების ისტორიის საკითხები“, I, თბ., 1993.
10. ტ. ფუტკარაძე, ეთნოლინგვისტური ტერმინები და ევროპული ქარტია უმცირესობათა ენების შესახებ, თბ., 2005.
11. П. Кууси, Этот человеческий мир, перевод с английского, М., 1988.
12. ვახტ. ითონიშვილი, ტერმინ „ბარბაროსის“ წარმომავლობისათვის, კრ. „ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ძიებანი“, III, თბ., 2001.
13. გ. ნადარეიშვილი, სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 1994.

14. ს. ლობჯანიძე, აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქა-
ლური ცვალებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტა-
ცია, თბ., 2006.
15. გ. ჭეიშვილი, „იბერი“ ტერმინის მნიშვნელობა ბერ-
ძნულ-რომაულ წყაროებში, ჟურნ. „ანალები“, I, 1999.
16. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1992.
17. თ. ბერაძე, მ. სანაძე, საქართველოს ისტორია, წიგნი
I, (ანტიკური ხანა და შუა საუკუნეები), თბ., 2003.
18. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I,
თბ., 1991.
19. მ. დარჩაშვილი, პირველი მსოფლიო ომი და ერთა-
შორისი ურთიერთობების საკითხი საქართველოში,
„კლიო“, 24, 2004.
20. Амброджо Донини, У истоков христианства, перевод с ита-
льянского, М., 1989.
21. И. С. Филипов, Ономастика, В кн. «Введение в специаль-
ные исторические дисциплины, М., 1990.
22. გ. მაისურაძე, საქართველოს სომხური მოსახლეობის
ისტორიის საკითხები (IV-XVIII ს.ს.), თბ., 1999.
23. რ. მეტრეველი, დავით IV აღმაშენებელი, თბ., 1990.
24. ე. ასლანიშვილი, არაგვის აუზის მოსახლეობა 60
საუკუნის განმავლობაში, „მარი ბროსეს დაბადები-
დან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სე-
სია“, თბ., 2002.
25. თ. ხოხობაშვილი, დაკრძალვის წეს-ჩვეულებები და
ანტიკური ხანის ქართლის სამეფოს (იბერიის) ეთნო-
სოციალური ასპექტები, საკანდიდატო დისერტაციის
ავტორეფერატი, თბ., 2002.
26. ჟ. ერიაშვილი, საქართველოს მიწა-წყალზე “უცხო”
მიღება-დასახლების მექანიზმის ისტორიულ-ეთნოგ-
რაფიული ასპექტები, „კლიო“, 30, 2006.

27. ხ. გვარამე, „მცხეთელი მამასახლისის“ საკითხისათვის ლეონტი მროველის თხზულებაში – „მეფეთა ცხოვრება“, „კლიო“, 14, 2002.
28. ა. ბენდიანიშვილი, ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები, თბ., 2006.
29. ო. ჯანელიძე, საქართველოს ისტორია XIX საუკუნე, თბ., 2005.
30. ე. კვაჭანტირაძე, სომეხთა ეროვნული საბჭოს რამდენიმე დოკუმენტის შესახებ, „ქართული წყაროთმცოდნეობა“, XI, 2005.
31. შ. ვადაჭკორია, ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში, თბ., 2001.
32. ნ. აბესაძე, ეთნიკური პროცესები ქალაქ გორში, კრ. „ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ძიებანი“, II, თბ., 2001.
33. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, თბ., 1970.
34. ვ. პიტოევი, საბჭოთა არჩევნები და ეროვნული უმცირესობანი, ჟურნ. „საბჭოთა აღმშენებლობა“, 1929, 3.
35. საქართველოს ოკუპაცია და გასაბჭოება კომუნისტების მიერ, თბ., 1991.
36. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (სუიცსა), ფ. 607, ანაწ. I, საქ. 2404.
37. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XX საუკუნე), წიგნი I, თბ., 2003.
38. ს. ლობჟანიძე, აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქალური ცვალებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2006.
39. ე. მერკვილაძე, როს ყველა ერი შუღლს დაივიწყებს... ჟურნ. „საზრისი“, 1991, 7-8.

ენა და ეთნიკური უმცირესობა საქართველოში (ევროპული ძარტიის მიხედვით)

ერის ისტორია ყველაზე ობიექტური თანმიმდევრობით მის ენაშია ასახული; საუკუნეების განმავლობაში, გარემო პირობებისდა მიუხედავად, ვრი ქმნის ენას, ენა კი წინაპართა მიერ შექმნილ სამყაროში აკვალიანებს ახალ თაობებს, აყალიბებს რა მათ ცნობიერებას. ჰუმბოლდტის ცნობილი გამოთქმის პერიფრაზით თუ ვიტყვი, კონკრეტული ერების ისტორია სხვა არაფერია, თუ არა მათი დედაენების ისტორია... [8. 112].

ვაჟა ფშაველას შეხედულებით, დედა ენა არის ისეთი კუთვნილება, რომ თუ მას დათმობს ვრი, სხვას ყველაფერს უგულბელყოფს, ტერიტორიაზედაც კი ხელს აიღებს, ენა დედაა ერისა. დედა ენა, ტერიტორია, ისტორიული ადგილები ეროვნების საუკუნოდ შემაერთებული დუღაბია [5. 42].

საქართველოში ენობრივ პოლიტიკას უძველესი ტრადიციები აქვს. ქართული ენის სახელმწიფოებრივი ძლიერება საქართველოს სამეფოს მესვეურთა მიერ მუდმივად იყო უზრუნველყოფილი, როგორც ეროვნული თვითშეგნების გაძლიერების ერთერთი ბერკეტისა, გათვალისწინებული იყო მაკონსოლიდირებული როლი ქართველურ სივრცეში მრავალრიცხოვან დიალექტებთან მიმართებაში [6. 1].

ერთ ჯგუფად გაერთიანებული სამივე ეთნიკური ერთეულისათვის – ქართვები მეგრულ-ჭანები და სვანები – საერთო ენად ხდება ქართული ენა, ჯერ კიდევ წინაქრისტიანულ ხანაში, რომელიც მრავალრიცხოვანი ტომობრივი ენებისაგან განსხვავდება იმით, რომ იგი საზოგადოებრივი მნიშვნელობით საერთო ენას წარმოადგენდა. მოგვიანებით კი, ხანგრძლივი კულტურული პროცე-

სის შედეგად იგი ხდება კავკასიური საზოგადოების
ენად კავკასიის მნიშვნელოვან ტერიტორიაზე [1. 15].

XIX-XX საუკუნეებში უცხოტომელთა საქართველო-
ში შემოსვლა და განსახლება ორგანიზებულ, მართულ
ხასიათს იძენს. საქართველოს ადმინისტრაციულ დაყო-
ფაშიც გათვალისწინებულია „მოსულთა“ და „მკვიდ-
რთა“ ისეთი დემოგრაფიული პროპორციების შექმნა,
რომ მუდმივად ყოფილიყო საჭირო ამ კოლექტივებს შო-
რის ურთიერთობათა დარეგულირებაში „მესამის“ ჩარე-
ვა. „მოსულთა“ ინტერესების მეურვეობას კისრულობს
„მესამე“ (რუსეთი), რომელიც დეკლარაციულად „სუს-
ტის“ (უმცირესობის) მხარეზეა. „მოსულისა“ და „მკვიდ-
რის“ ურთიერთობათა ენა ხდება არა მკვიდრი ენა, არა-
მედ „მესამისა“. XX საუკუნეში სხვა პარადოქსიც
გვხვდება – „მკვიდრს“ გამიზნული დემოგრაფიული პო-
ლიტიკის შედეგად „მოსულის“ ენა უწყევს დისკრიმინა-
ციას [6. 65-66].

უმცირესობის საკითხი ჩვენთვის მეტად აქტუალუ-
რი პრობლემაა. არსებობს რამდენიმე სახის უმცირესო-
ბა: პოლიტიკური, ენობრივი და რელიგიური უმცირესო-
ბები [3. 23].

1992 წლის 5 ნოემბერს ევრო-საბჭოს წევრმა სა-
ხელმწიფოებმა სტრასბურგში მიიღეს „ევროპული ქარ-
ტია რეგიონულ და უმცირესობათა ენების შესახებ“, ხო-
ლო 1995 წლის 1 თებერვალს აქვე, ხელი მოეწერა „ჩარ-
ჩო კონვენციას ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესა-
ხებ“. კონვენციის შემუშავების დროს, ევროპის საბჭომ
დიდი ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ კონვენციას
გათვალისწინებინა ევროპაში უშიშროებისა და თანამ-
შრომლობის ორგანიზაციის (ეუთო-ს) 1993 წელს მიღე-
ბული ე.წ. „ვენის დეკლარაციის“ დებულებები და პრინ-
ციპები [4. 30]. აღნიშნული დოკუმენტები ევროსაბჭოს

წევრებისა და წევრობის მსურველთათვის სახელმძღვანელო დებულებების კრებულს წარმოადგენს ეროვნულ და ლინგვისტურ უმცირესობათა უფლებების დაცვის სფეროში; კერძოდ, ქარტია და კონვენცია ითხოვს: სახელმწიფოს ძირითადი მოსახლეობისაგან განსხვავებული ავტოქტონი, აბორიგენი ეთნიკური თუ ენობრიუკულტურული საზოგადოებისათვის უმცირესობის სტატუსის მინიჭებასა და სათანადო უფლებებით აღჭურვას.

კონვენციისა და ქარტიის მიხედვით, უმცირესობათა უფლებები შთამბეჭდავია: უმცირესობის ენაზე საქმის წარმოება და სწავლება ბაგა-ბაღში, სკოლასა და უმაღლეს სასწავლებელში (იხ. ქარტიის მე-8 მუხლის I ე. პუნქტი): სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები, რათა „ხელმისაწვდომი გახადოს საუნივერსიტეტო და სხვა სახის უმაღლესი განათლება შესაბამის რეგიონულ და უმცირესობათა ენებზე“.

კონვენციის მე-12 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, ეროვნულ უმცირესობად აღიარებული საზოგადოების ენა მოცემულ რეგიონში ადმინისტრაციული ორგანოების საქმისწარმოების ენად გამოცხადდება, თუკი სახელმწიფოში ტრადიციულად მცხოვრები უმცირესობები ამ რეგიონში დღესაც უმრავლესობაში არიან, ან დიდი რაოდენობით ცხოვრობენ და, თუკი, ამავე დროს მათ ეს სურთ.

მაშინ რატომ ვაკრიტიკებთ ბოლშევიკების პოლიტიკას? აღსანიშნავია, რომ 1930 წელს ამიერკავკასიის ცაკი-ს გადაწყვეტილებით საქმისწარმოება ყველა ეროვნული უმცირესობით დასახლებულ რაიონებში უნდა გადასულიყო მათ მშობლიურ ენაზე [10. 5].

ქარტიასა და კონვენციას დღემდე შეუერთდა 44 ქვეყნა, რატიფიკაცია კი ოცდაცხრამეტმა მოახდინა: ბელგიის, საბერძნეთის, ირლანდიისა და ლუქსემბურგის

პარლამენტებს მთავრობის ხელმოწერილი დოკუმენტები ჯერჯერობით არ დაუმტკიცებია.

ევროპულ სახელმწიფოებში, ეთნიკური წარმომადგენლობის მიუხედავად, სხვა კონტინენტიდან ჩამოსულიც კი, თუ ის მოცემული ქვეყნის მოქალაქე გახდება, სახელმწიფოს ძირითადი (სახელმძღვანელი) ერის შემადგენელ ნაწილად ითვლება, რამდენადაც ის უკვე ფლობს სახელმწიფო ენას და ემორჩილება სახელმწიფო კანონებს.

საქართველოში ჩამოსახლებული ეთნიკური ჯგუფების: ოსების, აზერბაიჯანელების, რუსების, სომხების (და სხვა) ერთი ნაწილი ისტორიის ამ ეტაპზე ქართველი ერის ნაწილად ვერ მიიჩნევა, ვინაიდან ადამიანები ვერ (ან არ) ფლობენ საქართველოს სახელმწიფო ენას, არ აღიარებენ საქართველოს კანონმდებლობასა და სახელისუფლებო სტრუქტურებთან დღემდე რუსული პოლიტიკის შესაბამისად ურთიერთობენ [7. 17]. შემთხვევითი არ არის, რომ ეს ეთნიკური უმცირესობები ევროპასთან ინტეგრაციის ღოზუნგის მოშველიებით მათი ენის პრივილეგიებს მოითხოვენ, რაც მომავალში სხვა ჩანაფიქრების განხორციელებას შეუწყობს ხელს.

1999 წელს საქართველო ევროპის საბჭოს (ევროსაბჭოს) სრულუფლებიანი წევრი გახდა [9. 240]. შევარდნაძის მთავრობამ ქარტიისა და კონვენციის დოკუმენტებს 2000 წელს მოაწერა ხელი. საქართველოს პარლამენტმა 2005 წლის 13 ოქტომბერს დაამოწმა კონვენცია; უახლოეს ხანში კი ქარტიის დადასტურებაც იგეგმება.

ფაქტია, რომ შევარდნაძის ადმინისტრაცია 2000 წელსვე ცდილობდა ორივე დოკუმენტის რატიფიკაციას; ენის კანონის მიღებით საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებასაც შეეცადა. თუმცა ქართულ საზოგადოებაში გაჩენილმა წინააღმდეგობამ აიძულა მაშინდელი ფაქტობ-

რივი რეჟიმი, უარი ეთქვა თავისი გეგმის განხორციელებაზე.

ქარტიისა და კონვენციის ეთნიკურ-ლინგვისტური ცნებების არაკომპეტენტური განმარტებით შექმნილი შევარდნაძის რეჟიმის დოკუმენტები საქართველოს დაშლას აფორმებდა. კერძოდ, ტერმინების (ეროვნული უმცირესობა, უმცირესობათა ენა, დიალექტი...) ულოგიკო გააზრებით, ჩნდებოდა საშიშროება, საქართველოში დაკანონებულიყო ათამდე რეგიონული სახელმწიფო ენა; ავტოქტონად აღიარებულიყო ამდენივე ეთნიკური ჯგუფი, რომელსაც, საკუთარ ენაზე საშუალო სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების გახსნის გარდა, უფლება ექნებოდა სახელმწიფო დაწესებულებებში საქმის წარმოება ქართულისაგან განსხვავებულ ენაზე ეწარმოებინა და ა.შ. [7. 8-9].

დღეს ევროკავშირისაკენ სწრაფვა გააქტიურდა; შესაბამისად, დღის წესრიგში დგას ევროსაბჭოს წარმოდგენილი დოკუმენტების მიღებაც. ყოველმხრივ ცდილობენ საქართველო გამოაცხადონ მრავალეროვან და მრავალენოვან სახელმწიფოდ. შესაბამისად, იბრძვიან, საქართველოში დაკანონდეს ათამდე ეროვნული უმცირესობა და ამდენივე სახელმწიფო ენა [7. 9]. ასეთი პოზიცია დიდ საშიშროებას უქმნის არა მხოლოდ ქართულ ენას, როგორც სახელმწიფო ენას, არამედ, ანგრევს ქართულ ეროვნულ თვითშეგნებას და გადაგვარებას უქადის ქართულ აზროვნებას.

აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ არ არის აუცილებელი ევროსაბჭოს ქვეყანამ მიიღოს ევროპული ქარტიის ყველა დოკუმენტი. მაგალითად, უმცირესობების ენების ქარტიასა და ეროვნული უმცირესობების კონვენციას საფრანგეთი დღემდე არ არის მიერთებული. ხსენებულ დოკუმენტებში, ასევე არ არის განმარტებუ-

ლი ცნებები: ეროვნული უმცირესობა, კულტურული უმცირესობა, ენა, დიალექტი, ენის სახესხვაობა და სხვ.

სტრასბურგის დოკუმენტებზე ხელმომწერი ხელისუფლების აზრით, ამ ცნებების-ტერმინების გააზრება და ეთნიკური უმცირესობების თუ უმცირესობათა ენების ჩამონათვალის შექმნა კონკრეტული სახელმწიფოს კონპეტენციაა, ვინაიდან დასახელებულ ტერმინთა მნიშვნელობის შესახებ ევროპაში ეერ მოხერხდა შეთანხმება მრავალწლიანი დავა-კამათის შემდეგაც კი [7, 10]. მხოლოდ არსებული ტრადიციის თანახმად, სახელმწიფო, კონვენციასთან შეერთების მომენტში აკეთებს შესაბამის განცხადებას, რომელშიც განსაზღვრავს „ეროვნული უმცირესობების“ ტერმინის მნიშვნელობას (აესტრია, ესტონეთი, გერმანია, ლუქსემბურგი, რუსეთი, სლოვენია, შვეიცარია) ან ასახელებს კონკრეტულ ეროვნულ უმცირესობებს, რომლებზეც გავრცელდება ჩარჩო-კონვენციის დებულებები (დანია, გერმანია, სლოვენია, მაკედონია) [4. 31].

ჩვენთვის მთავარია თავის სასარგებლოდ არ გამოიყენონ ევროპული ქარტიიდან „ამოგლეჯილი“ მუხლები აქ მცხოვრებმა არაქართველებმა, რასაც საგანგებო ყურადღება უნდა მიექცეს; რადგან საქართველოს სახელმწიფო ვალდებული არ არის სხვადასხვა დროში თავშეყარებულ ჯგუფებს თავიანთ ენებზე დაუარსოს ბაგაბადები, სკოლები, უნივერსიტეტები. აგრეთვე მათი კომპაქტურად ჩამოსახლების ველში სახელისუფლებო სტრუქტურების საქმის წარმოება მიგრანტთა ენაზე დაიწეროს...

იმას რასაც დასაველეთი ახალ მსოფლიო წესრიგს უწოდებს, ფაქტობრივად კაცობრიობისადმი თავსდატეხილი მიხაკისფერი ჭირია. ეს არის ვანდალიზმი და ქარბორბაღა, რომელიც მსოფლიოსა და საქართველოს

თავზე ტრიალებს. ეჭვია, რომ ეს ცუნამები და წყალდიდობები, ქარიშხალი, ავადმყოფობები და მისთანები ხელოვნურადაა გამოწვეული და მალთუსისა და ძმათა მათთა პროგრამის საფუძველზე ხორციელდება [2. 4].

შემთხვევითი ნამდვილად არ არის, რომ ბოლო წლებში ახალგაზრდების ნაწილში ისტორიისა და ტრადიციებისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება შეიმჩნევა, რომლებიც „პოპ-კულტურის“, დასავლეთის სხვადასხვა ღირებულებების თაყვანისმცემლები გახდნენ. პრაქტიკოსი პედეგოგები აღნიშნავენ, რომ ქართველი ახალგაზრდობა ასევე ცუდად სწავლობს საქართველოს ისტორიას... ამ შემთხვევაში ზოგიერთ ცუდად შედგენილ სახელმძღვანელოსთან ერთად დამნაშავეა გლობალიზაციის ტენდენცია; ასევე ზოგიერთი სექტისა და ორგანიზაციის საქმიანობა, რომლებიც აღმერთებენ ყოველივე დასავლურს, დასავლური ცხოვრების წესს, სადაც უკვე აღარ რჩება ეროვნულის, მშობლიურის ადგილი.

მშობლიური ისტორია, ისე როგორც მშობლიური ლიტერატურა, ძირითადი სასკოლო საგნებია. ესენი არის პიროვნების, მოქალაქის ჩამოყალიბების საფუძველი. პიროვნება, რომელიც იქნება პატრიოტი და არა შოვინისტი, უნდა აღვზარდოთ ტოლერანტი და არა გლობალისტი. ადამიანი, რომლისთვისაც მთავარი იქნება, როგორც ტრადიციული-მართლმადიდებლური ღირებულებები, ასევე მსოფლიო ცივილიზაციის მიღწევები [11. 52].

როდესაც გლობალიზაციაზე ვლაპარაკობთ, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ „გლობალისტების“ რადიკალური ფრთის წარმომადგენლები ერის ცნებას საერთოდ უარყოფენ და ერთგვარი ირონიითაც აცხადებენ, რომ ეროვნული აღქმა, (identity) მხოლოდ რომანტიკული ფანტაზიაა. ხოლო ტერმინი „ერი“ აღნიშნავს სახალხო სა-

ზოგადოებას დაფუძნებულს საერთო საკუთრებასა და ინტერესებზე (რომლის წევრებიც იზიარებენ აზრს გენეალოგიური და გეოგრაფიული ფესვების შესახებ და სწამთ საერთო ბედისა) [6. 123-124].

გლობალიზმმა „გადასინჯა“ რელიგიის, გენეტიკის, ისტორიული ერთობის საკითხები; ეჭვქვეშ დააყენა ტერმინების – „პატრიოტიზმი“, „ეროვნულობა“, „ავტოქტონურობა“, „ეროვნული ენა“ – და სხვათა პოზიტიურობა; სექტების, ცალკე ადმინისტრაციული ერთეულების, იდეოლოგიური თუ სქესობრივი უფლებათა დაცვის ჰუმანური მოტივით საზოგადოება დაყო „დასაცავ“ ნაწილებად და გაართულა მათი ტრადიციული ერთობის დაცვა; სამაგიეროდ, დანაწილებულ კოლექტივებს შესთავაზა სხვა გამაერთიანებელი ნიშნები წარსული ტრადიციის გარეშე – საერთო (მაგრამ უცხო) ენა, საერთო (მაგრამ მხოლოდ ეკონომიკით დაკავშირებული) სივრცე, საერთო ფულადი ნიშნები, ერთნაირი სამოსი, ერთიანი კანონმდებლობა, ერთნაირი მასმედია, ერთნაირი ცნობიერება, საერთო მტერი და საერთო მოყვარე [6. 131].

და ბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ ეროვნულ უმცირესობას არ შეიძლება ჰქონდეს სახელმწიფო ენის სტატუსი. წარმოვიდგინოთ, რომ ინგლისსა და საფრანგეთში თუნდაც კომპაქტურად ყოფილიყვნენ ქართველები დასახლებული, ინგლისურთან თუ ფრანგულთან რომელი ჭკუათმყოფელი მიანიჭებდა ქართულს თანაბარ უფლებებს, ან დღევანდელ გერმანიაში კომპაქტურად დასახლებულ თურქ ემიგრანტებს გერმანელი ერის თანაბარი უფლებები რომ მიანიჭებოდათ.

როგორც დიდი ილია ბრძანებდა, „სხვისი არ ვიცი და ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დავეუთმობდით ჩვენ მშობლიურ ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღმრთო

რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, მაგას ცოდვილი ხელით არაფერ არ უნდა შეეხოს“.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. შ. ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., 1961.
2. ი. ახუაშვილი, ეკლიანი გვირგვინი მსოფლიოზე, წიგნი მეორე, თბ., 2005.
3. გ. გოგიაშვილი, სახელმწიფო ენა და ეროვნული უმცირესობები, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1996, №9-10.
4. შ. დოლონაძე, ევროპის საბჭო და საქართველო, (საკანდიდატო დისერტაცია), თბ., 2001.
5. ო. მიმინოშვილი, ეთნოლოგიის განვითარებისა და ჩამოყალიბების ძირითადი ეტაპები, (სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი), თბ., 2003.
6. მ. ტაბიძე, ენობრივი სიტუაცია საქართველოში და ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხები, თბ., 2005.
7. ტ. ფუტკარაძე, ეთნოლინგვისტური ტერმინები და ევროპული ქარტია უმცირესობათა ენების შესახებ, თბ., 2005.
8. ტ. ფუტკარაძე, ქართველთა დიალექტები (ისტორიული ასპექტები). კრ. „ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი“, თბ., 2002.
9. საქართველოს ისტორია XX საუკუნე, თბ., 2003.
10. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (სუიცსა), ფ. 207, ანაწ. 2, საქ. 5098.
11. А. Даушвили, Историческая наука и учебники по истории, „аналези“, 2005, №2.

რელიგიური სექტების ისტორიიდან საქართველოში

ყოველი რელიგია განსაზღვრავს ადამიანის ადგილსა და დანიშნულებას სამყაროში, თუ როგორ და რისთვის იცხოვროს მან. ეს მოითხოვს გარკვეული ზნეობრივი ნორმების დაწესებას, რომელთა დაცვა და შესრულება ადამიანს მიიყვანს სასურველ მიზნამდე. ამისათვის რელიგია აყალიბებს მცნებებს, რომლებიც შეიცავენ მოთხოვნებს – თუ რა უნდა აკეთოს და რა არ უნდა აკეთოს ადამიანმა. ძველი აღთქმიდან ცნობილია ათი მცნება. მათგან სანიმუშოდ გამოვყოთ რამდენიმე: „არა კაც – ჰკლა“, „არ იქურდო“, „არა ცილი სწამო“ და „არა იმრუშო“. ეს შეგონებები საფუძვლად დაედო არა მარტო ქრისტიანულ, არამედ საერთოდ ყოველგვარ მორალს. ისინი, საერთოდ, ადამიანური ქცევის ნორმებად იქცნენ. მათ შეიძინეს ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობა [1, 51].

დემოკრატიულ საზოგადოებაში რელიგიისადმი დამოკიდებულება შემდეგია: რელიგია გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან. მისი აღიარება არ არის სავალდებულო. ეს პიროვნების კერძო საქმეა. ყოველ ადამიანს აქვს რწმენის თავისუფლება, რომლის მიხედვით, მას შეუძლია აირჩიოს ის რელიგია, რომელიც ყველაზე მისაღებად მიაჩნია ან საერთოდ უარი თქვას რელიგიაზე [1, 55].

მაგრამ, რა არის რელიგიური სექტა? – ზოგიერთი პოლიტიკოსის მოსაზრებით, რელიგიური დაჯგუფება სექტა არ არის. ლექსიკონების დიდი ნაწილის მიხედვით „სექტა ქვეყანაში მოქმედი ძირითადი კონფესიის შედარებით მცირერიცხოვანი რელიგიური დაჯგუფებაა“. ეს განმარტება სრულყოფილი არ არის.

თუ რელიგია ხასიათდება ღმერთთან კავშირისაკენ სწრაფვით, სექტანტურ მენტალიტეტში ყველაფერი იწყე-

ბა და მთავრდება ლიდერით. სექტათა უმრავლესობა ამკვიდრებს ბრმა მორჩილებას, თაყვანისცემას ლიდერისადმი, რომლებიც იყენებენ პიროვნებაზე ძალადობის, პიპნოზის, შთაგონების სპეციალურად შემუშავებულ მეთოდს, რათა შეინარჩუნონ ლიდერისა და თემის დოქტრინისადმი მათი მორჩილება [2, 111-112].

სექტა (ლათ. „secta“ მოძღვრება, სკოლა) გაგებულია ისეთ რელიგიურ მოძღვრებად, რომელიც არ სცნობს საკუთარი რელიგიის სჯულის კანონს და აღიარებს მხოლოდ წმინდა წერილს, ისიც მხოლოდ საკუთარი ინტერპრეტაციით.

ქრისტიანული კონფესიები მონოფიზიტური თუ დოფიზიტური: მართლმადიდებელი და კათოლიკური ცნობენ წმინდა წერილს, წმინდა გარდამოცემას, წმინდანთა კულტს, საკუთარი ეკლესიის წმინდა მამათა (თეოლოგთა) ავტორიტეტს და სჯულის კანონის სხვადასხვა რედაქციას (მონოფიზიტები პირველი სამი მსოფლიო კრების ძეგლისდებას, მართლმადიდებლები შვიდი საეკლესიო კრებისას)...

ამ კონფესიებს გამოყოფილი სექტები, სჯულის კანონს არ სცნობენ. სჯულის კანონის უარყოფა იმავედროულად ქრისტიანული ზნეობრივი პრინციპების გარკვეული ნაწილის უარყოფასაც ნიშნავს [3, 239].

XVII საუკუნის შუა ხანებში რუსეთის პატრიარქის ნიკონის მიერ ჩატარებულმა საეკლესიო რეფორმამ რუსულ ეკლესიაში გამოიწვია განხეთქილება, ე.წ. „რასკოლი“, რომელმაც წარმოქმნა ე.წ. „სტაროვერთა“ მოძრაობა.

პეტრე პირველის მმართველობის პერიოდში, როდესაც ეკლესიებიდან ზარები ჩამოხსნეს და ზარბაზნებად გადაადნეს, როდესაც აიკრძალა წვერისა და ძველებური ტრადიციული ტანსაცმლის ტარება, დაიწყო რეპრესიები სტაროვერების მიმართ, სტაროვერების ძირითადმა ნა-

წილმა დატოვა რუსეთი. ნაწილი რუმინეთში წავიდა, უმრავლესობა კი თურქეთში გადავიდა. გარკვეული ჯგუფი საქართველოში ჩამოვიდა [4, 172].

პირველი რუსი სექტანტები, რომლებიც საქართველოში დასახლდნენ, სკოპცები (საჭურისები) იყვნენ. 1822 წლიდან სკოპცებს უმოაერესად რედუტ-კალეში და სოხუმში ასახლებდნენ. 1825 წლიდან მათ გზავნიდნენ მდინარე რიონზე მდებარე სოფელ მარანში დასახლებლად. მალე სოფელ მარანში თავი მოუყარეს 0,3 ათასამდე კაცს. სკოპცების ერთი ჯგუფი შემდეგში დაასახლეს სოფელ კოდორში. სკოპცებს დაევაღათ სამხედრო ტვირთისა და ამუნიციის ტრანსპორტირება ყულევიდან (რედუტკალედან) რიონით — მარანამდე. ამ მძიმე შრომამ და მრავალგვარმა გაჭირვებამ გამოიწვია მნიშვნელოვანი სიკვდილიანობა. მათი რაოდენობა სისტემატიურად მცირდებოდა, რადგან მათ სექტანტურ შეხედულებათა შესაბამისად ჩატარებული კასტრაციის გამო სკოპცების ბუნებრივი გამრავლება არ ხდებოდა [5, 129].

XIX საუკუნის 40-იან წლებში საქართველოში მყოფი გერმანელი მოგზაური მორიც ვაგნერი აღნიშნული სექტის 'შესახებ' შემდეგს გადმოგვცემს: „რუსეთში არის სექტა — „სტარევერცი“, ე.ი. ძველმორწმუნენი, რომლის მიმდევრები ბიბლიის ერთი ადგილის მცდარად გაგების გამო გარკვეულ ასაკში ისაჭურისებენ თავს. მოსკოვში, პეტერბურგში და რუსეთის ბევრ ქალაქში, თვით რიგაშიც კი ცხოვრობენ ეს იშვიათი ფანატიკოსები, რომლებიც სხეულის სამარცხვინო დასაჭურისების საშუალებით იმედოვნებენ ზეცაში დაიმკვიდრონ ღირსეული ადგილი. რუსეთის მთავრობამ მისთვის ჩვეული სიმკაცრით სცადა ამ ფანატიკოსთა სექტის დათრგუნვა, მაგრამ რელიგიური ფანატიკოსების წინააღმდეგ ისეთივე წარმატებას ვერ მიაღწია, როგორც პოლიტიკურ შეურაცხა-

დებთან, დასჯის მიზნით ბევრი ეს საჭურისი გამოაწვევს ნაცრისფერ მუნდირებში, ბევრი კავკასიაში გაასახლეს... სადაც მათ შექმნეს სამხედრო კოლონიები. მე საკმაო რაოდენობით ვიხილე ეს ხალხი, რომლებიც ერთი გერმანელი ექიმის მტკიცებით, სხვა ინდივიდებთან შედარებით უფრო მეტად დაავადებულნი ენდემური ავადმყოფობებით წვანან ქუთაისის სამხედრო ჰოსპიტალში. მკრთალი მიწისფერი, სიგამხდრე და საზიზღარი ქალური გამომეტყველება უწვევრო ქოსა სახეებისა ამ საჭურისებს სხვა რუსი საჭურისებისაგან ერთი შეხედვით გამოგარჩევენებს“ [6, 115-116].

საქართველოში ჩამოსახლებულ სექტანტებს შორის ყველაზე უფრო მრავალრიცხოვანი დუხობორები იყვნენ. „დუხობორი“ სულისა და ჭეშმარიტებისათვის მებრძოლს ნიშნავს. მათ გაწყვეტილი აქეთ ყოველგვარი კავშირი მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან. დუხობორთა მრწამსი უფრო მეტად მენონიტთა, კვაკერთა და სოცინიანელთა მრწამსს უახლოვდება. დუხობორთა სექტა ამ პროტესტანტულ მიმდინარეობებზე გვიან ჩამოყალიბდა და, პირდაპირი კავშირის უქონლობის მიუხედავად, აშკარაა მათი იდეების მსგავსება [7, 62].

XVIII საუკუნეში მართლმადიდებლებმა რუს სექტანტებს უწოდეს „დუხობორი“, „მოლოკანი“ და ა.შ. კერძოდ, 1788 წელს არქიეპისკოპოსმა ნიკიფორემ სულიერი ქრისტიანების ერთ ჯგუფს უწოდა „დუხობორეც“, სექტანტებმაც სიამოვნებით მიიღეს ეს სახელწოდება. იგი სწრაფად გავრცელდა სამხრეთ რუსეთის გლეხობასა და დონის კაზაკებს შორის [7, 13].

მეფის ხელისუფლებამ 1841-1844 წლებში დუხობორები იმპერიის პერიფერიაში, კერძოდ, საქართველოში ჩამოსახლა. სექტანტებს საცხოვრებლად გამოუყვეს ახალციხის მაზრა (შემდგომი: ბოგდანოვკის რაიონი) [8, ფურც.

12] აქ მათ 8 სოფელი დააარსეს. სოფლები შეადგენდნენ ერთ დამოუკიდებელ და თავისებურ ადმინისტრაციულ ერთეულს – სასოფლო თემს. 6 სოფელი მდებარეობდა გუმბრისაკენ მიმავალი გზის გასწვრივ, ხოლო 2 – თავფარეანის ტბის სანაპიროზე, ბორჩალოს მაზრის საზღვრის ახლოს. 1844-1847 წლებში დუხობორები დასახლდნენ ამოვე მაზრაში თავად ორბელიანის მიწაზე [5, 130].

დუხობორებს მიაჩნდათ, რომ ღმერთი სულიწმიდის მეშვეობით აერთიანებს ყველას და ამიტომ ისინი თანამოქმედები „სობრატები“ არიან. ამ უკანასკნელთ აერთიანებს „ობშინა“, რომელშიც ფორმალურად ყველანი ერთმანეთის სულიერი ძმები და დები არიან. ბავშვებიც კი თავიდანთ მშობლებს ნათესაობის ერთი ტერმინით მიმართავენ: მაგალითად, მამას – „ბრატ პიოტრს“, დედას – „სესტრა ვარყარა“. აქვე აღნიშნაეთ, რომ ტერმინები „ოტეც“ „პაპა“ (მამა), ნათესაობის ნომენკლატურაში არ გამოიყენება. დღესაც კი შვილი მამას სახელით მიმართავს, ხოლო დედას – ნათესაობის ტერმინით – „ნიანია“ [7, 205].

1855 წელს ზემოთ აღნიშნულ 8 სოფელში დუხობორების რიცხვი 2873 სულს შეადგენდა. 1886 წლისათვის ჯავახეთში მცხოვრები რუსი დუხობორების რაოდენობამ უკვე 6,6 ათასს მიაღწია, მაგრამ XIX საუკუნის 90-იან წლებში დუხობორების ერთი ნაწილი კანადაში გადასახლდა, რის შედეგადაც მათი რაოდენობა რამდენადმე შემცირდა. ეს პროცესი შემდგომშიც გრძელდებოდა [9, 286].

მოლოკნები საქართველოში ჩამოსახლდნენ XIX საუკუნის შუა წლებიდან. თბილისში ისინი დამკვიდრდნენ კომპაქტურად, ქალაქის ახალ უბნებში – რიყესა და კუკიაზე, მათ შექმნეს აგრეთვე სოფელი მაღხაზოვკა მდინარე ივრის ნაპირზე. 1902 წელს თბილისის გუბერნიაში მოლოკნების რიცხვი უკვე შეადგენდა 11,3 ათასს, მაგრამ მათი უმრავლესობა ცხოვრობდა ღორეს ზეგანზე,

რომელიც 1921 წლიდან სომხეთს მიეკუთვნა. 1863 წლიდან თბილისში მოქმედებდა მოლოკნების სამლოცველო სახლი [10, 21].

მოლოკნები ცდილობდნენ მონაწილეობა მიეღოთ კომუნისტური ხელისუფლების მიერ წამოყენებულ საქმიანობაში, რათა მათთვის ყურადღება მიექციათ. ამ მიზნით, 1924 წლის შემოდგომაზე მოლოკნების კოოპერატივმა „მომხმარებელმა“ დესიმონოვის მოედანზე გახსნა „წითელი სასადილო“ და სასტუმრო [11].

1927 წლის 27 თებერვალს მოლოკნების სულიერ – ქრისტიანთა ამიერკავკასიის სამხარეო საბჭომ დაადგინა 29 აპრილს თბილისში ჩატარებინა სექტანტთა მეორე ყრილობა. ღონისძიების ჩატარება განსაზღვრული იყო სამლოცველო სახლში, რომელიც გოგოლის ქუჩაზე №36-ში მდებარეობდა. ყრილობის დღის წესრიგი ითვალისწინებდა სასულიერო და ეკონომიკური საკითხების განხილვას [12, ფურც. 2].

50-იანი წლების მეორე ნახევარში საქართველოში ითვლებოდა დაახლოებით 3 ათასი მოლოკნის ოჯახი. თბილისში ოფიციალურად მოქმედებდა მოლოკნების 4 სამლოცველო სახლი, სადაც სისტემატიურად დადიოდა 1800-ზე მეტი მორწმუნე. მოლოკნების დიდი ნაწილი მოსული იყო ყარსისა და არდაგანის მხრიდან (თურქეთი), ამ მხარეში მცხოვრებლებთან მათ შემდგომშიც ჰქონდათ ნათესაური ურთიერთობები.

1957 წლიდან ტურისტის რანგში თბილისში ხშირად ჩამოდიოდნენ მოლოკნები აშშ-დან, რომლებიც ხვდებოდნენ თავის ნათესაებს და ნაცნობებს და გადასცემდნენ საჩუქრებს. ასეთი კონტაქტები მოლოკნების აქტივიზაციას იწვევდა [13, ფურც. 50].

ბაპტისტური სექტა საერთაშორისო რელიგიური ორგანიზაციაა, რომელსაც აფინანსებს საზღვარგარე-

თის სათანადო ცენტრები. საქართველოში ბაპტისტების სექტა 1862 წელს ჩამოყალიბდა. 1927 წელს მათ ზეიმით აღნიშნეს არსებობის 65 წელი.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც თბილისში მდინარე მტკვარში მოინათლა და ბაპტისტური სარწმუნოება მიიღო ნიკიტა კორონინი იყო. ეს მოხდა 1867 წელს. მისი ნათლია გახდა მარტინ კალევიტი. კორონინის ინიციატივით მოკლე დროში თბილისში შეიქმნა ბაპტისტური პატარა ჯგუფი, რომელიც დროთა განმავლობაში რიცხოვნობრივად გაიზარდა და მათი საშუალებით გაერცვლდა რუსეთში.

1876 წელს თბილისში შეიქმნა აგრეთვე სახარების მორწმუნეთა ჯგუფი. ორივე ჯგუფში ქადაგება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. მრავალი წლის განმავლობაში ქართველი მორწმუნეები ამ კრებებს მხოლოდ მსმენლის როლში ესწრებოდნენ. 1891 წელს სარწმუნოებრივი დევნის გამო ანდრე გაზაევი გადაასახლეს, სადაც გაიცნო ვიქტორ ახოხაძე. მისი გავლენით თბილისში დაბრუნებულია გაზაევმა შეიქმნა ბაპტისტთა ჯგუფი.

1912 წელს რუსულ ბაპტისტთა საზოგადოებას შეუერთდა ალექსი ხუციშვილი. ქართული ჯგუფის გაძლიერებაში დიდი როლი შეასრულა ილია კანდელაკმა. 1919 წლის 12 მარტს თბილისის სამლოცველო სახლში პირველად ჩატარდა კრება ქართულ ენაზე. ბიბლიის ტექსტს რუსულიდან თარგმნიდნენ. რუსული გუნდის წევრები გადობდნენ ქართული სიტყვებით, რომელიც კანდელაკის მიერ იყო თარგმნილი.

1928 წლისათვის საქართველოში ბაპტისტები 500-მდე წევრს ითვლიდნენ. მათ მრავალრიცხოვანი თემები ჰქონდათ თბილისში, ბათუმში. მცირე თემი სოფელ მაღხაზოვკაში. ჯგუფები ფუნქციონირებდა თელავსა და სოფელ კარდანახში [14].

50-იანი წლების მეორე ნახევარში თბილისში და საქართველოს ზოგიერთ რაიონში სხვა სექტანტურ მიმდინარეობათა მსგავსად შედარებით აქტიურად მოქმედებდნენ „ორმოცდაათიანელები“, რომელთა რიგები ითვლიდა 550-მდე წევრს. თბილისში არაღებულად მოქმედებდა „ორმოცდაათიანელთა“ 120 კაციანი ჯგუფი.

განსაკუთრებული მისტიკური რელიგიური მოძღვრების გამო ეს სექტა საბჭოთა კავშირში აკრძალული იყო და რეგისტრაციას არ ექვემდებარებოდა. სექტანტები რიტუალების შესრულების დროს დასაშვებად თვლიდნენ ფიზიკურ თვითგვემას, რაც იწვევდა ნერვოზულ დაავადებებს [13, ფურც. 36].

ორმოცდაათიანელები ევანგელისტური რწმენის სექტაა, რომელიც შეიქმნა XX საუკუნის დასაწყისში აშშ-ში, შემდგომ ნორვეგიაში გავრცელდა, იქიდან გერმანიასა და ევროპის სხვა ქვეყნებში. ჩვენში 1920 წლიდან იწყებს გავრცელებას. ორმოცდაათიანელთა რწმენით, როგორც ქრისტეს აღდგომის მეორმოცდაათე დღეს მის მოციქულებს მოეწოდებოდა „სულიწმინდა“, ასევე, სექტის წევრს აქტიური ღოცვით „შეიძლება მოეწოდებოდეს სული წმინდა და „უცხო ენაზე“ ისაუბროს იესო ქრისტესთან [15, ფურც. 107].

მათი პრაქტიკიდან ცნობილია ფაქტები, როდესაც სექტანტთა შორის რელიგიური ფანატიზმის გასაღრმავებლად ზოგიერთი ავტორიტეტები მიმართავდნენ „მკურნალობას“ და სხვა. სექტანტი ხელმძღვანელები გაუღების გასაფართოებლად პრაქტიკაში იყენებდნენ თანამორწმუნეთათვის მატერიალურ დახმარებას. საჩუქრებს საზეიმო ვითარებაში გადასცემდნენ ხელმოკლე სექტანტებს. ისინი ამინდის მიუხედავად მტკვარში აწყობდნენ მონათელის რიტუალებს, რაც მორწმუნეებში იწვევდა ქრონიკულ დაავადებებს [13, ფურც. 40].

ამავე პერიოდში თბილისში მოქმედებდა სექტანტური ჯგუფი „პრიგუნები“, რომელიც ითვლიდა 100-ზე მეტ მორწმუნეს. ისინი ძირითადად ცხოვრობდნენ თბილისის განაპირა რაიონებში: ღრმალელეში, ნავთლულში, ავჭალაში. მრავალი მათგანი მოლოკნების მსგავსად ყარსიდან და არდაგანიდან იყვნენ ჩამოსული. მათაც მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ თურქეთში, აშშ და კანადაში მცხოვრებ ნათესავებთან.

„პრიგუნებს“ შორის იყვნენ პირები, რომლებიც წარსულში გააკულაქეს და გამოექცნენ კოლექტივიზაციას როსტოვის მხარედან და ჩრდილო კავკასიიდან. ზოგიერთი მათგანი ნასამართლევი იყო ანტისაბჭოური მოღვაწეობისათვის. რელიგიური რიტუალების ჩასატარებლად პრიგუნები იკრიბებოდნენ ყოველ კვირას ცალკეულ მორწმუნეთა ოჯახებში [13, ფურც. 52].

XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან თბილისში მოქმედებდა მცირერიცხოვანი, მაგრამ კარგად ორგანიზებული იელოველების ჯგუფი, რომლის ხელმძღვანელი იყო „ამიერკავკასიის ძმობის“ ლიდერი მიხეილ ავეტისის ძე ხაჩატურიანი. იგი ადრე პასუხისგებაში იყო მიცემული იელოვას მოძღვრების პროპაგანდისათვის.

მათი რწმენის თანახმად: მზის სისტემაში არის ადამიანი – ღმერთი, ანუ „მშვიდობისა და სიყვარულის ღმერთი იელოვა“ და „მტრობისა და სიკვდილის ღმერთი – სატანა“. ათასწლეულთა განმავლობაში ისინი ეწევიან ერთმანეთთან შეურიგებელ ბრძოლას.

იელოველების რწმენით დედამიწაზე არსებული სახელმწიფოები, პარტიები, პროჟკავშირები, ასევე ყველა სახის პოლიტიკური და რელიგიური ორგანიზაციები შექმნილია სატანას მიერ კაცობრიობის გასანადგურებლად, ამიტომ იელოველი შორს უნდა იყოს ყოველივე ამისაგან და არ მიიღოს მონაწილეობა მსგავს საქმიანობაში.

1959 წლისათვის თბილისში იელოველების რიცხვი მნიშვნელოვნად შემცირდა. ისინი სხვადასხვა ღონისძიებით ცდილობდნენ ყოფილიყვნენ ახლო ურთიერთობაში. თბილისელ იელოველებს ხშირად შეხვედრები ჰქონდათ თელაველ და ტყიბულელ თანამორწმუნეებთან [13, ფურც. 49].

50-იან წლებში აჭარის ტერიტორიაზე მნიშვნელოვნად გააქტიურდა „სუბოტნიკების“ სექტა. („სუბოტნიკი“ რუსულად – „მეშაბათეები“) – ე.წ. სულიერ ქრისტიანთა სექტა, ჩამოყალიბდა XVII საუკუნის რუსეთში, როგორც ნიშანი სოციალური პროტესტისა გლეხთა ჩაგვრის წინააღმდეგ. მოძრაობაში ჩაება ღარიბი გლეხობა, შემდეგ ვაჭრები და მეშჩანები. თავიანთი მოძღვრების საფუძველად გაიხადეს ბიბლია, ცნობენ ერთიან ღმერთს, უარყოფენ სამებას. ქრისტეს აცხადებენ უბრალო წინასწარმეტყველად (არა ღმერთად). იცავენ წინადაცვეთის ძველ ებრაულ წესს, შაბათის დღესასწაულს (აქედან სახელწოდება). უარყოფენ ქრისტეს მოძღვრებას, ხატთა თაყვანისცემას, კვირადღის წესებს, ბავშვებს არქმევენ ებრაულ სახელებს და საერთოდ იმდენად „ებრაელობენ“, რომ მრავალი მათგანი ითხოვს ისრაელში წასვლას [15, 177].

აჭარაში „სუბოტნიკები“ ძირითადად ცხოვრობდნენ ბათუმში, ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებში. შაბათობით ატარებდნენ შეკრებებს რელიგიური რიტუალების შესასრულებლად, რაც თვითგვემამდე, მორწმუნეთა ზნეობრივი და ფიზიკური დამცირებით მთავერდებოდა. ამიტომ აღნიშნული სექტის საქმიანობა აკრძალული იყო. 1958 წელს სექტანტი სუბოტნიკების რიცხვი 300-მდე გაიზარდა [16, ფურც. 15].

„სუბოტნიკთა“ ერთ-ერთი პროპაგანდისტი სექტანტებს არწმუნებდა, რომ ღმერთი მათ წაიყვანდა ისრაელის

მიწაზე და მოაწყობდა ისე, რომ მესაზღვრეები სიხარულით შეხედებოდნენ და გააცილებდნენ [16, ფურც. 16].

საინტერესოა, რომ „სუბოტნიკთა“ ხელმძღვანელები ცდილობდნენ მორწმუნეთა კონცენტრირება მოეხდინათ ჩაქეში, რამდენადაც მათი აზრით ეს ტერიტორია ყველაზე ხელსაყრელი იყო სექტანტური მუშაობისათვის [16, ფურც. 17].

როგორც ვხედავთ აღნიშნულ პერიოდში საგრძნობლად გამოცოცხლდა სექტანტური მოძრაობა. ასევე, გარკვეული მოძრაობის შესაძლებლობა მიეცათ არატრადიციულ რელიგიებს. კერძოდ, 1959 წელს საბჭოთა კავშირის ბუდისტების საზოგადოებამ მოიწვია ბუდისტთა მსოფლიო კმობის ვიცე – პრეზიდენტი, რომელიც იყო ამავე დროს ნეპალის ბუდისტთა საზოგადოების „დხარმოდაიას საბჭოს“ პრეზიდენტი – ამირტანანდა ბხიკეზუ, თავის ქალიშვილთან ვიმლა დევისთან ერთად. ვიზიტის პროგრამაში შედიოდა მისი ჩამოსვლა სოჭში, სოხუმში და ბათუმში, რაც განხორციელდა კიდევ [17, ფურც.1]. ამ ვიზიტს გარკვეული მიზანი ჰქონდა, კერძოდ, გაეწია ბუდიზმის პროპაგანდა საბჭოთა კავშირის მოსახლეობაში. საქართველო შემთხვევით არ ყოფილა შერჩეული.

ისე, როგორც ქრისტიანობაში, ისლამის წიაღშიც გაჩნდა ტრადიციული ისლამისაგან განსხვავებული მიმდინარეობები. მათგან ჩრდილო კავკასიაში აქტიურად გავრცელდა ე ა ჰ ა ბ ი ზ მ ი, რომელიც საუდის არაბეთიდან შევიდა დაღესტანში, იქიდან ჩეჩნეთში და ჩეჩნეთიდან საქართველოში, კერძოდ – პანკისის ხეობაში, შემდეგ გურიის მთიანეთში. ეაჰაბიზმი ჩრდილო კავკასიისთვისაც ახალი მოვლენაა, თუმცა, განსაკუთრებული აქტიურობის გამო ეაჰაბიტები მნიშვნელოვან ძალად იქცნენ პოლიტიკურ დაპირისპირებებში.

ვაჰაბიზმი არა მარტო პანკისში, არამედ, როგორც აღვნიშნეთ გურიაშიც დაფიქსირდა. საუბარია ჩოხატაურის რაიონის ერთ-ერთ ყველაზე მაღალმთიან სოფელზე ზოტზე, სადაც XIX საუკუნიდან სახლობენ მაჰმადიანი ქართველები. ამ რაიონში კიდევ ორი მუსლიმური სოფელია - ქეაბლა და ჩხაკაურა. აქვთ მეჩეთები, რომლებშიც მხოლოდ მოხუცები და შუახნის ხალხი დადიოდა. 2000 წელს მეჩეთში ზოტელმა ახალგაზრდებმაც დაიწყეს სიარული. ისინი ვაჰაბიტები აღმოჩნდნენ და მალე მთელი სოფელი გადაიბირეს. ძველ რწმენაზე მხოლოდ მოხუცები დარჩნენ. ჩხაკაურასა და ქეაბლაში ვაჰაბიტები არ არიან. ტრადიციულ ისლამსა და ვაჰაბიტებს შორის კონფლიქტზე მიუთითებს სოფელ ჩხაკაურას ხოჯა რიზალო. მისი სიტყვით, ვაჰაბიტებმა ხოჯა გადააყენეს. ვაჰაბიტმა ხოჯებმა თურქულიც იციან, არაბულიც და ყურანიც. ამიტომ მათთან პაექრობა ჭირდა [18, 112].

ბოლო ათწლეულის მანძილზე იყო გარკვეული იერიში სვანებისათვის უცხო, არატრადიციული რელიგიური სექტების მხრიდან, რამაც სექტანტთათვის სასურველი ნაყოფი ვერ გამოიღო. ვერ გაარღვიეს რა რელიგიით ნასაზრდოები ტრადიციული ცხოვრების წესი, სექტანტებმა უკან დაიხიეს და მათმა დიდმა ნაწილმა ვერც საცხოვრებლად გაძლო სვანეთში, რადგან ადგილობრივი ყოფის ყოველდღიურობა, ყოფის ყოველი ნიუანსი, გაჯერებული ტრადიციული ფასეულობებით, სექტანტთა გაღიზიანებას იწვევდა. ანუ მთამ ვერ იგუა ის, რაც მისთვის სასტიკად უცხო, არაბუნებრივი და მკრეხელური იყო, მთიელმა ნათესაური კავშირიც კი გაწყვიტა, რადგან შეურაცხევენ მისი მთავარი სულიერი ღირებულება - სარწმუნოება („რჯელ“) და ვერც სექტანტმა მქადაგებელმა გაარღვია ტრადიციული ფასეულობებით შემოზღუდული მიჯნა (საზღვარი), ე.ი. მოხდა ე.წ. ბუ-

ნებრივი ფილტრაცია და სვანეთის მკვიდრმა მოსახლეობამ აღიდგინა „ერთობის“ შეგრძნება, რაც როგორც ცნობილია, აუცილებელია მთური ყოფისათვის [19, 23].

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა კავშირში მოსახლეობის კონფესიური შემადგენლობა არ აღირიცხებოდა. მეგრძოლი ათეიზმის ქვეყანაში რელიგია „კანონგარეშე“, საზოგადოებრივი გაკიცხვისა და ისტორიული გადმონაშთის რანგში განიხილებოდა, რის გამოც ოფიციალური სტატისტიკა აღმსარებლობის შესახებ არ არსებობდა. საქართველოში პირველად 2002 წელს დადგინდა მოსახლეობის კონფესიური სტრუქტურა. აღწერით, მთლიანი მოსახლეობის 88,6 პროცენტი ქრისტიანული აღმსარებლობისაა, მაჰმადიანური მოსახლეობის რიცხვი 9,9 პროცენტს შეადგენს, იუდეველებისა – 0,1%. სხვების – 0,8-ს და 0,6 არცერთს არ მიაკუთვნებს თავს. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში მცხოვრები არცერთი ეროვნება არ არის მონოკონფესიური. გარდა საკუთარი ტრადიციული აღმსარებლობისა, ყველა ეთნოსში გვხვდებიან სხვა ძველი თუ ახალი აღმსარებლობის მიმდევრები [18, 35-36].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ე. ერქომაიშვილი, ფილოსოფია, თბ., 2005.
2. ლ. მღებრიშვილი, თანამედროვე ეთნო-რელიგიური პროცესები მცხეთის რაიონის სოფლებში, „მარი ბროსეს დაბადებიდან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია“, თბ., 2000.
3. ს. ლოზუანიძე, აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქალური ცვალებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 2006.

4. ლ. ჭანჭალეიშვილი, საქართველოში მცხოვრები სტაროვრები (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მიმოხილვა), „კლიო“, 13, 2001.
5. კ. ანთაძე, საქართველოს მოსახლეობა XIX საუკუნეში, თბ., 1973.
6. მორიცი ვაგნერი საქართველოს შესახებ, გერმანული ტექსტი თარგმნა, შესავალი და საძიებელი დაურთო ვია გელაშვალმა, თბ., 2002.
7. კონფლიქტური სიტუაციები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში, თბ., 1998.
8. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდგომში სუიცსა), ფ. 184, ანაწ. 16, საქ. 262.
9. ვ. ჯაოშვილი, საქართველოს მოსახლეობა, თბ., 1996
10. შ. კაკურია, თბილისის მოსახლეობა 1803-1970 წწ. თბ., 1979.
11. კომუნისტი, 1924, 31 ოქტომბერი.
12. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 2, საქ. 434.
13. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფ. 14, ანაწ. 34, საქ. 438.
14. ამ საკითხზე ვრცლად იხილეთ ჩემი ნაშრომი „ბაპტიზმი საქართველოში“, „კლიო“, 2005, 27.
15. ა. გელოვანი, რწმენა, ღმერთები, ადამიანები, თბ., 1990.
16. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 18, საქ. 231.
17. იქვე, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 36.
18. ქ. ხუციშვილი, რელიგიური სიტუაციის ცვლილება და უსაფრთხოების პრობლემა თანამედროვე საქართველოში, თბ., 2004.
19. რ. გუჯეჯიანი, ტრადიციული ყოფისა და რწმენა-წარმოდგენების ურთიერთმიმართება დასავლეთ საქართველოს მთიანეთში (სვანეთის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით), საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი).

საქართველოში მცხოვრები გერმანელების სამეურნეო ყოფა და ტრადიციები

ქართველი და გერმანელი ხალხების ურთიერთობის ისტორია საუკუნეებს ითვლის. მრავალი გერმანელი მოგზაური აღფრთოვანებულია ჩვენი ხალხის და ბუნების სილამაზით. ბევრის შემოქმედებისათვის კი საქართველო შთაგონების წყაროდ ქცეულა.

კავკასიითა და საქართველოთი დაინტერესებაზე მიგვიითივებს შუა საუკუნეების უდიდესი გერმანელი მწერლის ვოლფრამ ფონ ეშენბახის სარაინდო რომანები, ასევე ფონ ვოლკენშტაინის, ადამ ოლფარიუსის, გრიფიუსის, ვინკელმანის, კანტის, ლესინგის, ბოდენშტედტის და მრავალ სხვათა შემოქმედაბაში ასახული საქართველოს თემა. გერმანელ მოგზაურთა ცნობები კი ჩვენი ერის ისტორიის არაერთი საკითხისათვის პირველ წყაროს წარმოადგენს.

ერთ-ერთი პირველი გერმანელი, ვინც საქართველოში ჯერ კიდევ 1396-1417 წლებში იმოგზაურა, შიტიბერგერი იყო, მოგვიანებით – შობერი, ვოლფი, შნეჰე, XVIII-XIX საუკუნეებში – შტედერი, გიულდენშტედტი, რაინეგსი, კლაპროტი, აიხვალდი, ვაგნერი, ჰაქსტაუზენი და მრავალი სხვა.

სამხრეთ კავკასიაში, კერძოდ საქართველოში გერმანელთა ჩამოსახლება ცარიზმის უშუალო ხელშეწყობით ხდებოდა, რაც გნპირობებული იყო, პოლიტიკური და ეკონომიკური მოსაზრებებით. ეკონომიკური პოზიცია იგივე იყო, რაც რუსეთის იმპერიის სხვა კუთხეების კოლონიზაციისა. პოლიტიკური თვალსაზრისი იმაში გამოიხატებოდა, რომ საქართველოში უცხო ეთნიკური ეროვნებების ჩამოსახლებით მეფის ხელისუფლებას თავისი დასაყრდენი გაეჩინა ადგილობრივ მოსახლეობაში [1, 43].

კოლონისტთა პირველი ჯგუფი 31 ოჯახის (181 სულის) შემადგენლობით თბილისში ჩამოვიდა 1817 წლის 31 სექტემბერს. ეს კოლონისტები დაასახლეს სართიჭალის მახლობლად, კოლონიას ეწოდა მარიენფელდი [1, 17]. 1818 წელს ჩვენს დედაქალაქს გერმანელთა დიდი ტალღა მოაწვა (500 კოლონისტი გერმანელის ოჯახი). ისინი თბილისის გუბერნიის სხვადასხვა ადგილას დაასახლეს [3, 195]. გერმანელების ჩამოსახლება საქართველოს ტერიტორიაზე პერიოდულად მთელი XIX საუკუნის მანძილზე და საბჭოთა რეჟიმის პირველ წლებშიც გრძელდებოდა.

უკვე XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან თბილისის სიახლოვეს განლაგებული გერმანელთა კოლონიები გარკვეული პროდუქტების აქტიური მიმწოდებლები გახდნენ თბილისის მოსახლეობისათვის. „მათი მეოხებით თბილისში აუარებელი რძე, კარაქი, კარტოფილი და ლუდი იყო“ [4, 15]. აღნიშნულ პერიოდში თბილისში მყოფი გერმანელი მოგზაურის ედუარდ აიხვალდის აზრით საქართველოში „გერმანელთა მოახალშენებმა აგრეთვე კარტოფილის მოყვანაც შემოიტანეს“ [5, 41].

გერმანელების კოლონია „ახალი თბილისი“ აკურატულად შეერთებული კოტეჯების ორ რიგს ქმნიდა, რომელთა შორის ფართო გზა გადიოდა. ირგვლივ პატარა ბაღები იყო განლაგებული. საოცრად ღამაში სანახაურო ყოფილა, როდესაც სადღესასწაულო ტანსაცმელში გამოწყობილი მოსახლეობა ეკლესიისაკენ მიეშურებოდა. „ქალები, სუფთა ქუდებითა და წელამდე მოსასხამებში მათი წითური თმებითა და ჭორყლიანი სახეებით, – აღნიშნავს ინგლისელი მოგზაური რიჩარდ უილბრაჰამი, რომელიც თბილისში იმყოფებოდა 1837 წლის შემოდგომაზე, – მართლაც ვერ შეეცდილებოდნენ სილამაზეში თავიანთ შავთვალა და გრძნობიერ მეზობლებს, მაგრამ

მათი აკურატული და მოკრძალებული გარეგნობა საკმაოდ გამახალისებელია აღმოსავლელი ქალების უსუფთაო ტანისამოსს შეჩვეული თეალისათვის“ [6, 19].

„ახალი თბილისის“ კოლონიაში ძირითადად შვაბიდან გადმოსახლებული გერმანელები ცხოვრობდნენ. კოლონია თბილისიდან ჩრდილოეთით ნახევარი საათის სავალზე მდებარეობდა. დასახლება, ქართულ დარიბულ სახლებთან შედარებით, მეტად კარგ სანახაობას წარმოადგენდა.

„ახალ თბილისში“ გერმანელების სახლები თითქმის ყველა ერთსართულიანი იყო. წინ პატარა, ხოლო უკანა მხრიდან დიდი ბაღი აკრავდა, რომელშიც ბოსტნეული მოჰყავდათ და ყვავილები და ხეხილი ჰქონდათ გაშენებული. ყოველი კომლი ცალკე ცხოვრობდა თავის პატარა სახლში და მას ოჯახის სიდიდის მიხედვით აწყობდა [7, 213].

დიდუბეშიც, გერმანელ კოლონისტთა სახლები ძირითადად ერთ სართულად იყო აშენებული, მაღალი სახურავებით, რომელშიც დიდი სხენი იყო მოწყობილი [8, 41].

თბილისიდან ოთხი ვერსის მოცილებით განლაგებული იყო გერმანული კოლონია კუკია, იქ სადაც იმავე სახელობის ქართული სოფელი მდებარეობდა, რომელთა მეურნეობა საგანგებო ხასიათს ატარებდა და თბილისის მოსახლეობისათვის მნიშვნელოვან სამეურნეო ბაზას წარმოადგენდა. მოახალშენეები თესდნენ ხორბლეულს, კარტოფილს, ლობიოსა და სხვა ბოსტნეულს, რომელიც კარაქთან, ყველთან, ნაღებთან და რძესთან ერთად თბილისში ჩაჰქონდათ და იაფად ყიდდნენ. ასევე ამარაგებდნენ გერმანელები ქალაქებს ხბოს ხორციით და ისეთი სახის პროდუქტებით, რაც ადგილობრივ მოსახლეობას იშვიათად გამოჰქონდა. ამ პერიოდში თბილისელები უფრო მეტად ცხერის ხორცს ეტანებოდნენ, ხოლო ძროხის

რძესთან შედარებით, კამეჩის რძეს აძლევდნენ უპირატესობას [9, 111-112].

და მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამოსახლებული გერმანელებიდან ცოტა იყო მიწის მუშა. მათში ჭარბობდნენ ხელოსნები: მეშუშეები, მექუდეები, მეუნაგირეები, ლურსმნის მჭედლები, მესაათები, ხარატები, ნემსების მკეთებელნი, ზეინკლები, მეიარაღენი, ლუდის მხდელნი, ეტლის მკეთებელნი, მეპურეები, მეკასრეები, დურგლები, მეჩექმეები, კალატოზები და სხვ. [10, 116].

1826-1828 წლების რუსეთ-ირანის ომის დროს მძიმე დარტყმა განიცადეს ქვემო ქართლში მცხოვრებმა გერმანელმა კოლონისტებმა. კერძოდ, 1826 წლის 14 აგვისტოს ქურთების ცხენოსანი ჯარის ათასიანი რაზმი შეიჭრა დმანისთან ახლოს გერმანელთა კოლონიაში ეკატერინენფელდში და სულ ერთიანად გაანადგურა. დახოცეს 70 კაცი, ხოლო 150, უმთავრესად ქალები, ტყვედ წაიყვანეს [11, 115].

ლუდის დამზადებას თბილისსა და სამხრეთ კავკასიის სხვა ქალაქებში გერმანელი კოლონისტების მიერ დაარსებული საწარმოებით ჩაეყარა საფუძველი. 1850 წელს თბილისის კოლონიაში მცირე ზომის ლუდსახარში დააარსა მადერსმა. მის მიერ გამოშვებულ უხარისხო ლუდს ისევ კოლონისტები იძენდნენ. 1865 წელს დაარსდა ვეტცელის ქარხანა, სადაც ბავარიულ ლუდს ამზადებდნენ. მალე იმავე კოლონიაში გაიხსნა ლუდის ორი ქარხანა [2, 103].

გერმანელებმა ასევე ენერგიულად მოჰკიდეს ხელი მევენახეობა-მებაღეობის წარმოებას. განსაკუთრებით XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. ისინი ღვინოს, უმთავრესად, გასაყიდად ამზადებდნენ; ამიტომ მათ ღვინის რაოდენობა უფრო აინტერესებდათ, ვიდრე ხარისხი. ყურძნის ტკბილის გამოწურვის შემდეგ, ჭაჭაზე ასხამდნენ წყალს; გა-

ნახლდებოდა სუსტი ღუღილი და მზადდებოდა დაბალი ხარისხის ღვინო. სიმაგრე 5 გრადუსს არ აღემატებოდა. ასეთ ღვინოს ისინი „ეასერვაინს“ – წყალღვინოს – უწოდებდნენ, ხოლო გასაყიდად შაქრით ამზადებდნენ ფალსიფიცირებულ ღვინოს. ისარგებლეს რა ადგილობრივი მუსლიმანური მოსახლეობის ღვინის საქმეში გაურკვევლობით, მრავალი გერმანელი გამდიდრდა შაქრისაგან დამზადებული ღვინის გაყიდვით [10, 121].

საყურადღებო გარემოებაა აგრეთვე, რომ საქართველოში დასახლებულ გერმანელთა ახალშენებში გერმანელებმაც ვაზის ქართული ჯიშები შეითვისეს და ზოგიერთის ქართული სახელიც, ანდა მისი გერმანული თარგმანი შეინარჩუნეს; მაგალითად, 1. საფერაუ *saperau* ანუ *färber*; 2. მწვანე *grünbeeren*, ანუ მწვანე-მარცვალა; 3. რქაწითელი *zothölrer*-ი, ე. ი. ღურჯ-ღერწშიანი უწოდებიან. ასეთი სახელები თბილისის სამხრეთით მდებარე გერმანელთა ახალშენებში ეკატერინენფელდსა, ელიზავეტალში, ალექსანდერსდორფში, მარიენფელდსა, პეტერსდორფსა და ფროიდენტალში იყო გავრცელებული [12, 615].

მნიშვნელოვნად იყო განვითარებული გერმანულ კოლონიებში მეფორნეობა, რასაც, უმთავრესად, თბილისის მახლობლად მდებარე კოლონიების შედარებით დარიბი მოსახლეობა მისდევდა. XIX საუკუნის 80-იანი წლების დასასრულისათვის, სამხრეთ კავკასიაში რკინიგზის გაყვანასთან დაკავშირებით, მეფორნეობის მნიშვნელობა დაეცა და იგი თანდათან შემცირდა [2, 108].

გერმანელების რაოდენობა საქართველოში მკვეთრად იზრდება განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც უცხოურმა, და კერძოდ, გერმანულმა კაპიტალმა მტკიცედ მოიკიდა ფეხი რუსეთის იმპერიაში [13, 35]. XX საუკუნის დამდეგისათვის გერმანელების ძველ კოლონიათა ბაზაზე წარმოიშა ახალი დასახლებები. აქვე უნდა აღინიშ-

ნოს ისიც, რომ კავკასიის ადმინისტრაციის ცდას – ჩაესახლებინა ისინი დასაუფლეთ საქართველოში, შედეგი არ მოჰყოლია. ამაში თვით კოლონისტებს მიუძღვოდათ „ბრალი“ [14, 15].

მეფის მთავრობის ხელშეწყობით, კოლონისტები წარმოადგენდნენ კარჩაკეტილ კასტას, რომელთა მდგომარეობა გაცილებით უკეთესი იყო არა მარტო ადგილობრივ გლეხობასთან, არამედ თვით რუს კოლონისტებთან შედარებითაც კი. სწორედ ამით იყო გამოწვეული, რომ გერმანელი კოლონისტები უკეთეს შემთხვევაში ინდეფერენტულად იყვნენ განწყობილნი XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისში სამხრეთ კავკასიაში მომხდარი სოციალურ-პოლიტიკური ძვრების მიმართ [2, 64].

ძველ თბილისში, როგორც ჩანს, გარკვეული „ეროვნული სპეციალიზაცია“ შემუშავდა. იგი განაგრძობდა არსებობას საბჭოთა რეჟიმის პირველ წლებშიც. განსაკუთრებით „ნეპის“ დროს: კბილის ექიმები ძირითადად ებრაელები იყვნენ. ფოტოგრაფების ხელმძღვანელობაც ებრაელებით იყო დაკომპლექტებული. მაგალითად, კოზაკი – თავისუფლების მოედანზე, შიხმანი – პუშკინის ქუჩაზე და სხვ. აფთიაქები უმეტესად გერმანელებს ეკუთვნოდათ [15, 32]. თბილისელი ევგენი ზემელი, ეროვნებით გერმანელი, აფთიაქის მეპატრონე, ტრამვაის ეატმანებს ფულს უხდიდა, რომ აფთიაქთან ახლოს გაჩერებაზე მგზავრებისთვის ხმამაღლა შეეხსენებინა ზემელის გაჩერება [8, 41].

გერმანელების მეურნეობაში შრომის მაღალი დონე განპირობებული იყო ქალებისა და ბავშვების „მტაცებლური“ ექსპლოატაციით. მძიმე შრომის გამო ქალებში გავრცელებული იყო კუჭნაწლავის ორგანოების დაავადება [16, ფურც. 148]. გერმანელები ბაღებსა და მინდვრებში მუშაობას ერთდროულად აწარმოებდნენ: ისევე

ცხადდებოდნენ თავის სამუშაო ადგილზე, როგორც ფაბრიკებსა და ქარხნებში მუშები. დისციპლინა და წესრიგი კოლონისტებში მისაბაძი იყო, სიმკაცრე კი ზოგჯერ ღიმილის მომგვრელი. მაგალითად, ადგილობრივი ხელისუფლება ბავშვებს სჯიდა სხვისი ბაღიდან კიტრის ან თუნდაც ყურძნის ერთი მარცვლის აღებისათვის [17, 23]. საინტერესოა, რომ ჯერ კიდევ მეფის მთავრობა იმედით უყურებდა კოლონისტებს, თითქოს ისინი ადგილობრივ მოსახლეობას მეურნეობის ევროპულ ყაიდაზე წარმოებას შეასწავლიდნენ. სინამდვილეში ასურეთელი გერმანელები ადგილობრივი დიდი გუთნით ხნავდნენ მიწას და ქართული კევრით ღეწავდნენ პურის ყანას [18, 23].

ბორჩალოს მაზრის გერმანულ სოფელ ეკატერინე-ფელდში უკვე 1921 წლის შემოდგომაზე ჩამოყალიბდა მევენახეობის და მეღვინეობის კოოპერატივი, რომელსაც თავისი წესდება გააჩნდა. ამავე მაზრაში, კოლონია ვალდჰეიმში, შეიქმნა მერძეულობის არტელი. ანალოგიური ამხანაგობა მოქმედებდა წალკის რაიონის ტერიტორიაზე, კოლონია ალექსანდერს ჰილში [19, 41].

საერთოდ, მერძეუეობის განვითარებაზე საქართველოში გარკვეული გავლენა მოახდინეს გერმანელმა კოლონისტებმა. 1922 წელს მათი ქარხნები ბორჩალოს მაზრაში იჯარით ჰქონდათ აღებული კოოპერატივებს. ასე მაგალითად, სოფელ მაშუტლოში კურტ კუჩენბახის ქარხანა არენდით აღებული ჰქონდა მუშათა კოოპერატივს. სოფელ მოგაზ კასანეში ალექსანდრე კუჩენბახის ქარხანა – მთლიან სამხედრო კოოპერატივს და სხვ. [20].

ამავე პერიოდში კოლონია ტრაუბენბერგში ჩამოყალიბდა სასოფლო-სამეურნეო საკრედიტო ამხანაგობა, ხოლო კოლონია ელიზაბეტტალში დაიწყო ელექტროსადგურისა და წისქვილის მშენებლობა [21, ფურც. 93].

თბილისის მოსახლეობის ზოგიერთი მოთხოვნები დასაკმაყოფილებლად სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე გერმანელებს განსაზღვრული მოვალეობა ჰქონდათ დაკისრებული. ამიტომაც გერმანელები სთხოვდნენ ხელისუფლებას შეღავათი გაეწია ზემოაღნიშნული დავალების შესასრულებლად [22, ფურც. 4].

გერმანული სოფლების საერთო მდგომარეობა გამოირჩეოდა მეურნეობის აღმავლობით. კერძოდ, იზრდებოდა ღარიბი და საშუალო გლეხობის ეკონომიკური პოტენციალი. ამავე დროს შეიმჩნეოდა უკმაყოფილება ხელისუფლების ეროვნული პოლიტიკის მიმართ. ამას ემატებოდა კოლონია ლუქსემბურგის, როგორც სამაზრო ცენტრის კერძო და საზოგადოებრივი შენობების საერთო სამაზრო დაწესებულებებად გამოცხადება [23, ფურც. 88].

1927 წელს საქართველოში არსებობდა 13 გერმანული კოლონია 9253 მოსახლით: 1. ელიზავეტპოლი, 2. ლუქსემბურგი, 3. როზენფელდი, 4. ლიბკნეხსდორფი, 5. როზენბერგი, 6. ვალდჰეიმი, 7. გეორგესტალი, 8. მარკსგეიმი, 9. ანენფელდი, 10. ვიზენდორფი, 11. შტეინფელდი, 12. გოფნუგესტალი, 13. გრიუნტალი [24, 242]. თბილისში ცხოვრობდა 4 200 გერმანელი.

აღნიშნულ პერიოდში გერმანელებზე გავრცელდა ტენდენციური აზრი, თითქოს ყველა მათგანი შეძლების დონით კულაკს წარმოადგენდა. ასეთი მიდგომა არასწორი იყო, რადგან ის გერმანელი, რომელიც თვითონ ამუშავებდა მისთვის განკუთვნილ მიწას, არ იყენებდა დაქირავებულ შრომას და, მხოლოდ იმიტომ, რომ კარგად აწყობდა მეურნეობას და უკეთესად ცხოვრობდა ვიდრე სხვა ეროვნული უმცირესობა, რატომ უნდა ჩათვლილიყო კულაკად? კულაკის სტატუსი კი ვიცით რა სასჯელსაც ითვალისწინებდა.

რეალური მონაცემებით გერმანელების 60% საშუალო გლეხი იყო, 30% წერილი და, მხოლოდ 10% შეიძლება ჩაითვალოს მაშინდელი შეხედულებით შეძლებულ და კულაკ გლეხად.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციაში ჩაბმული იყო გერმანული გლეხური მოსახლეობის 88%, სამომხმარებლო კოოპერაციაში 70%, ხოლო საკრედიტო ამხანაგობაში – 40% [16, ფურც. 116-117].

1930 წელს გერმანელებისათვის შეიქმნა კოლმეურნეობები ასურეთსა და სართიჭალაში. იმავე წელს ლუქსემბურგელი გერმანელების ფრიც რაიზერის, მილლერ ფრანსის და სხვათა ინიციატივით ჩამოყალიბდა გერმანელთა კოლმეურნეობა „ანფანგ“ (დასაწყისი) [25]. 1933 წლის 1 იანვრისათვის „ანფანგ“-ში უკვე გაერთიანებული იყო 480 ინდივიდუალური მეურნეობა. იმავე წელს შეემატა კიდევ 27 ოჯახი. ასეთ ვითარებას ჰქონდა ადგილი გერმანელებით დასახლებულ სოფელ ტრაუბენბერგშიც [26, ფურც.1].

როზენფელდის მერძეეობის ამხანაგობა „ლაქტა“ აერთიანებდა 260 გერმანელს. რძის რეალიზაციიდან მიღებული თანხის 19% მიმდინარე ხარჯებისათვის იყო გათვალისწინებული. 81%-ს იღებდნენ არტელის წევრები, ჩაბარებული რძის რაოდენობის მიხედვით.

არტელის წევრებში ჭარბობდნენ შეძლებული გლეხები, რომელთაც 8-12 სული ძროხა ყავდათ. ღარიბ გლეხებს – 1 ძროხა. 1926-1927 წლებში ღარიბი გლეხების შემოსავალი შეადგენდა 28 მანეთსა და 29 კაპიკიდან 50 მანეთსა და 46 კაპიკამდე. მდიდარი გლეხის შემოსავალი მერყეობდა 302 მანეთი და 7 კაპიკიდან 1949 მანეთსა და 31 კაპიკამდე [16, ფურც. 146-147].

საბჭოური პროპაგანდის გავლენით გერმანელებში ზოგჯერ იგრძნობოდა ე. წ. კლასობრივი „თვითშეგნების“

ფაქტებიც. ღარიბი გლეხები უპირისპირდებოდნენ მდიდარ თანამემამულეებს. მაგალითად, სამანქანო ამხანაგობიდან მათ შეძლეს გაერიცხათ 14 მდიდარი და საშუალო შეძლების გერმანელი გლეხი [16, ყურც. 147-148].

ბოლშევიკების გავლენით ლუქსემბურგში მცხოვრები გერმანელების ერთი ნაწილის ბედი იმავე პერიოდში სხვაგვარად დატრიალდა. 1929 წელს აქ ადგილი ჰქონდა მოჯამაგირეთა მძლავრ გამოსვლებს. საქართველოს მიწა-ტყის მუშაკთა პროფკავშირის VIII ყრილობაზე (1930) ლუქსემბურგის რაიონის დელეგატმა გველესიანმა განაცხადა: 1929 წელს ცენტრალური გამგეობის მხარდაჭერით ლუქსემბურგში გაიფიცნენ მოჯამაგირეები. გაფიცვის გამო ლუქსემბურგის გერმანელი ქვეშევრდომები გერმანიაში წავიდნენ და უპატრონოდ მიატოვეს ბაღები [27, 110, 158].

გერმანელები დიდ ყურადღებას აქცევდნენ მომავალი თაობის განათლებას. თბილისის მაზრის გერმანულ კოლონიებში (8 კოლონია), რომელთა მოსახლეობის საერთო რაოდენობა 4400 შეადგენდა, კულტურის დონე გაცილებით მაღალი იყო. სასკოლო ასაკის ბავშვები 100%-ით იყვნენ ჩაბმული სასწავლო პროცესში [24, ფურც. 241].

ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან გერმანელთა თითქმის ყველა კოლონიაში იყო სასწავლო დაწესებულება. მასწავლებელი კოლონისტებს შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და პასტორის შემდეგ ყველაზე საპატიო პიროვნებად ითვლებოდა.

XIX საუკუნის 70-იან წლებამდე სწავლება გერმანულ სკოლებში მხოლოდ და მხოლოდ გერმანულ ენაზე მიმდინარეობდა. გერმანული ენის გარდა, ასწავლიდნენ არითმეტიკას, გეოგრაფიას და საღეთო სჯულს [2, 123].

1899 წელს ილია ჭავჭავაძე ასე ახასიათებდა გერმანელი კოლონისტების განათლებისადმი სწრაფვას:

„გერმანელი პურს დაიკლებს, ღვინოს დაიკლებს, შიმშილს, წყურვილს არ შეუშინდება და შეილის გასაზრდელად – კი თავის მონაგარს გროშს გადასდებს, შეილის მცოდნე კაცად ქცევისათვის არაფერს დაჰზოგავს და ყველაფერს გაიმეტებს. გერმანელმა იცის, რომ შეილის კაცად გამოსვლა, მაძლრად ყოფნა და უტკივრად რჩენა სწავლა-განათლებაზეა დამოკიდებული“.

იგი გერმანელებს ქართველთა მისაბამ მაგალითად სახაეს, რადგან თბილისში მცხოვრებ ქართველთა მხოლოდ მესამედმა იცის წერა-კითხვა, ხოლო თბილისში მცხოვრებ ხალხთაგან: „წერა-კითხვის ცოდნის კვალობაზე ყველაზე წინ არიან გერმანელები, რომელთა შორის მცოდინარი ოთხში სამია“. გერმანელებს ის უწონებს შეილთა განათლებისათვის ზრუნვას:

„რაკი გერმანელისათვის ცოდნა, სწავლა-განათლება აუცილებელი საჭიროებაა, მის საეკონომიო ანგარიშში, მის საღვაწოსა და საამაგოში შეილის გასაზრდელად სახარჯოს მოპოვებას თითქმის უპირველესი ადგილი უჭირავს. ჯაფას, გარჯას იორკეცებს და, თუ ამით ვერას გამხდარა, სხვაგან იკლებს და ამ სახარჯოს კი ჰმატებს“ [28, 64, 65].

გერმანელი ინტელიგენციის წარმომადგენლები მრავლად იყვნენ დასაქმებული ქართული საგანმანათლებლო კულტურის სფეროში. მაგალითად, თბილისელი გერმანელი კარლ პანი 1874-1906 წლებში თბილისის ვაჟთა პირველ გიმნაზიაში გერმანულ და ბერძნულ ენებს ასწავლიდა. 1906-1909 წლებში იგი ქალთა პირველი გიმნაზიის დირექტორია, ხოლო 1909 წლიდან კვლავ ემსახურებოდა ვაჟთა პირველ გიმნაზიას [1, 49].

XX საუკუნის დასაწყისში ბათუმის გიმნაზიას რუდოლფ ჰერცი განაგებდა [29, 9].

1918-1921 წლებში მეტად მნიშვნელოვანი იყო ქართული პერიოდიკის როლი საჟურნალგაზეთო გრაფიკის, უპირველეს ყოვლისა, კარიკატურის განვითარებაში. ამ საქმეში დიდი დამსახურება მიუძღოდათ თბილისის მკვიდრს, გერმანელს ოსკარ შმერლინგს, ალექსანდრე ზალცმანს და ა. შ. [30, 21].

საგულისხმოა, რომ 1926-1927 სასწავლო წელს საქართველოში ფუნქციონირებდა 11 გერმანული სკოლა [31, ფურც. 15], ხოლო გერმანელები საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობათა შორის განათლების დონით პირველ ადგილზე იყვნენ [32, ფურც. 17].

ამავე დროს გერმანული ოჯახი მთლიანად ინარჩუნებდა პატრიარქალურ პირინციპებს. ისინი განსხვავებული წეს-ჩვეულების ცხოვრებას მისდევდნენ. გერმანელი ქალები ტრადიციულად ერიდებოდნენ ურთიერთობას სხვა ეროვნების ქალებთან, რაც მათ კარჩაკეტილ ცხოვრებას იწვევდა [33, ფურც. 27]. იშვიათი იყო შერეული ქორწინება. ცოლის გარდაცვალების შემთხვევაში გერმანელ მამაკაცს უფლება ჰქონდა განსვენებული მეუღლის და მოეყვანა ცოლად [34].

სხვა ეროვნებებთან ურთიერთობის დროს გერმანელები ქედმაღლობდნენ და საკუთარ თავს დიდ უპირატესობას ანიჭებდნენ. გერმანელების აზრით, ყველა დანარჩენი ევლურები იყვნენ. რუსებს განსაკუთრებული ეპითეტით – „შვაინ“ (ღორებად) მოიხსენიებდნენ. იყო შემთხვევები, როდესაც მრავალრიცხოვან კოლონია ელენდორფში – გერმანელების კლუბში სტუმრად მისული რუსი მოქალაქეები ცემა-ტყეპით გამოუყრიათ.

როგორც ჩანს, გერმანელებს უფრო შორს მიმავალი გეგმებიც ჰქონდათ. კერძოდ, „ამიერკავკასიის გერმანელთა კომიტეტის“ (მდებარეობდა თბილისში, მიხაილოვის ქ. №373) მიზანი იყო საქართველოს ტერიტორია-

ზე შეექმნათ გერმანელთა ავტონომიური ოლქი [35, ფურც. 2]. ამ მიზნით ისინი გერმანიიდან იღებდნენ საჭირო ღირებულებებს და ფინანსურ დახმარებას.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში მცხოვრებ გერმანელებს შექმნილი ჰქონდათ „გერმანელთა ეროვნული საბჭო“, რომელიც მათ ინტერესებს იცავდა. საბჭოს შენობა მდებარეობდა დღევანდელი აღმაშენებლის გამზირზე №108 ბინაში [22, ფურც. 19]. გერმანელთა ყოველ კოლონიას არჩეული ჰყავდა კომისარი, რომელსაც ემორჩილებოდა მოსახლეობა [36, ფურც. 242].

სხვა ეროვნული უმცირესობისაგან განსხვავებით გერმანელები განზე იდგნენ ხელისუფლებისაგან. საერთოდ, დაძაბული ურთიერთობა სუფევდა გერმანელებსა და საბჭოთა რეჟიმს შორის. თავად ხელისუფლება მრავალ „შეცდომას“ უშვებდა, რასაც შემდეგ აღიარებდა კიდევც. არასწორი იყო, როდესაც ზემდგომი ორგანოების გადაწყვეტილებით ყველა გერმანელს თმები შეკრიჭეს ერთ ღონეზე [37, ფურც. 34].

საზოგადოებრივ პოლიტიკურ ცხოვრებას გერმანელები უპირისპირდებოდნენ რელიგიური თემის მეშვეობით. რელიგიური საზოგადოებრივი ცხოვრების ცენტრს ეკლესია წარმოადგენდა.

გერმანელები, კერძოდ ლუთერანები და მათი მისიონერები საქართველოში XVI საუკუნის მეორე ნახევარში გამოჩნდნენ (მარტინ კრუსიუსი, სტეფანე გერლახი, იაკობ ანდრეა და სხვ.) თავიდან, როგორც ჩანს მათ საკმაო წარმატებითაც უმოღვაწიათ [28, 71].

XIX საუკუნის დასაწყისში გერმანიაში აღმოცენდა სექტანტური მოძრაობა, ე. წ. „სეპარატიზმი“. ხელისუფლების დევნამ სექტანტები აიძულა გადასახლებულიყვნენ ამერიკასა და რუსეთში. აღნიშნული მოძრაობა უფრო მეტად შესამჩნევი გახდა ვიურტემბერგში, ბავარიასა და შვეიცარიაში, რასაც ხელი შეუწყო იმ დროის ცნო-

ბილი მქადაგებლების – ბენგელისა და შტილინგის – გავლენამ. ისინი წინასწარმეტყველებდნენ სამყაროს დასასრულის მოახლოებას და არწმუნებდნენ „სეპარატისტებს“ თავის გადარჩენა სამშობლოს გარეთ, კავკასიაში, არარატის მთასთან ახლოს ეძებნათ. შეშინებულმა სექტანტებმა კავკასიაში გამოგზავნეს „განსაკუთრებული მზევრავები“ ადგილის დასათვალიერებლად და კოლონიზაციისათვის ხელსაყრელი გარემოს შესარჩევად [17, 14, 15]. რუსეთის ხელისუფლება დათანხმდა გერმანელების ჩამოსახლებას მათთვის სასურველ ადგილზე.

ჩამოსახლებული გერმანელები თავდაპირველად რელიგიური ინსტრუქციების გარეშე იყვნენ, მაგრამ სომხებს შორის მოღვაწე ზოგმა გერმანელმა, დაინახა რა მათი ძალზე გაჭირვებული მდგომარეობა, კონსისტორიას¹ მიმართა და, თუმცა რუსეთის მთავრობამ გარკვეული სიძნელეები შეუქმნა, პასტორებმა თავისას მაინც მიაღწიეს, რის შემდეგაც იმპერატორი მათ მცირე გასამრჯელოს უხდოდა.

ჩამოსახლებული „სეპარატისტების“ დიდი ნაწილი სწორედ ეკატერინენფელდში დამკვიდრდა, ეს ტერიტორია ამავე დროს შერჩეულ იქნა სექტანტების ხელმძღვანელთა მუდმივ საცხოვრებელ ადგილად. ამის გამო ეკატერინენფელდის კოლონიამ დაარსების დღიდანვე ყველაზე საპატიო ადგილი დაიკავა კავკასიაში არსებულ კოლონიათა შორის და ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში დიდ როლს თამაშობდა კავკასიელ კოლონისტთა ცხოვრებაში [17, 15].

კოლონიებში და განსაკუთრებით ეკატერინენფელდში, ხშირი იყო რელიგიური დაპირისპირება, რის გა-

¹ კონსისტორია – ადრე რუსეთში მღვდელმთავარზე დამოკიდებული კოლეგიური ეპარქიული ორგანო, რომელსაც საეკლესიო სასამართლო ფუნქციები ჰქონდა.

მოც აუცილებელი ხდებოდა ხელისუფლების ჩარევა. გერმანელები ვერ ეგუებოდნენ, როდესაც კაეკასიის ადმინისტრაცია ნიშნავდა პასტორს.

1843 წელს კოლონიებში გაერცვლდა ცნობა, რომ ღმერთი სეპარატისტთა სასულიერო ხელმძღვანელის, მოხუცი ქალის, შპონის მეშვეობით, მოითხოვდა წმინდა მიწაზე — იერუსალიმში — გადასახლებას. შპონის წინადადებით გადაწყდა, რომ სეპარატისტები გაყიდნენ ქონებას, შეიკრიბებოდნენ ეკატერინენფელდში და აქედან გამგზავრებოდნენ იერუსალიმში. ამის შედეგ მრავალმა გერმანელმა თავი მიაწება მუშაობას და ისე შრომობდა, რომ შიმშილით არ დაღუპულიყო. შედარებით მდიდრებმა გაყიდეს თავისი ქონება და მათხოვრობით ირჩენდნენ თავს.

ხმებმა სეპარატისტების გამგზავრების შესახებ ხელისუფლების ყურამდე მიაღწია. ეკატერინენფელდში გაიგზავნა კაზაკთა რაზმი პოლკოვნიკ კოცებუს მეთაურობით. დაუმორჩილებლობის გამო მოხუცი შპონი და ათამდე ლიდერი დააპატიმრეს და თბილისში გაგზავნეს. ცოტა ხნის შემდეგ ვითარება შეიცვალა და გერმანელთა ცხოვრება ჩვეულ რიტმს დაუბრუნდა.

საბჭოთა რეჟიმის პერიოდში, კერძოდ, 1927 წელს ოფიციალური ეკლესიის საპირისპიროდ აქ აღმოცენდა 9 წევრისაგან შემდგარი სექტანტური ოპოზიცია. ეს მოვლენა განსაკუთრებით მძაფრად გამოვლინდა გერმანელებით დასახლებულ სართიჭალის თემში. ოფიციალური ეკლესიის წარმომადგენლებმა ორგანიზებულად დაარბიეს სექტანტები. ამ ფაქტს ხელისუფლების მხრიდან არავითარი რეაგირება არ მოჰყოლია, მითუმეტეს, რომ „საბჭოთა კანონმდებლობით“ მოქალაქეებს გარანტირებული ჰქონდათ სინდისის თავისუფლება.

ეკლესიის გავლენა ძლიერი იყო, როგორც მოხუცებში, ასევე ახალგაზრდებში. 15 წელს მიღწეული ბავშვი ვალდებული იყო ეკლესიაში საჯაროდ, თემის წინა-

შე ნაებარებიანა გამოცდა ბიბლიაში, რის შემდეგ ისინი იღებდნენ უფლებას გამხდარიყვნენ რელიგიური თემის წევრები [16, ფურც. 148].

მეორე მსოფლიო ომის მოახლოებასთან ერთად, საბჭოთა ხელისუფლებამ გაამკაცრა გერმანელებისადმი დამოკიდებულება. კერძოდ, ამიერკავკასიის სასკოლსაბჭოს დადგენილებით გერმანელ კოლონისტებს მკაცრად მოსთხოვეს ბინის ქირის, გათბობის და სხვა სახის გადასახადი. თავის არიდების შემთხვევაში პასუხისმგებლობაში მიცემით ემუქრებოდნენ. ძალოვანი სტრუქტურები გერმანელ მოსახლეობას მძიმე მდგომარეობაში აყენებდნენ. ზოგიერთი სამართალდამცავის დამოკიდებულება გერმანელებისადმი იმდენად მძაფრად გამოვლინდა, რომ ამიერკავკასიის ხელმძღვანელობამ შამქორის რაიონის პროკურორის თანაშემწე ხალილოვი მოხსნა თანამდებობიდან და ორი წლის განმავლობაში აუკრძალა საპასუხისმგებლო თანამდებობის დაკავება [38, ფურც. 2].

ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ, გერმანელი კოლონისტების მიმართ მეფის რუსეთის მთავრობა განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა, რადგან მათი კავშირ-ურთიერთობა გერმანიასთან რუსეთის სახელმწიფო ინტერესების საწინააღმდეგო მოქმედების საშიშროებას ქმნიდა. შესაძლოა, ეს საშიშროება იყო მეორე მსოფლიო ომის დროსაც. პირველი მსოფლიო ომის დროს რუსეთის სახელმწიფო ადმინისტრაცია იმას დასჯერდა, რომ გერმანელთა კოლონიებს სახელწოდება შეუცვალა (მაგალითად, ალექსანდრესკილფს ეწოდა ალექსანდროვსკო, პეტერსდორფს – პეტროვსკოე, მარიენფელდს – მარინო-ფრაიდენტალს – ვესიოლოე (აწ. საქართველოს სასაზღვრო რაიონი რუსეთთან), ელიზავეტალს – ასურეთი, ხოლო ეკატერინენფელდს – ეკატერინოვკა).

მეორე მსოფლიო ომის დროს, კერძოდ, ომის დაწყებისთანავე, განხორციელდა გერმანელი მოსახლეობის

პირწმინდად გასახლება ქვეყნის ცენტრალური და სამხრეთ რეგიონებიდან, მათ შორის საქართველოდან, აღმოსავლეთ რაიონებში [14, 15-16].

საბჭოთა კავშირის მთავრობის მიერ საქართველოდან, და არა მხოლოდ საქართველოდან, გერმანელი მოსახლეობის აყრა უსამართლო აქცია იყო და, როგორც შემდგომმა მოვლენებმა ცხადყვეს, ალბათ, არც აუცილებელი. მაგრამ მხედველობაში მისაღებია ის გარემოებაც, რომ გასახლება განხორციელდა გერმანია-საბჭოთა კავშირის ომის ყველაზე მძიმე ეტაპზე. დაძაბულ სტრატეგიულ ვითარებაში, როდესაც ფაშისტური არმიის ნაწილები მოსკოვის მისადგომებს მიაღგნენ, ქვეყანა დიდი საფრთხის წინაშე იდგა. ამასთან, გერმანიის სარდლობა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა კავკასიის დაპყრობის პიტლერული გეგმის რეალიზაციას. საფიქრებელია, საბჭოთა კავშირის ხელისუფლება ღამობდა მოესპო დასაყრდენი მტრისთვის გერმანელი მოსახლეობის სახით. ასეთ შიშსა და ზედმეტ სიფრთხილეს შეეწირა მრავალი ადამიანის სიცოცხლე. გასახლებული გერმანელი მოსახლეობიდან იყვნენ ბავშვები, მოხუცები და სხვები, ვინც ვერ გადაიტანა შორეული მოგზაურობა და გაჭირვება [14, 18-19].

მართალია, გერმანელთა გასახლება ოფიციალურად ომის დაწყების შემდეგ მოხდა, მაგრამ ეს აქცია დიდი ხნით ადრე მზადდებოდა. უფრო მეტიც, როგორც ზევით დავინახეთ, საბჭოთა ხელისუფლება ისეთ პირობებს უქმნიდა გერმანელ მოქალაქეებს, რომ იძულებული გაეხადა თვითონ გამოეთქვა გერმანიაში წასვლის სურვილი.

გასახლებული გერმანელების საცხოვრებელი ადგილი ქართლის მთიანეთიდან ჩამოსახლებულმა ქართველებმა დაიკავეს. ასე შემორჩა დღეს არსებული რამდენიმე ქართული სოფელი ბოლნისსა და მარნეულში... ეს პროცესები ბერიას უშუალო მითითებებით ხორცი-

ელდებოდა და, ნებისთ თუ უნებლიედ, საქართველოსათვის დადებითი შედეგები გამოიღო [39, 56].

ომის პერიოდში შეიქმნა ე. წ. შრომითი არმიები, სადაც „საბჭოთა“ გერმანელები იყვნენ ჩართულნი. 1947 წლის ბოლოს შრომითი არმიები, ძირითადად, დემობილიზებული იქნა და მრავალ გერმანელს უფლება მიეცა დაბრუნებულიყვნენ იქ, საიდანაც 1941 წელს გაასახლეს. მაგრამ 1948 წლის 26 ნოემბერს გამოქვეყნდა ახალი ბრძანება, სადაც ნათქვამი იყო, რომ გერმანელები, როგორც კალმიკები, ინგუშები, ჩეჩნები, ყარაჩაელები, ბალყარელები, ყირიმელი თათრები და სხვა ხალხის წარმომადგენლები გადასახლებული არიან მუდმივად და მათი წამოსვლა საცხოვრებელი ადგილიდან შინაგან საქმეთა სამინისტროს განსაკუთრებული ნებართვის გარეშე ისჯება საკატორღო სამუშაოებით 20 წლის ვადით.

აღამიანებს აღნიშნულმა ბრძანებამ დაბრუნების იმედი გადაუწურა. მთელი ხალხები გახდნენ დევნილნი საკუთარ ქვეყანაში. იმ წლებში „საბჭოთა“ გერმანელებს არ შეეძლოთ შესულიყვნენ პარტიაში, ესწავლათ უმაღლეს სასწავლებელში ან ემსახურათ არმიაში... მხოლოდ 1974 წლის უმაღლესი ხელისუფლების გადაწყვეტილებამ მისცა უფლება გერმანელებს დაბრუნებოდნენ მშობლიურ ადგილებს [40, 72]. თუმცა მთლიანობაში არც ეს გადაწყვეტილება განხორციელებულა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. მ. შოშიაშვილი, თბილისის გერმანული გაზეთი – „კაკაზიშე პოსტ“ (1906-1921), კრ. „საქართველო და ევროპის ქვეყნები“, თბ., 1991.

2. გ. მანჯგალაძე, გერმანელი კოლონისტები საქართველოში, თბ., 1994.
3. ა. კიკვიძე, საქართველოს ისტორია, თბ., 1977.
4. ს. ჭილაია, ეკატერინე ჭავჭავაძე, თბ., 1969.
5. ედუარდ აიხვალდი საქართველოს შესახებ, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო გია გელაშვილმა, თბ., 2005.
6. რიჩარდ უილბრაჰამის მოგზაურობა საქართველოში, ინგლისურიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო ნანა მელაძემ, თბ., 1990.
7. კ. კოხისა და ო. სპენსერის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო ლონდა მამაცაშვილმა, თბ., 1981.
8. ე. ბერიძე, მოგონებები, თბ., 1987.
9. გ. გელაშვილი, აიხვალდის ცნობები თბილისის შესახებ, კრ. „ევროპის ქვეყნების ისტორიის პრობლემები“, თბ., 1983.
10. შ. ქუთიძე, ქვემო ქართლში გერმანელთა ახალშენების ისტორიის საკითხისათვის, უკრნ. „მაცნე“, 1967, №4.
11. ნ. ქორთუა, ამიერკავკასია რუსეთ-ირანის 1826-1828 წლების ომში, თბ., 1978.
12. ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. თორმეტ ტომად, ტ. V, თბ., 1986.
13. Н. Л. Наниташвили, Германский капитал в Закавказье. Деятельность „фирмы“ „Сименс и Гальске“, 1860-1917, Тб., 1982.
14. მ. ნათელაძე, დემოგრაფიული პროცესები საქართველოში XX საუკუნის 40-იან წლებში, თბ., 1993.
15. გ. ნიშნიანიძე, პაემანი ვერაზე, თბ., 1991.
16. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (შემდეგში სშსსა), ფ. 14, ანაწ. 3, საქ. 520.
17. П. Басихинь, Немецкие колонии на Кавказе, „Кавказский вестник“, 1900, №1.
18. გ. ჯიბლაძე, ქვემო ქართლის მოსახლეობის ეთნიკური სურათი, კრ. „ქვემო ქართლი“, თბ., 1990.

19. ა. სონღულაშვილი, გერმანელები საქართველოში, თბ., 1995.
20. მიწის მუშა, 1922, 17 სექტემბერი.
21. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 2, საქ. 313.
22. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 165ა.
23. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 4, საქ. 206.
24. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 3, საქ. 519.
25. კომუნისტი, 1933, 8 აგვისტო.
26. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდეგში სუიცსა), ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 1686.
27. რ. კოჭლამაზაშვილი, სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობანი საქართველოს სოფლის მეურნეობაში (1917-1937 წწ.), (სადოქტორო დისერტაცია).
28. ს. ლობჯანიძე, უ. ბიომი, ქართული პედაგოგიკის ისტორიიდან: გერმანოფილური პერიოდი, „კლიო“, №28, 2005.
29. ი. სიხარულიძე, ნიკო ბერძენიშვილი, თბ., 1989.
30. ვ. ბერიძე, კულტურა და ხელოვნება დამოუკიდებელ საქართველოში, თბ., 1992.
31. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 564; კომუნისტი, 1927, 9 აპრილი.
32. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 1023.
33. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 293.
34. მიწის მუშა, 1922, 23 მარტი.
35. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 432.
36. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 433.
37. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 1, საქ. 2404.
38. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 2, საქ. 1579.
39. დ. მჭედლური, ლაერენტი ბერიას მთავარი დანაშაული, თბ., 1992.
40. Гуго Вормсбехер, Немцы в ссср, сб., „Говория откровенно“, М., 1989.

კათოლიკური ეკლესიის ისტორიიდან საქართველოში

XVII საუკუნე ახალი ეტაპი იყო საქართველოსა და ევროპის ქვეყნების ურთიერთობის ისტორიაში. კათოლიკურმა რომმა ცხოველი ინტერესის გამოიწვია დაიწყო საქართველოს მიმართ. 1621 წელს დომინიკანელმა ბერმა პაოლო-მარია და ფაენცამ პატარა წიგნაკი გამოსცა საქართველოს შესახებ. რომის პაპს საგანგებო მოხსენებები წარუდგინეს პიეტრო დელა ვალემ და გრიგორიო ორსინიმ. საინტერესო დაკვირვებები საქართველოს შესახებ ჰქონდა კარდინალ რიშელიეს პოლიტიკურ აგენტს, ბარონ კურმენენს. სათანადო ინფორმაციის დაგროვების შემდეგ რომის პაპმა ურბანო VIII-ემ (1623-1644 წ.წ.) და კარდინალებმა გადაწყვიტეს უფრო ენერგიულად მოეკიდათ ხელი მისიონერული მოღვაწეობისათვის საქართველოში და ჩამოეყალიბებინათ აქ მუდმივი მისია. ეს მისია ეპტიკანმა თეატინების ორდენს მიანდო [1, 104].

წყაროების თანახმად ქართველი პოლიტიკოსები ყოველნაირად ცდილობდნენ, რომ საქართველოში დაეფუძნებინათ კათოლიკეთა მისიონი. ასე იყო ჯერ კიდევ 1614 წელს, როდესაც კარმელიტ მისიონერთა უფროსი ჯოვანი ტადეო დე სან ელიზეო კახეთში ჩამოვიდა თეიმურაზ I-თან შაჰ აბასის დავალების შესასრულებლად [2, 47].

ქუთაისში კათოლიკობის აღმსარებელთა კაპუჩინები ხელმძღვანელობდნენ. ამ ორდენის ბერები იმერეთში 1625 წელს დამკვიდრდნენ. ისინი აქ მეფისა და თავადების ექიმები და დასტაქრები იყვნენ და თან უფასოდ მკურნალობდნენ ხელმოკლე ავადმყოფებს [3, 217].

ქუთაისის კათოლიკეებს ჰქონდათ ხის ეკლესია, რომლის საკუთრებას შეადგენდა ერთი ბაღი და ერთი პატარა სოფელი 7 თუ 8 მოსახლით, რომელიც სოლომონ მეორემ უწყალობა პატრ ნიკოლა და რუტილიანოს [4, 76].

აღნიშნულ პერიოდში მისიონერების ნაწილი ქართლში, კერძოდ გორშიც დამკვიდრდა. ერთ-ერთი მათგანი მორჩილი ძმა კლავდიო-წარმოშობით ფრანგი, მალტის ორდენის კავალერის ამპონეს ყოფილი მსახური იყო. დაუახლოვდა დონ პიეტრო ავიტაბილეს, ამ უკანასკნელის კუნძულ მალტაზე ყოფნის დროს, გაჰყვა მას საქართველოში და მასთან ერთად აქ ჩამოვიდა 1628 წლის 14 აგვისტოს. გახდა ბერი. კარგი დურგალი იყო. მისიონერების მიერ გორიდან გაგზავნილ წერილებში აღნიშნულია, რომ იგი ითხოვდა კარგი სადურგლო ინსტრუმენტების გამოგზავნას რომიდან.

ირანის აგრესიის შედეგად ქართლში ეკონომიკური კრიზისი მძვინვარებდა. ასეთ ვითარებაში, ცხადია, მისიონერებიც მძიმე პირობებში ცხოვრობდნენ. ისინი სურსათის დიდ ნაკლებობას განიცდიდნენ. ხშირად გორის გარეუბნებში საჭმელად ბალახსაც კი აგროვებდნენ. გორში მყოფი მისიონერების ასეთი მძიმე მდგომარეობის ამსახველი ერთი მაგალითი მოაქვს თეატინელ მისიონერს და ცნობილ მხატვარს დონ კრისტოფორო დე კასტელის თავის ნაშრომში: „საქართველოს არქიეპისკოპოსი და პრელატი ალავერდელის ისტორია“.

ერთ დღეს, საჭმლის საძებრად გორის გარეუბანში გასული მორჩილი ძმა კლავდიო ერთ პატარა ტბას წააწყდა, სადაც ბევრი კუ აღმოჩნდა. ამ სანახაობით გახარებულმა კლავდიომ იმდენი კუ ამოიყვანა, რომ ერთი ტომარა გაავსო, ზურგზე მოიკიდა და შინ მიიტანა. მისიონერებს არც ხორცი ჰქონდათ და არც თევზი, ამი-

ტომ გადაწყვიტეს კუ მოეხარშათ და ეჭამათ. შექმნილ მძიმე სასურსათო პირობებში, ეს მათ ჩვეულებრივ მოვლენად მიიჩნიეს და ამის დამალვა არ უფიქრიათ.

ხალხში ხმა გაერცვლდა: თეატინელი მისიონერები უწმინდურ ცხოველს-კუს ჭამენო. მისიონერებმა არ იცოდნენ, რომ ეს ცხოველი ქართველებს საერთოდ ეზიზღებოდათ და მისი ჭამა შეუწყნარებლად მიაჩნდათ.

გაიგო რა, რომ მისიონერები კუს ჭამდნენ, ეპისკოპოსი ალავერდელი მოულოდნელად მათთან მივიდა და პირდაპირ სამზარეულოში შევიდა, სადაც ქვაბში რამდენიმე კუ იხარშებოდა. თავი ახადა ქვაბს და საკუთარი თვალით რომ დაინახა კუ იხარშებოდა, ამ სანახაობით გაოცებულმა, ბერძნულად წამოიძახა: „უფალო შეგვიწყალე, უფალო შეგვიწყალე“ და თურქულად დასძინა: „ვაჰ, რას ჭამენ ეს ურწმუნოები?“

თეატინელ მისიონერებს შეეშინდათ. ისინი შეეცადნენ ალავერდელისა და ყველა იქ მყოფისათვის აეხსნათ, რომ მათ კარგად იციან ეს რა ცხოველიცაა, მაგრამ შიმშილი აიძულებდათ ეჭამათ იგი. ამრიგად ისინი თავის იმართლებდნენ და მიუთითებდნენ, რომ ასეთ შემთხვევაზე ლაპარაკია სახარებაშიც და წმინდა პეტრეს სიტყვებშიც. მისიონერები ასევე ამბობდნენ, რომ უდაბნოში ყოფნის დროს, შიმშილით რომ არ მომკვდარიყო წმინდა იოანე იძულებული გახდა კალიები ეჭამა; რომ იყო სხვა შემთხვევაც, როდესაც გაჭირვების დროს ბაყაყს, ლოკოკინას და გეკლს ჭამდნო.

მაგრამ ალავერდელს არაფრის გაგონება არ სურდა. მან მისიონერები გამოიყვანა გარეთ, გაიყვანა მოედანზე და იქ ხალხს გააგებინა, რომ ისინი კუს ჭამდნენ. ეს ამბავი მთელ ქალაქს მოედო. „გაიგეს რა ეს ქართველებმა, – წერს დონ ბართლომეო ფერო, – რომლებიც კუს ზიზღით უყურებდნენ, როგორც უწმინდურ ცხო-

ველს, აღუწერელი სიძულვილით განეწყვნენ თეატინელი მისიონერების მიმართ. მათ შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც პირდაპირ პირში ეუბნებოდნენ მათ, რომ ისინი თათრებზე უარესი არიან, რომლებიც ცხენის ხორცს ჭამენ. ზოგი ზიზღით აფურთხებდა მისიონერებს. ბავშვებიც კი დასცინოდნენ მათ“.

ამის შემდეგ თეატინელი მისიონერები ერთხანს იძულებული გახდნენ საზოგადოებაში ნაკლებად გამოჩენილიყვნენ.

ამ შემთხვევით ისარგებლეს თეატინელი მისიონერების მტრებმა, განსაკუთრებით ბერძენმა ბერებმა. დონ ბართლომე ფერო წერს: „სიამაყე, რომელიც წმიდა აგუსტინეს სიტყვებით რომ ვთქვათ, წარმოადგენს შურის დედას, დიდი იყო ქართველ მღვდელთმსახურთა შორის, რომლებსაც შურდათ ჩვენი მისიონერების წარმატება ხალხში“. ეს ეხებოდა ბერძენ ბერებსაც. თეატინელ მისიონერთა ცხოვრებაში მომხდარი ეს ამბავი გამოიყენა ყველამ, ვინც კი კათოლიკური სარწმუნოების გავრცელების წინააღმდეგი იყო საქართველოში და მათ წინააღმდეგ სხვადასხვა ხრიკებს აწყობდა [5, 99-100].

თავიანთი პირადი ცხოვრების შესახებ დონ პიეტრო ავიტაბილე წერს: „მართალია, ჩვენ უფლის მაღლობელი ვართ, რომ სიცივისაგან არ მოვეკდით, ვინაიდან ჩვენ არაფერი გაგვაჩნია შეშის შესაძენად და მხოლოდ იშვიათად გვაქვს საშუალება ღვინო დაველით. გარდა ამისა თითქმის შიშველი ვართ. მე იძულებული ვიყავი ჩემი სამოსელისათვის ნატრები დამეკერებინა. ერთხელ კიდევ გთხოვთ ამაზე იზრუნოთ პირველ მღვდელმთავართან და წმინდა კონგრეგაციაში, ჩვენი კეთილმოწყობისათვის სათანადო თანხების გამოყოფის შესახებ“.

დონ პიეტრო ავიტაბილეს სპეციალურად დაუყენებია საკითხი თეიმურაზ მეფისადმი პაპისა და კარდინა-

ლების მხრიდან მიმართვის შესახებ. იგი პიეტრო დელა ვალეს სწერს, რომ პაპის მიერ თეიმურაზ მეფისადმი მიწერილ პირველ წერილებში არ იყო არაერთი ტიტული, გარდა ლათინური ორი სიტყვისა: „ნობილი ვირო“ („კეთილშობილო ადამიანო“).

ამ შემთხვევით ისარგებლეს ბერძენმა ბერებმა, რათა ჩამოეგდოთ უკმაყოფილება თეიმურაზ მეფესა და პაპ ურბან VIII-ს შორის. ისინი ამტკიცებდნენ, თითქოს, ამით პაპი არ იჩენდა პატივისცემას საქართველოს მეფისადმი და თავის მიმართვაში ამცირებდა მას [5, 112].

მიუხედავად წინააღმდეგობისა, ზოგიერთი მართლმადიდებელი ქართველი ფარულად იღებდა კათოლიკურ სარწმუნოებას, რასაც ეკლესიის მხრიდან მწვავე რეაქცია მოყვებოდა ხოლმე. მაგალითად, XVII საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, ვითომც სარწმუნოების მტკიცედ დაცვის მიზნით, ატეხა ხმაური იმასთან დაკავშირებით, რომ გორში ერთმა ქართველმა ახალგაზრდამ ვინმე ნასყიდა ღოპამონიმ (ღომოური?) მიიღო კათოლიკური სარწმუნოება. კათალიკოსი ნასყიდას სიკვდილით დასჯას მოითხოვდა, რისთვისაც თბილისში მოიწვია სპეციალური კრება. კრებას ესწრებოდა მეფე როსტომიც. საქმის გარჩევისას მდგომარეობა უფრო და უფრო მძიმდებოდა; ბოლოს სიტყვა აიღო ცნობილმა მოძღვარმა და დიპლომატმა ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილმა. ორატორი ჯერ როსტომ მეფისაკენ მიბრუნდა და მოახსენა: ნასყიდა „სიკვდილის ღირსი არ არის, რადგან სარწმუნოება არ გამოუცვლია (იმ აზრით, რომ კათოლიკობაც ქრისტიანული სარწმუნოებაა) და სპარსელების წინააღმდეგ არაფერი უმოქმედნიაო.“ მერე მიუტრიალდა კათალიკოსს და საყვედურის კილოთი უთხრა: „ყოველდღე ჩვენის თვალთი ვხედავთ, რომ მრავალი ქართველნი სომხდებიან, უფრო მომეტებული მათ-

განი კი მაჰმადის სარწმუნოებას ღებულობს, მაშ ვისაც უნდა გაფრანგება, რაღად უნდა დაეშალოსო“ [6, 126, 127]. ამით ჩოლოყაშვილი მიუთითებდა, რომ ქართველის გაფრანგებით (გაკათოლიკებით) ერს არაფერი ეკარგებოდა, იგი ქართველ კათოლიკედვე რჩებოდა, მაგრამ სომხურსა და მაჰმადიანურ სარწმუნოებაზე გადასვლით იგი ან სომხდებოდა, თურქდებოდა ან სპარსელდებოდა, და რომ მისახედავიც ეს იყო [7, 41, 42].

საფუძვლიანად დამკვიდრების მიზნით XVII საუკუნიდან საქართველოში კათოლიკე მისიონერები აარსებდნენ სკოლებს. მათი მიზანი იყო კათოლიკობის პროპაგანდისტების აღზრდა და ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის რომის კათოლიკური ეკლესიისადმი შეერთებისათვის ნიადაგის მომზადება. თბილისში კათოლიკე მისიონერების სკოლაში 1668 წლისათვის 25 მოსწავლე ყოფილა, ხოლო 1675-1676 წლებში – 40-50. აქ ასწავლიდნენ ქართულ, იტალიურ, ლათინურ და სხვა ენებს. სკოლაში მომზადებული ყმაწვილებიდან ყველაზე უფრო ნიჭიერებს რომში აგზავნიდნენ პროპაგანდის კოლეგიაში სწავლის გასაგრძელებლად. 1679 წელს ამ სკოლაში რომში გასაგზავნი 5 მოსწავლე ყოფილა მომზადებული. XVII საუკუნის 80-იან წლებში ცნობილია ქართველი კათოლიკე ენიბეგაანთ ზალინა, რომელიც თბილისის კათოლიკეების სკოლაში აღზრდილა და მეფის მდივანი გამხდარა. ზალინა ფლობდა ქართულ, სომხურ, სპარსულ, თათრულ და იტალიურ ენებს.

ზოგიერთი ქართველი ფეოდალის შვილი საქართველოს გარეთაც მიდიოდა განათლების მისაღებად. მაგალითად, XVII საუკუნის მეორე ნახევარში ნეაპოლის სკოლაში სწავლობდა ერთი ქართველი თავადიშვილი, რომელსაც 1681 წელს უთხოვია პროპაგანდის კოლეგიაში შესვლის ნებართვა. გარდა თბილისისა, კათოლიკე

მისიონერებს სკოლები ჰქონდათ გახსნილი გორში, ქუთაისსა და სხვაგანაც [8, 359].

საქართველოში სოციალურ ნიადაგზე დაპირისპირება ზოგჯერ რელიგიური შეტაკების სამოსელში ეხვეოდა. ასე მაგალითად, თბილისის ვაჭრებისა და მედუქნეების 1698 წლის ამბოხებამ კათოლიკე მისიონერებისა და მათი დამცველების, ქართული ფეოდალური არისტოკრატიის წინააღმდეგ რელიგიური ბრძოლის სახე მიიღო. ამ ამბოხების მოთავე ყოფილან ქართული და სომხური ეკლესიების წარმომადგენლები და „ქალაქის 5 თუ 6 მოწინავე პირიც“; მღელვარების მთავარ ძალას კი შეადგენდნენ თბილისის ვაჭრები და მედუქნეები, რომლებმაც მოწოდებისთანავე დაკეტეს ღუქნები და კეტუბით, ქვებითა და ცულებით შეიარაღებულნი, ერთბაშად შეესივნე პატრების სახლებსა და ეკლესიებს [9, 317].

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში ვითარება კიდევ უფრო იცვლება. თავიდანვე ქართლ-კახეთის მეფეების თეიმურაზ მეორესა და ერეკლე მეორის ანტიკათოლიკურმა განწყობილებამ დიდად შეაფერხა კათოლიკე მისიონერების საქმიანობა. ერეკლე II-ის მიერ შემდეგში შეცვლილმა დამოკიდებულებამ კაპუჩინ მისიონერთა მიმართ მდგომარეობა საგრძნობლად მაინც ვერ შეცვალა. საქმე იმაშია, რომ 1795 წლის შემდეგ კაპუჩინებს არ ჰქონდათ საკუთარი ეკლესია და სახლი, თუ არ ჩავთვლით 100 პიასტრად დაქირავებულ შენობას სადაც გამართეს ეკლესიაც [4, 67].

ქართლ-კახეთის ანექსიის შემდეგ რუსეთი მკვეთრად დაუპირისპირდა კათოლიკე მისიონერებს, რომლებშიც ის ევროპის მონარქთა ჯაშუშებს ხედავდა. მიუხედავად ამისა 1807 წლის ნოემბრის დამლევს თბილისში დასრულდა კათოლიკეთა ეკლესიის მშენებლობა. ამავე დროს რუსეთის მთავრობის მცდელობა მიმართული იყო

იქითკენ, რომ საქართველოს კათოლიკეთა ეპარქია დაექვემდებარებინა რუსეთში ლათინთა მიტროპოლიტისათვის. აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე I-ის 1804 წლის 10 აგვისტოს ბრძანება, რომლის თანახმად რუსეთში ლათინთა მიტროპოლიტს სესტრენცევიჩის დაევალა, რომ რუსეთის ქვეშევრდომობაში მყოფი ყველა მხარის „რომაელი აღმსარებლობის სამღვდელთა მიერ თაყვისი ზედამხედველობის ქვეშ“. ამის შესაბამისად 1805 წლის 29 იანვარს პავლე ციციანოვმა საქართველოში კაპუჩინთა პრეფექტს ფრანჩესკო პადუელს აუწყა, რომ „რომაულ-კათოლიკური აღმსარებლობის ყველა სასულიერო პირი დამორჩილებოდა რუსეთის ლათინთა მიტროპოლიტს სესტრენცევიჩს ან მოგილევის კონსისტერიას“. აქვე აფრთხილებდა, რომ ამიერიდან კავშირი არ ჰქონოდათ რომის სასულიერო ხელმძღვანელობასთან. პასუხად ციციანოვს ფრანჩესკო პადუელი აუწყებდა, რომ „...მას პროპაგანდის ბრძანების გარეშე არ შეეძლო ამ საკითხის გადაწყვეტა“ [4, 70].

1814 წლისათვის თბილისში 55 კომლი იყო კათოლიკობის მიმდევარი. მათი ეკლესია მიუხედავად გარეთა სამუშაოების დაუსრულებლობისა, საუკეთესო ეკლესიად ითვლებოდა თბილისში. მას ამშვენებდა ირგვლივ შემოვლებული გალავანი, რომელიც 1814 წლის მიწურულს დასრულდა. ეკლესიის ერთი ოთახი სკოლისათვის იქნა გამოყოფილი. ეკლესიის ქონებას შეადგენდა ერთი ევნახის ბაღი და ერთი დუქანი. პატრებს საკმაოდ გამორჩეული სახლი ჰქონდათ თბილისში. აქვე ფუნქციონირებდა „იესოს, იოსების და მარიამის წმინდა სახელობის ძმობა მამაკაცებისა და დედაკაცებისათვის“. მისი წინამძღვარი იყო პატრი ფილიპე ფორანელი.

1830 წლისათვის თბილისის ქართველ კათოლიკეთა რიცხვმა 92 კომლი შეადგინა. ამის გამო თბილისის „მეტად მშვენიერი და შემკული“ პატარა ეკლესია მრევლს ვეღარ იტევდა.

ეკლესიას ქალაქის ახლოს ერთ გორაზე ჰქონდა სასაფლაო „ვრცელი მიწით, რომლის ნახევარი სახნაუ-სათიბი იყო“. 1823 წელს მას შემოაველეს ღობე და გადაიქცა მშვენიერ ბადად, რომლის შემოსავალი გაჭირვებულ მრევლზე ნაწილდებოდა. ეკლესიას ეზოში ჰქონდა აგრეთვე ერთი პატარა „სამკურნალო ოთახი ავადმყოფთათვის“ [4, 75].

გორში კათოლიკეთა ეკლესიის მშენებლობა 1820 წელს დასრულდა. ეკლესიას ჰქონდა ერთი ბაღი და ორი დუქანი. გორის ეკლესიასთან არსებული წმინდა სავარდის ძმობა საკმაო ქონებას ფლობდა.

გორის მონასტერს ორსართულიანი სახლი ჰქონდა, რომელიც რვა დიდი ოთახისაგან შედგებოდა. მონასტრის გვერდზე მდებარეობდა ექვსოთახიანი ბინა, რომელშიც მოთავსებული იყო სკოლა და სამკერვალო: ძმობას გააჩნდა მნიშვნელოვანი ფულადი თანხა, რომლის გასესხებასაც აწარმოებდა. სავარაუდოდ, ძმობა ქართველი მოსახლეობის ინტერესებს იცავდა და ამ საშუალებით ასერხებდა მათ გაკათოლიკებას [4, 77].

XIX საუკუნის ათიანი წლების ბოლოს ქუთაისის მონასტერს წინამძღვრად ჰყავდა წარმოშობით მანტუელი მამა კაპუჩინო, ანუ, როგორც მას ადგილობრივი მოსახლეობა უწოდებდა-პადრი [3, 217]. ქუთაისის კათოლიკეთა სამოქალაქო მდგომარეობის სარეგისტრაციო წიგნის მიხედვით, რომელიც შედგენილი იყო სამრევლო მღვდლის მამა სელესტინის მიერ, 1823 წელს აქ ცხოვრობდა კათოლიკეთა 44 ოჯახი, სულადობრივად დაახლოებით 300 კაცი; გარდა ახალციხელი 100 სომეხი კა-

თოლიკე ვაჭრისა, რომელთაც დუქნები ჰქონდათ ბაზარში [3, 220].

ქუთაისის კათოლიკური ეკლესია, რომლის აშენება 1826 წელს დაიწყო იქაურმა კათოლიკეებმა, თბილისის კათოლიკეთა ეკლესიის შენობაზე დიდი გამოდიოდა. მძიმე მატერიალური პირობებისა და რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების ომის გამო ამ ეკლესიის მშენებლობა რამდენჯერმე შეფერხდა. ხანგრძლივი დროის შემდეგ, კერძოდ, 1841 წელს იგი განახლდა და მალე დასრულდა კიდევ. ქუთაისის ეს ეკლესია წმინდა ღვთისმშობლის სახელობაზე აიგო. ეკლესიას აშენებდნენ ძმები ელისაშვილები კათოლიკე მღვდლის დიმიტრი თუმანიშვილის თანადგომით [4, 77]. გარდა შემთხვევითი შემოსავლისა და ნებაყოფლობითი საჩუქრებისა, კათოლიკურ ეკლესიას ეკუთვნოდა იმერეთის მეფეებისაგან ნაბოძები მამულებიც, სადაც ყმათა რამდენიმე ოჯახი იყო მიმაგრებული. ქუთაისში, და საერთოდ იმერეთში მოქმედ სხვადასხვა სალოცავს თვითონ მრევლი ინახავდა, რომელიც იმაზე მეტ სახსრებს აგროვებდა, ვიდრე ამას სახელმწიფო ხაზინა გაიღებდა, ასეთი ხარჯები რომ მისთვის დაეკისრებინათ [3, 217].

თურქები ახალციხეს „ახისხას“ უწოდებდნენ. ბუნებრივია ჯაკ ფრანსუა გამბას მოგზაურობისას, როდესაც ახალციხის მხარე ჯერ კიდევ ოსმალეთის შემადგენლობაში შედიოდა ქალაქს მეჩეთის გამორჩეული შენობა ამშვენებდა.

გამბას მონაცემებით XIX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისში ახალციხეში 40 ათასი მცხოვრები იყო. უმრავლესობა თურქი. ნაწილი ქართველები, სომხები და ებრაელები ცხოვრობდნენ. ყველა ეროვნებას თავისი სალოცავი ტაძარი ჰქონდა. ჰყავდათ მღვდლები და რაბინები. ახალციხეში 500 კათოლიკური ოჯახი ცხოვრობ-

და. დაახლოებით იგივე რაოდენობა სხვადასხვა სოფელში იყო გაფანტული. კერძოდ: იელიტაში, წყრუთში, ვალეში, არალში, უდეში, აბასთუმანში, არტაანში, ეელში, არტანუჯში, ბარში, ართვინში, ხერთვისში, ახალქალაქში და ხიზაბავრაში.

კათოლიკებს ახალციხეში ორი ეკლესია ჰქონდათ, რომელთაც ემსახურებოდა 6 მღვდელი. ღვთისმსახურება სომხურ ენაზე წარმოებდა [3, 265].

რუსეთ-თურქეთის ზემოთ აღნიშნული ომის დროს სრულიად დაინგრა კაპუჩინთა მონასტერი, ხოლო ეკლესიის მთელი კედელი მთლიანად ჩამონგრეულა. ასევე დამწვარა მონასტრის ოთხი დუქანი. რაც შეეხება საეკლესიო ნივთებს, ის მთლიანად დაუტაციათ. 73 კათოლიკე ომს შეეწირა, ხოლო გადარჩენილთაგან გარკვეული ნაწილი ქართლსა და იმერეთში გაიხიზნა და იქ დამკვიდრდა [4, 78].

სამცხე-ჯავახეთის საქართველოსთან შეერთების შემდეგ ახალციხის ქართველ კათოლიკეთა სულიერ ცხოვრებაში დიდი ცვლილებები მოხდა. რუსეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა ლათინ მოძღვართა განდევნა, რომელთა მოღვაწეობასაც ტრადიციულად პოლიტიკურ შპიონაჟთან აკავშირებდა. რალა თქმა უნდა, ლათინი მოძღვრების გაძევებას მოჰყვებოდა ახალციხის ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიებში ნაწილობრივ შემორჩენილი ლათინური რიტის ანუ ლათინური ენით წირვალოცვის გაუქმება. ასეთ შემთხვევაში მდგომარეობა ძალზე რთული იყო. კერძოდ, წმინდა კონგრეგაცია დეპროპაგანდა ფიდეს ქართული კათოლიკური ტიპიკონი დამტკიცებული არ ჰქონდა. მესხეთიდან ლათინი მოძღვრების გაძევებით განაწყენებული ვატიკანი, გასაგებია, ახალ ქართულ ტიპიკონს აგრე იოლად არ დაამტკიცებდა. ასეთ ვითარებაში რუსეთის მთავრობამ მხა-

რი დაუჭირა, რომ ქართველ კათოლიკეთა ლათინური რიტის ეკლესიებშიც სომხური ტიპიკონი და სომხური ენა დამკვიდრებულიყო. ამასობაში დროისა და პირობების შესაფერისი კაციც გამოიძებნა. ეს კაცი იყო გასომხებული ქართველი-სომხურ რიტზე მდგარი პავლე შაჰყულიანი [4, 78-79].

საერთოდ, კათოლიკობის ანუ „ფრანგობის“, როგორც საქართველოში უწოდებდნენ, გვერდით კავკასიასა და ტაო-კლარჯეთში არსებობდა სომხური უნიატობა. მის წევრებს, ეროვნების განურჩევლად, — სომხებად ნათლავდნენ. ამის გამო ქართველი, მეტადრე მესხეთში, ვინც უნიატურ კათოლიკობას მიემხრობოდა, სომხური რატის კათოლიკე ხდებოდა, რაც მეზობელი ერების ურთიერთობას ამწვავებდა. ხალხის გასათვითცნობიერებლად და სწორ ეროვნულ პოზიციებზე დასაყენებლად XIX-XX საუკუნეებში იღვწოდნენ ქართველი კათოლიკე მღვდლები. მათ შორის ცნობილი მეცნიერები-ივანე გეარამაძე და მიხეილ თამარაშვილი [10, 301].

საბჭოთა რეჟიმის პერიოდში ახალციხის მაზრაში მაჰმადიანების მსგავსად კვლავ ენერგიულად მუშაობდა სომეხ კათოლიკეთა სასულიერო წოდება. სხალტბის სომხურ-კათოლიკური სამღვდელოება „ვართაპეტი“, ტერ-პოლოსიანის ხელმძღვანელობით ცდილობდა კავშირი დაემყარებინა კათოლიკურ ეკლესიასა და მუსლიმანურ მეჩეთს შორის. 1927 წელს სოფელ ჩარალში მთავრდებოდა მეჩეთის მშენებლობა. მეზობელი სხალტბის სომეხმა გლეხებმა მაჰმადიანებს ფულადი დახმარება გაუწიეს, ასევე მიაწოდეს სამშენებლო მასალა. აღნიშნულ ნაბიჯს მღვდელი ტერ-პოლოსიანი ხსნიდა „ყველა ხალხისთვის ერთი ღმერთის არსებობით“.

კათოლიკური სამღვდელოება ეკონომიკურად შეძლებული იყო. ისინი აგიტაციას ეწეოდნენ სომეხ მოსახ-

ლეობაში მონარქიის სასარგებლოდ. მრავალ ადგილას ზარის რეკვით შლიდნენ კრებებს, პარალიზებას უკეთებდნენ არჩევნებს და ა.შ.

აღნიშნულ პერიოდში მიმდინარე დისკუსია კათოლიკეებმა შეაფასეს, როგორც ბოლშევიკური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების დაღუპვა. 20-იანი წლების პირველ ნახევარში იყო შემთხვევები, როდესაც ანტირელიგიური ინსცენირების დროს ხელისუფლების მიერ გამოგზავნილ მსახიობებს გლეხებმა ქეები ესროლეს და დემონსტრაციულად დატოვეს დარბაზი [11, ფურც. 11].

ნიშანდობლივია, რომ საბჭოთა რეჟიმის ანტირელიგიური პოზიცია და საკუთრების სფეროში განხორციელებული რეფორმები მოსახლეობის დიდ ნაწილს აიძულებდა ეკლესიასა და სექტანტურ ჯგუფებში ეპებნა შეება და თავშესაფარი. მათ შორის იყო მრავალი ისეთი ადამიანი, რომლებიც ადრე რელიგიურობით არ გამოირჩეოდნენ. ჩვენი აზრით მოსახლეობის ასეთი ნაბიჯები წარმოადგენდა მართალია პასიურ, მაგრამ მაინც ბრძოლას ახალი რეჟიმის წინააღმდეგ.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ რელიგიისაკენ მიისწრაფოდნენ პარტიული და კომკავშირული მუშაკების ნაწილიც. როგორც ჩანს ასეთი ადამიანები იძულებული იყვნენ ახალი ხელისუფლების სამსახურში ჩამდგარიყვნენ. მრავალი მათგანი აწყობდა ნათლობას, ჩუმად დადიოდა საკულტო ადგილებში, ფარულად ეუფლებოდა სასულიერო განათლებას. რელიგიური რიტუალების შესრულებისათვის მხოლოდ ნახევარი წლის განმავლობაში კომკავშირიდან გაირიცხა ეროვნული უმცირესობის 50 წარმომადგენელი [12, ფურც. 16].

20-იანი წლების პირველ ნახევარში რომაულ-კათოლიკური ეკლესიების რაოდენობა საქართველოში 44 აღ-

წევდა, რომელთაც დიდი გავლენა ჰქონდა მოსახლეობაზე. სომხურ-კათოლიკური ეკლესია 20 ითვლიდა.

კათოლიკეებით დასახლებულ რაიონებში კომუნისტური იდეოლოგია ვერაფერს ხდებოდა მოსახლეობის „დამუშავებაში“. რელიგიური გავლენის სიძლიერეს ხელს უწყობდა ის გარემოებაც, რომ კათოლიკურ ეკლესიას საკმაოდ ძლიერი მხარდაჭერა ჰქონდა უცხოეთიდან [12, ფურც. 14].

ე.წ. „საბჭოთა სკოლისადმი“ კათოლიკეები მტრულად იყვნენ განწყობილნი. თუ ბავშვი სკოლიდან მოიტანდა ოჯახში რელიგიისა და ძველი ოჯახური ტრადიციებისადმი საწინააღმდეგო ინფორმაციას, მაშინ მშობლები აძლიერებდნენ შვილებზე მეთვალყურეობას, რაც ხშირად სკოლაში სიარულის აკრძალვამდე მიდიოდა.

კათოლიკური ეკლესიის ცენტრი მდებარეობდა თბილისში, რომელსაც 1928 წელს ხელმძღვანელობდა რომის პაპის წარმომადგენელი ბაგრატიანი. მისი მეშვეობით ადგილობრივი კათოლიკეები რომის პაპისაგან ღებულობდნენ ფულად სუფსიდიებს [11, ფურც. 11].

1939 წლამდე ოზურგეთში მოქმედებდა კათოლიკური ეკლესია, რომელიც მომსახურებას უწევდა კათოლიკური ეკლესიის მორწმუნეთა ჯგუფს. მორწმუნეთა სიმცირის გამო დასახელებული საკულტო ნაგებობა ერთგვარ ფილიალს წარმოადგენდა ქუთაისში არსებული კათოლიკური ეკლესიისა. ქუთაისიდან ეკლესიის წარმომადგენელი პერიოდულად ჩადიოდა ოზურგეთში და ასრულებდა რელიგიურ რიტუალებს. მოგვიანებით მორწმუნეთა რაოდენობის კიდევ უფრო შემცირებამ გამოიწვია კულტის წესების შეწყვეტა [13, ფურც. 25].

ომის შემდგომ პერიოდში, კერძოდ 50-იან წლებში კათოლიკეები კიდევ უფრო გააქტიურდნენ. თბილისში, ოქტომბრის რაიონში ფუნქციონირებდა პეტრესა და პაე-

ლეს სახელობის კათოლიკური ეკლესია. მის გარშემო შემოკრებილი იყო დაახლოებით 400-მდე მორწმუნე კათოლიკე. მღვდელი იყო ემანუილ პაულეს ძე ვარდიძე. იგი ექვსჯერ იყო დაპატიმრებული სუკ-ის ორგანოების მიერ. მას ბრალად სდებდნენ უცხოეთის სასარგებლოდ ინფორმაციის შეგროვებას [14, ფურც. 23].

ამავე პერიოდში ქართველი კათოლიკეები გააქტიურდნენ დასავლეთ ევროპაშიც. 1955 წლის იანვარში პარიზში (ჟანგუეონის ქ. №23) გაიხსნა ქართველ კათოლიკეთა ეკლესია. საზეიმო ცერემონიაზე ქართულად სიტყვა წარმოსთქვა ქართველ კათოლიკეთა მოძღვარმა, ტომით უცხოელმა მამა მერლეტმა, რომელმაც განაცხადა: „მე მამა შალვა ვარდიძემ (პატრი შალვა ვარდიძე მოღვაწეობდა კონსტანტინოპოლში) შემაყვარა საქართველო და მისი წყალობით არის, რომ თქვენთან ვარ და გაძლევთ სიტყვას ღირსეულად ემსახურო ქართულ ეკლესიას და საქართველოს“. ცერემონიის შემდეგ „დამოუკიდებელ დარბაზში“ მამა მერლეტი ყველა დამსწრეთ ქართული სიუხვით გაუმასპინძლდა [14, 32].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ი. ანთელავა, ლევან II დადიანი, თბ., 1990.
2. მ. პაპაშვილი, თეატინელი მისიონერების საქართველოში გამოგზავნის მოტივები, „საისტორიო ვერტიკალები“, 2009, №18.
3. ჟაკ ფრანსუა გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, ფრანგულიდან თარგმნა, კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, თბ., 1987.

4. მ. პაპაშვილი, რუსეთის ანტიკათოლიკური პოლიტიკა საქართველოში XIX საუკუნის I ნახევარში, „საისტორიო ვერტიკალები“, 2009, №19.
5. ი. ტაბაღუა, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში, III, თბ., 1987.
6. მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, თბ., 1902.
7. შ. ლომსაძე, გვიანი შუასაუკუნეების ისტორიიდან, თბ., 1979.
8. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ., 1973.
9. ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე, გ. მელიქიშვილი, შ. მესხია, პ. რატიანი, საქართველოს ისტორია, თბ., 1958.
10. ნ. პაპუაშვილი, რელიგიის ისტორია, თბ., 1996.
11. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი (შემდეგში სუიცსა), ფ. 1547, ანაწ. 1, საქ. 2.
12. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 207.
13. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 1.
14. ბედი ქართლისა, 1955, №19.

ძართველი ებრაელების რელიგია და ყოფა-ცხოვრება

მრავალ ობიექტურ გარემოებათა შედეგად, საქართველო და მნიშვნელოვნად ქართლი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებიდან სხვადასხვა მიზეზით მოსული ეთნოსების სამშობლოც გახდა. სწორედ აქ, ქართლში, ჩაეყარა საფუძველი, სახელმწიფოს ძლიერებისათვის ესოდენ მნიშვნელოვან, სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან მშვიდობიანი თანაცხოვრების ფენომენს, რაც ქართულ მიწაზე ჩამოსახლებულებს ყველა პირობას უქმნიდა შეენარჩუნებინათ საკუთარი ენა, რელიგია, ტრადიციები და ამასთანავე გაეთავისებინათ ქართველთა კულტურულ-ზნეობრივი ღირებულებები [1, 3].

XI საუკუნის ავტორის ლეონტი მროველის მიხედვით ქართლში მოსულმა ებრაელებმა მცხეთის მამასახლისისაგან დასახლების ნებართვის საფასურად ხარკის გადახდა იკისრეს [2, 92-93].

ქართულ ნარატიულ წყაროებში აბორიგენი მოსახლეობა, ქართველი ტომების წარმომადგენლები, არაქართველებისაგან განსხვავებით, ტერმინით – „ნათესავით ქართველი“ მოიხსენიებიან. საინტერესოა, რომ ლეონტი მროველი ებრაელებს „ქართველთა ნათესავად“ მოიხსენიებს – „უცხონი იგი ნათესავთაგანი“ განსხვავებით. ვახუშტიც „ნათესავნი ქართლოსიანში“ გულისხმობს ქართლოსიანებს და ებრაელებს [3, 37].

ებრაელთა გარკვეული ჯგუფის შემოსვლა საქართველოში, მათ შორის შავიზღვისპირა ზოლში, შესაძლებელი იყო ისრაელის სამეფოს განადგურების შემდგომ (ძვ.წ. 722წ.), ხოლო მძლავრი ებრაული დიასპორის გაჩენის თარიღად უნდა მივიჩნიოთ იერუსალიმის I ტაძრის დანგრევის პერიოდი (ძვ.წ. 586წ.)

უცხო ქვეყნებში მოხვედრილი ებრაელების ეროვნული თვითშეგნება განისაზღვრებოდა არა სახელმწიფოებრიობის, ან ენის ბაზაზე, არამედ რელიგიური პრაქტიკის ფუნდამენტზე [5, 43].

ებრაელთა სამოციქულო სახლი არის სინაგოგა. ებრაელთა თორაში წერია: „და ისინი ამიშენებენ მე სახლს სალოცავს, რომ მე შეეძლო ვიყო მათთან ერთად“. მას სხვაგვარად შეკრების სახლს – ბ ე ი თ ქ ნ ე ს ე თ ს ეძახიან. სახელწოდება მიგვანიშნებს, რომ სინაგოგის ფუნქცია უფრო დიდია, ვიდრე მხოლოდ სალოცავი სახლისა. იგი ცენტრია რელიგიური განათლებისა ბ ე ი თ – მ ი დ რ ა შ – სწავლების სახლი. სინაგოგაც და სწავლების სახლიც შეიძლება განლაგებული იყოს ერთ შენობაში [4, 8].

თითქმის უკანასკნელ დრომდე ებრაელად ყოფნა ნიშნავდა მხოლოდ ერთს – იუდაისტური რელიგიის რწმენას. სასომიხილი მორწმუნე ებრაელთათვის „ბოლშევიკური რევოლუცია“ ახალი საშიშროება აღმოჩნდა. საბჭოთა მთავრობა ხურავდა სინაგოგებს და მათ ადგილზე ხსნიდა კლუბებს, აუქმებდა ებრაელთა რელიგიურ, კულტურულ და ფილანტროპიულ ინსტიტუტებს. მიუხედავად შინაარსისა, კრძალავდა ებრაულ წიგნებს. ებრაელი ბოლშევიკები არავითარ სოლიდარობის გრძნობას არ გამოხატავდნენ მორწმუნე თანამოძმეებისადმი. როდესაც ებრაელთა დეპუტაცია ეწვია ტროცკის და შესჩივლა თავისი გასაჭირი, მან უპასუხა: „დაბრუნდით თქვენ ებრაელებთან და გადაეცით, რომ მე – ებრაელი არ ვარ და მიმიფურთხებია ყველაფრისათვის რაც თქვენ დაგემართებათ“ [6, 90].

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ისეთივე მეთოდებით ანადგურებდა ებრაელებს, როგორც ფაშიზმის ბატონობის დროს ანადგუ-

რეზდენცია მათ გერმანიაში. მხოლოდ 1918-1920 წლებში საბჭოთა რუსეთში 100 ათასი ებრაელი ამოხოცეს. დოკუმენტებში ნაჩვენებია ებრაელთა გენოციდის ამსახველი საშინელი ფაქტები. მაგალითად, 1919 წელს კიევიდან ახლო დასახლებაში, ბოლშევიკების მიერ დაკავებულ ტერიტორიაზე, ჯარისკაცთა ჯგუფები „არბევდნენ ებრაელთა სახლებს და რაც უნდოდათ იმას უკეთებდნენ“. ებრაელებს ქუჩაში აჩერებდნენ, ზოგჯერ უბრალოდ ეკითხებოდნენ: „შენ უიდი ხარ?“ და ესროდნენ „შუბლ“ში ტყვიას, უფრო ხშირად დამამცირებლად ჩხრეკდნენ, მთლიანად აშიშვლებდნენ და ასეთ მდგომარეობაში პირდაპირ ქუჩაში ხერცებდნენ“ [6, 93].

ამიტომ მოისწრაფოდნენ ებრაელები საქართველო-საკენ, სადაც ანტისემიტიზმი არ არსებობდა. მათ აქ მეორე სამშობლო ჰპოვეს. ეს პროცესი, როგორც ფეოდალიზმის დროს, ასევე შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა.

XIX საუკუნის დასაწყისიდან რუსეთის სხვადასხვა გუბერნიებიდან და საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან მრავალი ებრაელი ჩამოვიდა სამხრეთ კავკასიაში. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და მათ შორის თბილისში ებრაელები კომპაქტურად ცხოვრობდნენ. 1822 წელს ადგილობრივი ადმინისტრაციის სურვილის საწინააღმდეგოდ, ებრაელები თბილისიდან გაასახლეს [17, 25, 26].

1830-1831 წლებში ისინი კვლავ ბრუნდებიან თბილისში. 1839 წლიდან ებრაელი ხელოსნები ბრძოლას იწყებენ, რათა საქართველოში მუდმივად ცხოვრების უფლება მიიღონ. ეს საქმე ცოტა გაჭიანურდა, მაგრამ 50-იან წლებში, ევრონიკოვის ჩარევით, იგი თითქმის ებრაელთა სასარგებლოდ გადაწყდა [7, 31].

ამავე საუკუნის 30-იან წლებში ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს მონაცემებით ახალციხის სანჯაყში ცხოვ-

რობდა 5000 კომლი, რაც სულადობრივად 40 ათას სულს აღწევდა. აქ ცხოვრობდნენ თურქები, ლაზები, ლეკები, ქართველები, სომხები, ებრაელები, ასევე ქურთები, ყარაყალპაკები და თურქმენები [8, 59].

ახალციხეში ებრაელებს 117 სახლი ჰქონდათ. ისინი სომხებისაგან მხოლოდ გარეგნობით განსხვავდებოდნენ და ეს განსხვავება ძირითადად ჩაცმულობაში გამოიხატებოდა, რაც მათ თავისებურ იერს ანიჭებდა. მათ ჰქონდათ თავიანთი სინაგოგა და ჰყავდათ ხახამი [8, 61].

XIX საუკუნის 20-იან წლებში ქუთაისში მცხოვრები 800 ებრაელი აქაური მოსახლეობის თითქმის ნახევარს შეადგენდა. ისინი ცალკე უბანში ცხოვრობდნენ და ძირითადად სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით ვაჭრობდნენ [9, 134].

აჭარაში XIX საუკუნის 80-იან წლებამდეც იყო დასახლებული ებრაელთა მცირეოდენი ჯგუფები, მაგრამ რეგიონში მათი კომპაქტური დიასპორის წარმოქმნა ძირითადად უკავშირდება ამ კუთხის განთავისუფლებას ოსმალთა ბატონობისაგან, რის შემდეგაც აქ ძირითადად ა შ ქ ე ნ ა ზ ი (იგულისხმება ევროპის ებრაელები) და ქართველი ებრაელების სათვისტომოები ჩამოყალიბდა. ებრაელთა გვარებზე დაკვირვებით დადგინდა, რომ აშქენაზი ებრაელები ბევრად ჭარბობდა ქართველ ებრაელებს. ებრაელთა აჭარაში დასახლების მთავარ წინაპირობას წარმოადგენდა: ბათუმის გეოგრაფიული მდებარეობა, ქალაქის ეკონომიური დაწინაურება და შესაბამისი დროის ისტორიული პრიცესები. 1878 წლიდან ებრაული მოსახლეობის ზრდა სწრაფი ტემპით მიმდინარეობდა [4, 6].

XX საუკუნის პირველ მეოთხედში, თბილისში 294044 ადამიანი ცხოვრობდა. აქედან ებრაელი იყო 8962 [10, 91]. ამ პერიოდში სინაგოგების რიცხვი საქართვე-

ლოში 15 უდრიდა [11, ფურც. 14]. სავარაუდოა, რომ თბილისში 2 სინაგოგა მოქმედებდა. ეროვნული თვითშეგნების გადარჩენისათვის რელიგიას, და ამ შემთხვევაში სინაგოგას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან „რჯულის დაკარგვა მათთვის ყველაზე დიდ ტრაგედიად მოიაზრებოდა. მაშა-პაპათა სარწმუნოება ებრაელისათვის სიცოცხლესთან იყო გაიგივებული“ [12, 273].

1926 წელს თბილისში ცხოვრობდა 3160 ქართველი ებრაელი, 1930 წელს – 1268, ხოლო 1939 წელს დაახლოებით 1300-მდე.

1926 წლის აღწერით საქართველოში ცხოვრობდა 20987 ქართველი ებრაელი. აქედან 72,9% ქალაქებში ცხოვრობდა. 1931 წელს 22 561 ქართველი ებრაელია დაფიქსირებული, ხოლო 1936 წელს ებრაელთა რიცხვმა 30 000 მიაღწია [13, 8].

XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან საქართველოში რელიგიური თემები ძირითადი ფუნქციების გარდა მატერიალურ დახმარებას უწევდნენ ღარიბ ებრაელებს. უმთავრესად იმ პირებს ვინც უშუალოდ დაკავშირებული იყვნენ რელიგიურ თემთან და სინაგოგასთან. რადგან ხელისუფლება უძლური იყო ამ ეტაპზე თავად გადაეწყვიტა სოციალური პრობლემები, იძულებული ხდებოდა რეაგირება არ გამოეხატა რელიგიური თემის ქველმოქმედებაზე. თუმცა ამ მისიის შესრულება არც რელიგიურ თემს ევალებოდა.

მოგვიანებით კომუნისტური რეჟიმი ცდილობს სათანადო ზომების გატარებას, რათა მოსახლეობაში უფრო მეტად არ გაზრდილიყო რელიგიური ორგანიზაციების ავტორიტეტი [14, ფურც. 148].

1923 წლის 10 იანვარს თბილისის მილიციის უფროსის ბრძანებით დალუქული იქნა ებრაელთა პირველი სამლოცველო სახლი, რომელიც აკიმოვის ქუჩაზე №10

მდებარეობდა. შენობა ითვლებოდა რუსი ებრაელების (ყოფილ ჯარისკაცთა) სამხედრო ტიპის სამლოცველოდ.

დახურვის საფუძველად შინსახკომის მიაჩნდა, რომ დასახლებული სინაგოგა ძირითადად ემსახურებოდა თბილისის გარნიზონს, რის გამოც მემკვიდრეობით უნდა გადასცემოდა თბილისის გარნიზონის წითელ არმიას. წითელი არმიის მებრძოლებს კი სურვილი ქონდათ სამლოცველო სახლი კულტურის კლუბად გადაეკეთებინათ [15, ფურც. 78].

1932 წელს ქართველ ებრაელთა სალოცავის შენობა, რომელიც პირველი მაისის ქუჩაზე მდებარეობდა გადაკეთებული იქნა ბერიას სახელობის ებრაელთა კულტურის სახლად [16, ფურც. 4]. 1937 წელს სახკომსაბჭოს 4 იანვრის (№669) დადგენილებით, აღნიშნული კულტურის სახლი საქართველოს „სარეწაო კავშირს“ გადაეცა [16, ფურც. 11].

ებრაელებმა კულტურის სახლის დაბრუნების თაობაზე 1938 წელს ორჯერ მიმართეს თხოვნით სტალინს, მაგრამ უშედეგოდ [16, ფურც. 8].

ფოთში ებრაელთა რელიგიური თემი შეიქმნა 1886 წელს. XX საუკუნის 40-იანი წლების ბოლოს მორწმუნეთა რაოდენობა 136 კაცს უდრიდა [17, ფურც. 13].

რელიგიური თემის წევრები ერთდროულად ფულად დახმარებას უწევდნენ გაჭირვებულ თანამემამულეებს, ასევე სხვა ქალაქებიდან ჩამოსულ ებრაელებს. ასეთ პრაქტიკას კომუნისტური ხელისუფლება „საბჭოთა კანონმდებლობის“ დარღვევად მიიჩნევდა.

1949 წლის 23 ივნისს ორი უცნობი ებრაელი თბილისიდან და აზერბაიჯანიდან ჩავიდა ზუგდიდში მატერიალური დახმარების მისაღებად. ამ ფაქტით გაღიზიანებული ხელისუფლება მოითხოვდა თემის დაშლას და რელიგიური რიტუალების აკრძალვას [18, ფურც. 58-59].

ქართველ ებრაელთა IV რელიგიურ თემს საჩხერეში სინაგოგასთან ჰქონდა საკუთარი შენობა; სინაგოგა ემსახურებოდა 27 ოჯახს 40 სულის რაოდენობით. მთლიანობაში საჩხერეში მოქმედებდა 3 რეგისტრირებული სინაგოგა. საქართველოს მინისტრთა საბჭოს სათანადო უწყება მიზანშეწონილად თვლიდა ერთი სინაგოგის დახურვას, რომელშიც მცირე რაოდენობის მორწმუნეები დადიოდნენ. რეალურად კი ხელისუფლებამ 2 სინაგოგა დახურა [18, ფურც. 63].

სამტრედიის რაიონის სოფელ კულაშში მოქმედებდა ქართველი ებრაელების 5 რეგისტრირებული სინაგოგა, რის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ პარტიული ფუნქციონერები და მორწმუნეებს კანონის დარღვევაში სდებდნენ ბრალს.

ომის დამთავრების შემდეგ რეგისტრირებულმა რელიგიურმა მე-4 თემმა დაიწყო ახალი სინაგოგის მშენებლობა მოქმედი სინაგოგის გარშემო. პროექტის თანახმად ძველი სინაგოგა ახალი შენობის გვერდით უნდა აღმოჩენილიყო. აშენდა 5 მეტრი სიმაღლის ახალი სინაგოგის კედლები. ძველი სინაგოგის მომქმედი შენობა რელიგიური თემის წარმომადგენლებმა 1947 წლის ივნისში გაყიდეს 40 000 მანეთად. შენობა იყიდა ადგილობრივმა არტელმა – „კოლექტიურმა შრომაშ“, რომელმაც დაშალა სინაგოგა და სამშენებლო მასალად გამოიყენა.

ახალი სინაგოგის მშენებლობის დასრულებამდე მორწმუნეთა ნაწილი იკრიბებოდა მცირე ზომის შენობაში – „მიკეე“ (აბანო) რელიგიური რიტუალების შესასრულებლად. ხელისუფლება ასევე ბრალს სდებდა კულტის მსახურს ბოთერაშვილს, რომელმაც მოამზადა მცირეწლოვანი ბავშვების ჯგუფი კულტის მსახურებისათვის, რის გამოც სასამართლომ 1000 მანეთით დააჯარიმა. აღ-

ნიშნული ფაქტების სფუქველზე ზემდგომი ორგანოები ცდილობდნენ დაეშალათ მე-4 რელიგიური თემი და სინაგოგა დაეხურათ [18, ფურც. 103-104].

მოვლენების განვითარებამ ცხადყო, რომ ომის პერიოდში არსებული მძიმე პოლიტიკური ვითარების გამო კომუნისტებმა შედარებით შეასუსტეს ანტირელიგიური პროპაგანდა. სხვადასხვა ეროვნებისა და სარწმუნოების ადამიანებს შესაძლებლობა მიეცა თავისუფლად აღესრულებინა ღვთისმსახურება და დაექმყოფილებინა რელიგიური მოთხოვნები. ომის დამთავრების შემდეგ საბჭოთა რეჟიმი თანდათანობით უბრუნდებოდა ათეიზმის მტკიცე პოზიციებს და რელიგიურ აღმსარებლობას აშკარა ბრძოლას უცხადებდა.

ჯერ კიდევ 1922 წელს, ცხინვალელმა ებრაელებმა შეიძინეს თბილისში (50-იან წლებში ლესელიძის ქ. №43) მდებარე შენობა მარიამ სტეფანეს ასულ კაპანოვისაგან. ამ შენობაში მათ მოაწყვეს სინაგოგა, რომელიც 31 წლის მანძილზე მოქმედებდა. 1953 წლის დასაწყისში საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე სინაგოგები დახურეს. მოგვიანებით აღდგენილი იქნა ყველა სინაგოგა და რელიგიური საზოგადოება თავის უფლებებში. მხოლოდ ზემოაღნიშნული სინაგოგა არ იქნა აღდგენილი, რის გამოც ებრაელები საპროტესტო თხოვნით მიმართავდნენ ხელისუფლებას მათ სასარგებლოდ გადაეწყვიტა საკითხი [19, ფურც. 34].

პარალელურად ხელისუფლებამ დახურა თბილისში მცხოვრები ახალციხელი ქართველი ებრაელების სინაგოგა (ღვინის ჩიხი №10) და მათი რელიგიური საზოგადოებები დაშლილად გამოაცხადა. შენობები გადაეცა სათანადო უწყებას კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებისათვის [20, ფურც. 30].

1921-1922 წლებში სოხუმის მორწმუნე ებრაელთა საბჭომ მოიპოვა უფლება აეშენებინა სინაგოგის შენობა, რაც განახორციელეს კიდეც. 1932 წელს ებრაელთა სამოციქულო სახლი საღირებუთო ორგანოებმა გადასცეს მესაზღვრეთა რაზმს. სამაგიეროდ, ებრაელებს სხვა შენობა დაუთმეს. 1946 წელს საზოგადოება ოფიციალურად იქნა რეგისტრირებული. 1951 წელს ყოველგვარი კანონიერების გარეშე აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის მითითებით სამი საათის გამნავლობაში სინაგოგის შენობა საფუძვლიანად დაანგრიეს. ასეთმა აქციამ ებრაელთა დიდი გულისწყრომა გამოიწვია და ანტისემიტიზმის გამოვლინებად იქნა შეფასებული [20, ფურც. 52].

შემოდგომით, ებრაელთა რელიგიური დღესასწაულების დროს ხელისუფლება აფრთხილებდა ებრაელებს არ დაერღვიათ რიტუალების შესრულებისას კანონით დადგენილი წესები [21, ფურც. 2].

1954 წელს ებრაელთა რელიგიური დღესასწაულის – პასექის მოახლოებასთან დაკავშირებით შეიმჩნეოდა მნიშვნელოვანი აქტიურობა. თბილისის მორწმუნე ებრაელებმა „მაცის“ გამოცხობა დაიწყეს ჯერ კიდეც იანვრის თვეში და დაამთავრეს 18 აპრილს. ამ ხნის განმავლობაში მათ გამოაცხვეს 94 ტონა მაცა. აქედან 10 ტონა ე.წ. ევროპელმა ებრაელებმა. ფაქტიურად თბილისში არ დარჩენილა არც ერთი ოჯახი, რომელსაც არ გამოეცხოს მაცა პასექის პერიოდში.

პასექის დღეებში სინაგოგაში 5000-ზე მეტი მორწმუნე მოვიდა, მათ შორის 1500 ქალი. ფულადმა შემოწირულობამ 4475 მანეთი შეადგინა.

ევროპელ ებრაელთა სინაგოგაში რიტუალის შესრულებას 1000-მდე მორწმუნე დაესწრო. სინაგოგის სასარგებლოდ მსხვერპლშეწირვა 1630 მანეთით განისაზ-

ღერა. წინა წლის სტატისტიკური მონაცემების შედარება არ ხერხდება, რადგან 1953 წელს პასექის დღეებში თბილისის სინაგოგები დახურეს [21, ფურც. 5].

ბათუმის სინაგოგის მორწმუნეთა კომიტეტი შედგებოდა 70 კაცისაგან (აქვე იგულისხმება ქალებიც). დიდ რელიგიურ დღესასწაულებზე 100-ზე მეტი მორწმუნე მოდიოდა სინაგოგაში. ბათუმის რელიგიური საზოგადოების წევრები დღეში სამჯერ ლოცულობდნენ. დილის 6 საათზე, საღამოს 5 საათზე და მზის ჩასვლის შემდეგ. როგორც სხვა რეგისტრირებული სინაგოგები ადგილობრივმა ხელისუფლებამ აღნიშნული სინაგოგაც თვითნებურად დახურა. ეს უკანონო აქტი 1953 წლის დასაწყისში განხორციელდა. ექვსი თვის შემდეგ იძულებული გახდნენ გამოესწორებინათ დანაშაულებრივი ქმედება და კვლავ გახსნეს სინაგოგა. ამის შემდეგ ხელისუფლებამ სადაოდ აქცია სინაგოგის კუთვნილების საკითხი. ბათუმის საქალაქო კომიტეტის მონაცემებით შენობა არ იყო არც ნაციონალიზებული და არც მუნიციპალიზირებული. ქალაქკომის ტექნიკური აღრიცხვით სინაგოგის შენობა ვინმე ა.ხუხაშვილის საკუთრებას წარმოადგენდა; ფაქტიურად კი მორწმუნეთა საზოგადოება ფლობდა, რომელიც არ ცნობდა ხუხაშვილის უფლებებს და არ აფორმებდა მასთან საჯარო ხელშეკრულებას. იჯარის გადასახადს რელიგიური საზოგადოება ისტუმრებდა [21, ფურც. 24].

აჭარაში, პოსტსაბჭოურ პერიოდში ჩანს სამი ტიპის ებრაული სალოცავი: 1. ოფიციალურად რეგისტრირებული სინაგოგა; 2. არაოფიციალურად არსებული სალოცავი სახლები, რომლებიც მოქმედებდნენ მანამ, სანამ ხელისუფლება არ დაიწყებდა ანტირელიგიურ კამპანიას; 3. ეგრეთწოდებული „მინიამი“ (კეორუმი), რომელიც კერ-

ბო სახლში იხსნებოდა. ჩვეულებრივ მათი არსებობა ხელისუფლებამ იცოდა.

სამივე დასახელებული ტიპი დამახასიათებელი იყო აჭარაში დასახლებულ აშქენაზი და ქართველი ებრაელებისათვის, რომელთაც სინაგოგები, თავის მხრივ ცალკე ჰქონდათ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში მცხოვრები ებრაელების მსგავსად.

ევროპელმა ებრაელებმა ბათუმში დამკვიდრებისთანავე არაღვგაღურად დააარსეს სალოცავი სახლი. განათლებულმა აშქენაზმა ებრაელებმა სინაგოგის გახსნის თაობაზე მიმართეს ქუთაისის გუბერნატორს. ასევე მიმართეს იმპერატორ ნიკოლოზ მეორეს: „თქვენო აღმატებულება – ნათქვამი ყოფილა მიმართვაში – ჩვენ, ბათუმელი ებრაელები გთხოვთ, ნება დაგვართოთ სინაგოგის ასაშენებლად. ეს საჭიროა ერთი ღმერთისათვის სალოცავად, რათა მათ მოგცეთ შთამომავალი – ძე, რამეთუ თქვენ ქალიშვილები გყავთ“.

შინაგან საქმეთა მინისტრმა სინაგოგის გახსნის თაობაზე დაწერა ოფიციალური ბრძანება 1899 წელს, რის შემდეგაც ბათუმის ევროპელმა ებრაელებმა თურქი მოქალაქისაგან 2000 მანეთად შეისყიდა ნაქირავეები შენობა. სინაგოგაში პირველი ღოცვა 1904 წელს აღევლინა.

1923 წელს სინაგოგა დაიხურა. წლების მანძილზე ამ შენობაში არსებობდა სპორტული ორგანიზაციები „შეჟარდენი“ და „სპარტაკი“. 1998 წლის ნოემბრიდან შენობამ კელავ დაიბრუნა რელიგიური სტატუსი.

მაშიახ ჯანაშვილმა, აბრამ ხუხაშვილმა, არონ აშურმა მოქალაქე სიმონ ენუქიძისაგან 1920 წელს შეისყიდეს კერძო სახლი, რომელიც საჩუქრად გადასცეს ქართველ ებრაელთა თემს, რათა ამ სახლში სინაგოგა გახსნილიყო. აღნიშნული პერიოდიდან ეს სახლი სინა-

გოგის ფუნქციას ასრულებდა 2000 წლამდე (ამ წელს ხანძრის გამო შენობა დაზიანდა). ებრაული თემის წევრების თქმით, აქ მოღვაწეობდნენ იაკობ ბაბალიკაშვილი და შალომ ელიგულაშვილი [4, 8].

ებრაელთა რელიგიური დღესასწაულები სხვადასხვა ქვეყანაში გარკვეულწილად განსხვავდებოდა. საქართველოში უმნიშვნელო სხვაობა დეთისმსახურების წესში კალენდრის უქონლობით იყო გამოწვეული.

ქართველ ებრაელებში, ასევე ქართველებშიც განსაკუთრებით დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ბრეთის, ლაილაშის და ჭიანურიშვილების ბიბლია [13, 88].

საქართველოს ებრაელთა ეკონომიკური ცხოვრება თითქმის იმავე საფუძველზე იყო აგებული, როგორც საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკებში. განსხვავება ის იყო, რომ მათი „პროფესია“ წერილი ეაჭრობა უფრო მკვეთრად იყო გამოხატული, ვიდრე სხვა მხარეებში.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ანტისემიტისმს არასოდეს ჰქონია გასაქანი, ებრაელთა კულტურული განვითარება მაინც დაბალ დონეზე იდგა. ასეთ ვითარებას გარკვეულად ხელს უწყობდა ებრაელთა კარჩაკეტილობა, „საკუთარი“ რაიონები და სხვა [22, 30-31].

ებრაელთა ძირითად საქმიანობას გაცვლა და ეაჭრობა წარმოადგენდა. საქმიანობის ამ გზას ისინი დაადგნენ ისტორიულად ჩამოყალიბებული სოციალურ-ეკონომიკური პირობებით, რამაც განსაზღვრა მათი დასახლება უმთავრესად სავაჭრო პუნქტებში.

ამ საკითხს სათანადო ყურადღება დაუთმეს ჯერ კიდევ ჩვენმა სამოციანელებმა. აღსანიშნავია ისიც, რომ XIX საუკუნის ქართველ მოღვაწეთა შორის აკ. წერეთელი ერთ-ერთი პირველი იყო, რომელსაც იმთავითვე ახლო მეზობლურ-მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ქარ-

თველ ებრაელობასთან, კერძოდ საჩხერესა და ქუთაისში მცხოვრებ ჯამაათთან. ზედმიწევნით იცოდა მათი ყოფის ნიუანსებიც კი. და თუ პოეტი ზოგჯერ „დაუნდობლად“ ამხელდა მათ მიერ ჩადენილ არასაკადრის საქციელს, გამოწვეული იყო არა სიძულვილით, არამედ გულწრფელი პატივისცემისა და სიყვარულის გამო. როგორც იტყვიან, კარგ მთქმელს კარგი გამგონი სჭირდებოდა, რათა ნათლად დაენახა, ამ სიძულვილში მართლაც რაოდენი სიყვარული იყო ჩადებული [23, 13].

ებრაელთა დასახლების ცენტრში თავიდანვე გაჩნდა მათი „ბაზრობები“, სადაც წვრილ ვაჭრებს საკუთარი ნაწარმი გაჰქონდათ, იქვე იძენდნენ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების დიდ ნაწილს. სულ მცირე, უმნიშვნელო რაოდენობა იყო დასაქმებული საწარმოებსა და სოფლის მეურნეობაში, რასაც მათთვის მხოლოდ დამხმარე მეურნეობის სახე ჰქონდა.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სხვა ეროვნებებისაგან განსხვავებით ებრაელ მოსახლეობას არ ჰქონდა სოფლის მეურნეობაში გამომუშავებული შრომითი ჩვევები [24, ფურც. 56]. მხოლოდ 1922 წლის შემოდგომიდან იწყება ებრაელთა სტიქიური გადასვლა მიწათმოქმედებაზე. ყოველგვარი დახმარების გარეშე ყალიბდებოდნენ ებრაელთა მიწათმოქმედების კოლექტივები, ჩნდებოდნენ ერთეული მიწის მუშები და მრავალი ღარიბი მიდიოდა სოფლებში მოჯამაგირედ [22, 29].

1927 წლის 5 მარტს თბილისში იქმნება მშრომელ ებრაელთა მიწათმომწყობი საზოგადოება – მემსი, რომელსაც უნდა უზრუნველყო ებრაელების სოფლის მეურნეობაში ჩაბმა. ხოლო ებრაელთა საწარმოო შრომაში ჩაბმის მიზნით საქართველოს კპ ცკ-ის 1928 წლის 10 ივლისის ბრძანებით იქმნება ღარიბ ებრაელთა დამხმარე კომიტეტი – ღარებკომი.

უკვე 1928 წელს სოფლის მეურნეობის წარმოებაზე გადასვლის სურვილი განაცხადა ებრაელთა 383 კომლმა – სულ 2022 კაცმა. მათთვის გამოიყო მიწები სიღნაღის მაზრაში – წითელი გორა. ტყე, რომელიც აქ იყო, გაჭრეს და გაასუფთავეს ებრაელმა ახალმოსულებმა და შექმნეს საქართველოში თავიანთი პირველი კოლმეურნეობა „პირველი დასაწყისი“. 1929 წლის დამდეგისათვის საქართველოში ებრაელთა რვა კოლმეურნეობა მოქმედებდა [25, 81, 83].

კულაში ებრაელთა მეურნეობა 1930 წელს შეიქმნა, ყოფილი მეწვრილმანეები, რომლებმაც არშინი ისტორიის არქივს ჩააბარეს იძულებული გახდნენ საკოლმეურნეო შრომაში ჩაბმულიყვნენ. კულაშელი რაბინი კოლმეურნეობის შექმნასთან დაკავშირებით ქადაგებდა: „ქოაზ ელიომ შელომ იაყასე“ („დმერთის ძალა მაინც თავისას იზამს“). მართალია გვიან, მაგრამ მაინც ახდა ებრაელი წინასწარმეტყველის სიტყვები [15].

ამავე პერიოდში თბილისში, ებრაელთა უბანში გაიხსნა კოოპერატივი (მუშკოოპის ერთ-ერთი მაღაზიის სახით). ქალაქის ჯანმრთელობის განყოფილება სანიტარული კომისიის საშუალებით ებრაელებს უფასო სამედიცინო დახმარებას უწევდა. ეწყობოდა ებრაელთა უმუშევართა ნაწილის ტირიფონის ველზე გადასახლება [27, ფურც. 187].

1937 წლის მონაცემებით საქართველოში 16 ებრაული კოლმეურნეობა ფუნქციონირებდა [28, 28]. რესპუბლიკაში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების მრეწველობაში დასასაქმებლად გადადგმულ პირველ ნაბიჯს ებრაელთა არტელების შექმნის ცდა წარმოადგენდა [28, 29].

საქართველოს სახკომსაბჭოს 1930 წლის 25 მარტის დადგენილებით, ქალაქის ტიპის დასახლებულ ადგი-

ლებში ებრაელებისათვის შეიქმნა ფეხსაცმლის, ტრიკო-ტაჟის, სამკერვალო, სადურგლო, მღებავთა და მღესავთა არტელები [28, 31].

ცხინვალში მცხოვრებ 69 ებრაელის ოჯახს პქონდა ხეხილის ბაღი, მაგრამ არ გააჩნდათ არავითარი მატერიალური შესაძლებლობები ბაღების კულტივირებისათვის. აქ მცხოვრები უღარიბესი და საშუალო შეძლების ებრაელ მებაღეებისათვის შესაძლებელი იყო სესხის გაცემა ცხინვალის საკრედიტო ამხანაგობების საშუალებით, იმ თანხებიდან, რომლებსაც საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ბანკი აწედიდა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთს“ არსებული ეკონომიკური პროცენტის თანახმად. ამდენად, საჭირო იყო ებრაელ მებაღეთა საკრედიტო ამხანაგობაში შეკაეშირება [28, ფურც. 12].

ცხინვალელ ებრაელთა ხელოსან-კუსტარების რაოდენობა 45 კაცს შეადგენდა [29, ფურც. 5]. ადგილობრივი ხელისუფლების თქმით ებრაელები შრომისმოყვარე ხალხი იყო, შეეძლოთ სისტემატურად და ენერგიულად ეშრომათ მათთვის სასურველ სფეროში, მაგრამ არ ცდილობდნენ ახალი პროფესიების დაუფლებას. 7-8 წლის ებრაელი ბიჭი მთელი კვირის მანძილზე დადიოდა ცხინვალიდან გორში ფეხსაცმელების მწმენდავად 1 ან 2 მანეთი რომ ეშოვა [29, ფურც. 6].

ქალაქის რაიონში 164 კომლი (665) ებრაელი ცხოვრობდა, მათგან შრომისუნარიანი იყო 165 სული. ე.ი. თითო კომლზე საშუალოდ მოდიოდა თოთო შრომისუნარიანი.

164 ოჯახიდან საშუალო შეძლების ოჯახად ითვლებოდა 18 ოჯახი. საინტერესოა ვის თვლიდა საშუალო შეძლების ოჯახად მაშინდელი საბჭოური ხელისუფლება? საშუალო შეძლების ოჯახად ითვლებოდა ვისაც პქონდა პატარა ორ ოთახიანი „ჩიკატორიანი“

ისია „დამპალი“ სახლი და ჰყავდა ერთი ძროხა. უმრავლესობას საქონელი საცხოვრებელ ოთახში ყავდა.

კიდევ უფრო უარეს მდგომარეობაში ცხოვრობდნენ გორისა და სურამის ებრაელები [30, ფურც. 27].

20-იან წლებში ჩატარებული გამოკვლევები მოწმობენ ებრაელთა უკიდურეს გაჭირვებულ მდგომარეობას. მაგალითად, ცხინვალის, სურამის, კულაშის და მთელი რიგი რაიონების ებრაელთა საცხოვრებელი სახლების უმეტესი ნაწილი ნახევრად დანგრეულ, ნოტიო, ბნელ, უსინათლო და უჰაერო, წვიმისაგან დაუცველ მიწურებს წარმოადგენდა. ასეთი საცხოვრებელი ფართობიც კი ისეთი მცირე იყო, რომ თითო სულზე თითო კვადრატული მეტრი ძლივს მოდიოდა. აქ, უბრალო ელემენტარული კეთილმოწყობაც კი არ იყო. წყალსადენი და კანალიზაცია საერთოდ არ არსებობდა [24, 57].

ახალციხეში მცხოვრები ებრაელების სახლები მოგვაგონებდნენ XVII-XVIII საუკუნეების ტიპიურ თურქულ სახლებს. უმნიშვნელო გამონაკლისის გარდა ყველა სახლი ნახევრადმიწური იყო. სახლებს ფანჯრები ძალიან პატარა ჰქონდათ. გეხვდებოდა ისეთი ბინებიც, რომელთაც საერთოდ არ ჰქონდათ ფანჯარა და ჭერიდან ხდებოდა განათება [31, ფურც. 7].

თბილისში, ინვალიდთა ყოფილ სახლში, ებრაელთა თემმა 1922 წელს მოაწყო დავერდომილთა თავშესაფარი ათი ადამიანისათვის. ჯამრთელობის კომისარიატმა თავშესაფარს გადასცა ორ-ორი წყვილი ტანსაცმელი თითო დავერდომილზე. ამასთანავე, მოეწყო აფთიაქი და უფასო საექიმო დახმარება [32].

საუკუნეებით ერთად ცხოვრებამ ერთმანეთს დაუკავშირა და დაუახლოვა ქართველ და ქართველ ებრაელთა ყოფა და ფოლკლორი, რაც კარგად ვლინდება ებრაელთა დალოცვაში, ანდაზებში, „დაცდილობაში“,

„ასოთსამღერელში“. ქართველი ებრაელები ქართულად უმღეროდნენ შვილს იაენანას, აცხოვდნენ ხაჭაპურს, „ლობუანს“, თამაშობდნენ „ბურთობიას“, „ფერხულს“, ცეკვავდნენ „ბაღდადურს“, მღეროდნენ „ქალი მოგვყავს ლამაზი“ და ა.შ.

ებრაელი დედა ქართულად ზრდიდა შვილს, იმოსებოდა ქართული ტანსაცმლით, აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა საქორწინო, მიცვალებულის გაპატიოსნების და რიტუალური სადღესასწაულო სუფრის მომზადებაში და თავისი ყოველდღიური ყოფით დიდ მსგავსებას ამჟღავნებდა ქართულ ტრადიციებთან.

საუკუნეების სელასთან ერთად ქართველ ებრაელთა ბევრმა ადათ-წესმა დაკარგა თავისი პირვანდელი ფორმა და სიმბოლური სახე მიიღო, ფეხი აუწყო რა ახალი ცხოვრების დინებას [13, 16-17].

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საუკუნეების წინათ მოსული ებრაელები საქართველოში გაუსაძლის პირობებში არასოდეს ყოფილან. ისინი ჩვენთან ერთად იზიარებდნენ ჭირ-ვარამს. რუსეთის მიერ საქართველოს სამეფო-სამთავროების გაუქმების შემდეგ და მათი დიდმპყრობელური ნება-სურვილების განხორციელებამ ქართველებთან და აქ მცხოვრებელ სხვა ეთნოსებთან ერთად ებრაელებიც შეჭირვებულ მდგომარეობაში ჩააყენა. მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც ინარჩუნებდნენ ეროვნულ თვითმყოფადობას.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. თ. ხოხობაშვილი, დაკრძალვის წეს-ჩვეულებები და ანტიკური ხანის ქართლის სამეფოს (იბერიის) ეთნო-სოციალური ასპექტები, საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2005.
2. ჟ. ერიაშვილი, საქართველოს-მიწა-წყალზე „უცხოს“ მიღება-დასახლების მექანიზმის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ასპექტები, „კლიო“, 30, 2006.
3. ხ. გვარამე, „მცხეთელი მამასახლისის“ საკითხისათვის ლეონტი მროველის თხზულებაში – „მეფეთა ცხოვრება“, „კლიო“, 14, 2002.
4. მ. ლორია, ებრაული დიასპორა შავიზღვისპირეთში: აჭარა (ეთნოკულტურული პროცესები და ისტორიულ-ეთნოლოგიური ასპექტები), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2005.
5. Реймонд П. Шейндлин, Летописи еврейского народа, пер. с английского, М., 1997.
6. Норман Кон, Благословение на геноцид, Миф о всемирном заговоре евреев и „Протоколах сионских мудрецов“, Пер. с английского, М., 1990.
7. მ. სამსონაძე, თბილისის სამრეწველო განვითარება მეცხრამეტე საუკუნის რეფორმამდე ხანაში, თბ., 1968.
8. მ. მგალობლიშვილი, ლ. მიქიაშვილი, ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს ცნობები ახალციხის შესახებ, „ანალები“, №2, 2002.
9. ჟაკ ფრანსუ გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, ფრანგულიდან თარგმნა, კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, თბ., 1987.

10. შ. კაკურია, თბილისის მოსახლეობა 1803-1970, თბ., 1979.
11. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 207.
12. აბრეკ ბათოშვილი, ებრაელი ხალხის ისტორიიდან,
თბ., 1991.
13. ქ. აბულაძე, ქართველ ებრაელთა სოციალურ-ეკონო-
მიკური და კულტურული მდგომარეობა 1921-1940 წწ.,
საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ.,
2000.
14. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი
ფ. 14, ანაწ. 4, საქმე №206.
15. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №284, ანაწ. 1, საქმე
№73.
16. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №600, ანაწ. 1, საქმე
№5647.
17. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №1880, ანაწ. 4, საქმე №10.
18. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №600, ანაწ. 17, საქმე
№392.
19. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №1880, ანაწ. 4, საქმე №12.
20. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №1880, ანაწ. 1, საქმე №23.
21. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სა-
ხელმწიფო არქივი, ფონდი №600, ანაწ. 16, საქმე
№262.
22. გერცელ ბააზოვი, ეროვნულ უმცირესობათა შორის,
ქურნ. „საბჭოთა აღმშენებლობა“, №6, 1929.

23. გ. საითიძე, აკაკი და ქართველ ებრაელთა საკითხი, გაზ. „კალმასობა“, 2004, №7.
24. შ. ნოზაძე, საქართველოს კომპარტიის მოღვაწეობა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპების დამკვიდრებისათვის, თბ., 1987.
25. ა. ციციაშვილი, საქართველოს კპ მოღვაწეობა ეროვნულ უმცირესობათა პოლიტიკური, სამეურნეო და კულტურული დონის ამაღლებისათვის (1921-1929 წწ.), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 1968.
26. კომუნისტი, 1939, 11 მარტი.
27. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი №284, ანაწ. 1, საქმე №488.
28. შ. ვადაჭკორია, ებრაელთა საკითხი და ქართული სინამდვილე (1921-1940), თბ., 2005.
29. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი №284, ანაწ. 1, საქმე №1079.
30. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 284, ანაწ. 1, საქმე № 1773.
31. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი №284, ანაწ. 1, საქმე №2243.
32. გაზეთი „ტრიბუნა“, 1922, 20 ივნისი.

სომხური ეპლუსიის პრაქტიკაში საქართველოში

ცნობილია, რომ რელიგია კაცობრიობის ისტორიაში მრავალი სისხლიანი კონფლიქტის საბაბად ქცეულა; ამიტომ კონფესიური სიჭრელე პოლიტიკური დაპირისპირების საფრთხის ფაქტორად შეიძლება განვიხილოთ. მას ზედ ერთვის XX საუკუნის ბოლოს პოსტსაბჭოურ სივრცეში ეთნორელიგიური პროცესების ინტენსიფიკაცია.

საბჭოთა ათეისტური სახელმწიფოს დანგრევამ მოსახლეობის რელიგიურობის ზრდა განაპირობა. გაადვილდა უცხოეთიდან ახალი მიმდინარეობების შემოსვლა. რელიგიური პროცესის ინტენსიფიკაცია არა მარტო კონფესიური სტრუქტურის მნიშვნელოვან გართულებას, არამედ ტრადიციული საზოგადოებრივი ურთიერთობების რღვევას განაპირობებს და სოციალური შიდა დაძაბულობის მიზეზი ხდება [1, 234].

ძველთაგანვე გულდია მასპინძლად ხედებოდნენ საქართველოში უცხო ერის წარმომადგენლებს და საჭირო პირობებს უქმნიდნენ მშვიდი ცხოვრებისათვის. მემკვიდრეობა შემოგვინახეს ცნობები, რომ ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში მოეშურებოდნენ უცხოელები საქართველოსაკენ და აქ ნახულობდნენ თავშესაფარს [2, 20].

საუკუნეთა სიღრმიდან მოდის ქართველებისა და სომხების ურთიერთობა. სომეხი ხალხი გაჭირვების ჟამს იძულებული ხდებოდა თავისი მშობლიური ქვეყანა, საკუთარი სახლი და კარი მიეტოვებინა და თავშესაფარი უცხო ცის ქვეშ ეძებნა [3, 14]. საერთოდ, სომხები ისტორიულად ადვილად იტანდნენ სხვა ქვეყანაში დასახლებას. მათი ცნობილი დევიზი იყო და ნაწილობრივ დღესაც რჩება: „ეორდელ ჰაც ენდელ გნაც, ენდელ კაც“

(სადაც პურია იქ გაიქეცი და დასახლდი, დამაგრდიო) [4, 14].

ასეთი ნავსაყუდელი კი სომხებისათვის ძირითადად საქართველო იყო. უცხო მხარეში მოხვედრილი გარეშე კაცი ცდილობდა გარემოს შეწყობოდა და იგი თავისად ექცია. სხვადასხვა დროს ეს სხვადასხვანაირად ხდებოდა. სათავისოდ გადაქცევის ერთ-ერთი საშუალება იყო სომეხთა მიერ გრიგორიანული ეკლესიების მშენებლობა თბილისსა და მის შემოგარენში [5, 127].

ეხებოდა რა სომეხი ერის ხასიათს, ცნობილი მეცნიერი მიხაკო წერეთელი იმასაც აღნიშნავდა, რომ „დაიბუდებენ ხოლმე მისუსტებული ერის ტერიტორიაზე და ხანმოკლე ფარული მდგომარეობისა და სოლიდარობის შემდეგ, პირდაპირ ომს უცხადებენ თავიანთ მასპინძლებს, – ადუ შენი ტერიტორიიდან, მე უნდა დავიჭირო იგი, როგორც უფრო ძლიერმა და ნიჭიერმაო“ [6, 109].

სომეხი სასულიერო პირების „შემოსევას“ ქართველი მოსახლეობის გრიგორიანულ სარწმუნოებაზე გადასაყვანად მასობრივი, გეგმაზომიერი ხასიათი ჰქონდა და იმართებოდა ენშიაძინიდან. ასეთი ფაქტები უკვე XVII საუკუნიდან ფიქსირდება, რასაც ყურადღება მიაქცია ზოგიერთმა ქართველმა მოღვაწემ [7, 126, 127].

როგორც გერე შენიშნავდა „На чужбине армянин становится рабочим, ремесленником, торговцем, банкиром... крупным помещиком, но никогда он не становится тем, чем был дома-крестьянином“.

ამგვარად, საკუთარი თავისა და ვინაობის გადასარჩენად სომეხი გლეხი თავის თავში ნახულობდა ძალას. უცხო მიწაზე ვაჭრობის „ორბიტაში“ ჩართული სომეხები დიდძალ ქონებას აგროვებდნენ, რომლის გარკვეულ ნაწილს ენშიაძინში გზავნიდნენ.

სომხური ეკლესია თავისი სიმდიდრის წყალობით ადვილად ახერხებდა სპარსელთა ხელიდან დაეხსნა საკუთარი თვისტომნი. ქართველთა შორის კი ასეთი სახსრები ძნელად საშოვარი იყო, ჩვენს ქვეყანას დიდძალი ხალხი ეკარგებოდა. ეს ვითარება სომხურ სარწმუნოებას საქართველოში პოპულარულსა და მამზიდველს ხდიდა [8, 40]. ჩვენის აზრით, სომხური ეკლესია იმ ქართველს, რომელიც სომხურ სარწმუნოებას მიიღებდა, პირდებოდა ტყვეობიდან ახლობლის გამოსყიდვას (ალბათ იშვიათი იყო ოჯახი, რომ უცხო მხარეში გაყიდული ან ტყვედ ჩაგარდნილი არა ყოლოდა). ასეთი აქტით სომხური ეკლესია საქართველოში პოზიციებს იმტკიცებდა. ამდენად, დროის ამ მონაკვეთში ქართველის მიერ გრიგორიანული სარწმუნოების მიღება განპირობებული იყო ზემოაღნიშნული გარემოებით.

ქართველების გასომხება და ქართული ეკლესიების მითვისება XVIII საუკუნეშიც გრძლდებოდა. ამ მოვლენას გარკვეულწილად ხელს უწყობდა ერეკლე მეორის ერთგვარად გულგრილი დამოკიდებულება სარწმუნოებისადმი [9, 51]. აღსანიშნავია, რომ აღა-მაჰმად ხანის მიერ თბილისის აღების დროს ირანელები სომხებს არ ხოცავდნენ. მაშინ, როდესაც ქართველების ოცზე მეტი ეკლესია დაანგრიეს, სომხური ეკლესიები უვნებელი გადარჩა. ქართველთაგან მტრის შემოსევას ვინც გადაურჩა სომხურ ეკლესიაში დაიწყო სიარული. დოსითეოს ფიცხელაურის გადმოცემით, ჩუღურეთში, კუკიაში, შავსოფელში, ვერაზე და ავლაბარში ძლიან ბევრმა ქართველმა მიიღო სომხურ-გრიგორიანული სარწმუნოება. ყველა ქართველი ამას ამბობდა: „ოღონდ ქრისტიანები ვიყოთ და რჯული, რომელიც უნდა იყოსო“. ზოგიერთ ადგილას მთელმა სოფლებმა იწყეს რჯულის შეცვლა. ამ დროს მრეკცნენ სომეხ-გრიგორიანელებად სოფელ

თელეთის მცხოვრებლები, რადგან მტრის უკან მობრუნების შიში ძლიერი იყო. აღნიშნულ პერიოდში „გასომხდნენ“ მაისურაძეები, ლაზარეშვილები, რამილიკულაშვილები და სხვები [9, 42, 43].

მოგვიანებით, ეჰმიაძინის გაულენით დამკვიდრდა ასეთი წესი: სომეხი მდიდარი მოქალაქე ქართველი თავადის მამულს რომ შეიძენდა, ქართველი გლეხი თითქოს ვაღდებული იყო ახალი მებატონის სარწმუნოებაზე გადასულიყო: სომეხ მღვდელ-მსახურთა ენერგიული ღონისძიებები („ერესტნი ხოდები“) ქართულ მოსახლეობაში, მათი მოსყიდვები, სხვადასხვა გზით გადაბირება აიოლებდა ქართული მოსახლეობის სომხური სამღვდელოების ხელში ჩაგარდნას [10, 67].

საერთოდ, სომხები ცდილობდნენ ქართული ეკლესიების გარშემო დასახლებულიყვნენ. ისინი ჯერ ფეხს მოიკიდებდნენ ვაჭრობით, აღებ-მიცემობით, ხელოსნობით, ეკონომიკურად მოღონიერდებოდნენ და მათ საცხოვრებელ არეალში მოქცეულ ქართულ ეკლესიას გადაბირების გზით ნელ-ნელა ჩამოაშორებდნენ ხოლმე ქართულ მრევლს და ხელს მიჰყოფდნენ ეკლესიის გასომხურებას. ეს ხდებოდა პრაქტიკულად ნებისმიერი ხერხით: მოტყუებით, ძალადობით, მოსყიდვით და სხვა. ამ მოვლენას ადგილი ჰქონდა თბილისში და არა მარტო აქ [10, 33-34].

ლიტერატურაში საკმაო დამაჯერებლობითაა აღწერილი ის, თუ რა ზომებს მიმართავდა სომხური ეკლესია ქართველთა გრიგორიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევისათვის. აი ერთი მათგანი: „გრაკლიდან ბატონს გლეხი გამოექცა. ლტოლვილმა თბილისის შეაფარა თავი. ქუნა-ქუნა, ფოლორც-ფოლორც, ბანი-ბან დადის გამოქცეული გიორგი ზანდარაშვილი და წვრილმანებით ვაჭრობს. ვაი-ვაგლახით ირჩენს თავს. ერთხელ ხარფუხში,

აბანოების აღმართზე გრაკელ გიორგი ზანდარაშვილს სუბსარქისის ეკლესიის მნათე შეხვდა. მნათემ ეშმაკურად გაიღიმა და გაკინტოებულ გლეხს ჰკითხა – გინდა ფული იშოვნო? მეწვრილმანეს ჯერ ეგონა მეხუმრებიანო, მერე თანდათან გამოერკვა და დარწმუნდა, საოხუნჯოდ არაფერი უთქვამს მნათეს. ფულს მართლა პირდებოდნენ, ოღონდ სამაგიეროდ მონათელას სთხოვდნენ – ჩვენს ეკლესიაში მოინათლე და ქისას ფულით გაგიყსებთ. გიორგი ზანდარაშვილი შეყოყმანდა, რჯულის გამოცვლამ შეაშინა, მაგრამ ფულიც ძალიან უნდოდა. მნათემ ყოყმანი შეამჩნია და მტკიცედ უთხრა – რჯული გამოიცვალე, ისე ვაჭარი ვერ გახდები, ვერ გამდიდრდები (ხაზგასმა ჩემია ა.ს.). წინადადება მაცდური იყო: თუ სომხურად მოინათლებოდა, ხუთ თუმანს პირდებოდნენ. ცოლსაც თუ მონათლავდა, კიდევ ხუთ თუმანს. ათი თუმანი გიორგი ზანდარაშვილისათვის უზარმაზარი თანხა იყო. ამაზე უარის თქმა უკვე აღარ შეეძლო. მნათეს თანხმობა მისცა და სომხურად მოინათლა“ [11, 46].

ასე იქცა ქართველი გლეხი გიორგი ზანდარაშვილი სომეხ ვაჭრად – ფირუზა ზანდაროვად.

ეს არ იყო უბრალო რელიგიური ან საეკლესიო კომბინაცია, რადგან მაშინ რელიგია და ეროვნება ჯერ კიდევ განუყოფელი მცნებები იყო. რომელ სარწმუნოებასაც აღიარებდი, იმ ერის კაციც იყავი, ასეთი მაგალითი მრავალია თბილისის ისტორიაში. სომხური ეკლესიის აქტიურობის წყალობით ბევრი მართლმადიდებელი ქართველი გახდა გრიგორიანი და სომხის ერს შეემატა [12, 11].

ცნობილია, რომ ქალაქში მცხოვრებ სომეხთა ძირითად სალაპარაკო ენას როგორც ოჯახში, ისე მის გარეთ ქართული ენა წარმოადგენდა, ხოლო სომხური ენა თვით სომხების უდიდეს ნაწილს არც კი სცოდნია [12, 31]. ამდენად სოფლიდან ბატონს გამოქცეულ, თუ ვაჭ-

რობის მიზნით სარწმუნოება გამოცვლილ ქართველ გლეხს სომხური ენის უცოდინარობა ხელს არ უშლიდა თბილისის სომხურ მოსახლეობასთან ურთიერთობაში. იაკობ გოგებაშვილი 1897 წელს აღნიშნავდა, რომ თბილისში მცხოვრებ მდიდარ სოლოლაკელებს შორის შეიძლება დავასახელოთ არა ერთი და ორი გვარი, რომელთა წინაპარნიც ქართველი მართლმადიდებლები იყვნენ [12, 48].

1822 წლისათვის საქართველოში იყო 145 გრიგორიანული ეკლესია. გრიგორიანულ სარწმუნოებას მისდევდა 325 სოფელი 12044 კომლით [9, 74].

ქართული ეკლესიის ისტორიისა და თბილისის სიძველეების საუკეთესო მცოდნე პლ. იოსელიანი ქართული ეკლესიების შესახებ გაოცებული კითხულობდა: „неизвестно, по какому случаю владеют тепер армяне?!“.

ეს კითხვა აწვალებს ქართველ ხალხსაც და კონკრეტულად პასუხი ვერ მიუღია. ქართველი ერის და ეკლესიების თავზე დამტყდარი ეს უბედურება ისტორიულმა მიზეზებმა განაპირობა. პერმანენტული შემოსევებისაგან გაპარტახებულ ქართულ ეკლესია-მონასტრებს უცერემონიოდ დაეუფლნენ ლტოლვილი თუ ჩამოსახლებული სომხები. ეს ხდებოდა უმრავლეს შემთხვევებში არც თუ მისაღები ხერხებით [10, 19-20].

ამასთან დაკავშირებით ჯერ კიდევ 1885 წელს გაზეთი „ივერია“ გულისტკივილით წერდა: სომხები, „ვინც ღვიძლ ძმად მიგვაჩნია, ვინც – საქართველოს კალთის ქვეშ იპოვა რქა ცხოვრების ხსნისა, დღეს ისინი გამხდარან მოსისხლე მტრად. ამ დიდებულთა წარწერებით აღსავსე ქვათა და უმსგავსოებათა სავსე ხელით ცდილობენ შემუხრონ და ამოამტვრიონ წერაქვით ქართული წარწერები... არაბები ბატონობდნენ მათ ორასი წელიწადი და ისინი არ სჩადიოდნენ ამ ამბებს, რასაც დღეს

ვხედავთ და გვესმის. მისდგომიან და ანგრევენ ტაძრებს რკინის კეტებით და წერაქვით, ანადგურებენ ნახატებს, თვალებს სწიჩქნიან წმინდანებს და სხვ. სამარცხეინოა, რომ მამა-პაპათ სისხლით შერეული კირით აღშენებულნი ტაძარნი დაისაკუთრონ გუშინდელ მოსულთა და მკვიდრნი კი განდევნილ იყვნენ თავისსავე მამულში, მით უფრო სათაკილოა ამგვარი მოვლენა, რომ იქნებ ხარაჯაც დაადონ ჩვენს მლოცველებს ამ მამა-პაპათა სალოცავებში“ [13]. სიკეთის დაუნახაობით გულნატკენი ადამიანის სიტყვებია. სამწუხაროდ, ეს ყველაფერი სიმართლეა, რაზეც ქართული ქვანი მწარედ მოთქვამენ.

ათი წლის შემდეგ იმავე „ივერიის“ ფურცლებზე ესტატე მირიანაშვილი გულისტკივილით აღნიშნავდა, რომ „სომხები სამცხე-ჯავახეთში არსებულ ხელოვნებისა და განათლების ძეგლებს ისაკუთრებდნენ“. ამის მაგალითად დასახელებულია კუმურდოს ეკლესია, რომლის კედლებშიც შემდეგაა ჩატანებული ერთი ქვა სომხური წარწერით. სომხები დავობდნენ მდინარე ფოცხოვის მარჯვენა კიდეზე გაშენებულ მოღნიღის ეკლესიაზე, რომ თითქოს იგი მათ ეკუთვნოდათ. ამის „დასამტკიცებლად“ იმოწმებდნენ ეკლესიასთან დაგდებულ სომხურ წარწერიან ერთ საფლავის ქვას, რომელიც წინათ არსად არ ჩანდა. სომხების თავაშეებულობა იქამდე მივიდა, რომ სოფელ ბუნაშეთში თეთრი კირით შეღებეს ეკლესიის ხუცური წარწერა და დაისაკუთრეს. სოფელ ხორელიაში ძველ მართლმადიდებლურ ეკლესიაზე სომხებმა ქართული წარწერა წაშალეს და სომხური დააწერეს. სომხები თავიანთ საკუთრებად მიიჩნევენ ყურათუნის, ბარალეთის, აზაერეთის და სხვა ეკლესიებს [14].

საქართველოში დასახლების შემდეგ, ი. გვარამაძის თქმით, სომხები „არ დასჯერდნენ ჩვენის მამაპაპების სისხლით დაცულს პოხიერს მიწაწყალსა, მისგან მიღე-

ბუღს მრავალნაირ სიკეთე სიმდიდრესა... გაიმაგრეს ურთიერთისგან ზურგმხარი და უწყეს ნგრევა ჩვენსა სათაყვანო ეკლესია-მონასტრებსა. სადაც შეძლეს, დაისაკუთრეს, ხუცური წარწერები წაშალეს და თავიანთუბურს ჯღაბნა დაუწყეს..., ბევრგან ქართულ წარწერიანი სასაფლაოები დაღეწეს..., კათოლიკეთ სასაფლაოანი ეკლესიის გარშემო აღარ გააბოგინეს... დღემდის ქურთები, თურქმენები, მაჰმადიანები უფრო კრძალვით და პატივისცემით ეპყრობიან ჩვენს ეკლესიებს და ზოგიერთი სომეხთაგანი კი მტრულად გვეპყრობიან. თბილისსაც ისაკუთრებენ, ასპინძა და აბასთუმანი რაღა სახსენებელია..." [15, 90].

გვარამაძე ამხელს, რომ ეს არ არის ადგილობრივ ცალკეული გამოვლინება, რომ ეს სომხური გლობალური ნაციონალური პოლიტიკის შედეგია, რომელიც გამომჟღავნებულია „მშაკის“ პუბლიცისტის მიერ გამოთქმულ თეორიაში „სადაც სომხები ცხოვრობენ, სომხეთი უნდა ვუწოდოთ, თბილისსაც კიო“. საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ ი. გვარამაძის რწმუნებით, ქართველ კათოლიკეებს სომხურ წირვა-ლოცვას აიძულებდნენ [15, 90].

ჯერ კიდევ 1811 წლის შემდეგ, როცა რუსეთის მთავრობამ, საეკლესიო სამართლის უხეში დარღვევით, ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია გააუქმა და რუსული წირვა ღოცვა დაიწყო, ხალხი პროტესტის ნიშნად ეკლესიებს სტოვებდა. ამით სარგებლობდნენ სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის მესვეურნი და უკანონოდ იკავებდნენ ქართულ მართმადიდებლურ ეკლესიებს. მათ ხელში ჩაიგდეს ქართული ეკლესიები თბილისში, გორში, თელავში, დუშეთში. სომხური ნაციონალისტური ბურჟუაზია, რომელსაც დიდი ეკონომიკური შესაძლებლობანი გააჩნდა ქართული ეკლესიების მიტაცებას ჩვეულებრივ მოვლენად მიიჩნევდა. უფრო მეტიც, ცდილობდა მო-

ექებნა არგუმენტაცია თავიანთი უკანონობის დასასაბუთებლად [16, 11]. ეს პროცესი მთელი XIX საუკუნე გრძელდებოდა.

1897 წელს ცნობილი რუსი მოღვაწე ვასილ ველიჩკო აღნიშნავდა, რომ „ისტორიულ-არქეოლოგიურად სომხები ქართველებს უსინდისოდ ძარცვავენ — ისტორიული ძეგლებიდან ამოკაწერით შლიან ქართულ წარწერებს, იტაცებენ უძველეს მართმადიდებლურ სამრეკლოებს და დაცარიელებულ ეკლესიებს“. ამის დასტურად ავტორს მოჰყავს ფაქტობრივი მასალა [17, 74].

სომხურ მოსახლეობას XX საუკუნის დასაწყისისათვის, მხოლოდ შიდა ქართლში 133 ეკლესია და 137 მღვდელი ემსახურებოდა, მრევლი კი 100 ათას კაცს აღწევდა [18, 4].

1925 წელს სომხურ-გრიგორიანულ ეკლესიას გამოეყო „თავისუფალი სომხური ეკლესიის ძმობა“, რომელიც ითვლიდა სომხური ეკლესიის 65%-ს.

1934 წლის 26 ივლისს ეწმიაძინში ჩავიდა ახალციხის რაიონის სოფელ ჩაღრაშენიდან ვინმე ტერ-აკოფოვი და უმაღლესი სასულიერო საბჭოსაგან მოითხოვდა დასახელებულ სოფელში მღვდლად დანიშვნას. ტერ-აკოფოვი წინასწარმეტყველებდა უახლოეს ხანში საბჭოთა ხელისუფლების ლიკვიდაციას [19, ფურც. 23].

საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედებდა „იმერეთ-საქართველოს“ სომხური ეპარქია რეზიდენციით თბილისში, რომელიც აერთიანებდა 4 ეკლესიას 14 მღვდელმსახურით. მათგან თბილისში — „სურპ გევორქის“ და „ეწმიაძინის“, ახალციხეში „ლუსავოროჩის“, და ახალქალაქში „ხაჩი“-ს ეკლესიები.

XX საუკუნის შუა ხანებში ეპარქიის ხელმძღვანელი იყო ეპისკოპოსი ტერ-სტეფანოვი. სტეფან შმაგონის ძეს მღვდლად კურთხევის შემდეგ ეწოდა ტერ-კომიტასი.

ეპისკოპოსი უშუალოდ ემორჩილებოდა ყოველთა სომეხთა კათალიკოსს ვაზგენ პირველს, რომლის რეზიდენციას წარმოადგენდა სომხეთში ემშიაძინის კათედრალური ტაძარი.

ეპარქიასთან არსებობდა ეპარქიული საბჭო, რომელშიც შედიოდა სამღვდელოების 3 წევრი და ბერებიდან 2 წევრი.

მღვდელმსახურებს შორის მნიშვნელოვანი რაოდენობა რეპატრიანტები იყვნენ. მრავალი მათგანი თავის გარემოცვაში უკმაყოფილებას გამოთქვამდა საბჭოთა კავშირში ჩამოსვლისა და ცხოვრების გამო.

ეპარქიის საშუალო წლიური შემოსავალი შეადგენდა 700 ათას მანეთს. აქედან 400 ათასამდე იგზავნებოდა ემშიაძინის სასულიერო ცენტრში, ხოლო დანარჩენი ნაწილდებოდა საეკლესიო საჭიროებისათვის. ძირითადად საეკლესიო შემოსავალი შედგებოდა სანთლებისა და ჟურნალის – „ემშიაძინი“ გაყიდვით. ჟურნალი ემშიაძინში იბეჭდებოდა.

50-იანი წლების მეორე ნახევარში სომხურმა ეკლესიამ გაააქტიურა თავისი ეკლესიური მოღვაწეობა, რამაც მრევლის გაზრდა გამოიწვია. განსაკუთრებით ხალხმრავლობა იყო „სურბ გევორქის“ ეკლესიაში, რომელიც კრასილნის ქუჩა №5-ში მდებარეობდა. კეირა დღეებში და რელიგიურ დღესასწაულებზე ზოგჯერ მიყავდათ ეკლესიაში სკოლამდელი და მოწაფე ბავშვები.

საზეიმო და მიმზიდველი გარემოების შექმნის მიზნით სასულიერო წოდება პერიოდულად იწვევდა სახელმწიფო ფილარმონიის მსახიობებს, რომლებიც ფულადი ანაზღაურებით საეკლესიო გუნდთან ერთად ასრულებდნენ რელიგიურ სიმღერებს [20, ფურც. 27-28].

აღდგომის დღეებში სომხურ ეკლესიებში ხალხმრავლობა იყო. მაგალითად თბილისის „სურბ გევორ-

ქის“ სომხურ ეკლესიაში 1954 წლის 18-25 აპრილს შეი-
დი ათასზე მეტი მორწმუნე მივიდა. ენშიაძინის სახელო-
ბის ეკლესიაში 3800 მორწმუნე ღოცულობდა. დიდი ნა-
წილი ხალხმრავლობის გამო ეკლესიის გარეთ იმყოფე-
ბოდა. განსაკუთრებით მრავლად იყო ახალგაზრდობა.
ნებაყოფლობითმა შემოწირულობამ ორ სომხურ ეკლესიაში შეადგინა 22 139 მანეთი [21, 6].

სომეხი – გრიგორიანების გააქტიურებას ხელი შე-
უწყო 1957 წელს ყოველთა სომეხთა კათალიკოსის ვაზ-
გენ პირველის სტუმრობამ. საქართველოს პატრიარქთან
მელქისედეკ მესამესთან შეხვედრის შემდეგ, მისივე
თხოვნით ის მიიღო საქართველოს უმაღლესი საბჭოს
თავჯდომარე მ. ჩუბინიძემ. ვაზგენმა მოითხოვა, რომ
საქართველოში სომეხთა საეპარქიო საბჭოსთვის გამოე-
ყოს 4 ოთახი საცხოვრებელი სახლიდან, რომელიც
მღებარეობდა წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის
ეზოში და გაენთავისუფლებინათ ეს შენობა მცხოვრებ-
ლებისაგან. თხოვნის თუ მოთხოვნის ერთ-ერთი პუნქტის
მიხედვით აღნიშნული ეკლესიის ეზოდან უნდა გაეტა-
ნათ ტრანსფორმატორის პუნქტი. უმაღლესი საბჭოს
თავჯდომარე შეპირდა კათალიკოსს ბოლო ორი პუნ-
ქტის შესრულებას. თუმცა ეს დაპირება ერთი წლის
შემდეგაც არ სრულდებოდა, რის გამოც სომხეთის კა-
თალიკოსი წერილობით მიმართავდა საქართველოს ხე-
ლისუფლებას შეესრულებინათ დანაპირები.

ვაზგენის მეორე თხოვნა ითვალისწინებდა საქარ-
თველოში 18 ახალი სომხური ეკლესიის გახსნას. მათ
შორის თბილისში, შულავერში, თელავში, ბათუმში, სო-
ხუმში, ველისციხეში და ბოლნისში [22, ფურც. 5-6].

მას შემდეგ, რაც ჩანაფიქრი ვერ განხორციელდა
მღვდელმსახურები თვითნებურად მიემგზავრებიან სომ-
ხებით დასახლებულ სოფლებში – ახალციხისა და

ახალქალაქის რაიონებში, ასევე ბათუმსა და სოხუმში მორწმუნეთა გრძნობების გასაღვივებლად. ადგენენ კოლექტიურ წერილებს ეკლესიების გახსნასთან დაკავშირებით.

ემილიაძინის სასულიერო ცენტრი, კერძოდ, კათალიკოსი ვაზგენ პირველი, დიდ იმედებს ამყარებდა საქართველოში სომხურ-გრიგორიანული ეპარქიის საქმიანობაზე. რელიგიურ დღესასწაულებზე თბილისში გზავნიდა შედარებით მომზადებულ და ცნობილ ავტორიტეტებს, რომლებიც თავის ქადაგებებში აღვივებდნენ რელიგიურ გრძნობებს მორწმუნეებში.

როგორც ავლნიშნეთ, „სურბ გევორქის“ ეკლესია დიდი რაოდენობით იღებდა რელიგიურ ჟურნალ „ემილიაძინს“ და „საეკლესიო კალენდარს“, რომლებსაც მღვდელმსახურები ავრცელებდნენ თბილისის მოსახლეობაში, ასევე საქართველოს სომხებით დასახლებულ რაიონებში და ყიდდნენ სპეკულაციურ ფასებში [20, 28-29].

ამჟამად მსოფლიოში სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის ოთხი საპატრიარქოა: ემილიაძინში, ალექსანდრიაში, კონსტანტინეპოლში და კუნძულ კვიპროსზე. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ამავე ეკლესიის 32 საეპისკოპოსო მოქმედებს [9, 43].

თანამედროვე სომეხი ფალსიფიკატორი მეცნიერის პარუირ მურადიანის „მტკიცებით“ მცხეთის ჯვარი სომეხი თედოსაკის აშენებული ყოფილა. რასაც თავის დროზე საკადრისი პასუხი გასცეს ქართველმა მეცნიერებმა [10, 4-5].

1995 წელს ერევანში გამოქვეყნდა სამეფლ კარაპეტიანის რუკა – ცნობარი – „სომხური ეკლესიები საქართველოში“, რომლის მიხედვით საქართველოში 650 სომხური ეკლესიაა.

კარაპეტიანის კიდევ ერთი „აღმოჩენის“ მიხედვით ქვემო ქართლი და ჯავახეთი „ისტორიული სომხეთი“ ყოფილა და სომხური ტოპონიმები-ბოლნოვორ, ქვეშა-ვორ, კანგარექ, მანგლესაცვორ, თრედქ და ჯავადქს თითქოს შეესატყვისება დღევანდელი მარნეული, ბოლნისი, დმანისი, თეთრი-წყარო, წალკა, ნინოწმინდა, ახალქალაქი და ასპინძა.

კარაპეტიანს უნდა მოეხსენებოდეს, ქვემო ქართლი ანუ გოგარანი (სომხები, რომ გუგარქად მოიხსენიებენ) არის ძირძველი ქართული მიწა, ისე როგორც სამცხე-ჯავახეთი. ქართულსა და უცხოურ წყაროებზე, რომ აღარაფერი ეთქვათ, აღნიშნული ტერიტორიის ქართულობა დადასტურებულია თვით ძველი სომეხი ისტორიკოსების ნაშრომებში: აგათანგელოსი, მოვსეს ხორენაცი, პოეანეს დრასხანაკერტელი, უხტანესი, VII საუკუნის სომხური გეოგრაფია „აშხარაცუიცი“ და სხვა [10, 9-10].

საუკუნეების მანძილზე ქართული ტეროტორიების სომხურად გამოცხადების პროპაგანდის შედეგი იყო, რომ 1881 წელს თბილისში გამართულ რუსეთის არქეოლოგთა V ყრილობაზე ცნობილმა აღმოსავლეთმცოდნემ, პროფესორმა დ. ხოლსონმა თავის გამოსვლაში განაცხადა: „ მე ბედნიერი ვარ, რომ ვიმყოფები სომხეთის დედაქალაქ თბილისშიო“ [23, 273]. მოგვიანებით გაზეთმა „ნოვოსტიი“ ქართული მართლმადიდებლობის უდიდესი ძეგლი – მცხეთა და ვერცხლისფერი არაგვის ხეობა წარმოადგინა, როგორც „მგზნებარე სომხეთი“ [17, 119].

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ 1885 წლამდე არსებული საქართველოს სომხური ეპარქიის სინოდალური ჩანაწერები დაცული იყო საქართველოს ცენტრალურ ისტორიულ არქივში. 1965 წელს საქართველოს საარქივო

სამმართველოს უნიათო ხელმძღვანელობამ იგი გადასცა სომხეთის სახელმწიფო არქივს. ეს კანონის დარღვევა კი არ იყო მარტო, არამედ ეროვნული დანაშაულიც. მათი უეცრობის გამო დღეს საქართველოს მკვლევარები იძულებულები არიან ერევანში წავიდნენ და იქ იმუშაონ.

პლ. იოსელიანი პირდაპირ მიუთითებს თბილისის სომხური ეკლესიის სურბ – შანის (წმ. ჯვარი) მართლმადიდებლობის, ე. ი. ქართულობის შესახებ. ძველი ქართული ტრადიციით, წმ. ნიკოლოზის სახელი ფუძე-ქართულ ეკლესიაზე აგებულ, სომხურად ქცეულ სურბ-ნშანის ეკლესიას სახელწოდებაში შემორჩა. ამ ეკლესიის ცენტრალური საკურთხეველი წმ. ნიკოლოზ სასწაულმოქმედის სახელია.

XVIII საუკუნის დასაწყისამდე ეს ეკლესია ქართული სალოცავი იყო, მაგრამ 1703 წლის სომხური ქტიტორული წარწერის მიხედვით, მის ახლად აშენებას, შესდგომია ვინმე მელიქ კიორკი. ადრე კი, მელიქ კიორკის მამა – ასლამაზას და პაპა ამირას გარკვეული სამუშაო შეუსრულებიათ. მათ თავიანთი თანამდებობის წყალობით (მამასახლისები ყოფილან) არ გაუჭირდებოდათ უპატრონო ქართული ეკლესიის ხელში ჩაგდება. თუმცა გამორიცხული არ არის კიდევ უფრო ადრე მომხდარიყო მითვისება [10, 15-16].

საქართველოს სომეხთა საეპარქიო კათედრალური ტაძარი – სურბ გევორგი ოდითგან ქართული ეკლესია ყოფილა. რა მიზეზით გახდა სომხური გრიგორიანული ეკლესია გაუგებარია [10, 31]. ქართველთა სატახტო ქალაქში, მის ციხე სიმაგრესთან მიმდებარე ეკლესია, ბუნებრივია იქნებოდა ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია და არა გრიგორიანული. თუ გავითვალისწინებთ „ტრადიციას“ სომეხთა მიერ ქართველთა ეკლესიების

დაუფლების დაუცხრომელი ლტოლვისა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ძველი ეკლესია იყო ქართული, რომლის რესტავრაცია მოახდინეს სომხებმა და აქციეს თავიანთ ტაძრად.

ძნელია თქმა როდის აშენდა თბილისში პირველი სომხურ – გრიგორიანული ეკლესია, მაგრამ ფაქტი ერთია – ქართული და სომხური ეკლესიების დაშორების (608 წ.) შემდეგ ქართული დიოფიზიტური ეკლესია გულმოწყალე ვერ იქნებოდა სომეხი მონოფიზიტების მიმართ. ამგვარი ისტორიულ ფონზე ძნელი წარმოსადგენია სომხური ეკლესია ქართული ციხე-სიმაგრის ეზოში ან, მასთან მიმდებარე ტერიტორიაზე აშენებულიყო. ბუნებრივია ეს იყო ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია [10, 32-33].

თანამედროვე შახატუნიანების, ტერ-აბრამიანების, ნახაპეტიანების, ერიცოვების, არწრუნების, ვერმიშეეების, ბაბახანიანების ანტიქართული მიმართულების პუბლიკაციები დღესაც გრძელდება.

სომეხ ავტორს ლევონ ისახანიანს მიაჩნია, რომ „სომხური მოსახლეობა ყოველთვის წარმოადგენდა საქართველოში საზოგადოების ერთ-ერთ მთავარ ჯგუფს, რომელიც მონაწილეობდა ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში და „ადეკვატურად პასუხობდა სხვადასხვა სახის გამოწვევებს“ (ხაზგასმა ჩემია - ა. ს.) [24, 49].

იგივე ავტორი თვლის, რომ სომხური სამოციქულო ეკლესია ცალკე ეპარქიით არის წარმოდგენილი საქართველოში V საუკუნიდან. საუკუნეების განმავლობაში სომხურ ეპარქიას საქართველოს ტერიტორიაზე აუშენებია „600-ზე მეტი სასულიერო დანიშნულების შენობა = ნაგებობა, კერძოდ კი ეკლესიები, სალოცავები, სასულიერო სასწავლებლები და სხვა“.

ისახანიანი ბუნებრივია წყაროებს არ ასახელებს. ამავე დროს უკმაყოფილებას გამოთქვამს, რომ თურმე „საქართველოში აღმსარებლობის თავისუფლების უზრუნველყოფას რამდენიმე პრობლემა ახასიათებს, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი არის რელიგიის თავისუფლებისა და რელიგიური ორგანიზაციების საქმიანობის მარეგულირებელი კანონმდებლობის არარსებობა და ზოგადი საკანონმდებლო ვაკუუმი ხსენებულ სფეროში“ [24, 49].

მაგრამ ბატონი ლევონის პრეტენზიები ამით არ მთავრდება. მას მოუგვარებლად მიაჩნია ზიგიერთი ტაძრის მდგომარეობა და მიკუთვნების საკითხი. სხვა მოთხოვნებთან ერთად, მისი აზრით, უნდა განისაზღვროს „საქართველოში სომეხთა სამოციქულო წმიდა ეკლესიის სათანადო სამართლებრივი სტატუსი“ [24, 50].

და ბოლოს, მინდა შევახსენო სომეხ მეცნიერებს და საქართველოს სომხურ მოსახლეობას, 1996 წლის ივნისში სომხეთის ყოფილი პრეზიდენტის ლევონ ტერ-პეტროსიანის ოფიციალური ვიზიტის დროს, თბილისში, სომხურ დიასპორასთან შეხვედრისას წარმოთქმული სიტყვები: „რა სირთულეებსაც უნდა განიცდიდეთ, მოდით ვიყოთ გულახდილნი: დამისახელეთ მსოფლიოში თუნდაც ერთი სახელმწიფო, იქნება ეს ამერიკის შეერთებული შტატები, სადაც მილიონი სომეხი ცხოვრობს, საფრანგეთი, იქ მცხოვრები 400 ათასი სომეხით, სირია, ერაყი, ირანი, ლიბანი, არგენტინა, ან თუნდაც რუსეთი. შუა აზია... დამისახელეთ საქართველოს მსგავსი სხვა ქვეყანა, სადაც სომხურ თემს ჰქონდეს ორასზე მეტი სომხური სკოლა, და კიდევ ერთხელ ვიმეორებ, ეკლესიები, თეატრი, გაზეთი, ჰყავდეს დეპუტატები. ასეთი ქვეყანა არ არსებობს... ჩვენმა ხალხებმა უნდა შეძლონ, რომ საკადრისი პასუხი გაცვენ უპასუხისმგებლო ადამი-

ანებს, რადგან ნებისმიერი სომეხი, რომელიც საქართველოს წინააღმდეგია, უწინარეს ყოვლისა, არის არა ქართველთა, არამედ სომეხთა მტერი, და ანალოგიურად – სომხეთის მოწინააღმდეგე ნებისმიერი ქართველი, უწინარეს ყოვლისა, თვით ქართველი ხალხის მტერია“ [25].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ი. ჯუკაშვილი, მრავალცოლიანობა და დროებითი ქორწინება, კრ. „კაეკასიის ეთნოლოგიური კრებულები“, თბ., 2005.
2. რ. ბარამიძე, ქართული საისტორიო პროზა, თბ., 1971.
3. ე. ნალბანდიანი, თბილისი ძველ სომხურ მწერლობაში, თბ., 1959.
4. ჯ. ბაქრაძე, ორი წერილი მესხების შესახებ, თბ., 1995.
5. თ. ბერიძე, და აღმოცენდა თბილისი, თბ., 1997.
6. მ. წერეთელი, ერი და კაცობრიობა, თბ., 1990.
7. მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, თბ., 1902.
8. შ. ლომსაძე, გვიანი შუასაუკუნეების ისტორიიდან, თბ., 1979.
9. შ. თეთვაძე, ო. თეთვაძე, სომხები საქართველოში, თბ., 1998.
10. ბ. არველაძე, „სომხური“ თუ ქართული ეკლესიები საქართველოში?! თბ., 1996.
11. ა. ბაქრაძე, და დამრჩა... სევდა წარუბაძეული, „კრიტიკა“, 1978, №1.
12. შ. კაკურია, ქ. თბილისის მოსახლეობა 1803-1970, თბ., 1979.
13. გაზეთი „ივერია“, №159, 1885.

14. გაზეთი „ივერია“, 1895, 6 იანვარი.
15. მ. სამსონაძე, მგზნებარე პატრიოტი, მეისტორიე და მოაზროვნე, ჟურნალი „ანალები“, 2001, №1.
16. ს. ვარდოსანიძე, კირიონ II, ოზურგეთი, 1993.
17. ვ. ლ. ველიჩკო, კავკასია რუსული საქმე და ტომთა-შორისი საკითხები, მთარგმნელი – რ. ჯალაღანია, თბ., 2007.
18. თ. ოჩიაური, დაკრძალვის წესები ქართლში ძველად და ახლად, თბ., 1987.
19. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, შემდგომში სუიცსა, ფ. 1547, ანაწ. 1, საქ. 37.
20. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფ. 14, ანაწ. 34, საქ. 438.
21. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 16, საქ. 262.
22. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 3, საქ. 36.
23. ე. თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტ. 1 თბ., 1968.
24. ლევონ ისახანიანი, სომხური ეპარქია საქართველოში: ისტორია და თანამედროვეობა, II საერთაშორისო სიმპოზიუმის მოხსენებათა მოკლე შინაარსი, თბ., 2005.
25. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1996, 7 ივნისი.

პანკისის ხეობა მდინარე ალაზნის ზემო დინებაში (ბახტრიონის ზემოთ) მდებარეობს. ხეობის სიგრძე 34 კილომეტრია (მთა ბორბალოდან ალაზნის ვაკემდე). შემოფარგლულია კავკასიონის მთავარი ქედის სამხრეთ განშტოებებით – პანკისისა და დიდგვერდ-ნაქერალის ქედებით. ხეობის ცენტრს პანკისის ციხე წარმოადგენდა. ციხის ნაშთი შემორჩენილია ხალაწისა და მაღრანის ხეების წყალგამყოფ მთაზე (ახმეტის რაიონი).

პანკისის ერისთავი წყაროებში პირველად XI საუკუნის შუა წლებში მოიხსენიება, თუმცა თვით ციხე-სიმაგრე უფრო ადრე უნდა იყოს აგებული. პანკისის ციხე თავდაპირველად პანკისის საერისთავოს ცენტრი იყო, XII-XIII საუკუნეებში – კახეთის საერისთავოსი, XVI საუკუნიდან კი – კახეთის სამეფოს ერთ-ერთი სამოურავოს ცენტრია. გვიან შუა საუკუნეებში პანკისის ციხეს მაღრანის ციხე ერქვა. ციხის ნაშთად მიჩნეული ნანგრევები დღეისათვის კარგად არის შემონახული. აღსანიშნავია მრავალი კოშკის ნაშთი, რომლის მიწისქვეშა სართული წყაროს წყლის რეზერუარს წარმოადგენდა [1, 663].

მათე ალბუთაშვილის მოსაზრებით ხეობის სახელი „პანკისი“ წარმოდგება სიტყვიდან – „პანტისი“ – ადგილი, პანტის ხევი ან კიდევ პანტიანი. წინათ ამ ხეობაში ბევრი პანტა სცოლნია, გემრიელი, ტკბილი. „საერთოდ ასეა: სადაც ბევრი თხილია, თხილიანს ეძახიან, სადაც ბევრი კაკალია – კაკლიანს და სხვა“ [2, 39].

ცნობილია, რომ ქართველი მთიელები (თუში, ფშაველი, ხევსური, მოხევე, მთიულ-გუდამაყრელი) ყველა ჩეჩენს, ინგუშს – ქისტს უწოდებს. ეს გამოწვეულია იმიტო, რომ ძველ წყაროებში ძურძუკთან ერთად მოიხსენი-

ნიებოდა ქისტი და ქისტეთის ქვეყანა. შემდგომ პერიოდში სახელწოდება ძურძუკის ადგილი დაიკავა ჩეჩენმა, ღლიღვის – ინგუშმა და ქისტი დარჩა ჩვენს დრომდე უცვლელი. იგი „კუსტის“ სახით გეხდება VII საუკუნის სომხურ გეოგრაფიაში, ხოლო როგორც ტომის სახელწოდება, „ქიშტი“ იხსენიება საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდში დაცულ ძველ ქართულ ენაზე შედგენილ XIII საუკუნის საბუთში [3, 19].

ქართველი მთიელების შეგნებაში ეთნონიმ ქისტ-ში გაერთიანდა ჩეჩენი, ინგუში და ქისტი, ისე, რომ ქისტი XVII-XVIII საუკუნემდე დადგენილი ეთნონიმი, რომელიც სადღეისოდ ქართველის გაგებით ჩეჩენის და ინგუშის გამოხატველია [3, 20].

ჩეჩენები და ინგუშები ეთნიკურად და ენობრივად მონათესავე ხალხებია. ჩეჩენების თვითსახელწოდებაა „ნოხჩო“. ამ სიტყვიდან მიიღო თავისი სახელწოდება კავკასიურ ენათა ნახურმა ანუ ვაინახურმა განშტოებამ. ამის შესაბამისად, ნახი და ვაინახი საერთო სახელწოდებაა ჩეჩენებისა და ინგუშებისა. თითოეული მათგანი დაყოფილია რამდენიმე ეთნოგრაფიულ ჯგუფად. ინგუშების ამგვარ დანაყოფებში ცნობილი იყო ჯეირახის, ფეპის (ქისტების), ლალღელების, ცორისა და მეცხალის თემ-საზოგადოებები. ვეინახურ მოდგმას განეკუთვნებიან აგრეთვე პანკისის ხეობაში (ახმეტის რაიონი) 1830-იანი წლებიდან დასახლებული ქისტებიც. წარმოშობით ზოგი მათგანი ჩეჩენია და ზოგიც ინგუში. სახელწოდება ქისტი მომდინარეობს ინგუშების ერთი ზემოხსენებული ერთეულის (თემ-საზოგადოების) ლოკალური სახელწოდებიდან და ქართულ ლიტერატურაში და მეტყველებაში შეცდომით იხმარება ყველა ინგუშის, ზოგჯერ კი ჩეჩენების აღსანიშნავადაც.

ძველ ქართულ საისტორიო მწერლობაში ვაინახების შესატყვისად იხმარებოდა ძურძუკი ან ღურძუკი. დღეს არსებული ეთნიკური ნომინაციის მიხედვით, ვაინახების შემადგენლობაში შედიან ეთნოსების სახით ჩეჩნები და ინგუშები, ხოლო ეთნოგრაფიული ჯგუფის სახით – ქისტები. ვაინახების გაგებით ქისტი ისეთივე მნიშვნელობის ერთეულია, როგორიც ნებისმიერი სხვა ეთნოგრაფიული ჯგუფის თემ-საზოგადოება: ჯეირახის, ცორის, მეცხალის და ა.შ. [4, 10-11].

ვახუშტი ბატონიშვილი ვაინახებს სამ თემად ყოფს: ძურძუკებად, ღლიღეებად და ქისტებად. როგორც აღვნიშნეთ, ძურძუკები და ღლიღეები დღეს შესაბამისად ჩეჩნებად და ინგუშებად არიან ცნობილი. ქისტი, ეს უფრო კრებითი სახელწოდება უნდა იყოს, ვინაიდან ქართველები ქისტებს უწოდებდნენ მათ მეზობლად მობინადრე ვაინახური წარმოშობის ყველა ტომს. არც ჩეჩნებისათვის, არც ინგუშებისათვის ეთნონიმი „ქისტი“ ცნობილი არ არის, თუმცა ტოპონიმებში შემორჩენილი ძირი („ქისტეთის წყალი“, „ქისტი ბასო“ ჩრდილოეთ კავკასიის ტერიტორიაზე) მიუთითებს, რომ ეთნონიმი ადრე გარკვეულ ტომს ეკუთვნოდა. პანკისის ხეობაში ჩამოსახლებულმა ჩეჩნებმა ეთნონიმი „ქისტი“ თვითდასახელებად მიიღეს. მათ საბჭოთა პასპორტებშიც გრაფაში „ეროვნება“ ჩაწერილი ჰქონდათ – „ქისტი“. თუმცა, მისი ეროვნებად მიჩნევა რასაკვირველია, არ შეიძლება [5, 85-86].

ქართული ნარატიული წყაროების ცნობებით ჩეჩენ-ინგუშები (ძურძუკები) საქართველოში სახლდებიან ფარნავაზის ძის საურმაგის დროს, რაც შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა. მოგვიანებით მათი ასიმილირება ხდებოდა ქართველებთან.

მიგრაციულ პროცესებს ადგილი ექნებოდა საუკუნეების განმავლობაში, რისი დასტურიცაა აღმოსავლეთ

საქართველოს მთიელებში გაფანტულად მაცხოვრებელი ქისტური წარმომავლობის გვარები. ქისტების ქართველებთან ხანგრძლივმა სიახლოვემ განაპირობა სამშობლოდან დევნილთა თუ საკუთარი სურვილით გადმოსახლებულთა საქართველოს მიწა-წყალზე დაუბრკოლებლად დასახლება. გადმოსახლებულებს თუშეთის, ხევსურეთის, ფშავის თუ ხევის სასოფლო თემი უქმნიდა ცხოვრების სათანადო პირობებს, შეძლებისდაგვარად უყოფდა მიწას და სხვა. ცხადია, მათ ყოფას თან სდევდა ტრადიციული წეს-ჩვეულებები, რაც არც თუ დიდად განსხვავდებოდა ადგილობრივისაგან [3, 21].

პანკისის ხეობაში ქისტების დამკვიდრება XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან 1856-1860-იან წლებში გრძელდებოდა. თითო-ოროლა ოჯახის ჩამოსახლებას მეორე მსოფლიო ომამდეც ჰქონდა ადგილი [3, 30-31].

პანკისის ხეობა ამჟამად დასახლებულია სამი ეთნიკური ჯგუფით: ქისტებით, ქართველებით (ფშაელები) და ოსებით. თუ ისტორიული რეტროსპექტივით განვიხილავთ, სამივე ჯგუფი ხეობისათვის მიგრირებულ, ჩამოსახლებულ მოსახლეობას წარმოადგენს. ისტორიულ წარსულში ხეობა მჭიდროდ დასახლებული ყოფილა ქართული ტომებით და ეკონომიკურად განუითარებულ მხარეს წარმოადგენდა, რასაც მოწმობს ამ ტერიტორიაზე შემორჩენილი ხატ-სალოცაეებისა და ციხე-სიმაგრეების ნანგრევების სიმრავლე. პანკისის ხეობის ორივე მხარეს განლაგებული ციხე-სიმაგრეები (ბალთაშორის მთაზე, სოფელ დუმასტურში, ხალაწანში, ჭობიოსხევში და სხვ.) იმაზეც მეტყველებს, რომ ხეობის მოსახლეობას მტრის მრავალი შემოსევის მოგერიება უხდებოდა. მაგრამ დროთა განმავლობაში გაუთავებელი „ლეკიანობისაგან“ გაბეზრებულებმა მიატოვეს ეს ადგილები და ქვეყნის სიღრმეში გადასახლდნენ. XVIII საუკუნის ბო-

ლოსა და XIX საუკუნის დასაწყისში პანკისი თუშების მფლობელობაშია. აქ იყო მათი ზამთრის საძოვრები, საქონლის სადგომები და ბინები. საარქივო დოკუმენტებში შემონახულია ერეკლე მეორის განკარგულება, რომელშიც ნათქვამია, რომ პანკისი თუშებს ეკუთვნის და ფშაველებს უფლება არა აქვთ ხელყონ მათი მფლობელობა. მიუხედავად ამისა, პანკისის ხეობაში თანდათან იწყეს ჩამოსახლება ფშაველებმა და რამდენიმე სოფელი დააარსეს [5, 83].

ხეობაში ოსების ჩამოსახლება დაიწყო XX საუკუნის დასაწყისიდან, ქართველი თავადებისაგან მიწების ყიდვის შემდეგ. ამ ფაქტს მოჰყვა მიწათსარგებლობის ნიადაგზე ოსებსა და ქისტებს შორის დაპირისპირება [6, 20].

ქისტებით დასახლებულ სოფელ ომალოს ესაზღვრება ოსების სოფელი დუმასტური, რომლის მოსახლეობა ჯაეის რაიონის სოფლებიდან გადმოსახლდა 1905 წელს (თავდაპირველად 26 კომლი). ძირითადი გვარებია: ბითოვეი, ჯიოვეი, მაკოვეი, თედევეი, კოჩივეი, ცხოვრებოვი, ქოზავეი, ძუგავეი, გერგაული, შავლოსოვი, კაბისოვი [7, 157].

ადგილობრივი მოსახლეობა კომპაქტურად, ეთნიკური ნიშნის მიხედვით დაყოფილი სახლობს. აქ არის წმინდა ქისტური, ქართული და ოსური სოფლები. ქისტური სოფლებია: ბირკიანი, ომალო, ჯოყოლო, დუისი; ქართული: საკობიანო, დედისფერული, ზემო და შუა ხალაწანი, ყვარელწყალი, კუწახტა, ბაყილოვანი, ხევისტალა; ოსური: დუმასტური, ქორეთი, წინუბანი, ფირხოვანი, ქვემო ხალაწანი. მხოლოდ ბოლო წლებში დაიწყეს ქისტებმა ჩამოსახლება ქართულ და ოსურ სოფლებში. მიუხედავად ამისა, შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ თანაცხოვრების თითქმის ორი საუკუნის მანძილზე პან-

კისის ხეობაში ჩამოყალიბდა ერთიანი სოციალური ორგანიზმი თავისი წინააღმდეგობებით, ლოკალური თავისებურებებით, მაგრამ, ამავე დროს, მჭიდრო ურთიერთკავშირებით. ყოველ შემთხვევაში, ასე იყო XX საუკუნის 90-იან წლებამდე. ბოლო ათეული წლების მოვლენებმა ბევრი რამ შეცვალა პანკისის ხეობის საზოგადოებრივი ცხოვრების ვითარებაში [5, 84].

ხეობის სოფელ დუისში ქისტები 1840-1858 წლებში ჩამოსახლდნენ. „მთა-ქისტეთის“ სოფელ ხახანოდან [2, 107]. ჩამოსახლების დროს ქისტები „უკვე გაფანატიკოებული მაჰმადიანები იყვნენ [2, 118].

მას შემდეგ, რაც კავკასიაში მიურიდიზმი აღმოცენდა, ორ ასეულზე მეტი წელი გავიდა, მაგრამ დღემდე მეცნიერთა აბსოლუტურ უმრავლესობაში ეს საკითხი მწვავე დისკუსიის საგანს წარმოადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ XVIII საუკუნის 80-იან წლებში ჩეჩნეთი რელიგიური არჩევანის წინაშე იდგა. გენერალ პოტიომკინის დამსჯელი ლაშქრობის შედეგად წარმართობასა და ქრისტიანობას შორის ჩეჩნებმა უპირატესობა ისლამს მიანიჭეს. ეს იყო ასევე იდეოლოგია, რომელიც რუსოფობიით საზრდოობდა [8, 196].

შამილის მმართველობის პერიოდში ჩეჩნეთ-დაღესტანში გამკაცრდა შარიათის კანონები, დამყარდა რკინისებური დისციპლინა. მაგალითად, ერთმა ჩეჩენმა ხანჯლით დაუსახიწრა მეორეს ცხვირი. ორივე დარღოში ჩაიყვანეს. დივან-ხანამ გადაწყვიტა დამნაშავე ისევე დასახიწრებულიყო, როგორც დაზარალებული. გადაწყვეტილება მაშინვე სისრულეში მოიყვანა ჯალათმა, რისთვისაც ვერცხლის მანეთიანი მსიღო. შარიათის კანონით ნაბრძანები იყო: თვალის დასახიწრებისათვის დამნაშავეს დაეთხაროს თვალი, კბილის დაძრობისათვის, დაეძროს კბილი – სისხლი სისხლის წილ. თუ მოწინა-

აღმდეგენი ნებაყოფლობით არ შერიგდებოდნენ, მათ საქმეს სასამართლო განსჯიდა. სასამართლო ხშირად ხელმძღვანელობდა პრინციპით, მკვლელობისათვის გამოეტანა დახვერტის განაჩენი, თუ დაზარალებულის ახლო ნათესავები არ მიუტყეებდნენ დამნაშავეს ან არ შეთანხმდებოდნენ ფულადი საზღაურის გადახდაზე.

თუ მოკლულს დარჩებოდა მცირეწლოვანი ბავშვი, მკვლელს ჩააგდებდნენ ორმოში, სადაც ის იმყოფებოდა დაზარალებულის შვილის სრულწლოვანებამდე – 18 წლამდე. ამის შემდეგ დაზარალებულის შვილს უფლება ჰქონდა მოეკლა, ან მისგან მიეღო გამოსასყიდი. დარღოში ვაჟმა შეაცდინა გოგონა. დამნაშავე შეიპყრეს და სიკვდილით დასაჯეს – ხალხმა ფეხით გათელა იგი, ხოლო დედამისი ტბაში ჩაახრჩეს [9, 84-85].

კავკასიის დაპყრობის შემდეგ მისი ყველა მკვიდრი საკუთარ რელიგიას ინარჩუნებდა. თვით დაღესტნისა და ჩეჩნეთის დაცემის შემდეგაც ისლამის დევნას ადგილი არ ჰქონდა და ხალხი კვლავაც ამ სარწმუნოებას ემსახურებოდა. დაღესტან-ჩეჩნეთის ომის მიზანი რომ მხოლოდ რწმენის შენარჩუნებისათვის ბრძოლა ყოფილიყო, გამარჯვების მიღწევის შემდეგ რუსეთის ხელისუფლება ისლამის მოსპობისათვის იზრუნებდა. იმპერია მნიშვნელობას არ ანიჭებდა ვინ როგორ ღოცულობდა. მისი მიზანი იყო კავკასიის დაპყრობა, ხოლო დაღესტნელებისა და ჩეჩნების ბრძოლა მიმართული იყო არა ისლამის, არამედ თავისუფლების შენარჩუნებისათვის.

ცხადია, მოსახლეობის ესოდენ დიდი შემართება არ გამორიცხავდა ბრძოლას სარწმუნოების დასაცავად [4, 87].

საერთოდ, მეფის ადმინისტრაცია არა თუ წინააღმდეგობას უწევდა ისლამის იდეების პროპაგანდას, არამედ ყოველმხრივ ხელს უწყობდა მისი გავლენის გაბ-

ლიერებას ხალხთა მასებზე. მნიშვნელოვნად ეხმარებოდა მეჩეთების მშენებლობაში, მრავალ ადგილას ქმნიდა და აძლიერებდა სპეციალურ მუსლიმანურ სასწავლო დაწესებულებებს, რომლებიც დაკავებული იყვნენ სასულიერო კადრების მომზადებით.

აღსანიშნავია, რომ კარიზმის დროს იმპერიის დედაქალაქში – პეტერბურგში, მოსკოვში, ვოლგისპირეთის მრავალ ქალაქში, ციმბირში, ჩრდილოეთ კავკასიაში, სამხრეთ კავკასიაში და შუა აზიაში მეჩეთების მშენებლობა ფართოდ გაერცელდა.

მაჰმადიანური სასულიერო წოდება ასეთი პრივილეგირებული სოციალური მდგომარეობის გამო დიდი ერთგულებით ემსახურებოდა ცარიზმს. სამხრეთ კავკასიის სუნიტური სწავლების მართვის თავმჯდომარე და მუფტი ჰუსეინ ეფენდი გაიბოვი თავის ქადაგებაში აღნიშნავდა: „მეფისა და ხელისუფლების მორჩილება და ყურადღება, სამართლიანია ის თუ უსამართლო, მუსლიმანებია თუ არამუსლიმანები, ღმერთი აუცილებლად მათი მბრძანებელია. მორწმუნენო, დაემორჩილეთ აღაჰს, მის მოციქულს, რომლებსაც თქვენზე აქვთ ძალაუფლება“.

ყოველივე ეს აძლიერებდა მაჰმადიანურ სასულიერო წოდებას ტრადიციული ისლამის გაერცელების რეგიონებში [10, 76].

ჩრდილოეთ კავკასიაში მაჰმადიანური რელიგიის ძალდატანებით დანერგვასთან ერთად შეიჭრა მისტიკური მოძღვრება ტარიყათი ცნობილი მიურიდიზმის სახელით, რაც „ღმერთისკენ მიმავალ გზას“ ნიშნავს. იგი აღიარებს ადამიანის ჭეშმარიტ ხსნას, რომელიც სამოთხის ნეტარებას ჰპოვებს სულიერ და ზნეობრივ სრულყოფასა და ღმერთთან მიახლოებაში. დადგენილია, რომ ტარიყათის მოძღვრება წარმოიშვა ჯერ კიდევ წინას-

წარმრტყველ მუჰამედის სიცოცხლეში. მისი პირველი მქადაგებელი იყო ბიძამისი აბუბექრი. ჩრდილო კავკასიაში ტარიყათის (მიურიდიზმის) მოძღვრება განსაკუთრებული სიძლიერით გაერცელდა 1801-1859 წლებში. ტარიყათის საფუძველზე წარმოიქმნა ნაყშბანდის სექტა, რომელსაც სათავე და სახელი მისცა ბუხარელმა მოლამ ხაეაჯი-ბაჰაუდინ ნაყშბანდიმ. იგი გარდაიცვალა 1389 წელს და დაკრძალულია უზბეკეთში, ძველ ბუხარაში.

ნაყშბანდის სექტა მკაცრად იცავდა შარიათის მიერ დადგენილ ნორმებს. მას შარიათის სექტასაც უწოდებდნენ.

ტარიყათის (მიურიდიზმის) მეორე მიმართულება იყო სექტა ყაადირი, რომლის დამაარსებლად ითვლებოდა აბდულ ყაადირი. იგი გარდაიცვალა 1116 წელს ქ. გილანში, ბაღდადთან ახლოს. მისი მიმდევრები კალდე-ბული იყვნენ შარიათით დადგენილი ღოცვების გარდა შეესრულებინათ დამატებითი ღოცვაც და მონაწილეობა მიეღოთ სექტის ხშირ შეკრებებში. კავკასიის ხანგრძლივი, მომქანცველი ომის დამთავრების შემდეგ, ჩეჩნეთში მიურიდიზმის ამ მეორე მიმართულების (ყაადირი) გამაერცვლებელი იყო ქუნთ-ჰაჯი (გუდურმესის რაიონის სოფელ ელისხან-იურთიდან). ამ სექტამ მისივე სახელწოდება მიიღო. ჩეჩნეთ-ინგუშეთში ნაყშბანდის ჯგუფში შედიოდნენ ეკონომიკურად ყველაზე შეძლებული პირები. ისინი კვირაში ერთხელ (ხუთშაბათ საღამოს) იკრიბებოდნენ მეჩეთში და მეხუთე ღოცვის (ნაამაზ) შემდეგ ადგილიდან გაუნძრევლად ძიქარს-ზიქარს (გალობა) წარმოთქვამდნენ. ამ სექტის წევრები თავს მიურიდებად თვლიდნენ. ქუნთ-ჰაჯის სექტის წევრები კი რელიგიური რიტუალს (ქალები და მამაკაცები ცალ-ცალკე) ოთახში ან ღია ცის ქვეშ ასრულებდნენ.

ქუნთ-ჰაჯის მოძღვრებას ბევრი მიმდევარი გაუჩნდა ინგუშეთშიც. გახშირდა მათი შეკრებები. შამილმა სასტიკად გაილაშქრა ქუნთას წინააღმდეგ. მან აკრძალა ღია ცის ქვეშ რიტუალების შესრულება, იმ საბაბით, რომ ეს თითქოს ჭეშმარიტ რელიგიას ეწინააღმდეგებოდა. 1859 წელს ქუნთ-ჰაჯი გაემგზავრა მექაში, საიდანაც მისწერა თავის ნათესაებსა და მიმდევრებს, რომ საჭიროა ილოცონ მუჰამედი და შეასრულონ ძიქარი. 1861 წელს მექადან კავკასიაში დაბრუნებულმა ქუნთ-ჰაჯიმ (შამილის დატყვევების შემდეგ) ნახა, რომ მის მიერ შექმნილი სექტა ისევ მოქმედებდა და თავისი მიურიდების მეშვეობით უფრო ენერგიულად დაიწყო ხალხის მიზიდვა. სახლებში, ქუჩებში აწყობდა ხშირ შეკრებებს გალობის თანხლებით. საიდუმლოდ ებრძოდა ცარიზმს რელიგიური გაერთიანების ჩარჩოდან [3, 173].

ამავე დროს „კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოება“ ცდილობდა ქრისტიანობისა და ქართული კულტურის გავრცელებას ქისტებში. მისი ინიციატივითა და ხელშეწყობით სოფელ ჯოყოლოში აიგო წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია, სხვადასხვა სოფელში გაიხსნა რამდენიმე სამრევლო სკოლა; ეკლესიაში წირვა და სკოლებში სწავლა ქართულ ენაზე წარმოებდა. 1866 წელს საქართველოს ეგზარქოსის რეზოლუციით მოხდა პანკისელი ქისტების მონათვლა. მონათლეს, როგორც აქამდე მოუნათლავი, ისე მაჰმადიანი ქისტებიც. ახალმოქცეულებს ქრისტიანული სახელები დაარქვეს და გვარებიც „შვილის“ მიმატებით ქართულად გაუფორმეს. დღეს პანკისის ხეობაში ქართულად აქეთ გაფორმებული გვარები ქისტებსაც და ოსების უმრავლესობასაც. საურთიერთო ენაც ამ სამ ჯგუფს შორის ქართულია [5, 86-87].

მაგრამ მონათელის პროცესს კამპანიური ხასიათი ჰქონდა. რომელიმე მონათლულისთვის რომ გეკითხა დანათელის ამბავი, გეტყოდა: „რა დაგენათლეს – სტრაჟნიკებით ძალად დაგვაქუჩეს, ჩაგვწერეს დავთარში. მდინარე ალაზანზე დააგუბეს წყალი, მიგვრეკეს, დაგვატიტკლეს კაცი, დედაკაცი, ნიფხეების ამარად, ჩაგვყარეს წყალში, კარგა დაგვწუწეს დასიცხული კამეჩებით, ამოგვრეკეს თითოობით, შუბლზე რაღაც ზეთი წაგვისვეს და თან გვეუბნებოდნენ: – შენ პეტრე გქვია, შენ – ივანე, პავლე, მიხა, და სხვ. დანათლულები ხართ, წადით ეხლა, იარეთ ეკლესიაში, პირჯვარი დაიწერეთ, მარხვა შეინახეთ, ილოცეთ როგორც მღვდელმა დაგარიგათ, ეზიარებით და სცხონდებითო!“

სხვა გეტყოდა: „ხელებზე წყალი დაგეასხეს, დაგვაბანინეს და გვითხრეს – წადით, მონათლულები ხართო...“

ეს მართალიც იყო, არ სტყუოდნენ! მაშინ შეშინებული, ტყეში გაქცეული, დამალული ბევრი დარჩა ფორმალურად მოუნათლავი, დავთარში კი ჩაწერილი იყო და მონათლულს ეძახდნენ.

არც ერთმა – დიდმა თუ პატარამ, პირჯვრის წერა, ზიარება რა იყო, არ იცოდა. ეკლესიაში რომ ქუდი შეგეგდო, გამოსატანად იქ არ შევიდოდა, მღვდელს კი ეწერა დავთარში აღნიშვნით: „თქვა აღსარება და ეზიარაო“ [2, 216-217].

თუმცა ამ მოვლენას უკეალოდ არ ჩაუვლია. დღესაც, ხანში შესული მუსლიმანი ქისტები მეჩეთში ლოცვასთან ერთად ქართულთა ხატ-სალოცავეებშიც დადიან. ერთი მაჰმადიანი ქისტი, რომელიც დასახლდა ფშაელე-ბისაგან დაცლილ ზემო ხალაწანში, აღნიშნავს: „ახლა აქ რომ ქრისტიანული სალოცავეები დარჩა, ჩვენ ამათ

ხომ არ გავანაწიყნებთ, ამიტომ მათ საკლავს ვუკლავთ და სანთლებს ვუნთებთო“ [5, 86].

1898 წელს დუისელი მაჰმადიანების ერთმა ჯგუფმა თვითნებურად დაიწყო მეჩეთის მშენებლობა, მის წინააღმდეგ წავიდა ამავე სოფლის ქრისტიანი მოსახლეობა. მაჰმადიანი მქადაგებლები მეჩეთის აშენების ნებართვის მიღების გზებს ეძებდნენ. ბოლოს მათ თხოვნით მიმართეს სოფელ ბელაქანში მცხოვრებ მოლას – აბდულ ბაკანოღლის. იგი დუისის წარმომადგენლებთან ერთად ჩამოვიდა თბილისში და კავკასიის მუფტის მეშვეობით მეჩეთის მშენებლობის უფლება მიიღო. მეჩეთი აშენდა ცალკეული მორწმუნე პირების ინიციატივით 1902 წელს. იგი მდებარეობს სოფელ დუისის ცენტრში [3, 179].

დუისში მეჩეთის აშენების განსხვავებულ თარიღს ასახელებს მათე ალბუთაშვილი. მისი მონაცემებით სოფელში მეჩეთი აშენდა გენერალ ა. კორილკოვის შუამდგომლობით 1905 წელს. მშენებელი ყოფილა კოშკელი ფშაველი ი. ქისტეშვილი [2, 113].

XX საუკუნის დასაწყისში ქისტების სოფლებში თანდათანობით მომრავლდნენ მაჰმადიანური რჯულის მოციქულები, რომლებსაც მხარს უჭერდნენ ადგილობრივი მორწმუნე პირებიც. ამ ხეობაში მაჰმადიანური იდეოლოგიის ერთ-ერთი პირველი მქადაგებლები იყვნენ ძმები: გებიშა, ახიგა და ნონგი ხანგოშვილები.

დუისში ცხოვრების პერიოდში უფროსი ძმა გებიშა ქალაქ მექაში წავიდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მექადან პანკისში დაბრუნებულმა გებიშამ ენერგიულად მოჰკიდა ხელი მაჰმადიანობის გაერცელებას. ამ რელიგიის განმტკიცების მიზნით იმავე ხანგოშვილებმა ჩეჩნეთიდან ჩამოიყვანეს არაბულად განსწავლული ვინმე ვაათა, რომელიც სულ მალე გარდაიცვალა. მის შემდეგ ჩამოვიდა მოლა ყურბანა, შერთეს ქისტი ქალი და სამუდამოდ და-

ტოვეს სოფელ დუისში. მათი შთამომავლობა ჩვენს დროში ხანგოშვილის გვარს ატარებს. პანკისში მაჰმადიანური რელიგიის განმტკიცების მიზნით 1905 წელს ჩეჩნეთიდან ჩამოვიდა მოლა თავსოლთა, რომელმაც დაჰყო სამი წელი, ხოლო 1909 წელს აზერბაიჯანიდან ვინმე მქადაგებელი ის-ეფენდი, რომელიც ქადაგებდა ნაყშბანდის მოძღვრებას და აქ საფუძველი ჩაუყარა ამ სექტას. იგი გარდაიცვალა 1920 წელს სოფელ დუისში და დაკრძალეს ლაგოდეხის რაიონის სოფელ კაბალაში.

სოფელ დუისში მაჰმადიანთა რიცხვი დღითიდღე იზრდებოდა, მაგრამ ახლად შექმნილ სექტაში ძირითადად ერთიანდებოდნენ მხოლოდ ხანში შესულები. ნაყშბანდის სექტის გარდა სოფელ დუისში ინგუშეთიდან დაბრუნებულმა მაჩიგ მაჩალიკაშვილმა 1927 წელს დაარსა ქუნთ-ჰაჯის სექტა. 1928 წელს დიშნი-ვედნოდან ჩამოსულმა ჩეჩენმა ოდიმ შექმნა თავისი სახელობის სექტა. ოდის წასულის შემდეგ ამ ჯგუფს ხელმძღვანელობდა მოლა ქერიმ დუიშვილი. სექტის წევრები თავს იყრიდნენ იმ ოთახში, სადაც სტუმრად მყოფი ოდი ცხოვრობდა. ისინი რელიგიური რიტუალის მსვლელობისას ძიქარს (გალობა) დოლის თანხლებით ასრულებდნენ. აღნიშნული სექტა სულ მალე დაიშალა. 1909 წელს ჩამოყალიბებული ნაყშბანდის სექტა დღესაც მოქმედია. ამ სექტის წევრები დაარსების დღიდანვე პარასკეობით იკრიბებოდნენ იმ ოთახში, სადაც ის-ეფენდი ცხოვრობდა გარდაცვალებამდე. ქალები დღის პირველ ნახევარში, ხოლო მამაკაცები – საღამოს საათებში. ქუნთ-ჰაჯის სექტის წევრები ქალები და მამაკაცები ცალ-ცალკე ერთ-ერთი მონაწილის ბინაში ასრულებდნენ რელიგიურ რიტუალს. მათ თავიდან არ ჰქონდათ სპეციალური თავშესაყარი ადგილი.

საბჭოთა რეჟიმის საწყის ეტაპზე, როგორც სხვაგან, ისე პანკისშიც დაიხურა რელიგიური უჯრედები. სოფელ დუისის მეჩეთი გამოიყენეს კოლმეურნეობის საწყობად, სადაც ინახავდნენ სათესლე ხორბალს [3, 180-181].

ბოლშევიზმის „წნეხის“ შემდგომ ისლამური სასულიერო წოდება გამოსავალს ეძებს. მაგალითად, ყაზახეთის საკრებულო მეჩეთის იმამი აცხადებდა: „მართლმორწმუნენო! აღაჰისათვის თუ სასურველია, ზეგ 7 ნოემბერს იქნება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის დღესასწაული...“ ქადაგებაში შემდეგ ნათქვამია, რომ „დიდმა ოქტომბერმა აღასრულა მრავალი რამ, რაც ჩაწერილია ყურანში, რომ თავად აღაჰმა, ზრუნავს რა ხალხთა ბედზე, საზოგადოებრივ პროგრესზე, გადაწყვიტა კაცობრიობის გაბედნიერება და მსოფლიოს „აჩუქა“ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი და ლენინი“ [10, 162-163].

20-იან წლებში მაჰმადიანური სასულიერო წოდება საბჭოთა კავშირის მთელ ტერიტორიაზე, სადაც ცხოვრობდნენ მუსულმანები, ინარჩუნებდა არა მხოლოდ საეკულტო პოზიციებს, არამედ, მას ეპყრა მოსახლეობაზე ზემოქმედების ეკონომიკური ბერკეტები. მის ხელში რჩებოდა ვრცელი სავაჭურო მიწები, ბაღები, წისქვილები, საქარაენო ფარდულები, მნიშვნელოვანი ფულადი შემოსავალი და ა.შ.

მაჰმადიანური სასულიერო წოდების ხელში იყო ასევე შარიათის სასამართლოები, სასოფლო თემები, მექთებეები და მედრესეები. აღზრდა აქ მიმდინარეობდა შარიათის მკაცრად დადგენილი სულისკვეთებით, მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა კელაჲ აგრძელებდა ისლამის საკრალური რიტუალების შესრულებას [10, 178-179].

1950 წლიდან უფრო ინტენსიური გახდა პანკისის ხეობის თავში მცხოვრები ქისტების გაერთიანება ერთი სარწმუნოების ქვეშ. ეს განაპირობა ქისტების სოციალურ ყოფაში არსებულმა ადათობრივმა ტრადიციებმა და სამართლის ნორმებმა, რომელიც ჩვენს დრომდე მოქმედებაშია [3, 182].

როგორც აღვნიშნეთ, ისლამის მიღების კვალდაკვალ ქისტებში გავრცელდა მიურიდიზმის სექტა, რომლის არსი მიმართულია „ურწმუნოთა“, ქრისტიანთა წინააღმდეგ. ერთ-ერთი რიტუალი შემდეგნაირად სრულდებოდა: „სახლში ან მეჩეთში იატაკზე დამჯდარი მიურიდები აკეთებდნენ წრეს. თეთრ ტანსაცმელში და თეთრი ფაფახით მოლა ან მოკარნახე ჯდებოდა შუაში სკამზე. მის წარმოთქმულ სიტყვებზე მიურიდები „ლა-ილაჰს“ მღეროდნენ ერთ ხმაზე, თავს აკეთ-იქით იქნევდნენ ჯერ მძიმედ, შემდეგ ძლიერად, ჩქარ-ჩქარა. კარნახის გულსაწვავ სიტყვებზე „ილ-ლაჰს“ მარდად, შეტკეით ამბობენ.

ზოგი მიურიდი მთელი ტანით ფეხებამდე თევზივით ფართხალებს, ხტის, თროის და ბორგავს, ახტება და დაეცემა, მანამ გული არ შეუღონდება, ზოგი ტირის, სლუკუნებს...“ [2, 163-164].

დუისელ ქისტებში სექტის საქმიანობამ მკვეთრად გააღვივა ფანატიზმი. მიურიდები „ილ-ალაჰს“ გაიძახოდნენ ყველგან, მეჩეთში, სასაფლაოზე, მიცვალებულზე, სამუშაოზე, მგზავრობის დროს, ჭირში თუ ლხინში.

„ნაცნობები ერთმანეთს რომ შეხვდებოდნენ, მარჯვენა ხელით ხელს ჩამოართმევდნენ, მარცხენას ერთმანეთის ტანზე შემოხევედნენ და ერთმანეთს გულზე მიიკრაევდნენ, ეს იყო მათი გულითადი სალამი, ხოლო ქრისტიანის დანახვაზე თავჩაღუნული გაივლიდა, ჩუმად ან გადააფურთხებდა“ [2, 165].

„ნამაზის წინ, მორწმუნემ ყოველთვის უნდა დაიბანოს თავპირი და მკლავები იდაყვებამდე. თუ შეირია ე.ი. თუ მოშარდა, ან ფეხის ადგილს იყო, თუ ქრისტიანს ხელი ჩამოართვა და სხვა, ისევ უნდა დაიბანოს.“

მორწმუნე ქისტი „ფეხთ გაიხდის და დაიბანს, ქვეშაც გამოიბანს, დაიმკლავებს იდაყვებამდე. ჩამოცუცქდება წყლის პირზე, დაიბანს პირსა და მკლავებს შემდეგ დადგება სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ. ფეხებს კოხტად შეატყუებს, წელში გაიჭიმება, გაშლის ხელებს, ჯერ ყურებზე მოიფარებს, მერე გულზე დაიწყოებს და მერე ლოცვას დაიწყებს... ლოცვას რომ რჩება, დაჩოქილია, ამოიდებს კრიალოსანს, დასთვლის რამდენჯერმე, აკოცებს და ჩაიდებს ჯიბეში, ჩაიცმევს ფეხზე და ადგება. ლოცვაც ორნაირი აქვთ – დიდი და პატარა. ახალი მოსწავლე ასრულებს პატარა ლოცვას, დიდი – დიდს. მოლის ლოცვის დროს თუ ვინმემ გაუარა, ნამეტანად ქრისტიანმა, ლოცვა გამიფუჭდაო, ისევ თავიდან უნდა დაიწყოს, თუნდ ეს რამდენჯერმე მოუხდეს“ [2, 167-168]. ძველად კაცი მოსაშარდად დედაკაცივით უნდა ჩამჯდარიყო, – „შარდი მომეწუწება და გაემურდღღებო“ [2, 143].

მაჰმადიანური დღესასწაულებიდან ქისტები ზეიმობენ მარხვის დამთავრების დღეს – მაარხ დასთარს და ღურმან დეს. ამ უკანასკნელ დღესასწაულზე მსხვერპლს სწირავდნენ ოჯახის ერთი წევრის სახელზე. უბნის შვიდი ოჯახი ყიდულობდა ერთ ძროხას ან ხარს. ყველა, სათითაოდ, ვის სახელზეც იკვლებოდა საკლავი, საკლავს ზურგზე გადაუსვამდა ხელს და შემდეგ დაიკვლებოდა. ხორცს შვიდ წილად ჰყოფდნენ, ნაწილს ობლებს გაუგზავნიდნენ. ამ ხორცის დამარილება და შენახვა არ შეიძლებოდა [3, 187].

გარდაცვალებულის დაკრძალვის მიზნით საფლავს ამოთხრიდნენ 2 მეტრის სიღრმეზე და შეჭრიდნენ გვერდიდან. ქალის საფლავი მამაკაცის საფლავზე 10 სანტიმეტრით უფრო ღრმად ითხრებოდა. მათი რწმენით, „ქალისა და მამაკაცის სული საიქიოში ერთმანეთს არ უნდა შეხედეს. ცხოვრებაში ქალისაგან შეწუხებულმა მამაკაცმა სამარეში უნდა დაისვენოს და ქალთან მიმავალ ეშმაკს დაუდარაჯდეს და მუდმივი მფარველი იყოს მისი“ [3, 196].

მაჰმადიანური რელიგიით სახის გარდა ადამიანის სხეულზე თმის მოზრდა დიდ ცოდვად ითვლება. მაჰმადიანებს სწამთ, რომ თმაში იმალებიან ავი სულები, რომლებიც ადამიანს აწუხებენ ფეხის ყოველ ნაბიჯზე. საბჭოთა რეჟიმის დამყარების შემდეგ ქისტმა ახალგაზრდობამ უარყო თმის გადაპარსვის ჩვეულება და მასიურად შემოიღეს მოკლედ შეჭრილი ვარცხნილობა, მაგრამ ხანში შესულები ისევ უბრუნდებიან ტრადიციულ წესს [3, 91].

თანამედროვე ისლამისტურ მოძრაობაში განსაკუთრებით გამოირჩევა ეაჰბიტური მოძრაობა (ერთი ნაწილი მას მოდერნისტულ მიმართულებას უწოდებს, მეორე – ნეოეაჰბიტურს).

როგორც ცნობილია, მუჰამედ იბნ აბდ ალ-ეაჰბბა XVIII საუკუნეში ცენტრალურ არაბეთში დააარსა ახალი მაჰმადიანური რელიგიურ-პოლიტიკური მიმდინარეობა, რომელიც თავის მიმდევრებს მოუწოდებდა არაბების გაერთიანებისა და თურქეთის ბატონობის წინააღმდეგ მოქმედებისაკენ. ამ მიმართულებას ეაჰბიზმს, მიმდევრებს კი ეაჰბიტებს უწოდებდნენ. ეაჰბიზმის მთავარი მოთხოვნა იყო აღედგინათ პირველადი ისლამი, უარი ეთქვათ ფუფუნების საგნებზე, გართობაზე, ალკოჰოლსა და თამბაქოზე და სხვ. XX საუკუნის დასაწყისში ეაჰ-

ბიტების ლიდერები დაუკავშირდნენ ამერიკელებსა და ინგლისელებს, მათი დახმარებით დაიპყრეს დასავლეთი არაბეთი და ჩამოაყალიბეს ცალკე სახელმწიფო – საუდის არაბეთი, რომლის ოფიციალური რელიგიაც სწორედ ეაჰაბიზმია. შემდგომში ამ მოძრაობამ დაკარგა თავდაპირველი, პროგრესული ხასიათი და მაჰმადიანური სამყაროს განხეთქილების მიზეზად იქცა. ეაჰაბიტები დაუპირისპირდნენ ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიელ მუსლიმანებს, რადგან ეაჰაბიზმი ეწინააღმდეგება ამ რეგიონისათვის ტრადიციულ სუფიტურ ისლამს.

საერთოდ, კავკასიაში ისლამის აკენად დაღესტანია მიჩნეული, იქ კი ცენტრად – ყიზილიურტის რაიონი. ისლამმა დაღესტანში ახალი რელიგიურ-კულტურული და სოციალურ-პოლიტიკური ტენდენციები წარმოშვა, რამაც ძლიერ შეარყია საქართველოსთან ურთიერთობა. ყაზაღურ თავდასხმებთან ერთად დაღესტნელების მიზანი გახდა ქართველი მთიელების გამაჰმადიანება [11, 110].

ეაჰაბიზმი, როგორც რელიგიურ-პოლიტიკური მოძრაობა, დაღესტანში გავრცელდა 1989 წლიდან. ეაჰაბიტებსა და ჩეჩნებს შორის კავშირი კი დამყარდა რუსეთ-ჩეჩნეთის პირველი ომის დროს. საველე მეთაურმა წარმოშობით იორდანელმა ემირ ხატაბმა ჩამოაყალიბა ისლამისტების შეიარაღებული რაზმი (უმეტესობა დაღესტნელები); მათ დიდი წარმატებით იბრძოლეს ჩეჩნეთში და დაღესტანში. სამხედრო კავშირი დაღესტნელ და ჩეჩენ ისლამისტებს შორის კიდევ უფრო გაძლიერდა ომის შემდეგ, რაც 1997 წელს გამოიხატა შეთანხმებით სამხედრო ურთიერთდახმარების შესახებ.

ეაჰაბიტები პანკისის ხეობაში პირველად გამოჩნდნენ 1997 წლის გაზაფხულზე. მაშინვე ჩამოაგდეს სოფელ ჯოყოლოს ეკლესიიდან ჯვარი და გააუქმეს ძველი, რესტავრირებული მართლმადიდებლური ეკლესია.

ააგეს ახალი მეჩეთი ვაჰაბიტებისათვის სოფელ დუისში, ვინაიდან ძველში მათ არ უშვებდნენ. ასევე ახალი მეჩეთები აშენდა ომალოში, ჯოყოლოსა და ბირკიანში [5, 323].

ჩეჩნეთში ახალმოქცეული ბევრი ვაჰაბიტი პანკისის ხეობაში ლტოლვილის სტატუსით შეეცადა თავისი როგები შეეცხო ძირითადად ახალგაზრდების ხარჯზე, ხეობაში ვაჰაბიზმის გაერცელებით. ამავდროულად მიზნით ჩამოვიდნენ საუდის არაბეთისა და თურქეთის მოქალაქეები, რომლებიც, თავისი ქვეყნების დაფინანსებით წელგამართულნი, აქტიურად ცდილობენ თავს მოახვიონ ვაჰაბიზმი სუფისტური, ტრადიციული ისლამის მიმდევარ პანკისელ ქისტებს [5, 123].

ბოლო წლებში პანკისის ხეობაში გაყიდეს კულტურის ობიექტები, დაიტაცეს ინვენტარი, ქისტი ბავშვებისა და ახალგაზრდების ყურადღება გადატანილია არაბული ენის შესწავლაზე, ვაჰაბიზმზე, რაც ქისტ ბავშვებს კარგს არაფერს უქადის სამომავლოდ [3, 205].

ჩეჩნეთში ისლამური რესპუბლიკის გამოცხადება არ ნიშნავს, რომ ჩეჩნებმა აღიარეს ვაჰაბიზმი, რომელიც უარყოფს ყოველივე ეროვნულს. რუსეთი, რომლისთვისაც მიუღებელია დამოუკიდებელი სახელმწიფოს იდეაც კი ჩრდილო კავკასიაში, ვაჰაბიზმს შეეგუება მანამ, ვიდრე ვაჰაბიტები კავკასიური სულის ჩაკედას შეეცდებიან, ხოლო თუ ისინი ანტირუსულ კამპანიას გააჩაღებენ, მაშინ ვაჰაბიტები მიურიდების ბედს გაიზიარებენ, თუმცა, ვერასოდეს იტვირთებენ იმ მისიას, რაც მიურიდებმა ადასრულეს კავკასიის ისტორიაში [12, 70].

ვაჰაბიტების გამოჩენა კავკასიაში დაკავშირებულია იმ წინააღმდეგობებთან, რომელიც სუნიტურ თურქეთს ფუნდამენტალისტურ ირანსა და საუდის არაბეთს შორის არსებობს. ამ სახელმწიფოთა ინტერესები ერთმან-

ნეთს შეეჯახა კავკასიის რეგიონში, რაც ამ მხარის და ცენტრალური აზიის ბუნებრივ რესურსებს უკავშირდება; თუმცა დაპირისპირებულ ქვეყნებს ერთი საერთოც აქვს – დამოკიდებულება რუსეთისადმი. თუ ირანისა და თურქეთისათვის კავკასია ტრადიციულად ინტერესთა სფეროა, საუდის არაბეთის დაინტერესება ამ რეგიონით ახალია. ჩრდილო კავკასიის კონფლიქტი (ჩეჩნეთი, დაღესტანი) მომგებიან პოზიციაში აყენებს ირანს, აშკარაა მისი მცდელობა, ევროპის სახელმწიფოთა პარტნიორი გახდეს მათთვის ენერგომატარებლების მიწოდების მეშვეობით, რითაცაა გამოწვეული სახელმწიფო მეთაურის ვიზიტები ევროპის რიგ სახელმწიფოებში. საუდის არაბეთი კავკასიიდან შორს მდებარეობს, მაგრამ ენერგომზიდებით სარგებლის მიღებას იდეოლოგიისა და ფინანსების გულუხვად ხარჯვით ცდილობს. ვაჰაბიტები ცდილობენ დამკვიდრებას არა მარტო კავკასიის ტრადიციულ რელიგიურ ორგანიზაციებში, არამედ პოლიტიკურ სტრუქტურებშიც [12, 71].

ჩეჩნეთში ხელისუფლებამ და რელიგიურმა ორგანიზაციებმა ბრძოლა ვაჰაბიტებთან იმით დაიწყეს, რომ ატარებდნენ მორწმუნეებთან საუბრებს ვაჰაბიზმზე, კრძალავდნენ არარეგისტრირებულ ლიტერატურას, ხურავდნენ უკანონოდ გახსნილ მეჩეთებს. რელიგიური ორგანიზაციები მოუწოდებდნენ სახელისუფლო ორგანოებს საზღვარი დაედოთ ვაჰაბიტთა თავხედობისათვის. მიუხედავად ამისა, ვაჰაბიტების ზემოქმედება პოლიტიკურ პროცესებზე სულ უფრო საგრძნობი ხდებოდა. მათ წინააღმდეგ გამოვიდა ჩრდილო კავკასიის მუსლიმთა კონგრესი. კონგრესმა ხელისუფლების ორგანოებს მოსთხოვა ვაჰაბიტები კანონგარეშე გამოეცხადებინათ. აღმოსავლეთ კავკასიის მუსლიმთა კონგრესის გადაწყვეტილება თავდაყირა დააყენა 1998 წელს მოსკოვში პრეზიდენტის

რეზიდენციაში გამართულმა სხდომამ, რომელსაც ესწრებოდნენ იუსტიციის, შინაგან საქმეთა და ეროვნებათა მინისტრები. სხდომამ გადაწყვიტა, რომ ეპაპიტები ექსტრემისტები არ არიან. რუსეთმა მხარი დაუჭირა ეპაპიტებს იმ დროს, როცა იგი ოფიციალურად აკრძალეს ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში, ხოლო დაღესტანში ისლამურ ფუნდამენტალიზმადაა მიჩნეული [12, 72-73].

დღეს ქისტები რელიგიას უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ, რწმენას მიუბრუნდა ყველა. ეს პროცესი დამახასიათებელია მთელი პოსტსაბჭოური სივრცისათვის. ქისტების ტრადიციული სინკრეტული (ისლამურ-ქრისტიანულ-წარმართული) სარწმუნოება თავის ძალას კარგავს და მის ადგილს იკავენს ორთოდოქსული ისლამი. ხანში შესულები უფრო ძველ, ტრადიციულ სარწმუნოებას მისდევენ: მეჩეთში ლოცვასთან ერთად ადგილობრივ ხატ-სალოცავებშიც დადიან. ახალგაზრდები კი ისლამის დოგმების ზუსტ დაცვას მოითხოვენ, რაც თაობათა შორის უთანხმოების მიზეზად იქცა.

ხალხი ეპაპიტებს ხელგაშლილი არ შეხვედრია. რწმენის მიმართ გარკვეული განსხვავებულობა მათ შორის დისტანციას ქმნის. ქისტი ახალგაზრდების რეისლამიზაციის პროცესი იწვევს ქართული ღირებულებების უარყოფას და ორიენტაციას მუსლიმანური სამყაროსაკენ [5, 5-6].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ქსე, ტ. 7, თბ., 1984.
2. მ. ალბუთაშვილი, პანკისის ხეობა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი და შენიშვნები დაურთეს გ. და ნ. ჯავახიშვილებმა, თბ. 2005.
3. ლ. მარგოშვილი, პანკისის ხეობა (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), თბ., 2002.
4. ე. ითონიშვილი, ალექსანდრე ყაზბეგი (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მონაცემები) თბ., 2006.
5. პანკისის კრიზისი, თბ., 2002.
6. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 37.
7. ლ. ხუციშვილი, სულიერი ღირებულებების რეორიენტაციის პროცესი პანკისელი ოსების მაგალითზე, „კლიო“ №14, თბ., 2002.
8. Марк Блиев, Южная осетия в коллизиях российско-грузинских отношений, М., 2006.
9. ი. ორბელიანი, რვა თვე შამილის ტყვეობაში, თბ., 1991.
10. М.В. Вагабов, Н.М. Вагабов, Ислам и вопросы атеистического воспитания, М., 1988.
11. ზ. კელაპტრიშვილი, საქართველო-დაღესტნის ურთიერთობა უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის ბოლომდე (სადოქტორო დისერტაცია), თბ., 2006.
12. ნ. ომარაშვილი, კახეთში მცხოვრები დაღესტნელები, თბ., 2008.

დინასტიური ქორწინება ძველ საქართველოში

წყვილადი ოჯახის ჩამოყალიბებაში, მონოგამიური ოჯახის შექმნის ობიექტური პირობების გარდა, დიდი როლი შეასრულა ქალის მისწრაფებამ – შემცირებულიყო იმ მამაკაცების წრე, რომელსაც მასთან სქესობრივი კავშირის უფლება ჰქონდა ჯგუფური ქორწინების ჩვეულების ძალით.

საყვარელ ადამიანთან მუდმივად ერთად ცხოვრება ადამიანის ბედნიერების ერთ-ერთი პირობაა. „ქორწინებიდან წარმოდგება ქალის მთელი სიყვარული... და ქალის ბედნიერებაც ილუპება, თუ იმას გაჰყვა ცოლად, ვინც არ უყვარს“ (ე. სტალი).

ძველი საბერძნეთი, როგორც წესი, არ იცნობდა ქორწინებას სიყვარულის საფუძველზე. ცნობილმა კინიკმა ფილოსოფოსმა დიოგენმა დაწერა წიგნი სიყვარულზე, სადაც სიყვარულს უწოდებს ბუნების ბოროტებას და უსაქმურთა საქმეს. კინიკები უარს აცხადებდნენ სახელმწიფოსა და ოჯახზე, მოითხოვდნენ ცოლებისა და ბავშვების საერთოობას (ე.ი. ჯგუფურ ქორწინებას).

ძველ ბერძნულ მითოლოგიაში ეგვიპტის მეფის ბელოსის ვაჟი დანაოსი უფროსი ძმის ეგვიპტოსის 50 ვაჟისაგან თავისი 50 ასულის დაცვის მიზნით შეიღებინად არგოსში გადასახლდა. ეგვიპტოსის ვაჟებმა მიაგნეს დანაოსს და აიძულეს მიეთხოვებინა მათთვის თავისი ქალიშვილები. სასოწარკვეთილი დანაოსი თითქმის გამოსავალს პოულობს. მისი რჩევით, ორმოცდაათივე ქალიშვილი ფარულად მახვილით აღიჭურვა, რომ პირველსავე ღამეს განეგმირათ ქმრები. ის ღამეც დადგა. შურისგების ჯამი მოახლოვდა. ორმოცდაცხრა გამძვინვარებულმა დანაიდმა მამის ღარიგება პირნათლად შე-

ასრულა: სისხლის გუბეში ცურავდა ორმოცდაცხრა ეგვიპტიდი. მხოლოდ ერთმა – ჰიპერმენსტრამ დაბლა დაუშვა შურის საგებლად აღმართული მახვილი: სიყვარულით შეპყრობილი დასცქეროდა მძინარე ლინკევსს, წედან რომ სასიკვდილოდ ემეტებოდა. ქალიშვილმა ვერ აღასრულა მამის ბრძანება...

დიდმა ბერძენმა დრამატურგმა ესქილემ ტრაგედია „ეგვიპტიდებში“ სამსჯავროზე გაიყვანა მამის ურჩი ასული, სადაც თვით სიყვარულის ქაღალმერთი აფროდიტე გამოცხადდა და გაამართლა ჰიპერმენსტრა. ესქილეს აზრი ასეთია: განა დღევანდელ სახელმწიფოს შეეფერება არაფრად ჩაადგოს მოქალაქის პირადი არჩევანი, პირადი გრძნობა და ინიციატივა? ჰიპერმენსტრას ლინკევისი შეუყვარდა. საფუძველი ეყრება სიყვარულზე დაფუძნებული, ძალდატანებისაგან თავისუფალი ოჯახის შექმნას. ფეხქვეშ არ ითელება ქალიშვილის სპეტაკი გრძნობა.

კაცობრიობის ისტორიაში დინასტიური ქორწინება არასოდეს შემთხვევითი მოვლენა არ ყოფილა. იგი მეტყველებს გარკვეულ კულტურულ და პოლიტიკურ ურთიერთობაზე, რომელიც წინ უსწრებდა ასეთი აქტის შესრულებას. კლასობრივ საზოგადოებაში ასეთი სახის ქორწინება ყოველთვის პოლიტიკური მოტივებით იყო განსაზღვრული, ხოლო მისი გადაწყვეტის პროცესი თვალნათლად გვიჩვენებს ქალის უუფლებო მდგომარეობას, რომელსაც დაკარგული ჰქონდა შესაძლებლობა – თავისი შეხედულებისამებრ გადაეტყვიტა საკუთარი მომავალი.

რომაელებთან ომის დაწყებამდე რამდენიმე წლით ადრე პონტოს მეფე მიტრიდატე VI ევპატორმა კავშირი შეკრა სომხეთის მეფე ტიგრან მეორესთან. ეს კავშირი

მითრიდატეს ქალიშვილზე ტიგრანის დაქორწინებით დაგვირგვინდა.

626 წელს ბიზანტიის იმპერატორი ჰერაკლე ხაზართა მეთაურს თავისი ქალიშვილის ედოკიას ცოლად მიცემას პირდება, თუ ხაზარები ამიერკავკასიასა და სპარსეთზე სალაშქროდ გაჰყვებიან. ცნობილია, რომ ბიზანტიის იმპერატორი იუსტინიანე მეორე, რომელიც სასახლის შეთქმულების შედეგად 695 წელს ტახტიდან ჩამოაგდეს, დაქორწინდა ხაზარების ხაკანის ქალიშვილზე, რის შედეგადაც მათი დახმარებით კვლავ დაიბრუნა ტახტი.

ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს – 1099 წელს ბაღდადში აიღო ქალაქი ბეთლემი, 1100 წლის ოქტომბრიდან გახდა ედესის საგრაფოს ბატონ-პატრონი და თავისი პოზიციების განსამტკიცებლად ცოლად შეირთო ერთ-ერთი სომხური ოლქის მდიდარი გამგებლის გაბრიელის ქალიშვილი, სახელად მართა.

დინასტიური კავშირის მრავალი ფაქტი გვხვდება რუსეთის ისტორიაში. მაგალითად, ვლადიმირ სვიატოსლავის ძემ შეძლო აეძულებინა ბიზანტია ეცნო კიევის რუსეთის სიძლიერე და ელიარებინა მისი თანაბარი უფლებები ბიზანტიის იმპერიასთან, რამაც გამოხატულება პოვა ვლადიმირის ქორწინებაში იმპერატორ ვასილ II-ისა და კონსტანტინე IX-ის დაზე – ანაზე.

XI საუკუნის პირველ ნახევარში, იაროსლავ ბრძენის დროს იზრდებოდა და მტკიცდებოდა რუსეთის საერთაშორისო ავტორიტეტი. უცხოელი მეფეები რუსეთთან კავშირის დამყარებას ესწრაფოდნენ. იაროსლავმა ცოლად შეირთო შვეციის მეფის ასული, თავისი ქალიშვილები საფრანგეთის, უნგრეთის, ნორვეგიის მეფეებს მიათხოვა, იაროსლავის ვაჟი კი ბიზანტიის იმპერატორის ასულზე დაქორწინდა.

1561 წელს ივანე IV-მ ცოლად შეირთო ყაზარდოს მბრძანებლის ტემრიუკ იდაროვიჩის ასული კუჩენა, რომელსაც მოსკოვში მართა დაარქვეს. ეს ქორწინება დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობის აქტი იყო. ყაზარდომ მეტი მნიშვნელობა შეიძინა რუსეთის კავკასიურ პოლიტიკაში.

ასევე ხდებოდა შუასაუკუნეების ევროპაში. არისტოკრატიის წრეებში ქორწინების მოტივს განსაზღვრავდა მშობელთა ქონებრივი ან დინასტიური ინტერესები და არა თვით ქალ-ვაჟის გრძნობები, ნება-სურვილი. მაგალითად, თავის დროზე ინგლისის მეფე ჰენრი VIII-ს ანგარებით ჰყავდა ცოლად შერთული ესპანეთის მეფის ასული. შემდეგ ეს ქორწინება ხელს არ აძლევდა და ჰენრი მერვემ პაპს განქორწინება მოსთხოვა, რომ იაჯავარი ანა ბოლეინი შეერთო.

ძველ საქართველოში ქვეყნის მესვეურები, ეროვნული ინტერესების შესაბამისად სისხლის აღრევასაც არ ერიდებოდნენ. ლეონტი მროველის გადმოცემით, აზონის დამარცხების (ძველი წელთაღრიცხვით IV საუკუნის მიწურული) შემდეგ ფარნაეაზმა მისცა „დაი თვისი ოვსთა მეფესა ცოლად, და მეორე დაი თვისი მისცა ქუჯის ცოლად“. ქუჯისა და ფარნაეაზის დას ეყოლათ შვილი, რომელსაც ფარნაეაზის ძემ საურმაგმა მიათხოვა თავისი ერთერთი ასული. ლეონტისევე სიტყვებით რომ ვთქვათ, საურმაგმა ერთი ასული მისცა ძესა ქუჯისსა, მამის დისწულსა თვისსა“, ე.ი საურმაგმა შვილი თავის მამიდაშვილს მიათხოვა.

ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნის პირველ ნახევარში სომხეთის მეფე მიჰრდატს (იგივე მითრიდატე) ცოლად ჰყავდა თავისი ძმის, ქართლის მეფის ფარსმანის ასული. საინტერესოა, ფარსმანმა თავის ძმას მანამდე მიათხოვა თავისი ასული, სანამ მიჰრდატი სომხე-

თის სამეფო თახტზე ავიდოდა, თუ შემდეგ? ეს ნაბიჯი ფარსმანმა პოლიტიკური მოსაზრებით გადადგა, თუ იმდროინდელ ქართლში არსებობდა ასეთი ტრადიცია?

ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანების ხანაში გაძლიერდა დინასტიური ქორწინებანი მეზობელ სახელმწიფოებთან. 1031 წელს მარიამ დედოფალი გაემგზავრა კონსტანტინოპოლს მშვიდობისა და ერთობის ჩამოსაგდებად, თავისი ვაჟისათვის – ბაგრატისათვის კუროპალატობის პატივის მოსაპოვებლად და შესაფერი სადედოფლოს მოსაძებნად.

იმპერატორმა რომანოზ III არგიროსმა დედოფალ მარიამის თხოვნა შეიწყნარა, ზავი განუმტკიცა და თავისი ძმისწული ელენე, თავისი ძმის ბასილის ქალიშვილი აფხაზეთში გაგზავნა სარძლოდ, ხოლო სასიძო ბაგრატი კუროპალატის ტიტულით აღაზევა.

მართალია, ელენე დედოფალი მალე გარდაიცვალა და ნათესაური კავშირი ბიზანტიისა და საქართველოს სამეფო სახლებს შორის შეწყდა, მაგრამ არსებული შეთანხმება ისედაც დაირღვეოდა, რადგან არცერთი მხარის საბოლოო ინტერესებს არ პასუხობდა.

1066 წელს ბაგრატ IV-მ საკუთარი დისწული სულთანს მიჰგვარა ცოლად. უფრო ადრე კი თავისი ასული მართა ბიზანტიაში გაათხოვა. ბაგრატი წინდახედულად მოქმედებდა და ორივე მხრივ იმტკიცებდა მდგომარეობას.

საქართველოსა და ოსეთის დაახლოებას დიდად უწყობდნენ ხელს ოსეთის მეფის ასულები, რომლებიც საქართველოში თხოვდებოდნენ, პოლიტიკური ორიენტაციის განმტკიცების გარდა, თავიანთ სამშობლოში ქართული რელიგიისა და კულტურის პროპაგანდისტებიც იყვნენ. ქართულმა ისტორიულმა წყაროებმა შემოგვინახეს ოსეთიდან მოყვანილი ისეთი დედოფლების სახელე-

ბი, როგორიც იყვნენ ბორენა – ბაგრატ IV-ის მეუღლე, ბურდუხანი – გიორგი III-ის მეუღლე.

დავით აღმაშენებელი ყივჩაღთა მთავრის ასულის ცოლად შერთვით, უდავოა, ითვალისწინებდა ამ ორი ქვეყნის ახლო ურთიერთობასა და ძლიერ პოლიტიკურ ინტერესებს. საგულისხმოა, რომ თამარის პირველი ისტორიკოსის ცნობით (სამწუხაროდ, ეს სხვა წყაროებით, მათ შორის, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის თხზულებაში არ დასტურდება), დავითის ერთ-ერთი ქალიშვილი ოსეთში ყოფილა გათხოვილი. ისტორიოგრაფიაში შენიშნულია, რომ დინასტიური ქორწინებები და ნათესაური კავშირის დამყარება საქართველოს სამეფო კარისთვის ოსეთის დამორჩილების ერთ-ერთი ხერხი იყო.

1116 წელს დავითმა თავისი ასული კატაი „გაგზავნა საბერძნეთს სძლად ბერძენთა მეფისად“. მანამდე კი მეორე ასული თამარი მანუჩეჰრ მეორეს მიათხოვა, „რათა ვითარცა ორნი მნათობნი – ერთი აღმოსავლეთს, ხოლო მეორე დასავლეთს – ცისკროვან ჰყოფდნენ სფეროსა. მამისგან მიმღებელნი მზეებრთა შარაევანდეთაგანნი“. საქართველოს მეფის ეს ნაბიჯი მიზნად ისახავდა შარვან შაჰთან შეთანხმებას და სელჩუკთა წინააღმდეგ ბრძოლაში მის გადმობირებას.

მოსკოვის სახელმწიფოსა და საქართველოს შორის დინასტიურ კავშირს ხანგრძლივი ტრადიცია ჰქონდა. იგი არაერთგზის დასმულა საქართველო-რუსეთის ურთიერთობაში – თევდორე ივანეს ძის, ბორის გოდუნოვის, მიხეილ თევდორეს ძის, ალექსი მიხეილის ძის დროს, იცოდნენ რა ერთმანეთის სიმძლავრე და ერთმორწმუნეობა, ორივე მხარე ცდილობდა პოლიტიკური კავშირის დამყარებას.

რუსული მემკვიდრეობის ცნობით, 1154 წელს კიევის დიდი მთავარი იზიასლავ მსტისლავის ძე (1146-1154) და-

ქორწინდა საქართველოს მეფის ასულზე. წყაროებში მისი სახელი არაა მითითებული, მაგრამ, როგორც პროფ. ი. ცინცაძე აღნიშნავდა, იგი დემეტრე პირველის (1125-1156) შვილი რუსუდანი უნდა იყოს.

უკრაინისა და საქართველოს წარმომადგენელთა შორის ახლო მეგობრული დამოკიდებულება არც შემდეგ ყოფილა უცხო. ორივე ქვეყნის სამეფო გეარის წარმომადგენლები ხშირად ქორწინდებოდნენ ერთმანეთზე და ეს მათ შორის კავშირს უფრო აძლიერებდა, აფართოებდა ორი მეზობელი ხალხის სხვადასხვა სახის ურთიერთობას.

ობიექტური და სუბიექტური პირობების გამო ფეოდალური საქართველოს ისტორიაში სრულიად საქართველოს სამეფოს ტახტზე ავიდა გიორგი III-ის ერთადერთი ასული თამარი. ასეთმა სიტუაციამ განაპირობა ქალის როლის ამაღლება. საერთოდ, ქალის სრულყოფილ ადამიანად მიჩნევა კაცობრიობისათვის მტკივნეული, რთული საკითხი იყო, რადგან მის პროგრესულ გადაჭრას წინ ეღობებოდა როგორც ტრადიციები, ისე ზოგი რელიგიური დოგმა. ქართული ეკლესია ვერ აღუდგა წინ ქალის ღირსების ამაღლების ტენდენციას სწორედ იმის გამო, რომ ქრისტიანობა, ეკლესია და მისი იდეოლოგია მკეიდრად დაუკავშირდა ღვთისმშობელსა და ნინოს. რა თქმა უნდა, ყოველივე ამას ამაგრებდა ქალისადმი მოკრძალებისა და პატივისცემის ეროვნული ტრადიცია.

თამარს გამეფებისთანავე მოუხდა მოციქულების მიგზავნა განდგომილ დიდგვაროვანთათვის და მათი დაშოშმინება მოლაპარაკების გზით. სამეფო კარის წარმინებული მანდილოსნები ხოშაქ ცოქალი და კრავაი ჯაყელი გამოცხადდნენ აჯანყებულთა დასში, რომელსაც ეაზირი ყუთლუ-არსლან მეტურტლეთუხუცესი მეთაუ-

რობდა და მშვიდობიანი თათბირით დააცხრეს გამწვავებული უკმაყოფილება. ეჭვს გარეშეა, ბრძოლის პირზე მისული საქმის მოგვარებაში მოციქულთა სიტყვას ექნებოდა გადამწყვეტი მნიშვნელობა. საგულისხმოა, რომ ასეთი სიტყვის მოქმედებად თამარის მეფობისას ქალები გვევლინებიან, რაც მათი მაღალი სოციალური პრესტიჟის მაჩვენებელია.

პირად ცხოვრებაში პოლიტიკის ზეგავლენას ვერ ასცდა თამარი. დიდგვარიანი ფეოდალების სურვილით მოხდა მისი პირველი ქორწინება გიორგი რუსზე. შემდეგ თამარის მოხოვნელთა შორის გაიმარჯვა ოსმა უფლისწულმა, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ დაკით სოსლანის მომხრეთა დასი ძლიერი იყო და მხარს უჭერდა ისეთ საქორწინო აქტს, რომელიც ქვეყნის შემდგომ გაძლიერებას შეუწყობდა ხელს.

საქართველოს ფეოდალური მონარქიის დაშლის შემდეგ მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა. დაქუცმაცებული პოლიტიკური ერთეულების მესვეურები ახლა ერთმანეთთან ეძებდნენ ნათესაურ კავშირს ისევ თანამოძმეთა სისხლის ასაღებად, ხოლო მაჰმადიანურ ქვეყნებთან (ირანი და ოსმალეთი) დამოყვრებას ძალდატანებითი ხასიათი ჰქონდა.

სისხლით დანათესაება, რომელსაც მიმართავდნენ ამ პერიოდში მთიელი თავადები და ქართველი მეფეები, მათ ერთმანეთთან მხოლოდ დროებით აზავებდა და არიგებდა. გაცხარების ჟამს შვილი თავს ჰკვეთდა მამას, ძმა თვალებს თხრიდა ძმას, მამა ჰყიდდა შვილებს. ხშირად ძალაუფლება სისხლით ნათესაობაზე და სარწმუნოებაზე უფრო ძლიერი აღმოჩნდებოდა. როცა ტახტზე ადიოდნენ, ყველაფერს ივიწყებდნენ: თავადისა და მეფის ტიტული რეცხავდა ყოველგვარი დანაშაულის კვალს.

დანათესავენ საქმეს ვერ შეელოდა, მაგრამ მას მაინც მიმართავენ, როგორც უკანასკნელ ღონისძიებას. მძიმე წუთებში ნათესაობის სჯეროდან იხსნება, როგორც სიკვდილის პირას მისულ ავადმყოფ ადამიანს ყოველგვარი წამლის სჯერა, ოღონდ გაახანგრძლივის გარდაუვალი აღსასრულის დადგომის ქამი.

პოლიტიკური ერთიანობისათვის ქართლის მეფე დავით X-ის (1505-1525) წარუმატებელი ცდების შემდეგ ქვეყნის მთლიანობის აღდგენისათვის ბრძოლას ენერგიულად მოჰყიდა ხელი მისმა ვაჟმა ლუარსაბ პირველმა (1527-1556), რომელმაც ჯერ კიდევ გამეფებამდე (1526) ცოლად შეირთო იმერეთის მეფის ასული თამარი. ამით ქართლის ტახტიც განიმტკიცა და ერთგული პოლიტიკური მოკავშირეც შეიძინა.

1632 წლიდან ქართლისა და ირანის ურთიერთობის ახალი ეტაპი დაიწყო. ამ დროიდან მოკიდებული ქართლ-კახეთს მაჰმადიანი მეფეები განაგებდნენ, რომელთაც შაჰის მოადგილეები ეწოდებოდათ. ქართლის პირველი მაჰმადიანი მეფე იყო როსტომ ხანი (1632-1658), რომელმაც ფეხის უფრო მტკიცედ მოსაკიდებლად გადაწყვიტა ოდიშის მთავართან ლევან დადიანთან დამოუკრება და ცოლად შეირთო მისი და მარიამი. მარიამ დედოფლის სახელთან დაკავშირებულია მთელი რიგი ღონისძიებანი ქართული კულტურის დარგში. ეს ღვაწლმოსილი ქართველი ქალი პირადი ცხოვრებით ბედნიერი არ იყო: ჯერ იძულებით სიმონ გურიელს მიათხოვეს, შემდეგ – როსტომ ქართლის მეფეს, ხოლო ბოლოს ვახტანგ V-ის მეუღლე გახდა.

თეიმურაზ პირველს ცოლი გარდაეცვალა. როცა დაისვა მეორე ცოლის შერთვის საკითხი, არჩევანი ლუარსაბ ქართლის მეფის დაზე, ხვარეშანზე შეჩერდა. მართალია, ამან კამათი გამოიწვია იმის გამო, რომ

„ძმათა შვილიშვილები ერთმანეთს ვით შერთონო“, მაგრამ საქრისტიანოს გაერთიანებისა და გაძლიერებისათვის მერჯულეთა ნება დართეს“.

თეიმურაზის საწინააღმდეგოდ გიორგი სააკაძემ იმერთა მეფის ძის გამეფება სცადა ქართლში, ამაზე ადრე კი მეფეს დაემძახლა. ეს მოყურობა გიორგის საქართველოდან წასვლამ ჩაშალა, მაგრამ ახლა თეიმურაზმა იფიქრა, რომ აუცილებელი იყო იმერეთის მეფესთან დამეგობრება და ზურგიდან თავდასხმის აშორება, სწორედ ამ მოსაზრების გათვალისწინებით ზურაბ ერისთავის ცხედარს გაციებაც არ აცალა და მისი ქერივი – თავისი ქალი დარეჯანი ქმრის ოჯახიდან გამოიტაცა, მუხრანს მიიყვანა და 1629 წელს იმერთა მეფის ძეს ალექსანდრეს მიათხოვა.

1681 წელს გარდაიცვალა იმერეთის უსინათლო მეფე ბაგრატ IV, რომელსაც კანონიერი მემკვიდრე არ დარჩენია, ხოლო უკანონო შვილი ალექსანდრე ქართლში ჰყავდათ ტყვედ. სწორედ ამით ისარგებლა გიორგი გურიელმა და იმერეთის ტახტი დაიკავა (1681). მეფობის დასაწყისი იმით აღნიშნა, რომ გაუშვა კანონიერი ცოლი, ბაგრატ მეფისა და თამარის ასული დარეჯანი და ცოლად შეირთო თავისი სიდედრი, დედოფალი თამარი.

ასევე გამიზნული პოლიტიკა იყო, როდესაც არჩილმა, თავისი ხელისუფლებისთვის კანონიერი სახე რომ მიეცა და კახელი პოლიტიკოსების თვალში უფრო მისაღები პატრონი ყოფილიყო, გადაწყვიტა ცოლად მოეყვანა კახელი ბაგრატიონების შთამომავალი, თეიმურაზ პირველის შვილიშვილი, ერეკლეს და ქეთევანი, რაც კიდევაც განახორციელა.

ასეთი ფაქტი მრავლად მოგვეპოვება XVIII საუკუნეშიც. მაგალითად, თეიმურაზ II-მ ოპოზიციონერი გივი

ამილახერის შემორიგება მოყვრობა-ნათესაობითაც მოახერხა: 1750 წელს თეიმურაზ II-ის ასული ელისაბედი, ანახანუმთან შექენილი, დაწინდეს დიმიტრი ამილახერის ვაჟზე – გიორგიზე. ეს ქორწინება წმინდა წყლის პოლიტიკური აქცია იყო, რაც იმითაც გამოიხატა, რომ სიძე მხოლოდ 2 წლის იყო, ხოლო პატარძალი აკვანში იწვა.

ასევე პოლიტიკურ აქციასთან იყო დაკავშირებული ერეკლე II-ის გადაწყვეტილება, რომელმაც ანტონ I-ის თანხმობითა და კათოლიკური ეკლესიის დასტურით, დაარღვია თავისი დის ელისაბედის ქორწინება გიორგი ამილახვართან. 16 წლის სიძე უხეშად გააძევეს სასახლიდან. ელისაბედი დიდი მზითევით და ზარ-ზეიმით მიათხოვეს სამეგრელოს მთავარ კაცია დადიანს, რომელმაც მაშინდელი წყაროების ერთობლივი მოწმობით, სწორედ ამ დიდი მზითევის სიხარბით გაუშვა შარვაშიძის ასული და ქართლ-კახეთის მეფეს დაუნათესავდა. თავისთავად ამ ფაქტში აისახა ახალი მომენტის შესაფერი თვალსაზრისიც: ერეკლეს სურდა განემტკიცებინა თავისი პოზიციები დასავლეთ საქართველოში და ბუნებრივია, დიმიტრი ამილახერის მოყვრობას ოდიშის მთავართან დაკავშირება არჩია. მორალურ-ეთიკური თვალსაზრისით ერეკლემ მეტად უხეში ფორმით გადაწყვიტა ზემოხსენებული ნათესაობა: გიორგი დიმიტრის ძეს საჯაროდ დასწამეს მამაკაცური უძლურება.

ჩვენს მიერ განხილული მასალების მიხედვით, მონათმფლობელურსა და ადრეფეოდალურ საქართველოში მეფე მთავრები დინასტიურ ქორწინებას ეძებდნენ უფრო მეტად საომარი ვითარების პერიოდში დახმარების მისაღებად. ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ დინასტიური ქორწინება პრესტიჟის ნიშნად ითვლებოდა. აქ უკვე სახელმწიფოს საერთაშორისო ავტორიტეტი წყვეტს საკითხს – თანაბარი ეძებს თანაბარს.

სულ სხვა სურათი იქმნება ფეოდალური დაქუცმაცებულობის პერიოდში. ცალკეულ სამეფოებსა და სათავადოებს ერთმანეთთან განუწყვეტელი მტრული ურთიერთობა აქვთ. არსებული მდგომარეობის შენარჩუნების ან გაუმჯობესებისათვის ქალი ანგარების და შორს გამიზნული პოლიტიკის საგანი ხდება.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. მ. ბექაია, ოჯახის განვითარების სოციალური პრობლემები, თბ., 1980.
2. И. М. нахов, Философия киников, М; 1982.
3. ვ. ბააკაშვილი, ესქილე, თბ., 1975.
4. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, თბ., 1979.
5. ვ. გუჩუა, გადავხედოთ წარსულს, თბ., 1984.
6. А. П. Новоселцев, Страны Закавказья и Хазария в VIII - первой половине IX вв., კრებული „საქართველო და აღმოსავლეთი“, თბ., 1984.
7. თ. ნატროშვილი, მაშრიყით მაღრიბამდე, თბ., 1978.
8. Н. С. Гордиенко, “Крещение Руси“, Факты против легенд и мифов, Лениздат, 1986.
9. ე. მამისტვალიშვილი, საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობანი XVI საუკუნის 40-50-იან წლებში, „მაცნე“, (ისტორიის...) 1982, № 2.
10. გ. მამულია, კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწოფოს ჩამოყალიბება ძველ ქართლში, თბ., 1979.
11. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1979, ტ. III.
12. რ. მეტრეველი, დავით IV აღმაშენებელი, თბ., 1986.

13. ჯ. აფციაური, იდეური ბრძოლის მხატვრული ასახვის ზოგიერთი საკითხისათვის ქართულ ჰაგიოგრაფიაში (V-XI სს.), თბ., 1984.
14. ისქანდერ მუნში, აბასის ქვეყნის დამამშვენებელი ისტორიის გაგრძელება, თბ., 1984.
15. დ. გერიტიშვილი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, თბ., 1968, ტ. 3.
16. მ. რეხვიაშვილი, დასავლეთ საქართველო XVII საუკუნეში, თბ., 1978.
17. ნ. ასათიანი, კახეთი არჩილ II-ის მეფობის დროს (1664-1675), კრებული „საქართველო და აღმოსავლეთი“, თბ., 1984.
18. ლ. ტუხაშვილი, რუსეთი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობა აღმოსავლეთ საქართველოში, თბ., 1983.

ისტორია – ყალბი და ჭეშმარიტი.....	3
9 აპრილის ტრაგედიის პოლიტიკური შეფასებისათვის.....	25
დიპლომატიური პარადიგმები.....	37
საქართველოს ურთიერთობა დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან XX საუკუნის პირველ მეოთხედში.....	60
ქართული ემიგრაცია და რეპატრიაციის პროცესი XX საუკუნის 40-50-იან წლებში.....	91
ვინ არის ეროვნული უმცირესობა?.....	102
ენა და ეთნიკური უმცირესობა საქართველოში (ევროპული ქარტიის მიხედვით).....	132
რელიგიური სექტების ისტორიიდან საქართველოში.....	141
საქართველოში მცხოვრები გერმანელების სამეურნეო ყოფა და ტრადიციები.....	155
კათოლიკური ეკლესიის ისტორიიდან საქართველოში.....	175
ქართველი ებრაელების რელიგია და ყოფა-ცხოვრება.....	191
სომხური ეკლესიის პრეტენზიები საქართველოში.....	211
ისლამი და პანკისელი ქისტები.....	229
დინასტიური ქორწინება ძველ საქართველოში.....	251

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge